

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

**СУЧАСНІ СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції

***27–28 травня 2022 р.
м. Одеса***

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2022

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
С89

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

С89 **Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій:**
Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27–28 травня
2022 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр
прикладної інформатики НАН України. – Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти»,
2022. – 218 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо¹.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2022
© Інститут інноваційної освіти, 2022
© Друк ФОП Москвін А.А., 2022

Підписано до друку 11.06.2022. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Charter. Ум. друк. арк. 12,67.
Зам. № 1106/22-3. Тираж 50 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., анг.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Цифрова друкарня «Сору Art».
69095, Запоріжжя, просп. Соборний, 109. Тел.: (061) 708-08-80
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

¹ Відповідає п. 8 Порядку присудження (позбавлення) наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; п. 28 Постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»; п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2004 р. № 882 «Про питання стипендіального забезпечення»

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

Багі Раджія Ясін,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Запорізького державного медичного університету
науковий керівник: **Кравченко Ю.В.**,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Запорізького державного медичного університету

ВИВЧЕННЯ ПРОПРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У сучасному світі до системи освіти усе більше висувається вимог, а особливо це стосується якості підготовки висококваліфікованих фахівців різних сфер нашого життя. У зв'язку з цим, з'явилася потреба у створенні нових підходів та методів щодо вивчення української мови загалом, і ономастики зокрема, студентами англомовної форми навчання.

Ономастика є важливим носієм країнознавчої інформації, необхідної для вивчення української мови в іншомовній аудиторії. Потреба донести значення топонімів до чужоземців вимагає ретельної підготовки. Вивчення семантики слів має вагоме значення для розуміння мови, а роз'яснення топонімів додає довершеності загальному процесу навчання. Окрім того, якщо мовний матеріал взято з творів відомих українських письменників і на його основі вивчають лексику, то опановують і стиль творів, і творчість самого автора, що дуже важливо для іноземців [1, с. 105].

Актуальність проблеми полягає в тому, що ономастика й ономастична лексика зокрема, є важливим джерелом як національно-мовної картини світу, так і частиною соціокультурного простору конкретного народу (етносів), розуміння яких, сприяє формуванню навичок міжкультурної взаємодії у іноземних громадян.

Метою роботи є визначення принципів відбору ономастичних одиниць для вивчення на практичних заняттях з української мови як іноземної.

Назви оточують нас усюди та є частиною життя. Усі вони – слова, складова української лексики і тому завжди знаходяться у полі зору дослідників. Так, українську ономастичну термінологію досліджували

Д. Бучко, Н. Ткачова, М. Торчинський, С. Вербич, етимологію описали Л. Худаш, В. Лучик, Ю. Редько, антропонію вивчали Л. Белей, В. Ковальчук, Л. Кравченко, П. Чучка, В. Шульгач, О. Ющишина, проблемами ономастичної деривації міфології займаються Д. Бучко, О. Горпинич, Л. Василевська, Н. Подольська [2], історію назв української медицини опрацював Г. Дидик-Меуш та ін.

Знайомство з ономастичною лексикою, насправді, починається задовго до їхнього вивчення: по-перше комплектація груп для навчання в Україні, по-друге – переліт і посадка в аеропорту міста Київ. У студентів є трохи часу для ознайомлення зі столицею нашої країни і, переїзд до Запоріжжя, або ж іншого обраного міста. Вже в аудиторіях починається знайомство студентів з викладачем, під час якого, увага зосереджується на антропонімах – власних іменах.

Г. Бойко зазначає: «Насамперед варто зосередити увагу на географічних назвах тих країн, представники яких є в студентській аудиторії. На заняттях з української мови необхідно детально обговорити назви тих країн, з яких приїхали студенти, а також вивчати національні звичаї, традиції, свята, готувати розповіді про відомих діячів» [1, с. 106]. Дійсно, коли студент розказує про свою країну, про місто, в якому жив, то по-іншому починає сприймати дійсність, стають ближчими до викладача, менш збудженими і агресивними. Програма з дисципліни «Українська мова як іноземна» побудована таким чином, що в контексті вивчення тієї чи іншої теми використовуються власні назви, похідні від них, відмінювання тощо. Усі завдання мають різну мету, структуру і спрямовані на вивчення і закріплення конкретної теми заняття. Наприклад:

УРОК 4.

Тема 29. Лексична тема «Гуртожиток». Означення національності або громадянства особи. Кількісні прості й складені числівники.

Завдання 30. Читайте текст [3, с. 146].

Гуртожиток

Познайомтесь, це я. Мене звати **Муса**. Я студент-іноземець. Це наш університет, а це мій гуртожиток № 4. Тут **вулиця Сталеварів**, будинок № 3. А це мій друг **Хасан**. Він теж студент-іноземець. Ось наша кімната № 10. Тут моє ліжко, мій стіл, моя лампа, мої книжки, підручники, зошити, ручки, олівці. А там його місце: його стіл, його ліжко, його карта. Це моя і його шафи. Там наші речі. Ось кімната № 11. Тут наші студентки **Фатіма** і **Оксана**. **Фатіма** – іноземка. Її країна **Марокко**. А **Оксана** – українка. Вони подруги. Зараз їхнє місто – **Запоріжжя**. Ось кімната № 9. Тут наш сусід **Назар**. Він українець. Ми друзі. А там кухня. Там наш посуд: наші чашки, тарілки, виделки, ложки, ножі. А це холодильник. Тут наші продукти.

Завдання 31. Розкажіть про ваш гуртожиток за планом [3, с. 146].

1. Як Вас звати?

2. Хто Ви?
3. Де Ви живете?
4. На якій вулиці знаходиться Ваш гуртожиток?
5. Який номер Вашого гуртожитку?
6. На якому поверсі Ви живете?
7. Який номер кімнати?
8. З ким в кімнаті Ви мешкаєте?
9. Як їх звати?
10. Звідки вони приїхали?
11. Що є у Вашій кімнаті?

Завдання 32. Читайте діалог. Розкажіть про Україну [3, с. 146].

– **Олено Михайлівно! Україна** – це **Європа**? – Так, **Ахмеде**. Ось **карта**. Це **Європа**. А тут **Україна**. Це **моя країна**, а **зараз і ваша**. Тут **Чорне й Азовське моря**, **гори Карпати**, **ріка Дніпро**. **Місто Київ** – **столиця**. А ось тут **наше місто Запоріжжя**. Тут **острів Хортиця**.

Запитання до тексту:

1. Як звати вчительку?
2. Україна – це Європа?
3. Що є в Україні?
4. Як називається наше місто?
5. Який острів є в Запоріжжі?

УРОК 7.

Тема 49. Вживання іменників та особових займенників у знахідному відмінку (О4). Вказівка на особу – об'єкт дії. Знахідний відмінок іменників множини.

Завдання 8. Продовжить речення за зразком [4, с. 8].

Зразок: *Це Джон. Я знаю – Я знаю Джона.*

1. Це Анас . Ти бачиш ... ?	7. Там Аліна . Ми бачимо
2. Це Андрій . Ми слухаємо	8. Це мати . Діти люблять
3. Там Дмитро . Я не знаю	9. Ось друзі . Вони бачать
4. Це Мішель . Ви розумієте	10. Тут викладачі . Ми

запитуємо

5. Ось Ганна . Він любить	11. Це дівчата . Ви знаєте
6. Тут Надія . Я запитую	12. Там люди . Він запитує ...

УРОК 9.

Тема 77. Повідомлення інформації про відправну точку руху.

Завдання 51. Дайте відповіді на питання [4, с. 37].

- Чий це прапор? (Україна)
 Чий це прапор? (Індія)
 Чий це прапор? (Франція)
 Чий це прапор? (Нігерія)

Чий це прапор? (Канада)

Чий це прапор? (Ліван)

Чий це прапор? (Марокко)

Завдання 52. З якої країни приїхали ви? Який ваш прапор? [4, с. 38].

Завдання 53. Напишіть, звідки приїхали студенти [там само].

Це **Хосе**. Його рідна країна **Іспанія**.

Це **Моніка**. Її рідна країна **Еквадор**.

Це **Ахмед**. Його рідна країна **Ірак**.

Це **Марія**. Її рідна країна **Венесуела**.

Це **Сун**. Його рідна країна **В'єтнам**.

Це **Дівія**. Її рідна країна **Індія**.

Це **Сана**. Її рідна країна **Японія**.

Це **Хорхе**. Його рідна країна **Перу**.

Це **Айман**. Його рідна країна **Марокко**.

Увесь ономастичний матеріал вводиться частинами, подаються відомості з граматики, які супроводжуються коментарями і вправами на закріплення. До кожного заняття розроблена наочність (малюнки, картинки, роздатковий матеріал тощо), використовуються презентації.

Використання пропріальної лексики на заняттях з української мови як іноземної посилює інтерес до процесу навчання, збагачує мовлення, розширює кругозір студентів-іноземців. Крім цього, легше проходить адаптація в чужій країні, дає змогу краще орієнтуватися у місті.

Список використаних джерел

1. Бойко Г.І. Ономастика Європи, Азії та Африки на заняттях з української як іноземної / Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, – 2013. – Вип. 8. – С. 105–113.
2. Ономастика як засіб підвищення естетичної культури студентів / І.С. Гонца / Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М.Т. Мартинюк]. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. – Ч. 2. – С. 72–78.
3. Гейченко, К., Цупікова, О., Агіна, О., Коновальчук, Н., Гриценко, О. (2021). Українська мова від А до Я для іноземних студентів: підручник.
4. Гейченко, К., Агіна, О., Коновальчук, Н., Манаєва, Г., Цупікова, О. (2019). Українська мова для іноземців. Морфолого-синтаксичний курс: підручник для студентів-іноземних громадян закладів вищої освіти.

Батрун І.В.,

кандидат педагогічних наук, учитель російської мови та літератури
Харківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №101
Харківської міської ради Харківської області

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО НАВЧАННЯ ШЕСТИРІЧНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

На сучасному етапі активних пошуків нових шляхів реформування освіти особливо зростає науково-практична значущість творчої спадщини В. Сухомлинського, бо виховання засобами слова у творчій спадщині В. Сухомлинського становить оригінальну авторську систему, що характеризуються єдністю мети, завдань, форм, методів і засобів.

Сьогодні педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського є актуальною, бо спрямована на формування життєвих навичок особистості, на виховання свідомості та самоповаги. Сухомлинський підкреслює значущість любові до дітей, до професії вчителя, до своєї батьківщини, формування загальнолюдських цінностей [7].

У 1951 р., як писав В. Сухомлинський у книзі «Серце віддаю дітям», описав як він розпочав навчання шестирічних першокласників. Ідея більш раннього навчання дітей постійно супроводжувала педагогічні пошуки вчених. Однак на терені колишнього СРСР довготривалий експеримент з навчання шестирічок було розгорнуто саме у Павлиші [6].

Ряд науковців відзначають, що соціалізації як процес засвоєння індивідом певних соціальних ролей та інтегрування до певної соціальної групи, є одним із основних соціальних процесів. Соціалізація дитини є завершальним, підсумковим етапом адаптації загалом, який забезпечує фізіологічне і психологічне та соціальне благополуччя особистості. Першокласник має пристосуватись до вимог характерних для школи соціальних груп (учнівська група, вчителі, інші класи тощо).

Таблиця 1. Рівні соціалізації.

Врівноваження.	Встановлення рівноваги між групою та особистістю, що проявляється у взаємній терпимості до системи вподобань і стереотипів поведінки один одного.
Псевдоадаптація.	Поєднання зовнішньої пристосованості до соціальної групи з негативним ставленням до її норм і вимог.
Пристосування.	Визнання і прийняття систем уподобань нової соціальної спільноти, взаємні поступки.
Уподібнення.	Психологічна переорієнтація особистості, трансформація колишніх поглядів, орієнтацій, установок відповідно до нової ситуації. Основними проблемами соціалізації молодшого школяра в перші місяці відвідування школи є зміна режиму

	життєдіяльності; специфіка відносин з учителем; нові вимоги в сім'ї, члени якої починають серйозніше ставитись до дитини, до її діяльності в школі; згасання інтересу до школи унаслідок появи перших труднощів у навчанні, коли потрібно докласти зусиль, проявити наполегливість, працелюбність.
--	--

Відомо, що молодший шкільний вік – це період життя й розвитку дитини від 6 (7) до 10 (11) років. Розвиток психіки дітей у цей період відбувається головним чином на основі провідної діяльності – навчання. Вчений назвав свій експеримент підготовкою дітей до систематичного навчання і запропонував цілісну систему навчання дітей шестирічного віку [5]. При цьому педагог враховував такі особливості дитячого мислення: образність, пластичність, емоційну збудливість думки. Саме на них спирався вчений, коли проводив з дітьми уроки «живої думки» [1].

У 1967 р. побачила світ книга Василя Сухомлинського «Етюди про комуністичне виховання», де чи не вперше у цілісному вигляді викладені гуманістичні педагогічні ідеї педагога: довіра й повага до дитячої особистості, погляд на навчальну діяльність школярів як насичений творчими відкриттями процес пізнання і самопізнання, обмеження сфери впливу колективу на особистість, виховання без покарань, велика роль слова й особистості вчителя на дитину [8, с. 8].

Як відомо, використовувати спостереження у навчанні пропонували Ж.-Ж. Руссо, Л.М. Толстой, К.Д. Ушинський та інші педагоги.

В.О. Сухомлинський по-новому використовує природу як широкий засіб загального розвитку дитини. Уроки серед природи розвивали у дітей здатність до кольорового та просторового відчуттів. Педагог не просто вчив дітей спостерігати, але й спонукав помічати у звичайному — незвичайне, відчувати й емоційно переживати гаму різноманітних кольорів і відтінків. В. Сухомлинський досліджував виховний вплив казки на особистість шестирічного школяра і в цьому був новатором. У Павлиській школі вперше у ті роки була обладнана дитяча кімната казки, вона була незвичною не лише за інтер'єром, але й за змістом діяльності дітей у ній.

В процесі занять серед природи та у кімнаті казки накопичувався досвід дітей, і на цій основі їх спонукали до усного складання казок. Загалом ця робота у Павлиші продовжувалась до 7-го класу (старші школярі щорічно складали не менше двох казок).

Долучення школярів до мистецтва доцільно організовувати за принципом інтеграції (поєднання на заняттях і в різних життєвих ситуаціях музичних, літературних фрагментів, живопису, поезії в різних видах художньої діяльності: малювання, ліплення, аплікація, музикування тощо).

У початковій школі в умовах НУШ доцільно використовувати принцип об'єднання різних видів мистецтва, визначаючи мистецтво як систему

скоординованих знань. Опанування ними є необхідною умовою формування у свідомості учнів цілісної художньої картини культурного простору. Важливо також, щоб у процесі шкільного навчання були створені умови для самостійної образотворчої та музичної діяльності.

Наприклад заняття образотворчим мистецтвом впливає на гармонійне виховання й розвиток молодших школярів. Учні за допомогою фарб передають те, що вони бачать у навколишньому житті, те, що їх схвилювало, викликало позитивне, а, іноді, й негативні емоції або враження. У процесі образотворчої діяльності створюються умови для розвитку естетичного, емоційно-позитивного сприймання мистецтва, що позитивно впливає на формування естетичних відчуттів і ставлення до дійсності. Спостереження й виокремлення властивостей предметів, які мають бути передані в зображенні (форма, будова, величина, кольори, розташування в просторі), сприяють розвитку відчуття дітьми форми, кольору, ритму, тобто компонентів естетичного відчуття.

У процесі малювання й ліплення розвивається естетичне сприймання, відповідно на його основі формуються образні уявлення й розвивається образне мислення. У процесі занять з малювання, ліплення, аплікації розвивається уява дітей, виховується інтерес до художньо-творчої діяльності, бажання створити гарне зображення, цікаво продумати його компоненти і як найкраще виконати. Образотворчу діяльність учнів початкової школи спрямовано не лише на віддзеркалення вражень, набутих із реального життя, а й на вираження ставлення до зображуваного.

Важливий вплив на моральне виховання має колективна форма організації занять із образотворчої діяльності. Її сутність полягає, насамперед, у тому, що всі навчаються спільно і поряд, створюючи кожен своє зображення, потім спільно розглядають й оцінюють усі виконані малюнки, аплікацію чи виріб із ліплення, проводяться виставки, чи презентації творчих шедеврів.

У процесі образотворчої діяльності виховуються морально-вольові особистісні якості: потреба й уміння доводити розпочату справу до її завершення, зосереджено й цілеспрямовано навчатися, долати труднощі. Під час створення колективних робіт виховується вміння об'єднуватися для спільної справи, бути учасником команди, домовлятися про виконання спільної роботи; прагнення допомагати одне одному. В образотворчій діяльності формується ставлення дітей до праці. Заняття образотворчою діяльністю мають велике значення для розумового виховання дітей. У процесі предметної підготовки на заняттях малюванням, ліпленням, аплікацією розвивається дрібна моторика рук дитини, координація рухів її рук і очей.

У меморіально-педагогічному музеї В.О. Сухомлинського зберігається 70 томів дитячих казок. Досвід вченого у цьому аспекті у наш час

використовуються у багатьох школах України та за кордоном.

Принципово по-новому впроваджував вчений і методику навчання грамоти, використовуючи при цьому образні порівняння природи. Також Василь Олександрович вчив розуміти і поважати людські взаємини.

Всі шестирічні учні оволоділи вмінням читати і мали достатній словниковий запас.

Сьогодні в умовах НУШ оволодіння державною та іноземними мовами в початковій школі залежить безпосередньо від учителя, рівня його теоретичної, методичної та психолого-педагогічної підготовки, творчості, вміння добирати та використовувати ефективні методи навчання та виховання, що впливає на якість та результат навчальної діяльності.

Важливим методом для мови в початковій школі є дидактична гра, яка завдяки навчальному змісту, завданням та інтересу до неї з боку дітей зумовлює розвиток мислення, уваги, пам'яті, уяви, сприймання, мовлення, а також емоційної, інтелектуальної, пізнавальної активності учнів. Це пояснюється тим, що дидактичні ігри поєднують у собі елементи навчання та творчої діяльності дитини.

Аналізуючи принципи навчання мовами у початковій школі в умовах НУШ, варто зазначити, що принципи навчання – це основні вихідні положення теорії навчання (за С. Гончаренком). Важливо звернути увагу на дидактичні (принципи наочності, міцності знань, свідомості, науковості, активності у навчанні, систематичності, послідовності, індивідуалізації, виховного та розвивального навчання, тематичної інтеграції) та методичні принципи (принципи комунікативності, домінуючої ролі вправ, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності, врахування рідної мови, позитивного ставлення до помилок).

Важливе місце в організації навчальної діяльності займає мотивація до вивчення мов, дружня атмосфера, сучасне обладнання та матеріали. Використання дидактичних ігор в навчальній діяльності виступають засобом пізнавального інтересу, розвитку особистості та активізації діяльності школярів, сприяють формуванню готовності дітей до спілкування іноземною мовою, забезпечують багатократне повторення мовного матеріалу, що сприяє запам'ятовуванню, розвивають творче мислення тощо. Дидактичні ігри розвивають сенсорні (чуттєві) орієнтації дітей (на форму, розміри, колір, розташування предметів у просторі тощо), спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мову, уміння рахувати.

Вони мають важливе значення для морального виховання, сприяючи розвиткові цілеспрямованості, витримки, самостійності, виробляють вміння діяти згідно з певними нормами. Дидактичні ігри у навчанні мовам – метод навчання фонетики, лексики, граматики, стилістики іноземної мови для оволодіння учнями знаннями, уміннями та навичками в читанні, аудіюванні, мовленні та письмі в ігровій формі [3].

Творче мислення – це процес, який розвивається в певному часі, з певними етапами і передбачає наявність спеціальних знань та вмінь розв'язувати творчі завдання, певні особисті якості, здатність до системного мислення (за Л. Засекіною).

Особливостями творчого мислення є плинність, гнучкість, оригінальність, детальна розробка, візуалізація, трансформація, інтуїція, синтез за І. Гриненко [2].

В роботі Павлишської середньої школи творчість засобами слова була актуальною. В. Сухомлинський відзначав, що складання казок, оповідань і віршів було улюбленим заняттям павлишських школярів. Засобами рідного слова, долучення до оповідань, казок у дітей виховувалась любов до книги, до природи рідного краю, до людини, до рідного слова [4]. Крім казок, віршів В. Сухомлинський разом з колегами широко практикував написання учнями оповідань-мініатюр, що були результатом уроків мислення, на яких удосконалювався найважливіший інструмент людського спілкування — слово.

Список використаних джерел

1. Василенко В.А. Проблема совершенствования урока в педагогическом наследии В.А. Сухомлинского. – Кировоград, 1999. – 84 с.
2. Гриненко І. Педагогічні умови формування творчого мислення майбутнього вчителя іноземної мови: теоретико-методичний аспект // Педагогіка: наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. 2003. № 3. С. 149–155.
3. Паршикова Е.А. Принципы отбора и организации материала для обучения иностранному языку в начальной школе // Иноземні мови. 2004. № 1. С. 41–46.
4. Савченко О. Я. Развитие творчості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського // Животворча сила педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. – Донецьк: Витоки, 2011. – С. 17–22.
5. Скірка Г.М. Василь Сухомлинський про особливості навчання шестиліток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://otherreferats.allbest.ru>
6. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, 1972. – 244 с.
7. Сухомлинська О. В. Цінності освіти і виховання. - Київ, 1997. – 224 с.
8. Сухомлинська О. Випереджаючи час... Василь Олександрович Сухомлинський – до 85-річчя від дня народження // Рідна школа. 2003. № 9. С. 6–9.

Борун А.С., Висоцький Б.М.,
студенти Хмельницького національного університету
науковий керівник: **Капінос Г.І.,**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет, Україна

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЗМІНЮЄ ТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, немає офіційно узгодженого розуміння того, що насправді означає «віртуальна реальність». Тому, найкраще цей термін можна описати як розвиваюче бачення Інтернету, де мультисенсорні покращення, такі як гарнітури віртуальної реальності (VR), дозволяють користувачам працювати, зустрічатися з друзями, робити покупки та грати в ігри як цифрові аватарки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних наукових дослідженнях закордонних вчених, а саме J. Kemp, M. Crider, M. Resnick, D. Livingstone та інших, віртуальна реальність все ще зароджується в багатьох аспектах і стала великим бізнесом, коли технологічні титани та ігрові гіганти, такі як Meta (раніше Facebook), Microsoft, Epic Games, Roblox та інші, створюють власні віртуальні світи або метавсесвіти. Метавсесвіт використовує величезний ансамбль різних технологій, включаючи платформи віртуальної реальності, ігри, машинне навчання, блокчейн, тривимірну графіку, цифрові валюти, датчики та (у деяких випадках) гарнітури з підтримкою VR.

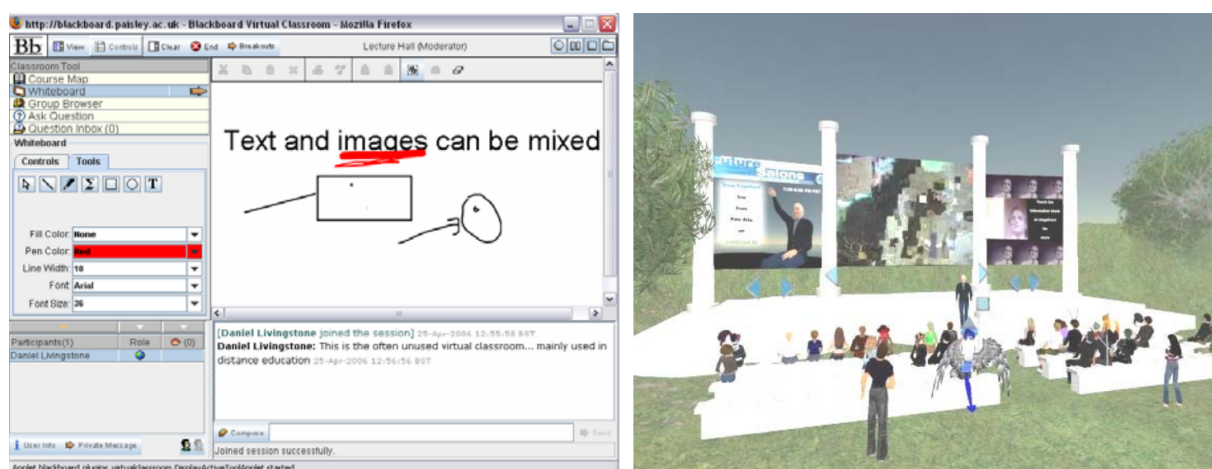
Метою статті є дослідження впливу швидкого прогресу в галузі комп'ютерною голографії на ринок праці на прикладі LMS і SL.

Виклад основного матеріалу. Викладачі та керівники університетів експериментувати з новою формою віртуального навчання з деякими подібними основами до LMS, але вони пропонують кардинально інші можливості. Система друге життя, SL від Linden Lab — це стійкий 3D світ, або «метавсесвіт». Користувачі мають доступ до онлайн-системи з пропріетарним клієнтом і взаємодіяти з вмістом. Унікальні функції включають прості інструменти для побудови 3D-об'єктів та інструменти для створення сценаріїв для інтерактивного вмісту, включаючи підключення до зовнішньої веб-сторінки та інтернет-ресурсів. SL покращує своїх попередників кількома ключовими способами.

По-перше, платформа SL повністю позбавлена наративу, нав'язаного видавцем. На відміну від тематичних ігор MMORPG, таких як World of Warcraft, у SL немає сюжетної лінії чи сеттингу. Вчителі мають свободу створювати специфічні параметри в 3D-середовищі. В даний час освітні

дизайнери в SL створюють усілякі аудиторії, лекційні зали та пам'ятки кампусу. Наприклад, юридична школа Нью-Йорка створила «Острів демократії» з будівлею Верховного суду та мініатюрними моделями міських кварталів. Ці міські пейзажі були запропоновані як спосіб задовольнити вимоги громадського огляду щодо містобудування [5].

По-друге, SL пропонує дуже прості інструменти для модифікації вмісту. Користувачі створюють елементи з обмеженою палітрою примітивних об'єктів, включаючи куби, сфери, конуси тощо. Прості меню дозволяють користувачам регулювати розмір об'єктів і відображати зображення на їх поверхні. Комерційні дизайнери активно займаються створенням віртуальних меблів і збірних конструкцій, таких як однокімнатні шкільні будинки, офісні столи, декоративні сидіння та інтерактивні книжкові полиці.

Малюнок 1. – Інтерактивні налаштування класу в традиційних LMS та Second Life [5]

Програмісти-любители створюють складні інтерактивні програми на власній мові сценаріїв Linden (LSL). Вони розробляють об'єкти, які розумно реагують на дотик, роблячи віртуальні «маніпуляції» корисними для навчання (Resnick, 1998). Наприклад, професор фізики Ентоні Крайдер з Університету Ілона створив тренажер для телескопів, який навчає студентів правильному порядку налаштування ручок фокусування на реальному телескопі [2]. Об'єкти реагують у текстовому чаті на команди, які розмовляють у чаті, дозволяючи елементарним навчальним агентам, які відповідають на запитання та роздають контент домену подібно до проекту MUVE Гарвардського River City [3]. Один об'єкт можна навіть запрограмувати на незалежне переміщення та керування іншими елементами для створення складних багатоетапних інструментів для моделювання.

Об'єкти також можуть надсилати дані до веб-систем за межами SL за допомогою протоколу передачі гіпертексту (http). Цей канал даних є

унікальним серед усіх систем MUVE і відкриває величезні можливості для створення потужних підключених навчальних програм.

Хоча, на нашу думку, в LMS, вони зазвичай не використовуються в повній мірі, вони чудово заповнюють деякі з поточних недоліків SL як навчальної платформи.

SL проти LMS: раунд 1. Багато статей висвітлюють переваги навчання в 3D-світах, де студенти втілені у вигляді аватарів. Наприклад, огляд двох проєктів дистанційного навчання, що використовують Active Worlds, як формат 3D імерсивного занурення має значний потенціал для «сприяння співпраці, спільноти та навчання на досвіді» та підкреслює втілений характер навчання як особливу силу. Більш спекулятивний погляд на майбутній потенціал 3D-навчальних середовищ, хоча і заснований на значному попередньому практичному досвіді, представлений у [1, 4].

SL забезпечує відчуття втілення, але таке, в якому нормальні бар'єри між студентами та співробітниками можуть бути розбиті, як у концепції просування зображення [8]. Порівняно з іншими електронними засобами для дистанційного спілкування, у класі може бути покращене відчуття перебування «там» замість того, щоб бути безтілесним спостерігачем, що зображено на малюнку 1.

У SL можна створювати багаті тривимірні демонстраційні моделі, використовуючи потужність сучасних комп'ютерів, щоб дозволити студентам відчувати цікаві явища. Визнана сила мультимедійних засобів покращувати передачу матеріалу порівняно з суто письмовими засобами [6] заслуговує на використання — і SL робить це цілком здійсненним навіть для викладачів, які мають лише скромні навички написання сценаріїв та моделювання.

Отже, з точки зору покращення досвіду навчання, здається очевидним, що SL має мати певні переваги перед традиційними LMS. Він також має ряд явних недоліків.

SL проти LMS: раунд 2. Якщо слабкістю LMS є те, що вони часто використовуються лише як сховища документів, то, безумовно, MUVE, включаючи SL, є дуже поганими сховищами документів. Картки нотаток, які використовуються з SL, є простими текстовими документами, які можуть підтримувати лише дуже обмежене форматування. Документи, які можуть бути створені, є по суті простими текстами ASCII з вбудованими об'єктами, які вимагають клацання для перегляду або відкриття. Передача документів між SL та настільною ОС також менш проста, ніж з LMS – зазвичай вимагає вирізання та вставки.

Розробники SL створили інструменти для презентацій у стилі PowerPoint, які вимагають від доповідачів завантажувати кожен окремий слайд як окреме зображення – або на саму Second Life, або на веб-сайт, такий як Flickr [7].

Кілька інших проблем викликають занепокоєння молодії громади освітян. По-перше, SL висуває значні вимоги до обладнання. Мінімальні технічні вимоги виходять за межі можливостей типових лабораторій у більшості шкіл і коледжів, особливо це стосується відеокарт. Ця проблема дещо посилюється постійним закликом до візуальних покращень від користувачів із підвищеними очікуваннями від останніх пропозицій відеоігор. Дизайнери Linden Lab мають завдання обслуговувати надзвичайно гетерогенну базу користувачів. Користувачі різноманітні: від дизайнерів ігор, які відтворюють традиційні MMORPG [7], до молодіжної програми Баррі Джозефа Global Kids, яка навчає громади з недостатнім рівнем обслуговування.

Висновки. Кожна платформа пропонує безкоштовні можливості, які інша не має. З'єднання двох систем може дозволити розробникам і вчителям досліджувати нові цікаві можливості для взаємодії в Інтернеті та в рамках SL Multi-User Virtual Environment. Тоді має сенс прогресувати мислення SL «проти» LMS, до з'єднання з двох – SL «з» LMS. Ми також хочемо уникнути використання SL як слабкого відтворення LMS для керування документами або для продовження використання застарілої мережі системи навчання самі по собі з меншою інтерактивністю та залучення студентів.

Список використаних джерел

1. Antonacci, D., Modaress, N. (2018) Second Life: The Educational Possibilities of Massively Multiplayer Virtual Worlds (MMVW), EDUCAUSE Western Regional Conference, April 26, 2018, San Francisco, CA. <http://www2.kumc.edu/netlearning/SLEUCAUSES W2005/SLPresentationOutline.htm>
2. Crider, M. (2019). "Living and Learning in Second Life: A Firsthand Exploration and Tour of a User-Created Virtual World." Games, Learning, and Society Conference. Madison, WI, July 2019. <http://homepage.mac.com/acrider/SL/SpaceportAlphaTalk-SV3.mov>
3. Dede, C. (2018). "Enabling Distributed Learning Communities Via Emerging Technologies – Part One." T.H.E. Journal (September).
4. Dede, C., et al. (2016). "Fostering Motivation, Learning, and Transfer in Multi-User Virtual Environments." Paper presented at the American Education Research Association, Montreal. http://muve.gse.harvard.edu/muvees2003/documents/Dede_Games_Symposium_AERA_2016.pdf
5. Democracy Design Workshop (2018) <http://dotank.nyls.edu/DemocracyIsland.html>
6. Laurillard, Diana (2017) Learning Formal Representations through Multimedia, in The Experience of Learning, Marton, Hounsell & Entwistle (eds), 2nd Edition, Scottish Academic Press
7. Metalab (2016), <http://metalab.blogspot.com/2006/06/communalwhiteboard.html>
8. Robbins, S. (2018) "Image Slippage: Navigating the Dichotomies of an Academic Identity in a NonAcademic Virtual World." Education Workshop at the Second Life Community Convention. San Francisco.
9. Solvang, J. (2017) Dark Life in Second Life. Way Out There Radio. <http://www.wayoutthere.net/GameReports/DarkLife.html/>

Волошенко М.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

Волошенко І.С.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», м. Одеса, Україна

БЕЗПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК ЗАПОРУКА ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У контексті динамічних процесів оновлення соціальної інфраструктури українського суспільства, розвитку основних напрямів соціальної політики держави актуальним є вивчення сучасного стану та перспектив розвитку системи професійної освіти.

Результатом модернізації освіти на сучасному етапі має стати оновлена система безперервної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів, бакалаврів та магістрів, яка відповідає вимогам інноваційної економіки, заснованої на знаннях, уміннях та навичках, які адекватно та ефективно відповідають вимогам сучасного суспільства.

Швидкий розвиток сучасного ринку праці пред'являє підвищені вимоги до фахівців: різнобічні знання, відмінна спеціальна підготовка, активна життєва позиція, здатність адаптуватися до нових ситуацій, знання нових інформаційних технологій, готовність розвивати знання та адаптувати їх до змін, що свідчить про необхідність орієнтації освіти на випереджаюче навчання, на широкі знання.

Найважливішою формою самореалізації особистості на ринку праці є професійна підготовка. У соціономічній сфері існує величезна потреба у фахівцях, проте тут важлива наявність не лише формального освітнього цензу, а реальних умінь, знань, навичок, які відповідають критеріям висококваліфікованого спеціаліста. Тому гнучкість і мобільність є основними освітніми властивостями особистості, які дають змогу залишатися та просуватися на ринку праці, найбільш ефективно розвиваються на широкій освітній основі.

Однією із сучасних тенденцій розвитку системи професійної освіти є безперервність, яка є системою освітніх програм, що взаємодіють, спрямованих на забезпечення та подальший розвиток загальноосвітніх та професійних якостей випускника відповідно до його особистісних потреб і соціально-економічних вимог, яка формує особистість, що розвивається та підготовлену до універсальної діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній літературі найбільш широко представлений підхід до освіти, безперервної у просторі та часі. Відповідно

до цього підходу, безперервна освіта – це системно організований процес освіти людей протягом усього їхнього життя, що дає змогу кожній людині здобувати, оновлювати та розширювати знання, необхідні для успішного виконання різних соціально-економічних ролей у системі соціальних контактів, обравши для цього ту освітню траєкторію, що найбільш повно відповідає і відображає потреби особистості та освітні потреби соціуму.

Система безперервної професійної освіти покликана забезпечити як вертикальну, так і горизонтальну освітню мобільність людини протягом усього життя. Структурний компонент даної системи, спрямований на реалізацію першого виду освітньої мобільності громадян, характеризується переходом індивіда від одного рівня освіти до іншого за різними освітніми траєкторіями та визначається як підсистема «формальної (інституційної) професійної освіти». Цей компонент системи містить наступні підсистеми: початкова професійна освіта, середня професійна освіта, вища професійна й післядипломна освіта. Компонент системи безперервної професійної освіти, необхідний для реалізації горизонтальної освітньої мобільності називається системою додаткової професійної освіти й передбачає оновлення, розширення та набуття нових знань і умінь людини в рамках наявного освітнього цензу.

Стратегія безперервного професійного розвитку охоплює етапи обов'язкової професійної освіти для здобуття відповідних навичок; оновлення знань, умінь, навчання не лише професійним навичкам, а й іншим життєво важливим, потрібним та просто цікавим для людини компетенціям.

Підготовка спеціалістів соціономічних спеціальностей вимагає створення такої системи освіти, яка була б безперервним циклом удосконалення знань. Підвищення кваліфікації має стати найважливішою ланкою в комплексній системі освіти соціальних працівників, що зробить освіту справді безперервною.

Сьогодні незаперечна необхідність перетворення системи безперервної соціально-професійної освіти з такої, що виконує винятково інструментальну роль (підготовка до праці, професії, переходу на новий ступінь навчання), на самоцінний і самоцільний різновид соціуму.

Система безперервної професійної освіти працівників соціономічної сфери має орієнтуватися: на потреби установ соціальної сфери у спеціалістах різного рівня кваліфікації, поліфункціональність та багатоаспектність їхньої діяльності; на надання можливості здобути соціально-професійну освіту особам з обмеженими можливостями; на соціальну реабілітацію учнів із важкою життєвою ситуацією; підтримку випускників у момент вступу на ринок праці; створення наукового корпусу вчених, які досліджують проблеми соціальної роботи як соціокультурного феномена.

Отже, сучасний етап науково-технічного розвитку суспільства, політичні, соціально-економічні та культурологічні зміни, що відбуваються в ньому, актуалізують проблему безперервної професійної освіти соціальних працівників, яка має комплексний міждисциплінарний характер та перебуває на стадії глибокого наукового осмислення.

Гостра К.О.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

науковий керівник: **Цуруль О.А.,**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри методики навчання природничих дисциплін

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЙ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Однією з актуальних проблем освіти сьогодення є пошук ефективних методів та засобів активізації пізнавальної діяльності учнів. Останнє міжнародне анкетування PISA, яке проводилось з метою виявлення рівня природничо-наукової грамотності, показало, що рівень володіння знаннями з природничих дисциплін українськими учнями є нижчим за середній рівень даного показника для країн ОЕСР. Використання технологій мобільного навчання (ТМН) – m-learning – на уроках біології здатне суттєво підвищити рівень пізнавальної активності школярів.

Мета дослідження: дослідити особливості і можливості розвитку пізнавальної активності учнів засобами ТМН в освітньому процесі з біології.

Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми використання засобів ТМН з метою розвитку пізнавальної активності учнів у процесі вивчення біології.

2. Охарактеризувати дидактичні можливості ТМН у процесі вивчення біології.

У контексті теоретичного дослідження можна стверджувати, що поняття «пізнавальна активність» варто розуміти як стан зацікавленості оволодінням знаннями, вміннями і навичками, які спрямовані на розвиток особистості.

Успішність розвитку пізнавальної активності залежить від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів [3, 4, 5]. Зовнішні включають соціальні і педагогічні, а до внутрішніх відносять темперамент, характер та здібності учнів. Основою для розвитку пізнавальної активності учнів є їх пізнавальні

потреби, інтерес та мотиви (досягнення). Використання ІКТ, а зокрема ТМН, у процесі навчання допомагає сформувати ключові компетентності учнів, розвивати їх здібності та якості. Можливість моніторингу в реальному часі та велика кількість якісного контенту дає підстави розглядати ТМН не лише як засіб навчання, а і як інструмент спільної роботи, спрямованої на покращення якості навчання.

В.І. Шулдик стверджує, що включення ТМН в освітній процес з біології дозволяє не тільки зробити навчання більш інтенсивним та наочним, а й сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, формуванню дослідницьких вмінь та покращенню комунікативних здібностей. Це в свою чергу пришвидшує засвоєння нових знань та сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів [12]. В.І. Лозова тлумачить активізацію пізнавальної діяльності як «перехід до більш високого рівня активності та самостійності учнів у освітньому процесі, що стимулюється розвитком пізнавального інтересу, та здійснюється шляхом модернізації методів навчання» [4, с. 4].

У сучасному діджиталізованому суспільстві найбільший інтерес в учнів викликають мобільні девайси. Враховуючи той факт, що функціональні можливості таких гаджетів ростуть з кожним днем, можна стверджувати, що саме ці засоби потрібно використовувати для розвитку пізнавальної активності учнів на уроках біології. Мобільні пристрої забезпечують унікальні освітні можливості основними серед яких є такі: портативність, підвищена інтерактивність, індивідуальність, зменшення кількості «непродуктивних годин», подолання технологічного бар'єру, можливість збирати дані (унікальні для поточного місцезнаходження та часу, включаючи як реальні, так і імітовані), підключення до пристроїв збору даних й інших портативних пристроїв та до мереж та ін.

Використання засобів ТМН дозволяє реалізувати на уроці значно більше пізнавальних завдань, ніж робота з традиційними засобами, а також підвищити інтерес учнів до навчального змісту та власне діяльності [1, 6, 9, 10, 11]. Серед переваг засобів ТМН варто відзначити зменшення кількості видів робіт, які втомлюють учнів. З метою підвищення активності учнів, вчителям у своїй роботі слід користуватися різними аудіовізуальними засобами, зокрема такими, як відео й анімація.

Враховуючи реалії освітнього процесу в умовах карантинних обмежень та сучасні умови воєнного стану, бурхливого розвитку набуло дистанційне навчання, складовою якого є ТМН. Можна стверджувати, що саме смартфон дозволяє встановити контакт з учнями поза межами робочого місця на цифровому і соціальному рівнях. Таким чином, конструється новий вимір, який стирає відчуття нецікавості та непотрібності навчання у свідомості школярів. У той же час використання засобів ТМН дає змогу учням навчатися у своєму стилі та ритмі, виходячи з особливостей свого режиму і потреб [2, 7, 8]. Використання на уроках таких новітніх засобів, як

смартфони та планшети, дають можливість зробити процес навчання мобільнішим, більш диференційованим та персоналізованим. Вчителю це дозволяє об'єктивніше оцінити знання дитини, краще зрозуміти її, спонукає до пошуку нових, нетрадиційних методів навчання. При цьому учитель та учні є рівноправними учасниками освітнього процесу. Працюючи з мобільним девайсом учень відчуває себе більш спокійно, тому що телефон не робить ніяких зауважень і на підраховує кількість невдалих спроб виконання завдання. Таким способом створюється атмосфера психологічного комфорту, яка є підґрунтям для розвитку пізнавальної активності. Такий підхід до використання технологій мобільного навчання сприяє тому, що учень стає суб'єктом своєї пізнавальної діяльності.

Для вивчення біології вже розроблено багато мобільних додатків, які не тільки полегшують процес навчання, а й зумовлюють підвищення рівня інтересу до предмету. Прикладом таких додатків є «Віртуальний мікроскоп», «Анатомія 3D Атлас», «ЕкоГід: Звірі», «Тварини: всі звірі та птахи в тестах із зоології» тощо. Усі вони є безкоштовними та підтримуються на телефонах з різними операційними системами.

Практика доводить, що використання мобільних засобів з правильно підібраним програмним забезпеченням має позитивний вплив на динаміку пізнавальної активності школярів на уроках. Простежується тенденція, що в учнів все рідше виникає бажання зайти у соціальні мережі або ж пограти в ігри, а отже вся їхня увага спрямовується на процес навчання.

Можемо зробити висновок, що засоби ТМН позитивно впливають на розвиток пізнавальної активності учнів, тож дослідження методичних особливостей використання ТМН з метою розвитку пізнавальної активності в освітньому процесі з біології є перспективним напрямком наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Біологія: збірник тренувальних тестів для підготовки до ЗНО / Н.Ю. Матяш, Т.В. Коршевнік, О.В. Костильов, О.А. Цуруль. – К.: Генеза, 2009. – 108 с.
2. Гостра К.О. Використання технологій мобільного навчання в освітньому процесі з біології основної школи / К.О. Гостра, О.А. Цуруль // Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. «Інноваційні програми і проекти в психології, педагогіці, освіті» (м. Одеса, 12–13 березня 2021 р.). – К.: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. – С. 21–24.
3. Ігнатова Р. Розвиток пізнавальної активності учнів як педагогічна проблема / Р. Ігнатова // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2004. – Вип.18. – С. 73–80.
4. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів: (Спецкурс із дидактики): [Навч. посібник для пед. ін-тів] / В.І. Лозова. – Х.: Основа, 1990. – 89 с.
5. Мачушник О.Л. Пізнавальна активність як психологічна проблема / О.Л. Мачушник. // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2003. – № 13. – С. 257–259.

6. Методика навчання біології: практикум для студентів вищих педагогічних закладів біологічних спеціальностей / Мороз І.В., Гончар А.Д., Буяло Т.Є., Цуруль О.А., Фруктова Я.С. / За ред. І.В. Мороза. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 90 с.
7. Рашевська Н.В. Технології мобільного навчання / Н.В. Рашевська, В.В. Ткачук. // Педагогіка вищої та середньої школи, 1 (35). – С. 295-301.
8. Ткачук Г.В. Особливості впровадження мобільного навчання: перспективи, переваги та недоліки / Г.В. Ткачук.// Інформаційні технології і засоби навчання. – 2018. – Т. 64, № 2. – С. 13–22.
9. Цуруль О.А. Дистанційний курс «Методика навчання біології»: досвід розробки та впровадження/ О.А. Цуруль // Зб. наук. праць Тернопільського НПУ ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.– Т.: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2017. – Вип. 1. – С. 167–177.
10. Цуруль О. Методика навчання біології. Силабус нормативної навчальної дисципліни для студентів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) освітнього рівня бакалавр. – К: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. URL: <https://bit.ly/2ZBLnMk>.
11. Цуруль О.А. Формування в учнів 6-7 класів біологічних понять про надорганізмові рівні організації: Автореф.дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 21 с.
12. Шулдик В.І. Сучасні освітні технології на заняттях з біології: навч.-метод. посібник / В.І. Шулдик, Н.В. Чудаєва, Г.О. Шулдик. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – 285 с.

Дзьоган О.В.,

студентка факультету педагогічної освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **Кірсанова О.В.,**

асистент кафедри початкової та дошкільної освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Для розвитку початкової школи характерним являється: складність змісту освіти, збільшення обсягу потрібної інформації та скорочення часу, що необхідний на її засвоєння, а також розвиток загальної картини світу в учнів. Спрямування сьогоденної системи освіти на розвиток особистості передбачає повагу до неповторності кожного учня та спонукає вчителів застосовувати особистісно орієнтовані освітні технології, що дає можливість приблизити освіту до сучасних потреб.

Досить важливими і ефективними видаються спільні пошуки педагогічної науки й практики стосовно розробки інтегрованих курсів і уроків. Дослідження шляхів вдосконалення освітньої системи сприяли відновленню методичного явища, як інтеграція навчання [1, с. 25].

З впровадженням Нової української школи, вчителями початкових класів активніше використовується у навчально-виховному процесі різного виду інтеграції.

Державним стандартом початкової освіти: постанова КМУ №87 від 21.02.2018 передбачено розвиток наскрізних умінь, інтеграцію змісту освіти та впровадження в освітній процес інтегрованого навчання.

Інтеграція не є новим явищем у педагогіці. Коменський Я. А. у праці «Велика дидактика» зазначав: «Все, що знаходиться у взаємозв'язку, повинно викладатися у такому ж взаємозв'язку.» Необхідність інтегрованого підходу до організації навчального процесу він пояснював таким чином: «Всі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках» [3, с. 248].

Педагоги задаються питанням щодо необхідності інтеграції навчальних предметів, роблять спроби аргументувати поняття «дидактична інтеграція». У статті Козловської І.М. та Собко Я.М. «Принципи дидактики в контексті інтегративного навчання» зазначено: «Центральна ідея концепції дидактичної інтеграції – можливість побудови моделі навчання на базі одного з профільних загальноосвітніх предметів» [2, с. 48]. Саме такий вид інтеграції можна здійснювати у викладанні освітніх галузей «Мистецтво» та «Я досліджую світ» Нової української школи.

Інтеграція (від лат. «повний, цілісний») – це утворення сучасного цілого на основі прояву однотипних елементів та частин з декількох передусім відокремлених одиниць (навчальних предметів, видів діяльності тощо).

Словосполучення «інтеграція навчання» у педагогічному словнику пояснюється як «відбір та об'єднання навчального матеріалу із різних предметів для цілісного, системного й різностороннього опрацювання вагомих наскрізних тем; це утворення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували б у одне ціле знання з різноманітних галузей» [4, с. 285].

У педагогіці виділяють три рівні інтеграції:

- 1) внутрішньопредметну (інтеграція понять усередині окремих навчальних предметів);
- 2) міжпредметну (синтез фактів, понять, принципів двох і більше дисциплін, що повинен використовувати педагог при підготовці інтегрованого уроку);
- 3) транспредметну (синтез компонентів основного та додаткового змісту освіти) [5].

На основі аналізу різноманітних науково-педагогічних джерел, можна дійти висновку, що інтегроване навчання характеризується наступним ознаками:

- воно розгортає перед учнем багатовимірну картину світу в динаміці множинних взаємозв'язків;

- воно розширяє горизонти світогляду вчителя у викладанні «власного» предмета та нових перспектив діяльності, а також дає можливість учителю та учневі відкрити для себе «світ наново»;
- стимулює до пошуку нових методичних форм взаємодії з учнем (педагогом), що відповідають принципам інтегрованого підходу;
- дає змогу отримати якісно новий педагогічний результат;
- дає можливість побачити неповторну особистість у кожному учневі;
- визначає ціннісно-сміслові значення основних напрямів розвитку сучасної освіти;
- виявляє недоліки ізольованого викладання предмета тощо [5].

На інтегрованих уроках, розглянувши факти та явища, школярі завзято пізнають дійсність, знаходять причинно-наслідкові зв'язки, здійснюється утворення наступних умінь:

- вміння зіставляти явища та факти;
- вміння виокремлювати головне;
- вміння складати з окремих елементів цілу картину;
- уміння виявляти загальну проблему;
- вміння робити різного роду висновки [5].

Отже, у такий спосіб, інтегроване навчання дає учню достатньо широке та повне уявлення про світ, у якому він живе. Найважливіше акцентування в інтегрованому навчанні робиться не стільки на процесі засвоєння знань про взаємозв'язок явищ та предметів, а скільки на розвиток образного мислення. Таке навчання також допускає обов'язковий розвиток творчої активності учнів. Це дозволяє використовувати зміст усіх навчальних предметів, залучати інформацію з різних галузей науки, культури, мистецтва, переносячи їх на події реального життя.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Програма інтегрованого курсу (навчання грамоти, математики, навколишній світ). Початкова школа, 2001. № 8. С. 25.
2. Козловська І.М., Собко Я.М. Принципи дидактики в контексті інтегративного навчання. Педагогіка і психологія, 2000. № 4. С. 48-50.
3. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т.1. Велика дидактика. Коменський Я.А.; під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. Київ.: Рад. школа, 1998. С. 248
4. Короткий термінологічний словник з педагогіки. Кіровоград: Алмі, 2016. С. 287
5. Копильчук В.К., Будник О.Б. Інтегроване навчання молодших учнів у Новій українській школі. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017. URL: <https://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/3/KO P.pdf>

Зайченко Н.І.,

доктор педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук
Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка

ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗА ОЗНАЧЕННЯМ ЛОРЕНСО ЛУЗУРІАГІ

Іспано-аргентинський педагог Лоренсо Лузуріага (*Lorenzo Luzuriaga Medina*) (1889–1959) по праву може бути віднесений до плеяди фундаторів соціально-педагогічного наукового напрямку в історії світової педагогіки. У його наукових працях був представлений не просто теоретичний аналіз ідей про соціальну і політичну педагогіку в їхньому розвитку, а оригінальна цілісна соціально-педагогічна концепція, неперевершена в своєму роді на середину 1950-х років, зокрема, за параметром синтезування педагогічних, соціологічних та політологічних ідей.

У монографії “Соціальна і політична педагогіка” (Буенос-Айрес, 1958 р.) Лоренсо Лузуріага детально розкривав концепт “соціальна педагогіка”. Так, він стверджував: “Соціальна педагогіка має на меті дослідження виховання в його відношеннях із суспільством, діяльність соціальних груп із формування людини, а також вплив виховання на людське суспільство. Виховання, в дійсності, не є виключно пасивним елементом, на який впливає суспільство, а є динамічним фактором, котрий сприяє зміненню та перетворенню [соціуму]” [1, с. 9].

Соціальна педагогіка, на погляд Лоренсо Лузуріаги, має два істотних аспекти: дескриптивний (експлікативний) та аксіологічний (нормативний). Як теорія, соціальна педагогіка призначена дослідити факти, діяльності та інституції виховання й описати їх таким чином, яким вони представлені в соціальній реальності. Також соціальна педагогіка спрямована на вивчення виховних цінностей та уявлень про те, яким має бути виховання в суспільній дійсності. Стосовно першого аспекту – доцільним є використання концепту “соціологічна педагогіка”, стосовно іншого – саме “соціальна педагогіка” [1, с. 9].

Соціальна педагогіка головним чином має на меті дослідження відношення “виховання – суспільство”. Лоренсо Лузуріага роз’яснював, що соціальна педагогіка є складником загальної педагогіки, однак це самостійна наука. Загальна педагогіка спрямовується передовсім на формування людини, а людина є чимось більшим за соціальну істоту, це – особистість із індивідуальним життям, розвиненню якого необхідне сприяння. Тому загальна педагогіка поєднує два аспекти – соціальний та індивідуальний, оскільки вони є невідимими в людському житті. Соціальна педагогіка теж враховує ці два аспекти, бо, з одного боку, вона вбачає у вихованні шлях

інтеграції людини в суспільство (індивідуальний аспект), а з іншого – розглядає виховання як засіб збереження і розвитку самого людського суспільства (соціальний аспект) [1, с. 11].

На переконання Лоренсо Лузуріаги, відношення “виховання – суспільство” досягатиметься шляхом вивчення різних елементів, які конституують суспільство, зокрема соціальних груп, поколінь, мас, меншин, родин, громад. Соціальне виховання націлюється завдяки своїй духовній дії на подолання суперечностей між різними суспільними класами, на творення єдності в соціумі [1, с. 11–12].

Учений відносив педагогіку до “духовних наук”. Педагогіка тісним чином була пов’язана з філософією, психологією, соціологією, проте вона розвивалася незалежно від цих наук [2, с. 12].

Лоренсо Лузуріага доводив, що розвинення соціальної педагогіки починається не наприкінці XIX ст. у зв’язку із появою в 1898 році праці Пауля Наторпа “Соціальна педагогіка”, а набагато раніше – ще в античний час. У філософських концепціях Платона і Аристотеля з-поміж іншого йшлося про виховання в суспільстві.

На початку XX ст. чітко виділяються три течії соціальної педагогіки: перша – ідеалістична, постала під впливом кантіанської філософії, розвинена Паулем Наторпом; інша – позитивістська; третя – соціологічна педагогіка [2, с. 250].

Означаючи концепт “виховання”, Лоренсо Лузуріага акцентував увагу на тому, що “виховання бере на себе суспільну місію розвинути життєвий план людини та ввести її у соціально-культурний світ” [1, с. 29]. У цьому відношенні можна представити два розрізи виховання: вертикальний (виховання супроводжує все життя людини – від народження до смерті) та горизонтальний (виховання охоплює усі прояви людського життя – від природних до духовних) [1, с. 29].

Наголошував педагог і на тому, що “виховання є одним із засобів і, можливо, основним, за допомогою якого досягається [суспільна] єдність та уможливорюється співіснування членів суспільства” [1, с. 30].

Суспільство не є застиглим утворенням. Воно постійно змінюється, живиться енергією нових поколінь, проте задля підтримання соціальної рівноваги людські спільноти прагнуть зберігати певні традиції та звичаї. Виховання – обов’язкова умова підтримання і трансмісії суспільних традицій. Лоренсо Лузуріага підкреслював, що виховання – передовсім соціальне явище, про це “засвідчує неперервне втручання в історії різних суспільних інституцій у виховання – від родини до міста-держави, від церкви до професійного об’єднання, від місцевої громади до національної держави” [1, с. 31].

У фундаментальній праці “Історія освіти і педагогіки” (Буенос-Айрес, 1971) Лоренсо Лузуріага також обґрунтовував ідею про виховання як

суспільне явище та механізм підтримання колективної єдності. “Виховання – то є невіддільний, істотний складник життя людського й суспільного, і воно існує від часу появи людини на землі”, – пояснював педагог [2, с. 11].

У смисловій єдності розглядав Лоренсо Лузуріага соціальну і політичну педагогіку. Він неодноразово зазначав, що завдання, які вирішуються політичною педагогікою, мають соціально-педагогічне значення. Політична педагогіка є похідною від соціальної педагогіки. На переконання іспанського науковця, вона “охоплює коло різних питань, котрі стосуються виховання в державі” [1, с. 10].

Політична педагогіка спрямована на розв’язання специфічних проблем у виховній галузі, зокрема, питань, пов’язаних із церковним та державним втручанням в освітню сферу, визначенням співвідношення між державною і приватною освітою тощо. Починаючи з часів Французької революції, утверджувалася практика включення до реформаторських програм і проектів різними політичними партіями та групами питань стосовно освітньої сфери [1, с. 128].

Таким чином, предмет соціальної педагогіки визначався Лоренсо Лузуріагою в площині відношення “виховання – суспільство”. Провівши теоретичний аналіз концептів “виховання”, “суспільство”, “політика”, “культура”, педагог приходив до висновку, що соціальна педагогіка мала включати до свого концептуального поля спектр відношень – “виховання – покоління”, “виховання – соціальні класи”, “виховання – маси”, “виховання – громада”, “виховання – держава”. Обґрунтування Лоренсо Лузуріагою педагогічного значення кожного з цих аспектів мало своїм логічним наслідком витворення оригінальної авторської соціально-педагогічної концепції, актуальність якої не втрачається в сьогоденні.

Список використаних джерел

1. Luzuriaga L. *Pedagogia social y politica*. Buenos Aires: Ed. Losada S. A., 1958. 230 p.
2. Luzuriaga L. *Historia de la educacion y la pedagogia*. Buenos Aires: Ed. Losada, 1971. 282 p.

Леус Д.Ю.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Львівського національного університету імені Івана Франка
науковий керівник: *Кірсанова О.В.,*
викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

НЕТРАДИЦІЙНИЙ УРОК В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

На сучасному етапі розвитку освіти, перед Новою українською школою стоїть завдання підвищити якість навчання учнів, активно та цілеспрямовано готувати їх до життя, забезпечити необхідні умови для гармонійного розвитку і дати можливість самореалізуватись. З огляду на зазначене актуальним в початкових класах є питання вибору та впровадження в навчальний процес нових форм навчання. Досліджували цю проблему такі науковці: І. Підласий, О. Савченко, Л. Лухтай, Е. Печерська, Т. Лакоценіна, С. Кульневич та інші.

В початковій школі урок є основною формою організації освітнього процесу. За правильної організації він забезпечує міцне й усвідомлене засвоєння учнями навчального матеріалу, формування в них знань, умінь і навичок. Тому сучасний вчитель на уроці вправно користується усіма можливостями для реалізації компетентнісного підходу визначеного Концепцією Нової української школи та Державним стандартом початкової освіти [1].

За умов швидкого розвитку суспільства змінюються вимоги й до уроку, переглядається його структура, основні методи, засоби навчання тощо. Оскільки традиційні форми організації навчання вже не несуть максимальної ефективності в досягненні освітніх цілей та не стимулюють творчі пошуки вчителя та учнів, сьогодні в освітньому процесі НУШ одне з важливих місць займає удосконалення традиційної форми організації навчання. Сучасні науковці та педагоги-практики зосереджені на пошуку таких форм та методів навчання, за яких відбуватиметься всебічний розвиток особистості школяра. В результаті таких пошуків з'являються нові технології навчання [2, с. 200].

Найчастіше поняття педагогічної технології визначається як спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання та виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі, що приводить завжди до досягнення прогнозованих освітніх завдань та цілей з допустимою нормою відхилення [3].

Вчителі Нової української школи для того, щоб зробити урок цікавішим, а засвоєння інформації – швидшим і глибшим, намагаються поєднати традиційні і новітні форми організації роботи на уроці.

Однією з таких форм є нетрадиційний урок – імпровізоване навчальне заняття, що має нестандартну структуру. В ньому незвичайні задум, організація та методика. Такий урок поєднує досвід традиційних уроків – сприймання нового матеріалу, засвоєння, осмислення, узагальнення, – але у незвичайних формах.

Нетрадиційні уроки не тільки навчають і розвивають особистість, а ще й реалізують основні принципи навчання: наближують шкільні предмети до більш звичного життя, вчитель має намагатися провести паралель між вже наявним досвідом учнів, хоч і невеликим, із предметами, які вивчаються. Ці уроки поєднують в собі велику кількість форм і методів, особливо таких, як: проблемне навчання, пошукова діяльність, міжпредметні й внутрішньо-предметні зв'язки, опорні сигнали, конспекти та ін.

Таких нетрадиційних форм проведення уроків можна нарахувати понад 50 видів, які використовують вчителі у своїй роботі. Це такі, як:

- «бінарні уроки;
- віршовані (римовані) уроки;
- інтегровані (міжпредметні) уроки;
- уроки-дискусії (урок-діалог, урок- диспут, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-прес-конференція, урок-семінар);
- уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок «Що? Де? Коли?»);
- уроки-звіти (урок-аукціон, урок-захист, урок-композиція, урок-концерт, урок-презентація, урок-ярмарок, урок-екзамен);
- уроки-змагання (урок-конкурс, урок-турнір, урок-мозкова атака);
- уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож);
- уроки-сюжетні замальовки (урок-віночок, урок-казка, урок-картинна галерея, урок-фестиваль, урок-ранок)» [4, с. 63].

На таких уроках вчителем використовуються різноманітні засоби, прийоми і методи навчання у різноманітних співвідношеннях, послідовності, що дозволяє вирішувати окремі завдання. Саме завдяки цьому, учні мають змогу усвідомлено формулювати та висловлювати думки з будь-якої теми, використовувати наявні знання та пережитий досвід, робити висновки та пошукові відкриття. В учнів підвищується інтерес до предмету, розвивається творча самостійність, вони здобувають навички роботи з різними джерелами знань. Прийоми, використані під час такого уроку збуджують допитливість учнів, формують активну життєву та громадянську позицію,

сприяють швидкому запам'ятовуванню, розумінню і засвоєнню навчального матеріалу [5].

Метою впровадження в освітній процес нетрадиційних уроків є:

- розвиток критичного мислення учнів, формування власної точки зору та вміння правильно висловлювати свою позицію;
- набуття учнями навичок ефективного спілкування;
- розвиток творчого потенціалу;
- формувати в учнів реальне бачення самого себе, вміння адекватно оцінювати себе та інших.

Останні декілька років невід'ємною частиною всього освітнього процесу стало дистанційне навчання. І сьогодні можна сміливо стверджувати, що дистанційне навчання подарувало безліч можливостей познайомитись із нетрадиційними технологіями роботи. Практика показала, що чим частіше використовуються комп'ютери у процесі навчання, тим ефективнішими є його результати. За умови комбінованого поєднання слухового та зорового каналів інформації учні здатні швидко та глибоко засвоїти до 60% отриманої інформації. Виділимо технології, які застосовують вчителі на уроках НУШ в дистанційному форматі: технологія «вебінар», головною ознакою якого є інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача, слухача, що працюватимуть інтерактивно, комунікуючи за сценарієм проведення такого уроку; використання електронних сервісів Google; використання освітнього ресурсу Prezi – своєрідної живої презентації; хмарні технології; STEAM; сторітеллінг; крос сенс та ін..

Варто пам'ятати, що ефективність навчального процесу залежить від правильної та продуманої організації заняття. Недоцільно перетворювати нетрадиційні уроки в головну форму роботи через відсутність серйозної пізнавальної праці, невисоку результативність, великі втрати часу. Використання таких занять не повинне бути систематичним, вони мають бути застосовані вчителем періодично, щоб урізноманітнити навчальний процес, підвищити рівень вмотивованості учнів до вивчення предмета, підняти пізнавальний інтерес. Тільки за умови вдалого поєднання традиційних та нетрадиційних форм організації навчання можна досягти найкращий результат.

Отже, можна сказати, що впровадження нетрадиційних уроків в Новій українській школі є необхідним елементом навчального процесу, що сприяє формуванню в учнів глибоких теоретичних знань, практичних навичок, стимулює критичне мислення, пробуджує інтерес та мотивацію та забезпечує формування ключових компетентностей.

Список використаних джерел

1. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
2. Берегова О.А. Інноваційні педагогічні технології у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. Молодий вчений. 2017. № 8. С. 199-202.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. Види педагогічних технологій [Електронний ресурс] / В.Л. Ортинський. – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy
4. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні. Рідна школа. 2015. № 4. С. 62-65.
5. Який він – нестандартний урок у початковій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pedrada.com.ua/article/1858-yakiy-vn-nestandardniy-urok-u-pochatkovy-shkol>

Лисенко О.Р.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Концепція Нової української школи визначає, що дитині недостатньо дати лише знання, але й важливо навчити її користуватися ними. Тому що знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці. [1, с. 10]

Державним стандартом початкової освіти передбачено формування в учнів початкових класів ключових компетентностей, таких як загальнокультурна, здоров'язберігаюча, соціальна, комунікативна, інформаційна, громадянська, навчальна.

Серед усіх компетентностей, найменше досліджень присвячено соціальній компетентності. Проте, дана компетентність є надзвичайно важливою, адже вона формує вміння учня співпрацювати з іншими людьми, адаптовуватися в колективі, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях.

Проблему формування соціальної компетентності молодших школярів досліджували Бібік Н.М., Гончарова-Горянська М.В., Богуш А.М., Поніманська Т.І., Кононко О.Л., Проценко О.В., Данилейко С.І., Бех І.Д., Гавриш Н.В. та інші.

Державний стандарт початкової освіти визначає, що соціальна компетентність – це здатність особистості продуктивно співпрацювати з

партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі [2].

Бібік Н.М. трактує термін «соціальна компетентність», як здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп; дотримуватися соціальних норм та правил; співпрацювати з партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини [3].

Соціальна компетентність учнів початкових класів визначається такими ознаками:

- вміти слухати інших, домовлятися, відстоювати власну точку зору;
- налагоджувати взаємовідносини з оточуючими;
- вміти вигравати та програвати;
- контролювати та регулювати свою поведінку, уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом;
- знати свої права та обов'язки;
- проявляти толерантність, емпатію, здатність радіти за інших, вміти брати до уваги думку інших людей.

Ефективному формуванню соціальної компетентності молодших школярів сприяє використання інтерактивних методів навчання на уроках.

Інтерактивне навчання – це технологія, яка передбачає активну взаємодію усіх учасників навчально-виховного процесу, індивідуалізує участь кожного в колективній (груповій) діяльності з чітко спланованим очікуваним результатом навчання [4, с. 212].

Отже, сутність навчання при використанні інтерактивних методів навчання полягає у тому, що учень, який здійснює щось (говорить, пише, малює, моделює тощо) не лише спостерігає та слухає, але й бере активну участь у навчальному процесі та взаємодіє зі своїми однокласниками та вчителем.

О. Пометун та Л. Пироженко розподіляють інтерактивні технології за формами навчання на чотири групи, залежно від мети та форм організації навчальної діяльності учнів [5, с. 27]:

- інтерактивні технології кооперативного навчання («Робота в парах», «Карусель», «Акваріум», «Два-чотири-всі разом», «Робота в малих групах», «Синтез думок» тощо);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Навчаючи-вчуся», «Ажурна пилка», «Незакінчені речення», «Дерево рішень» та інші);
- технології ситуативного моделювання («Рольова гра», «Ділова гра», «Розігрування ситуацій» тощо);
- технології опрацювання дискусійних питань (метод «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати» та інші).

Одним із ефективних методів кооперативного навчання вважається «Робота в парах». Даний метод можна застосувати під час вивчення будь-якої навчальної дисципліни. Вчитель може проводити його після вивчення нового матеріалу, під час узагальнення вивченої теми або на уроці, присвяченому застосуванню знань, умінь і навичок.

Метод «Робота в парах» дозволить навчити дитину слухати свого співрозмовника, домовлятися, знаходити спільні вирішення проблем, уникаючи конфліктів,

Якщо ж говорити про інтерактивні технології колективно-групового навчання, то ефективним можна вважати метод «Навчаючи-вчуся». Сутність даного методу полягає у тому, що учні дізнаються нову інформацію, якою діляться із своїми однокласниками по черзі.

Таким чином, ми можемо не лише допомогти учням опанувати великий обсяг навчального матеріалу цікавим для них способом, але і навчити їх володіти мовленнєвим етикетом, ініціювати, підтримати та культурно завершити розмову.

Усі учні люблять грати в ігри та розігрувати різноманітні ситуації. То ж не лише цікавими, але й навчальними є для учнів методи ситуативного моделювання.

Під час використання методів «Рольова гра» та «Розігрування життєвих ситуацій» учні формують вміння контролювати власну поведінку, навчаються слухати один одного та приймати точку зору іншої людини.

Важливими для використання є також методи опрацювання дискусійних питань. Наприклад, під час застосування методу «Обери позицію» можна навчити учня приймати власні рішення та відстоювати їх, поважати думку своїх однокласників, уникати конфліктних ситуацій.

Отже, формуючи соціальну компетентність молодших школярів ми виховуємо особистість, яка буде відкритою до суспільства, буде мати бажання пізнавати навколишній світ, володітиме навичками соціальної поведінки, а також таку, яка буде здатна приймати власні рішення. Дослідивши основні методи інтерактивного навчання, можна стверджувати, що вони ефективно допомагають формувати дану компетентність.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. №988-р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р., №688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-p#Text>
3. Бібік Н.М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. №9. С. 1-4.

4. Чепіль М.М., Дудник Н.З. Педагогічні технології: навч. посіб. К.: Академвидав, 2012. 224 с. (Серія «Альма-матер»).
5. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. К.: Видавництво А.С.К., 2004. 136 с.

Лісецька С.В.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Львівського національного університету імені Івана Франка
науковий керівник: **Кірсанова О.В.,**
викладач кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ

Моральна культура є основою розвитку особистості. Молодший шкільний вік найсприятливіший для засвоєння та формування моральних якостей, цінностей та морально-етичних норм. Тому важливим аспектом у процесі формування моральної культури дитини є виховний процес.

Концептуальні положення Нової української школи наголошують, що ефективною відповіддю на виклики сучасності мають стати освіта і виховання, що базуються на загальнолюдських цінностях, тому що українське суспільство потребує громадян, здатних на духовне, моральне й соціально-культурне самотворення і на служіння державі та суспільству [1].

Про важливість формування моральної культури молодших школярів написано у таких нормативно-правових документах: законах України «Про освіту» (2017), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Концепції Нової української школи (2016), Положенні про загальноосвітній навчальний заклад (2018) та інших.

Проблему формування моральної культури молодших школярів досліджували В. Сухомлинський «Слово вчителя в моральному вихованні», «Як виховати справжню людину»; К. Ушинський «Рідне слово. Книга для тих хто навчає»; А. Богущ «Патріотичне виховання починається з доброти»; О. Матвієнко «Моральне виховання молодших школярів у позаурочній та позашкільній діяльності», В. Безпалько, О. Дубасенюк, Л. Карпова, О. Кононко, О. Сухомлинська, В. Денисенко, Н. Новосельська та інші.

В умовах воєнних дій надзвичайно важливим завданням кожного педагога є формування таких моральних якостей особистості як: патріотизму, любові до Батьківщини, поваги до видатних діячів сьогодення, співпереживання, розуміння, взаємодопомоги. Ставлення до своєї країни, її духовних та культурних цінностей, до співвітчизників – це показник моральної культури особистості [2, с. 257].

У час війни сучасному педагогу необхідно шукати нові засоби, методи та форми організації навчально-виховного процесу. В період дистанційного навчання, а також у зв'язку із впровадженням інформаційних освітніх технологій, з'явився новий вид екскурсій – віртуальні екскурсії. Віртуальна екскурсія – одна з новітніх форм організації навчально-виховного процесу, що має невичерпні можливості формування моральної культури молодших школярів.

Термін віртуальний (від лат. *virtualis* — можливий) — можливий, такий, що може проявлятися при певних умовах.

Віртуальна екскурсія — організована добірка фото та відео зображень про видатні місця, іноді з текстовим або аудіо супроводом та засобами навігації; також — перегляд такої добірки [3, с. 257].

Підготовка до проведення і організації віртуальної навчально-виховної екскурсії може проводитись за таким планом:

- визначити цілі і завдання віртуальної екскурсії. Варто звернути увагу на моральні якості, які можна сформувати під час використання віртуальної екскурсії;
- обрати тему;
- відібрати літературу, скласти бібліографію і визначити інші джерела матеріалу. Найбільш поширеним джерелом є, звісно, інтернет. Зокрема, сайти віртуальних екскурсій (<https://pysanka.museum/exposition/virtual/>; https://warmuseum.kiev.ua/_all-news-images/2020/23.03/).
- ознайомитися з експозиціями та фондами музеїв по темі (якщо це екскурсія музеєм). Педагог повинен бути ознайомленим з усім, що буде демонструвати учням;
- провести відбір і вивчити екскурсійні об'єкти;
- підготувати текст віртуальної екскурсії. Важливо, щоб екскурсія була наповнена цікавою інформацією з історії культури, природознавства чи іншої тематики. Слово та розмова у проведенні віртуальної екскурсії є незмінними методами ефективного впливу та формування моральної культури;
- укомплектувати «папки екскурсовода» (презентації, фільм, слайди, тощо) [4, с. 95].

Під час формування моральних якостей молодших школярів варто звертати увагу на історичні події минулого, які мають вплив на сьогодення. До прикладу, можна використати віртуальну екскурсію Національним музеєм історії України у Другій світовій війні під час проведення виховної години у четвертому класі. Така форма організації дистанційного виховного процесу сприятиме формуванню моральних якостей: любові до Батьківщини, поваги до захисників України, патріотизму, співпереживання до тих, хто зазнав страждань, відповідальності за рідних. А також сприятиме

досягненню учнем результатів Типової освітньої програми:

- розповідає про осіб, на яких хоче бути схожим/-ою, пояснює чому;
- описує важливість сумлінності та моральних якостей;
- аргументує, що права людини, зокрема дитини, завжди слід поважати та захищати;
- на прикладі текстів/медіатекстів та власного досвіду відстоює думку, що принизливе покарання недопустиме;
- аналізує наслідки порушення особою засад рівності та справедливості;
- вирізняє суспільно значущі вчинки та події [5].

Важливо формувати ці компетентності, оскільки в майбутньому діти повинні усвідомлювати, що війна – це зло, яке необхідно уникати.

Важливим завданням педагога, під час підготовки до такої віртуальної екскурсії, є усвідомлення психологічних особливостей учнів, добір матеріалів, які будуть впливати тільки позитивно на формування моральної культури і національної свідомості. Виховання свідомого громадянина шляхом використання віртуальної екскурсії також сформує розуміння того, що будь яка війна спричиняє тільки насилля і біль. Тому завдання педагога у час воєнного стану, формувати моральні цінності молодших школярів, які впливатимуть на негативне ставлення до війни і геноциду.

Потрібно формувати також уявлення учнів про культурну спадщину України. До прикладу, використання віртуальної екскурсії на уроці «Я досліджую світ» під час вивчення теми «Українська культура. Писанкарство» у другому класі. Віртуальна екскурсія Музеєм писанки дає можливість учням ознайомитись з ремеслом українського народу, з мистецтвом виготовлення писанок; зрозуміти самотність, звичаї і традиції української культури; сприяє розвитку інтересу до подорожей Україною.

Використання віртуальної екскурсії на практиці дає ефективні результати, адже така організація роботи сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів. В епоху різноманітних технологій віртуальні екскурсії набули значного попиту, і до недоліків можна віднести тільки технічні проблеми. Але те, що учні, будучи за кордоном, можуть бачити різноманітні куточки своєї країни у час війни, неабияк заохочує їх до пошуку нової інформації, сприяє їхній активності під час вивчення нового матеріалу, а головне – збагачує серце любов'ю до рідної землі.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Левковець Н.М. Філософія для дітей. В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Педагогічні читання. Житомир. 2017. 274 с.

3. Швирка В.М. Віртуальна екскурсія як засіб патріотичного виховання шкільної молоді. Педагогічні науки, 2015. № 7. С. 257–264.
4. Попадич О.О. Методичні рекомендації до вивчення курсу «Теорія виховання» для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта». Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 2021. 100 с.
5. Шиян Р.Б. Типова освітня програма. 3–4 клас. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2020/11/20/Shiyana.pdf>

Маніяк В.С.,

студент факультету педагогіки та психології
Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського

**ДЕРЖАВНА НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА «ОСВІТА»
(«УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ»)
ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ**

Після здобуття Україною Незалежності в 1991 році в державі постає завдання трансформації системи освіти. Адже це та галузь, яка може виховати нову генерацію молодих людей, які будуть патріотами своєї країни і в майбутньому примножуватимуть здобутки свого славного народу. Сьогодні в умовах реформування освіти і впровадження «Нової української школи» ця тема набуває своєї актуальності, адже програма «Освіта» не припиняє своєї дії.

Головною метою впровадження Державної національної програми є створення універсальної системи безперервного навчання для всіх громадян України. Поряд з цим важливого значення набуває формування інтелектуальної та культурної нації, яка покликана будувати майбутнє для нашої країни [1]. Реалізація цієї програми передбачає співпрацю всіх учасників освітнього процесу: гарно відшліфовану роботу педагогічних працівників, бажання учнів здобувати освіту та навчатися, не менш важливе це діяльність всіх органів влади задля забезпечення матеріальними ресурсами всіх закладів освіти.

Якимчук О.І. зауважує, що національна програма, на сьогоднішній день повністю не реалізована, а її зміст став об'єктом суперечностей, адже має в своїй основі ряд недоліків. Програма не передбачає конкретних механізмів здійснення тих заходів, які в ній були прописані, в свою чергу, деякі взагалі мали тільки декларативний характер, не були забезпечені на законодавчому рівні, не мали матеріальної бази для її реалізації. Про що можна говорити коли в Україні на той час існував брак педагогічних працівників [2]. Не дивлячись на деякі помилки в процесі реалізації цієї Програми, вона відіграла важливе історичне значення, адже змогла продемонструвати процес масштабного державотворення та бажання відійти від старого, щоб прокласти шлях в майбутнє. Держава має створити умови для задоволення

освітніх потреб громадян, надання кожному можливостей підвищувати свій професійний рівень. Не дивлячись на недофінансування та період реформування, можна спостерігати реалізацію стратегічних завдань реформування освіти.

Реформування освітнього простору в Україні відбувається на зразок європейських та американських систем освіти, тому не дивно, що удосконалення потребують стандарти освіти в загальному. Зміст освіти модернізується шляхом введення до навчального плану нових інтегрованих курсів та навчальних предметів, які покликані всебічно розвивати особистість дитини; доопрацювання стандартів освіти з навчальних предметів. На етапі реформування освіти передбачається моделювання нових методів та прийомів. Освіта повинна формувати гуманітарне мислення, спрямувати пріоритетність на опанування державною та поряд з цим іноземними мовами. Не менш важливим є залучення школярів до літератури, музики, образотворчого мистецтва, тому що ці напрямки мають на меті формування у людини почуття прекрасного. В.О. Сухомлинський вбачав в естетичному вихованні велику силу краси, яка покликана зробити світ краще [3]. Важливою складовою шляхів реформування змісту освіти посідає трудова підготовка. До цієї теми зверталися багато педагогів зокрема Г.С. Сковорода [4].

Отже, прийняття державної національної програми «Освіта» поклала початок кардинальних та позитивних змін в системі освіти. Її основні положення не одноразово піддавались критиці вчених, але ніхто з них не наважився стверджувати, що основні шляхи реформування є хибними. Розбудова системи освіти-це важлива складова формування інтелектуальної та високоморальної молоді, яка в майбутньому буде і на далі розбудовувати Україну, примножувати її здобутки та прославляти на світовій арені. Сьогодні школа як автономна установа освіти має можливість корегувати навчальні плани, але при цьому не відходити від державних стандартів освіти. Важливою складовою є впровадження в шкільну програму інтегрованих курсів за допомогою них формується світогляд в учнів. Один із дієвих шляхів є розробка нових підручників та посібників.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.02.22).
2. Якимчук О.І. Історичне значення та суперечності реалізації Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») / О.І. Якимчук // Освітній дискурс. Гуманітарні науки. – 2018. – Вип. 8. – С. 80–91. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eddcsp_2018_8_9
3. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори: В 5 т. – Т.2.– К.: Рад. шк., 1976. – С. 414.
4. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. – Т.1. – Київ: Наук. думка, 1973. – С. 418.

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні неухильно зростає кількість дітей з різноманітними порушеннями: фізичними, психологічними, опорно-рухового апарату, зору або ж слуху. Підрахунки Всесвітньої організації охорони здоров'я зазначають, що тільки 20% дітей народжуються без зовнішніх вад. Не дивлячись на певні вади кожна дитина потребує задоволення власних освітніх потреб. Держава в свою чергу залучує їх до навчання на базі загальноосвітніх навчальних закладів, без будь-яких дискримінацій та зневаги. Україна з моменту ратифікації міжнародних договорів у сфері інклюзії, поступово займається впровадженням інклюзивного навчання, яке передбачає надання рівного доступу до якісної освіти шляхом організації навчання у на основі застосування індивідуально застосованих методів навчання з урахуванням специфічних особливостей кожної дитини у пізнавальній діяльності [1].

Законодавство виступає базисом на якому формуються фундаментальні засади розвитку інклюзивної освіти. На рівні Основного Закону держави закріплюються основні права та свободи громадян в Україні. Як приклад, стаття 21 зазначає, що усі люди є вільними та рівними у своїй гідності [2]. В 2009 року Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю. На основі цих положень були внесені зміни до Закону України «Про освіту», згідно з якими діти з ООП отримали можливість здобувати повну загальну середню освіту альтернативними шляхами, а саме дистанційно [3]. Інклюзивне навчання є єдиною ефективною та дієвою формою здобуття освіти дітьми з ООП. В 2017 року ухвалений Закон України щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг [4]. Цей закон зобов'язує заклади загальної середньої освіти утворити інклюзивні класи. Крім того надає можливість отримання корекційних та психологічних послуг, навчання за допомогою найбільш доступних для осіб мови, методів і способів спілкування, зокрема навчання мовою жестів, шрифтом Брайля. Новацією є використання в навчальному процесі QR кодів цим самим формується пізнавальна активність та критичне мислення особливо у дітей, які мають проблеми зі слухом. В умовах дистанційного навчання пов'язаного з пандемією COVID-19 доречним є використання онлайн-дошки Padlet. Вона має універсальний характер може використовуватися для проектної роботи, індивідуальних завдань, або ж як інструмент збору інформації. Ця технологія корисна для дітей з підвищеною гіперактивністю, адже зможе зацікавити учнів.

Особливістю Закону «Про освіту» 2020 року є індивідуальна програма розвитку, що визначає перелік необхідних дитині психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг, що надаються індивідуально або в груповій формі [5]. На постійній основі здійснюється реформування шкіл-інтернатів, адже неможна повністю відмовлятися від сегрегованого середовища. На базі звичайних загальноосвітніх закладів відбувається індивідуалізація освітнього процесу шляхом розробки індивідуальної програми розвитку [6, с. 27]. Процес навчання повинен орієнтуватися на знаходження індивідуального підходу до кожної дитини, цим самим дотримуючись принцип дитиноцентризму.

Отже, інклюзивна освіта – це процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Україна ратифікувала велику кількість міжнародних договорів у сфері розвитку інклюзивної освіти, поряд з цим законодавча база країни характеризується різноманітних законів у сфері інклюзивної освіти. Серед особливостей впровадження інклюзивної освіти в Україні можна навести наступне: наявність великої кількості соціальних працівників у закладі освіти, психологів, корекційних педагогів, які працюючи на принципах педагогіки партнерства роблять життя дитини з ООП кращим.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912 URL: https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 14.02.2022).
2. Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.02.2022).
3. Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України від 06.07.2010 №2442-VI // Відомості Верховної Ради України від 19.11.2010 – 2010 р., №46, стор. 1641, стаття 545.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII // Урядовий кур'єр від 04.10.2017. – №186.
5. Про освіту: Закон України від №764-IX від 13.07.2020, ВВР, 2020, №48, ст.431. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
6. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. – С. 27.

Марцінковська І.В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА

Майстерність вчителя слід розглядати як вищий рівень педагогічної діяльності, як прояв творчої активності особистості вчителя. Педагогічна майстерність — це сукупність властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих ознак можна віднести гуманістичну спрямованість педагога, його професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку; педагогічна майстерність у структурі особистості є системою, здатною до самоорганізації [5].

Аналізуючи проблему саморозвитку, ми маємо на увазі перш за все особистісний розвиток людини, причому особистісний і професійний саморозвиток слід розглядати в тісному зв'язку, оскільки професійний розвиток є продовженням загального розвитку людини.

На думку А. Деркача, в широкому розумінні саморозвиток – це цілеспрямований процес «розгортання» вже наявних, але «згорнутих» на деякий час талантів, здібностей, навичок, якостей чи «походження» та формування раніше невиявлених властивостей та якостей [3, с. 30–31].

О. Газман розглядає «саморозвиток» як власну логіку розвитку самоцінності, підтверджуючи пріоритет цієї логіки в реальній педагогічній дійсності [2, с. 12].

Б. Вулфов та В. Іванов відносять «саморозвиток» до основних категорій педагогічної науки і визначають його як власну діяльність людини у зміні самої себе, у розкритті, збагаченні своїх духовних потреб, усього особистісного потенціалу [1, с. 67].

Отже, саморозвиток – це процес, невід'ємна ознака, стан професійної особистості. На думку М. Чобітка, як інтегративний творчий процес свідомого формування саморозвитку, він має специфічні етапи, або етапи: процеси самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізації [11].

Таким чином, ми розуміємо саморозвиток як цілеспрямовану, багатопланову самозміну, інтегративний творчий процес і водночас стан людини, заснований на взаємодії внутрішньо значущих, активно і творчо сприйманих зовнішніх факторів, якістю яких є суб'єктивність.

Професійна діяльність сучасного вчителя постійно ускладнюється і трансформується до вимог сучасної освітньої галузі. Сам учитель покликаний гнучко реагувати на виклики часу, бути професійно мобільним, володіти комплексом соціальних, професійних, особистісних компетенцій,

які забезпечать його професійний саморозвиток. Як зазначає І. Зязюн, «... щоб вижити в цих умовах соціально та духовно, молода людина повинна вміти орієнтуватися та діяти в постійно мінливому світі виробництва, бізнесу, суспільно-політичного життя, комунікацій, не змінюючи їх самотність, моральні принципи, повагу до себе і людей, здатність до самопізнання та самовдосконалення» [4, с. 113].

Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкової школи базується на таких взаємопов'язаних наукових підходах: акмеологічний, аксіологічний, антропоцентричний, діяльнісний, синергетичний, компетентнісний, особистісно орієнтований, системний, культурологічний. Опишемо кожен з них докладніше.

Акмеологічний підхід передбачає розуміння професійного саморозвитку як удосконалення руху до зрілості, до оптимального вищого рівня, «руху вгору» (за С. Рубінштейном), до «вершини» професіоналізму. Відповідно до цього підходу професійний саморозвиток – це процес формування особистості, орієнтований на найвищі професійні досягнення та самовдосконалення.

Використання аксіологічного підходу сприятиме формуванню ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкової школи на професійний саморозвиток, усвідомлення ними важливості власної професійної діяльності, цінності побудови власної професійної кар'єри.

Антропоцентричний підхід розуміє особистість студента як мету і суб'єкт професійного саморозвитку. Відповідно до цього підходу, значення індивідуальної системи цінностей у житті людини, яка відповідає за логіку і динаміку його життя, власну долю, місце у світі.

Діяльнісний підхід доводить, що професійний саморозвиток майбутнього вчителя неможливий поза діяльністю, шляхом «навчальної діяльності». У контексті нашого дослідження діяльнісний підхід застосовано через організацію навчально-виховного процесу, в якому майбутній учитель виступає як активний суб'єкт пізнання та ініціює формування навчальних умінь для власного професійного розвитку, планування етапів навчання, планування етапів навчання, формування навчальних навичок. самоконтроль готовності до власного професійного розвитку та оцінки результатів своєї діяльності, здатність до самоосвіти, самонавчання, самоорганізації.

Синергетичний підхід – основним принципом якого є саморозвиток, тобто процес визначається зсередини, а не зовні. Справжній стан системи визначається не тільки її досвідом, а й вибудованою, сформованою з майбутнього, тобто самостійно спроектованою. Що стосується людини, то явні та неявні підсвідомі орієнтири визначають її поведінку сьогодні» [6].

Компетентнісний підхід активно використовується в європейській системі освіти і нині задекларований у Концепції нової української школи як

реалізація цілей Болонського процесу. Йдеться про набуття під час навчального процесу не лише певного обсягу знань, умінь, навичок, а певних компетенцій, тобто досвіду їх практичного застосування.

Г. Нікітюк розглядає компетентність як інтегровану здатність людини, набуту в процесі навчання, що складається із знань, умінь, навичок, цінностей, установок, які можуть бути комплексно реалізовані на практиці [8].

Особистісно-орієнтований підхід має наукове підґрунтя з 90-х років минулого століття. Основними положеннями цього підходу є розуміння особистості як суб'єкта впливу у навчально-виховному процесі; забезпечення розвитку особистості своєю діяльністю; підпорядкування освіти на кожному рівні розвитку особистості її інтересам і здібностям; формування уявлення про навчально-пізнавальну діяльність як особистісно значущу.

Системний підхід — це загальнонаукова методологічна концепція, що забезпечує діалектичну єдність співвідношення між цілями і завданнями, структурою і змістом, методами і формами реалізації; враховуючи особливості організації окреслених завдань, взаємодію планування з іншими функціями управління доводить В. Фріцюк [10].

Культурологічний підхід розглядає феномен культури як стрижневу основу розуміння і пояснення людини,

Вважаємо такий підхід важливим, оскільки професійний саморозвиток майбутніх учителів відбувається у просторі певної культури, яка є регулятором відповідної освітньої парадигми.

Виходячи з цього, вважаємо, що професійний саморозвиток педагога – це свідоме самопізнання та самопроектна діяльність педагога, спрямована на вдосконалення їх особистості, відповідно до вимог професії в освітньому середовищі, та самореалізацію. як особистість у соціальній сфері.

Професійний саморозвиток педагога – тривалий і безперервний процес. Вона бере початок від профорієнтаційної роботи в школі на допрофільному етапі, потім – відточується на етапі професійної підготовки в навчальних закладах і продовжується в безперервній освіті протягом усього професійного шляху особистості. Рушійними силами професійного саморозвитку особистості є задоволення професійних, соціальних, ціннісних потреб, які інтеріоризуються у стійких професійних мотивах.

Готовність до професійного саморозвитку фахівця забезпечується сформованою професійною перспективою розвитку, що відповідає ціннісним орієнтаціям особистості, а також наявністю навичок саморозвитку.

Формування професійної культури означає розвиток у педагогів самосвідомості, самостійності, самооцінки, вміння приймати рішення, нести відповідальність за свої дії та вчинки. Важливою складовою професійної культури майбутнього вчителя початкових класів є професійна культура.

На думку Л. Притули, професійна культура вчителя — це система соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової та професійної діяльності та визначає її зміст і ставлення до праці. Вихідними елементами професійної культури фахівця є знання, практичні навички та вміння, власні соціальні якості, що характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей [9].

На думку В. Кравцова, «професійна культура» характеризує особистість педагога з точки зору розгляду певної сукупності особистісних якостей та характеристик з позицій цілісності професійного розвитку. Натомість розгляд цілісного процесу професійного становлення особистості соціального працівника із культурологічних позицій, з урахуванням надбань суміжних наук соціально-гуманітарного профілю, безумовно сприятиме подоланню актуальних проблем сучасної професійної освіти, а саме – оптимізації формування наукового світогляду та професійної компетентності вчителя в умовах глобалізації науково-освітнього життя та інформаційної кризи, ефективного розвитку професійно значущої культури особистості (комунікативної, інтелектуальні, моральні, моральні, методологічні тощо) [7, с. 43].

Професійну культуру можна розглядати на різних рівнях розвитку. Початковий рівень умовно можна охарактеризувати як інформаційний. Тут ступінь сформованості системи професійних знань і поглядів ще недостатньо широкий, професійні здібності знаходяться в стадії формування. Ставлення до роботи може бути звужене утилітарними факторами. Чим вищий рівень знань і навичок, чим ширший досвід, тим більша ймовірність того, що людина у своїй роботі зможе досягти певних висот. Вищий рівень характеризується і широким професійним світоглядом, і великим обсягом професійних знань, інтересів і навичок, і творчим розумінням виробничої ситуації як проблеми, і вмінням продуктивно, оригінально, ефективно її вирішувати.

Отже, рівень професійної компетентності вчителя визначається його знаннями, вміннями, практичним досвідом, прагненням до саморозвитку, особистісними якостями. Бути компетентним означає відповідати вимогам і викликам суспільства. Учитель повинен мати не лише фундаментальні знання з предмета, високу загальну культуру, ґрунтовну дидактичну, методичну та методичну компетентність, мотивацію особистісного та професійного зростання, навчання протягом усього життя, а й педагогічну майстерність як прояв «Я» вчителя в професії. як результат саморозвитку та самореалізації вчителя в педагогічній діяльності.

Нові освітні можливості, в тому числі інформаційно-комп'ютерні технології та загалом технологізація навчальної діяльності та вимоги вимагають відмови від традиційних моделей навчання, формування нового та критичного мислення учасників навчально-виховного процесу, а головне

– вимагають від вчителя навичок самостійності. -організованість та саморозвиток, педагогічна майстерність.

Провідними компонентами процесу професійного саморозвитку вчителя, формування та розвитку творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу є мотиваційно-цільовий компонент (ціннісне ставлення до творчої діяльності, що виражається в інтересах, мотивах, установках у заняттях творчою діяльністю); змістовий компонент (знання умінь, навичок загального, спеціального та інноваційного характеру); операційно-діяльнісний компонент (способи діяльності, розумові логічні операції, навички пізнавальної самостійності); рефлексивно-оцінний компонент (осмислення, самоаналіз та самооцінка власної творчої діяльності); контрольно-корекційний компонент (моніторинг навчально-творчої діяльності, корекційно-прогнозний).

Список використаних джерел

1. Вульфів Б.З. Педагогика рефлексии: Взгляд на профессиональную подготовку учителя. М. : ИЧП «Изд-во Магистр», 1995. 112 с.
2. Газман О.С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века. Новые ценности образования. Вып. 6. – М. : Педагогика, 1996. С. 10–37.
3. Деркач А.А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития. Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; – Воронеж : НПО «МОДЭК», 2006. 492 с.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : моногр. – К.; – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.
5. Ігнацевич І.І. Професійний саморозвиток як чинник формування професійної культури педагога. URL: <http://intkonf.org>.
6. Князева Е.Н. Синергетика как средство интеграции естественнонаучного и гуманитарного образования. Высш. образование в России. 1994. №4. С. 31–36.
7. Кравцов В.О. Особливості соціально-професійного розвитку особистості майбутнього вчителя. Науково-методичний бюлетень кафедри педагогіки: проблеми особистості. Кіровоград: ТОВ «ІМЕКС-ЛТД», 2006. С. 42–53.
8. Нікітюк Г.В. До питання змісту, структури та ознак професійно- педагогічної спрямованості майбутнього вчителя. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова : [зб. наук. пр.] / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. Сер. 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики, Вип. 14 (24). С. 51–55.
9. Притула Л.П. Основні характеристики та функції педагогічної культури. URL: http://www.rusnauka.com/SND_2007/Pedagogica/18111.doc.htm
10. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога: моногр. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 364 с.
11. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно-орієнтованої професійної підготовки. Педагогіка і психологія. 2004. №1(42). С. 57–69.

Наорем Шреясі,
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Запорізького державного медичного університету
науковий керівник: **Гнатенко С.А.,**
старший викладач кафедри мовної підготовки
Запорізького державного медичного університету

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Певні труднощі при складанні діалогу виникають у студентів після опрацювання наукового тексту з медичною термінологією. Зважаючи на складнощі в опануванні лексики і граматики української мови, текстові матеріали розглядаються як важливі форми комунікації, які впливають на особливості діалогічного мовлення іноземних студентів.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що на сьогодні виникли складнощі щодо пошуку нових методів, форм, засобів для опанування діалогічним мовленням в онлайн режимі, а також відсутністю праць із зазначеної проблематики.

Метою роботи є аналіз навчально-методичного матеріалу і навчання діалогічного мовлення іноземних студентів.

Вагомими дослідженнями у сфері викладання української мови як іноземної є праці Я. Гладир [2], Д. Мазурик [3], Т. Лагути і О. Вержанської [4], Н. Ушакової й О. Тростинської [5] та ін.

Викладання дисципліни «Українська мова як іноземна» у Запорізькому державному медичному університеті (ЗДМУ) зумовлено методикою навчання української мови іноземних студентів та особливостями організації навчального процесу. Викладачами кафедри мовної підготовки ЗДМУ зосереджено увагу на пошуки ефективних шляхів навчання та використання на заняттях інтерактивних технологій, створення навчально-методичного матеріалу і навчання діалогічного мовлення за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних засобів, що передбачають забезпечення самостійної пізнавальної діяльності та сприяють кращому опануванню іноземними студентами навчального матеріалу.

Навчальний матеріал містить комунікативні теми: «Система органів дихання» [1, с. 6], «Симптоми захворювань серцево-судинної система, скарги хворого» [1, с. 44], «Розпитування пацієнтів із захворюваннями органів травної системи» [1, с. 107] та ін. професійного мовлення лікаря й відповіді пацієнта. До кожної теми подано українсько-англійські еквіваленти, тексти для читання і терміни для перекладу, завдання для закріплення вивченого матеріалу, лексичні конструкції, моделі мовленнєвих ситуацій та рольових ігор на різних етапах комунікативної взаємодії лікаря

з пацієнтом, аудіювання, тести для самоконтролю [1]. Навчально-методичний матеріал призначено як для аудиторної роботи, так і для самостійного опрацювання та самоконтролю на платформах Microsoft365, Microsoft Teams та ін.

Застосування діалогічного мовлення сприяє покращенню знань з тем, формуванню компетентності майбутніх лікарів; забезпечує самостійну пізнавальну діяльність студентів, безпосередній зв'язок між теоретичними знаннями та практичним досвідом при виконанні завдань.

Значну частину вправ націлено на формування у студентів навичок ведення діалогу, постановки запитання та формулювання відповіді. Працюючи в парах студенти розпитують про захворювання, використовують конструкції «Хто скаржиться на що?», «Що виникає коли?», «Що супроводжується чим», «Що триває як довго?». Це допомагає студентам-іноземним громадянам розвивати усне мовлення, дає змогу робити запит інформації та розуміти відповіді співрозмовника.

Діалоги розігруються у змодельованих мовленнєвих ситуаціях, максимально наближених до реальних: «Прийом у лікаря», «Симптоми захворювання», «Лікар – хворий», «Скарги пацієнта» тощо [1]. Надбані в процесі навчання навички допомагають студентам-медикам будувати діалог у лікарні з лікарем, в аудиторії – з викладачем та товаришами. Ці навички допомагають у побутових ситуаціях: розпитування перехожих на вулиці, наприклад, про місцезнаходження об'єктів (магазин, парк, аптека, вулиця). У повсякденному житті – це запит інформації про будь-який предмет, що цікавить, про вік співрозмовника, його професію та інтереси, запит про час (котра година?), порівняння предметів або осіб тощо.

Вивчаючи теми, іноземний студент зможе самостійно розповісти про свою країну, родину, навчання, друга або подругу, власні інтереси; будувати діалоги за допомогою мовленнєвих конструкцій, використовуючи фрази: «З якої країни.....?», «Чи подобається вам?», «Розкажи про свою.....», «Хто/що у тебе» та ін. Також представлено конструкції з урахуванням потреб іноземних студентів в умовах професійного спілкування: «Коли Ви відчуваєте.....?», «Які симптоми.....?», «Скажіть, будь ласка, чому.....?», «Які ліки Ви.....?», «На які хвороби.....?» та ін.

Під час виконання завдання студенти зможуть не тільки застосувати набуті знання (граматичний матеріал, мовленнєві конструкції), але й використовувати гру, поставивши себе на місце лікаря або пацієнта. Також викладачі й студенти обговорюють помилки під час складання діалогів та найбільш цікаві моменти використання правильних відповідей, аналізують помилки та шляхи їх усунення.

Список використаних джерел

1. Гейченко, К. (2018). Навчання професійного спілкування «Лікар-хворий»: навч. посібник для іноземних студентів медичного вишу, що навчаються англійською мовою II-III курсу.
2. Гладир, Я. (2016). Педагогічна підтримка адаптації іноземних студентів у процесі допрофесійної підготовки у ВНЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_9_60.
3. Мазурик, Д. (2016). Нові джерела українського мовотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2016_63_37
4. Лагута, Т. (2019). Комунікативний тренінг як засіб формування готовності мовної особистості до мовленнєвої взаємодії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvp_2019_34_10.
5. Ушакова, Н. (2014). Вивчення української мови студентами-іноземцями: концептуальні засади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Timvum_2014_9_4.

УДК 378.147

Плющ В.М.,

доктор педагогічних наук, доцент,

в.о завідувача кафедри природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира
Винниченка

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Самостійна робота студента завжди була важливим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Дидактичні особливості планування, організації та управління самостійною роботою студентів студіювались у дослідженнях багатьох учених (Г.М. Алова, Ю.К. Бабанського, В.В. Давидова, М.А. Данилова, Г.В. Кудрявцева, О.М. Матюшкіна, та інших). Різноманітні аспекти проблеми самостійної роботи окреслено у наукових працях А.М. Алексюк, М.Г. Гарунова, В.І. Загвязинського, П.І. Підкасистого, які вважали, що саме самостійна робота студентів, підходи до якої потребують суттєвих змін, має стати важливим компонентом процесу професійної підготовки майбутніх фахівців.

Разом з тим, особливої актуальності набуває проблема якісної організації контактної та безконтактної, синхронної та асинхронної самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання в електронно-освітньому середовищі закладів освіти.

Самостійну роботу студентів ми розглядаємо як цілеспрямовану, внутрішньо мотивовану пізнавальну діяльність студента, організовану викладачем з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей учнів, спрямовану на самостійне виконання завдань різного рівня складності, внаслідок якої реалізуються цілі навчання, розвивається активна професійна позиція та творчий стиль діяльності [1].

Організація самостійної роботи студентів – двосторонній процес, результативність якого визначається характером взаємодії викладача та студента як у навчальний, так і у позанавчальний час. Продуктивність самостійної роботи студентів залежить не лише від створення сприятливих умов для її проходження, а й від необхідності цілеспрямованого педагогічного управління формуванням та розвитком конкретних умінь самостійної роботи.

Ефективність стратегій дистанційного навчання обумовлена залежить від різних чинників, з-поміж яких ми виділяємо:

1. Технологічну «готовність» навчальних дисциплін. В сучасних умовах можна виокремити три основні моделі організації дистанційного онлайн-навчання: навчання на основі освітніх онлайн-платформ (синхронно та асинхронно), заняття в режимі прямої трансляції під керівництвом вчителя (синхронно та асинхронно) і перевернуте навчання з використанням відеоматеріалів (асинхронно). Організація навчання природничих дисциплін (хімії, фізики, біології) має чимало особливостей та суперечностей. Зокрема, з одного боку, в умовах лише дистанційного навчання неможливо забезпечити виконання лабораторних робіт, а отже і формування відповідних компетентностей; з іншого – саме завдяки поширенню дистанційного навчання набули поширення розробка та використання програм-симуляторів віртуальних лабораторій, запис відео-контенту виконання демонстраційних дослідів тощо.

2. Наявність допоміжних матеріалів, а саме розробка методичних матеріалів для самостійної роботи студентів, які містять питання та методичні рекомендації до виконання самостійної роботи, що відповідають наступним вимогам: чітко поставлена мета (для розуміння навчального сенсу завдання), структурування навчального матеріалу від репродуктивних до низки проблемних завдань, пов'язаних з максимальною самостійністю і творчістю; раціоналізований зміст, обсяг та строки виконання робіт.

3. Готовність педагогів до організації дистанційного навчання – володіння відповідними цифровими навичками та компетентностями щодо організації, здійснення та моніторингу і контролю самостійної роботи студентів, постійне їх удосконалення цих навичок.

4. Зміна структури дисципліни, методики навчання, з метою активізації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Наприклад, методика, запропонована В. Шатуновським, яка передбачає наступні етапи

організації заняття: ознайомлювальний етап з дисципліною в цілому, усвідомлення цілей навчальної роботи, основна мета – стимулювання інтересу до предмета; етап вивчення основ теорії та методів вирішення типових завдань, освоєння досвіду використання типових способів діяльності, на якому досягається логіка, методологія діяльності, що є основою професійної кваліфікації; етап оволодіння професійною майстерністю, що трактується як усвідомлена перевірка студентом дієвості збудованого ним на попередньому етапі інструменту мислення (його верифікація). Викладач у межах запропонованої методики навчає студентів основ самостійної роботи, здійснює розробку навчально-методичного забезпечення, проводить контрольню-корекційну діяльність [2].

5. Групова робота, а саме робота у парах змінного складу під керівництвом викладача, яка, сприяє розвитку навичок самостійної роботи та оволодіння студентами психолого-педагогічними вміннями;

6. Використання активних технологій та методів навчання (проектних, проблемних, розвитку критичного мислення, SMART тощо)

Таким чином якісна організація самостійної роботи майбутніх учителів природничих дисциплін передбачає єдність її процесуальної та логіко-змістовної частин та виявлятися у конкретному змісті навчального матеріалу, методології науки та відповідного дидактичного завдання студенту.

Список використаних джерел

1. Плющ В.М. Професійне самовдосконалення майбутніх учителів природничих дисциплін: теоретичні і методичні основи. Кропивницький: ТОВ Поліграф-Сервіс, 2019. 415 с.
2. Шатуновский, В.Л. Система обеспечения эффективности. Вестник высшей школы. 1986. № 11. С. 28–30.

Ребріна Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПЕДАГОГІЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ ПО ФОРМУВАННЮ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Проблема формування здорового способу життя досить ретельно висвітлюється в багатьох соціально-філософських, педагогічних, соціологічних, медичних працях. Особливої актуалізації, як уже вище згадувалось, ця проблематика набула у другій половині ХХ століття як у світі в цілому, так і в Україні.

Впровадження системи по формуванню здорового способу життя потребує врахування того факту, що кожна вікова група має свої, притаманні лише їй, специфічні особливості розвитку.

Учені з'ясували, що стан здоров'я особистості – це наслідок розвитку інтелекту і закладених у дитинстві батьками і вчителями моделей поведінки щодо зміцнення здоров'я. Тому останнім часом акцент у зміцненні та збереженні здоров'я зміщується у бік активізації самої особистості, підвищення її валеологічних знань, оволодіння уміннями і навичками здорового способу життя. Розпочинати таке навчання потрібно з раннього дитячого віку – у сім'ї, дошкільному закладі, а зі вступом дітей до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на їхній загальний.

Дошкільний вік є вирішальним у формуванні фундаменту фізичного і психічного здоров'я. До семи років людина проходить величезний шлях розвитку, що не повторюваний протягом подальшого життя. Саме в цей період йде інтенсивний розвиток органів і становлення функціональних систем організму, закладаються основні риси особистості, формуються характер, ставлення до себе і оточуючих. Очевидна значимість формування у дітей дошкільного віку певної бази знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомленої потреби в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Проблема здоров'я дітей завжди перебувала в центрі уваги педагогів, інтерес до неї не слабшає і сьогодні, оскільки зміна соціальних умов призвело не тільки до перегляду, але й істотної розбіжності поглядів різних соціальних інститутів на цілі і зміст фізичного і психічного розвитку дитини-дошкільника. Зокрема, в умовах системної неузгодженості відносин людини із зовнішнім природним середовищем необхідний перегляд педагогічних шляхів і умов валеологічного виховання дітей. У силу цього виникає потреба у створенні гнучких соціально-педагогічних технологій здоров'я зберігаючих навчання і виховання особистості в умовах державних виховно-освітніх установ. Використання педагогами таких технологій дозволить сформувати основи здорового способу життя, розвинути у дитини почуття співпереживання іншим людям, певні навички саморегуляції, що дозволяють попереджати девіантну поведінку.

Батьківська любов забезпечує дітям емоційну захист і психологічний комфорт, дає життєву опору, а любов і безмежне довіру дитини до батьків роблять його особливо чутливим до їх впливу. Сім'я гостро потребує допомоги фахівців на всіх етапах дошкільного дитинства. Очевидно, що сім'я і дитячий сад, маючи свої особливі функції, не можуть замінити один одного і повинні взаємодіяти в ім'я повноцінного розвитку дитини-дошкільника.

Як показує практика, і підтверджують педагогічні дослідження, батьки визнають пріоритет дошкільного закладу у вирішенні освітньо-виховних завдань, але не вважають за потрібне брати участь в педагогічному процесі.

Педагоги недооцінюють роль сім'ї і не прагнуть об'єднати з батьками зусилля для розвитку і виховання дітей, тому не налагоджують належним чином зворотний зв'язок, не використовують повною мірою вплив сім'ї на виховання дитини. Сім'я є джерелом і важливою ланкою передачі дитині соціально-історичного досвіду, і, насамперед, досвіду емоційних і ділових взаємин між людьми. Враховуючи це, можна з повним правом вважати, що сім'я була, є і буде найважливішим інститутом виховання, соціалізації дитини.

Відомо, що дошкільний вік є вирішальним у формуванні фундаменту фізичного і психічного здоров'я. Адже саме до 7 років людина проходить величезний шлях розвитку, що не повторюваний протягом подальшого життя. Саме в цей період йде інтенсивний розвиток органів і становлення функціональних систем організму, закладаються основні риси особистості, формується характер, ставлення до себе і оточуючих. Важливо на цьому етапі сформувати у дітей базу знань і практичних навичок здорового способу життя, усвідомлену потреба в систематичних заняттях фізичною культурою і спортом.

Педагогічна технологія формування основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку – це спеціальним чином організований педагогічний процес, що дозволяє дитині отримати елементарні анатомічні та медичні знання про власний організм; цілеспрямовано і гарантовано забезпечує збереження, підтримку, зміцнення і нарощування здоров'я його суб'єктів в єдності всіх його складових у ході їх взаємодії в навчально-виховних ситуаціях.

Підлітковий вік охоплює період від 10–11 до 14–15 років. За цей час діти дорослішають не тільки фізично, а й розумово, морально, соціально. Перебудовується організм підлітка, змінюється його самосвідомість, взаємини з однолітками і дорослими, збагачується пізнавальна і навчальна діяльність. У підлітковому віці розширюється коло суспільних інтересів дитини, особливе місце в її житті починають займати товариші, однолітки, друзі. Відбувається опанування суспільним досвідом та випробовуванням власних сил під час навчання у школі та спілкування з однолітками. Формуються різноманітні життєві навички, потрібні для адаптації в суспільстві, зокрема:

- спілкування з однолітками, молодшими, дорослими;
- критичне ставлення до себе й оточення;
- пізнання та оцінювання власних здібностей;
- соціально-психологічна адаптація до навколишнього середовища.

Кардинальні зміни у структурі особистості дитини, яка вступає в підлітковий вік, визначаються якісним зрушенням у самосвідомості. Підліток починає почуватися дорослим і прагне бути таким. Підлітковий вік і в науці, і в практиці називають перехідним, критичним, оскільки певна дисгармонія

фізичного і психічного розвитку можуть спричиняти нервово-психічні відхилення, навіть у здорових підлітків спостерігаються коливання настрою, підвищена дратівливість, прагнення до асоціальних форм поведінки. Саме в підлітковому віці починає активно формуватися індивідуальний спосіб життя, від якого в майбутньому значною мірою залежить здоров'я особистості, тому що в перехідний період дуже важливо навчити підлітка зміцнювати власний організм та керувати своєю психікою й поведінкою.

Другий етап підліткового віку – 12–14 років. У цей період стабілізується емоційно-вольова сфера дитини, відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, що якісно видозмінює інтелектуальні властивості особистості. У підлітків з'являється прагнення до морального і фізичного вдосконалення, загострюються почуття обов'язку, відповідальності.

У вихованні підлітків слід враховувати, що головною особливістю цього періоду є їхня активна діяльність на підставі формування стійких мотивів поведінки. Найтипівішими несприятливими для цього віку є неправильні форми спілкування, що призводить до шкідливих звичок, раннього статевого життя, антисоціальних вчинків. У зв'язку з цим, значну увагу варто приділяти мотивації правильної поведінки підлітка.

Робота з формування здорового способу життя буде ефективною, якщо вона задовольнятиме природні запити й потреби учнів, спонукатиме підлітків до самопізнання й само активності, розширюватиме межі їхньої практичної та розумової діяльності. При цьому треба враховувати дві безперечні умови: діяльність педагога щодо розвитку дитини й психологічну готовність учня до цього. Крім того, важливо спиратись на ті передумови, які захоплюють почуття учнів, викликають вияв позитивних емоцій.

Науково організований процес формування здорового способу життя повинен передбачати тісний зв'язок середовищ виховання (школи, сім'ї, суспільства), узгодження їхніх дій, ефективність засобів впливу з тим, щоб школярі постійно перебували під безпосереднім педагогічним впливом, щоб навіть їхній відпочинок сприяв інтелектуальному збагаченню й фізичному вдосконаленню.

Список використаних джерел

1. Навчання здоров'я: просвітницька робота з підлітками щодо збереження, розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я : Луцьк, 2010, 360с.

Черевута О.О.,
курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
науковий керівник: **Карпенко О.М.,**
старший викладач кафедри
вогневої підготовки, капітан поліції,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ СТРІЛЬБИ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ

Почнемо з того, що психологічна складова навчання стрільби традиційно розглядається як ключовий аспект цього процесу в дослідженнях різних галузей знань, у тому числі педагогічних. Психологічний аспект навчання найшов свої вираження як у психології спорту так і при підготовці майбутніх офіцерів, але що стосується психологічних основ вогневої підготовки майбутніх офіцерів цей матеріал представлено в методичних рекомендаціях практичної спрямованості і він не знайшов суто наукового аналізу, систематизації і узагальнення.

Службова діяльність співробітників патрульної поліції відбувається в екстремальних умовах, при наявності ряду несприятливих факторів, серед яких: постійне перебування в осередку конфліктних ситуацій, імовірність збройного нападу; необхідність негайного прийняття рішення про застосування тієї чи іншої міри примусу, своєчасний перехід від запобіжного заходу до заходів примусу і навпаки; підвищена стомлюваність, нервозність; постійне носіння важкої техніки (бронежилети, озброєння, спецтехніка та ін.); низька фізична активність при патрулюванні в автомобілі, що негативно позначається на фізичному стані і загальний стан здоров'я співробітників. Висока фізична підготовка і формування спеціальної моторики і умінь вимагає дій, пов'язаних з переслідуванням і затриманням правопорушників [1, с. 17].

Зазначимо, що нинішня криміногенна ситуація в Україні загрозлива, ризикована і небезпечна не тільки для її державних інститутів, а й для всього населення країни. Право на охорону здоров'я та захист свого життя, здоров'я і майна, а також здоров'я, життя і майна інших осіб може бути реалізовано за допомогою конкретних засобів, до яких відноситься зброя. І вже тим більше співробітниками Національної поліції, про які згідно зі ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» покладено завдання щодо забезпечення громадської безпеки та порядку; захист прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності.

Вартим уваги є те, що якісний рівень розвитку психологічної підготовленості у працівника поліції забезпечує надалі адекватну поведінку

та ефективні дії, що в сукупності з високою фізичною підготовкою, в кінцевому підсумку, дозволить співробітнику, незалежно від складності поставленого завдання, домогтися його успішного виконання.

Також важливим є те, що у процесі навчання вогневої підготовки необхідно створювати умови і моделювати ситуації, які будуть сприяти формуванню у тих, хто навчається, незалежно від статевої приналежності, сміливості і рішучості, впевненості у своїх силах і можливостях. Прийняття рішень здійснюється на основі не тільки розумових операцій, але і вгадування задуму злочинця. В такому випадку, дії працівника у кризових ситуаціях визначаються процесами антиципації, тобто передбачення [2].

Варто відзначити, що фізична готовність визначається рівнем розвитку необхідних загальних і спеціальних фізичних якостей: швидкості, сили, спритності, витривалості, координації рухів, стійкості до статичних напруг і перевантажень, а також здатністю протистояти впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Умовами сприяння успішності в навчанні курсантів вищого закладу освіти системи Міністерства внутрішніх справ є актуалізація психологічного супроводження навчальних занять з вогневої підготовки; диференційований та індивідуальний підходи до навчання курсантів.

Важливою умовою є контроль за емоційною регуляцією діяльності курсантів; оволодіння курсантами оцінним компонентом та адекватним застосуванням його в екстремальних ситуаціях тренувань або військових навчань.

Також звертаємо увагу, що не варто прискорювати процес навчання і переходити до складних видів стрілецьких вправ до тих пір, поки ви не досягнете стійких позитивних результатів в початкових вправах

Отже, у висновках варто сказати, що процес вивчення вогневої підготовки залежить від багатьох різноманітних чинників, а саме психології, фізичної та моральної складової курсанта. Задля процесу вдосконалення вогневої підготовки майбутніх поліцейських, варто звернути увагу першочергово на дані чинники, і створити позитивні умови для розвитку курсантів системи МВС.

Список використаних джерел

1. Волянський В. Планування й організація комплексних занять із вогневої та спеціальної фізичної підготовки на базовому етапі навчання курсантів вищих навчальних закладів МВС України, В. Волянський, Ю. Корнійчук, В. Штома, *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. : Фізичне виховання і спорт. 2013. Вип. 11. С. 14–17.
2. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боеприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : наказ МВС України від 7 вересня 2011 року №658.

Чорна І.В.,

кандидат біологічних наук, методист науково-методичного центру
природничо-математичної та інформаційно-технологічної галузей
Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У період реформування освіти велика увага приділяється комп'ютерно-орієнтованим методичним системам навчання, вони передбачають впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) під час проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін [1, с. 78].

Впровадження освітніх та ІК технологій на курсах підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін сприяє:

- формуванню вчителя з новим типом мислення, що відповідає вимогам інформаційного суспільства;
- покращує якість підготовки вчителя, сприяє вдосконаленню професійних компетентностей вчителя природничо-математичних дисциплін.
- розвивається інформаційно-комунікативна компетентність, яка є дуже важливою для вчителів природничо-математичних дисциплін [2, с. 8; 3., с. 321].

Комп'ютерна техніка та інші засоби інформаційно-комунікативних технологій широко почали впроваджуватися як у заклади вищої освіти так і у заклади післядипломної педагогічної освіти.

Різноманітні мультимедійні засоби навчання можна використовувати у закладах післядипломної освіти, зокрема:

- використання електронних лекторів, тренажерів, підручників, енциклопедій;
- розробка ситуаційно-рольових та інтелектуальних ігор з використанням штучного інтелекту;
- використання електронних ресурсів для створення інтерактивних вправ;
- моделювання за допомогою електронних ресурсів різних процесів і явищ;
- забезпечення змішаної та дистанційної форми навчання;
- проведення інтерактивних освітніх телеконференцій, нетворкінгів, вебінарів, онлайн занять та тренінгів;

- побудова учителями систем контролю й перевірки знань і вмінь учнів (використання контролюючих програм-тестів, розвиток навичок роботи у таких програмах);
- створення і підтримка сайтів закладів післядипломної педагогічної освіти;
- створення презентацій навчального матеріалу [1, с. 42].

Враховуючи власний досвід, у процесі викладання на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізики, хімії, природознавства, основ здоров'я, біології та екології, особливу увагу під час створення презентації (також онлайн-презентації) необхідно приділяти велику увагу також і інтеграції природничо-математичних дисциплін. Інтеграція предметів природничо-математичних дисциплін сприяє формуванню суцільної картини про науковий світ та уявлення про природу, в подальшому вчителі можуть це застосовуватися у своїй професійній діяльності.

Застосування презентацій не лише вмотивує вчителя до кращого запам'ятовування матеріалу, але навчає вчителя як можна подати інформацію, застосувавши не лише презентації зроблені в PowerPoint, але й за допомогою ресурсів Canva та Prezi. Презентації зроблені на цих ресурсах є яскравими та креативними, але й мають більші можливості, адже можна створювати власні наочні матеріали та демонструвати креативні ідеї. Застосування мультимедійних засобів формує у вчителя новий тип мислення – інформаційне та оперативне.

Мультимедійні засоби навчання можна використовувати для демонстрації і проведення дослідів, практичних занять, та для інформаційного забезпечення природничо-математичних дисциплін. У процесі вивчення природничо-математичних дисциплін, зокрема хімії, фізики та біології, знання з цих предметів можна використовувати для виконання відповідних розрахунків та обчислень, а також для побудови діаграм та графіків [4, с. 242]

Фізичні, хімічні й біологічні процеси чи явища, які не можна показати візуально в лабораторних умовах можна продемонструвати використовуючи електронні ресурси. Одним з таких ресурсів є PhET Interactive Simulations (електронні стимуляції), що імітують реальні фізичні та хімічні процеси. Використання комп'ютерних технологій під час проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін удосконалює професійний рівень вчителів та мотивує застосуванню новітніх інформаційних ресурсів у професійній діяльності вчителя.

Проаналізувавши результативність та доцільність використання ІКТ на курсах підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін можна стверджувати що їх використання:

- підвищує професійну компетентність вчителя;

- вмотивовує учителя до подальшого професійного розвитку за рахунок вивчення програмних засобів навчання, формує у нього компетентність саморозвитку та самоосвіти;
- покращує вміння працювати зі значним обсягом якісної інформації;
- розвиває інформаційно–комунікаційну компетентність;
- здійснює експериментально-дослідницьку діяльність за допомогою електронних засобів навчання;
- удосконалює навички проведенню лабораторних та практичних робіт з фізики, хімії, біології в комп'ютерній програмі;
- навчає здійснювати комп'ютерну візуалізацію навчальної інформації з природничо-математичних дисциплін.

Найважливіша перевага ІКТ порівняно з іншими навчальними засобами полягає в тому, що різні мультимедійні програми розраховані переважно на самостійне активне сприймання, а за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема електронних стимуляцій, набуваються певні практичні навички для розв'язання відповідних задач [5 с. 277].

Отже, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на курсах підвищення кваліфікації вчителів природничо-математичних дисциплін, не лише підвищує професійну компетентність вчителів, але допомагає їм освоїти сучасні програмні ресурси, а також впроваджувати їх в освітній процес та підвищувати якість навчання.

Засвоєння інформаційних технологій та педагогічних програмних засобів дозволить учителям природничо-математичних дисциплін використовувати ці ресурси на своїх уроках, що мотивує учня та унаочнює навчальний матеріал, що сприяє кращому його засвоєнню, а також дозволяє проводити цікаві дослідження та практичні роботи.

Список використаних джерел

1. Жалдак М.І., Шут М.І., Жук Ю.О., Дементієвська Н.П., Пінчук О.П., Соколюк О.М., Соколов П.К. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посібник. – Київ: Педагогічна думка, 2012. – 112 с.
2. Кадемія М.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі. – Вінниця : ТОВ Планер, 2011. – 220 с.
3. Козяра М.М., Ничкало Н.Г. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми і перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 5.– Львів: ЛДУ БЖД, 2017. – 400 с.
4. Сбруєва А.А. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014, № 3 (37). – 472 с.
5. Подліняєва О.О. Використання сучасних інформаційно-комунікативних засобів розвитку фахівця в умовах інформаційно-технологічного суспільства / М.М. Солдатенко // Вісник Вінницького політехнічного інституту, 2011, № 2. – С. 188–191.

Шевчук К.М.,

студентка факультету педагогічної освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **Породько М.І.,**

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри спеціальної освіти

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ДЛЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Анотація. У статті висвітлено особливості організації фізичної реабілітації для дітей з розладами аутистичного спектра в корекційній роботі. А також окреслено значення занять з фізичної реабілітації на розвиток дітей з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: фізична реабілітація, розлади аутистичного спектра, корекційна робота, стан фізичного розвитку.

Постановка проблеми. Для дітей з розладами аутистичного спектра характерними є порушення мовлення, інтелекту, психічного та фізичного розвитку. Тому, на сьогодні, постає важливе питання щодо організації та проведення занять з фізичної реабілітації. Доцільно організована фізична реабілітація сприятиме позитивному впливу на фізичний та психоемоційний стан, функціонування всіх органів та загалом на життєдіяльність дитини.

Стан дослідження. Значну увагу проблемі фізичного розвитку дітей з розладами аутистичного спектра у своїх наукових працях приділили Я. Крет, А. Лавренюк, О. Мусієнко, М. Породько, А. Сімко, Т. Скрипник, Т. Тимофеева. Питанням організації та проведення занять з фізичного виховання та реабілітації для дітей з розладами аутистичного спектра займаються багато вчених, зокрема це А. Кравченко, Я. Крет, А. Лавренюк, Н. Михайлова, О. Орес, Є. Пласкунова, М. Породько, А. Сімко, Т. Тимофеева, І. Шаповалова та інші.

Виклад основного матеріалу. Розлад аутистичного спектра (РАС) – це порушення, яке пов'язане з розладом нервової системи та включає в собі порушення соціальної сфери, емоційної регуляції, розвитку мовлення, проявляється в труднощах у встановленні взаємовідносин з оточуючими, стереотипною поведінкою [2]. Діти з цим розладом потребують комплексно-педагогічної допомоги, адже за допомогою ряду фахівців (логопеда, психолога, дефектолога, фізичного реабілітолога тощо) соціалізація та засвоєння життєво важливих навичок буде проходити швидше.

Недостатній фізичний розвиток дитини негативно впливає на вищі психічні функції, засвоєння побутових навичок і тим самим порушується соціалізація. Фізична реабілітація у роботі з дітьми з розладами аутистичного

спектра спрямована на оздоровлення, активізацію контакту з навколишнім світом, покращення психоемоційного стану, корекцію психомоторики, розвиток сенсорних відчуттів.

До програми фізичної реабілітації при розладах аутистичного спектра можна віднести лікувальну фізичну культуру, проведення масажу та фізіотерапію. Із засобів фізичної реабілітації можна обрати те, що буде більш актуальним для дитини з розладами аутистичного спектра. Здебільшого рекомендують заняття із лікувальної фізичної культури. Виконання фізичних вправ позитивно впливають на біомеханічні, фізіологічні та психологічні процеси. Рухова активність сприяє до поступового введення здорового способу життя, позитивно впливає на фізичний та психоемоційний стан, розвиває вищі психічні функції, покращує соціалізацію та комунікативну сферу в дітей з розладами аутистичного спектра.

Можемо сказати, що успіх в психофізичному розвитку дитини багато залежить від правильної організації корекційного маршруту та середовища, де відбуваються заняття.

Для того, щоб фізична реабілітація несла позитивний характер, фізичний реабілітолог повинен визначити стан фізичного розвитку аби скласти індивідуальну корекційну програму, адже у кожного свої особливості та показники здоров'я. Серед порушень психомоторики дітей з розладами аутистичного спектра виділяють: незграбність, неточність, скутість та неритмічність рухів; порушення координації у просторі; нахил до моторної стереотипії; понижений або підвищений тонус м'язів; одноманітний біг; ходьба на пальчиках; складність в розрахунку сили та амплітуди рухів [3].

Наступним є правильно організоване середовище, для дітей воно повинне бути предметно-ігровим. Зал повинен бути оснащеним різними обладнаннями для виконання фізичних вправ, а також нести розвивальний характер. Приміщення, де відбуваються заняття повинне слугувати не лише місцем для рухової активності, а й бути стимулом для активізації рухової діяльності дітей [1].

Для створення сприятливого середовища в приміщенні, можна виділити декілька основних порад [1]:

- зал повинен бути просторим та легко провітрюваним;
- стіни та підлога повинні бути однотонними та неяскравими для того, щоб діти краще зосереджували увагу на предметах з якими вони виконують завдання;
- обладнання для проведення заняття повинні бути мобільними та яскравих кольорів для привернення уваги;
- зал повинен бути безпечним для дитини, тому для запобігання травматизму доцільно мати набір великих та малих матів.

У залі ЛФК повинні бути встановлені шведські стінки, дошки Євмінова, дзеркальна стіна та хореографічна стінка, обладнання для

загальнорозвивальних вправ (кольорові кубики, обручі, стрічки тощо), для вправ основних видів (м'ячі, ортопедичні масажні коврики, кошики та інше), для рухливих ігор (фішки, бар'єри для бігу) [1]. Також варто забезпечити хороше освітлення та відмовитись від ламп, які містять важкі метали, проводити регулярні провітрювання та прибирання. Окрім цього, зал може бути обладнаний механотерапевтичними тренажерами для розробки верхніх та нижніх кінцівок (тренажер-лабіринт для відновлення моторики рук; тренажер «повітряна хода»; тренажер педальний для відновлення рухомості ніг; тренажер (зворотного зв'язку); тренажер маятниковий універсальний та інші), для відновлення навиків ходьби (бруси з перешкодами; сходи; сходи з похилою площиною).

На занятті з дитиною з розладами аутистичного спектра обладнання повинні бути сховані та лише при виконанні поставленого завдання діставати лише те, що для нього потрібно. Це пов'язано з тим, що в дітей із зазначеним розладом низький рівень цілеспрямованості та довільної уваги. Велика кількість предметів в приміщенні буде відволікати дитину від поставленого завдання педагогом і тим самим ефективність роботи буде знижена.

Кваліфікований фахівець відіграє важливу роль у розвитку дитини з розладами аутистичного спектра, адже маючи теоретичні знання та практичний досвід, спеціаліст зможе прокласти правильний корекційний маршрут для отримання позитивного результату. Для професійної діяльності з дітьми з розладами аутистичного спектра спеціаліст повинен володіти знаннями зі спеціальної та вікової психології, корекційної педагогіки, аутології, а також знаннями та сучасними методами з фізичної реабілітації для того, щоб правильно використовувати її під час корекційних занять.

Одним з найважливіших компонентів в роботі педагога з дітьми з розладами аутистичного спектра є емоційна стійкість. Фахівець повинен володіти такими властивостями, як: стресостійкість, самоконтроль, орієнтація на роботу та результат, гнучкість, наполегливість, цілеспрямованість, вміння знаходити підхід до дітей з розладами аутистичного спектра, самоаналіз, впевненість, відповідальність, любов до дітей, толерантність, емпатія, творчий підхід до занять, комунікативні навички, вміння роз'яснювати батькам цілі роботи та інше.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що перш ніж проводити заняття з фізичної реабілітації для дітей з розладами аутистичного спектра потрібно дотримуватися всіх вимог до організації середовища. Варто зауважити, що ігровий метод буде найкращим для проведення лікувальної фізичної культури, адже гра зацікавлює та мотивує дитину виконувати завдання.

Також потрібно пам'ятати про особливості дітей з розладами аутистичного спектра, що перед початком занять з фізичної терапії бажано

емоційно підготувати до цього дитину, щоб подальша робота базувалась на якісній взаємодії між дитиною та фахівцем. Адже, налагоджена комунікація є запорукою успіху в розвитку дитини.

Список використаних джерел

1. Гладченко І. В. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Фізичне виховання та основи здоров'я». Методичні рекомендації. І. В. Гладченко. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 152 с.
2. Породько М. І. Корекція психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка». Київ, 2021. 201 с.
3. Породько М. І. Особливості застосування фізичної реабілітації з дітьми з аутистичним спектром порушень: Матеріали звітних наук. конф. факультету педагогічної освіти. В. 3. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. С. 110-113.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Кучерук В.В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Національного університету фізичного виховання і спорту України

науковий керівник: **Безносьок О.І.,**

викладач кафедри туризму

Національного університету фізичного виховання і спорту України

РОЛЬ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ

Сучасний світ перебуває на порозі унікального явища – формування єдиного культурного простору, утвореного з особливостей культури багатьох національностей.

Важливою складовою для цього є елементи нематеріальної культурної спадщини. Оскільки саме НКС закладає фундамент національної ідентичності народу та формує вектор його подальшого розвитку. НКС це, свого роду, єднальна ланка і рушій для трьох основних опор сталого розвитку – соціального, економічного та екологічного розвитку [2].

Концепція нематеріальної культурної спадщини означає звичаї, форми представлення і вираження, знання і навички, – а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, – визнані співтовариствами, групами і, в деяких окремих випадках, особами як частина їхньої культурної спадщини.

Така нематеріальна культурна спадщина, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюється співтовариствами і групами залежно від середовища, що їх оточує, їх взаємодії з природою та історією і формує в них почуття самотності та спадкоємності, сприяючи тим самим повазі культурної різноманітності і творчості людини [1].

Нематеріальна культурна спадщина виявляється, зокрема, у таких сферах:

- усних традиціях і формах вираження, зокрема в мові як носіїв нематеріальної культурної спадщини;
- виконавському мистецтві;
- звичаях, обрядах, святкуваннях;
- знаннях та практиці, що стосуються природи й всесвіту;

– традиційних ремеслах [3].

Основна важливість нематеріальної культурної спадщини полягає не в самому прояві культури, а саме в багатстві знань і навичок, які передаються від одного покоління до іншого. Соціальна та економічна цінність цієї передачі знань є актуальною як для національних меншин та і для основних соціальних груп у країні, і такою ж важливою вона є як для країн, що розвиваються, так і для розвинених.

Культурна різноманітність є такою ж необхідною, як і біологічна різноманітність. Проте на сучасному етапі культурі загрожують різні фактори: в одному випадку – надмірний вплив глобалізації створює загрозу для культури національних меншин, в іншому – релігія здійснює тиск на культуру. Під тиском глобалізації зникають мови, втрачаються традиції, послаблені культури опиняються на узбіччі, а то й зовсім зникають. Загроза суттєвого зменшення культурної різноманітності надто серйозна. Розуміння цих викликів і загроз світовою громадськістю активізувало зусилля щодо збереження і розвитку культурної різноманітності [2].

Туристична індустрія однією з перших підхопила ідею актуалізації збереження нематеріальної культурної спадщини, оскільки це не тільки надзвичайно важлива соціологічна та культурологічна проблема, але й також доволі прибутковий бізнес, якщо правильно все організувати.

Ресурси нематеріальної культурної спадщини мають великий потенціал для формування продуктів культурного туризму. Але такий туризм у жодному разі не має зменшувати і ставити під загрозу життєдіяльність, соціальні функції та культурне значення нематеріальної культурної спадщини.

На щастя, Україна має достатньо ресурсної бази для того, щоб створити цікавий конкурентоспроможний туристичний продукт. До Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства входить 629 елементів з 139 країн світу [4], 4 елементи з України:

- Петриківський декоративний живопис як феномен української орнаментальної народної творчості;
- Козацькі пісні Дніпропетровщини;
- Традиція косівської розписної кераміки;
- Орьнек, кримськотатарський орнамент та знання про нього.

Водночас, Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини налічує 26 елементів (на лютий 2021 року) [3], до нього входять такі відомі елементи як:

- Технологія виконання вишивки «білим по білому» селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області;
- Опішнянська кераміка;
- Традиція гуцульської писанки;
- Традиція декоративного розпису села Самчики;

- Художнє дереворізьблення Чернігівщини;
- Звичай виконувати танець Аркан з Ковалівкою в Печеніжинській ОТГ;
- Культура приготування українського борщу та інші [3].

Окрім Національного переліку існують регіональні, які є у кожній області. Елементи, які входять до останнього не користуються великою популярністю, оскільки у своїй більшості про них ніхто не знає, навіть місцеве населення. Саме тому ще однією важливою складовою захисту нематеріальної культурної спадщини, а отже і її подальшого використання є ознайомлення широких мас з цим поняттям та популяція цього виду туризму серед самих туристів.

Сучасний турист вже не так зацікавлений у простому спогляданні історичних та культурних об'єктів під розповіді екскурсовода, його більше приваблює можливість власноруч долучитися до процесу створення одного з елементів культури за давніми традиціями певного народу. Наприклад, замість того, щоб споглядати за роботами майстрів петриківського розпису, він надасть перевагу тому, щоб самому спробувати щось намалювати у цьому стилі. Таким він зможе глибше відчувати культуру та зрозуміти історію українського народу.

Отже, нематеріальна культурна спадщина – це нова сторінка у розвитку культури та туризму. Але робота зі спадщиною багатьма інституціями переважно сприймається як щось зі сфери «благодійності» або соціально-культурна повинність та спадщина не усвідомлюється як драйвер розвитку територій. Тому на даному етапі важливим є інформування людей про значення та можливості, які можуть стати доступними у разі успішного використання елементів культурної спадщини у туризмі, а також навчання спеціалістів, які б могли ефективно та цікаво організувати цей процес.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Нематеріальна культурна спадщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Нематеріальна_культурна_спадщина
2. Демократія через культуру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://demcult.org/platforma-nks-3/>
3. Український центр культурних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uccs.org.ua>
4. UNESCO Intangible Cultural Heritage [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ich.unesco.org/en/lists>

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Долганова М.В., Долганов О.Ю.,

ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЛЬ МЕДИЧНОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

Одним із напрямків капеланства є душпастирська опіка при медичних закладах. Із початком пандемії COVID-19 було розпочато курс медичного капеланства у межах освітнього проекту, священники Української греко-католицької церкви(УГКЦ) та Православної церкви України(ПЦУ) уперше пройшли спеціальний вишкіл для роботи у лікарнях. Метою даного курсу – виступало надання додаткової освіти медичним капеланам. До участі у цій програмі було запрошено 10 священників, які служать у медичних закладах та готові завжди до співпраці [1].

Вперше в Україні священники УГКЦ та ПЦУ пройшли вишкіл медичних капеланів. *«Це історична подія, – кажуть експерти»* і потреби у кваліфікованих медичних капеланах лише зростатимуть. Сьогодні є близько 135 медичних капеланів УГКЦ, з яких 28 координує своє служіння у Львові, вони активно несуть свою душпастирську опіку у медичних закладах, беруть участь у вишколах, науково-практичних конференціях, психологічних навчаннях. Та важливим аспектом є те, що працюють вони в основному як капелани-волонтери. Саме тому, важливим питанням є внесення на державному рівні посади медичного капелана[2].

В Україні військові священнослужителі у медичних закладах зазвичай працюють як волонтери. На сьогодні розпочато процес розробки законодавчої бази щодо створення служби лікарняних капеланів в Україні. З цією метою наказом МОЗ України від 07.06.2019 № 1321 була створена Робоча група з питань впровадження капеланства у сфері охорони здоров'я [5].

Важливість розвитку медичного капеланства гостро проявилась під час пандемії COVID-19. Сьогодні, коли російська федерація напала на мирні території України, коли від рук російських окупантів гинуть ні в чому не винні люди діяльність військових капеланів вкрай необхідна. І не тільки на полі бою, але й у військових шпиталях, для збереження морального духу воїнів і медичного персоналу[3].

Лікарі одні з перших віч-на-віч стикаються з хворими. Іноді від стресу їхнє морально-психологічне здоров'я страждає, а часу на відновлення немає. Аби морально підтримати лікарів у такій складній ситуації військові капелани просто необхідні у медичних закладах. Страх та невпевненість можуть знижувати мотивацію служити пацієнтові та виконувати лікарський обов'язок.

У серпні 2021 р. відбувся курс “Пасторальне служіння медичного капелана”. Програма курсу була розроблена досвідченими медичними капеланами, які служать в різних містах України та світу. Курс надавав теоретичні та практичні знання в служінні капеланів, їхнього спілкування з недужими, розуміння особистого емоційного стану, богословське трактування людських страждань та криз [3].

У багатьох країнах світу медичні капелани – це повноцінні працівники лікарень, у США професійне капеланство почало розвиватися понад 100 років тому, сьогодні душпастирська діяльність у медичних закладах офіційно існує в Польщі, Словаччині, Голландії, Німеччині, Норвегії, Швеції, Швейцарії, Великої Британії Австралії, Австрії тощо.

Медичний капелан УГКЦ отець Віталій Микитин, який проходить службу в Австрії, розповідає, що для медичних капеланів у цій країні є спеціальний конкордат, який регулює душпастирство у медичних установах: «Душпастир почувається зі сторони церкви посланим: є декрет від місцевого єпископа, який його уповноважує відбувати свою працю в медичних установах. І є зі сторони держави підтвердження, що він має право перебувати у цих установах» [1].

Отець Тарас Гадомський, голова медичних капеланів Львівської Архiepархії УГКЦ, медичний капелан лікарні швидкої меддопомоги займається медичним капеланством уже 7 років, із них чотири – у лікарні швидкої допомоги Львова: «Кожен капелан є відповідальний за певну лікарню. Він здійснює богослужіння, відвідує пацієнтів, має працю з медиками. Адже у лікарів також є моменти емоційного вигорання, коли не справляєшся з тими почуттями, емоціями, які переживаєш біля страждаючих хворих»[6].

Медичні капелани активно співпрацюють з волонтерами, таким чином вони допомагають українським лікарням з медикаментами. Зовсім нещодавно військово-медичний капелан Київської архiepархії УГКЦ о. Віталій Воеца передав у Головний військовий клінічний госпіталь міста

Києва медичне приладдя: набори інструментів для травматології та хірургії, системи для крапельниць, різні типи катетерів, медичні засоби та багато іншого, необхідного для операційних втручань для потреб військових медиків і Захисників [4].

Медичні капелани – це місток між хворим, його родиною та лікарями, вважає медичний капелан отець Руслан П'яста. Він називає медичне капеланство духовною співпрацею, у чому, каже, переконався на власному досвіді, коли вперше відвідав онкохвору людину: «Це був молодий чоловік 38 років. Я переступив поріг і мене взяв страх: я не знав, що маю сказати, що зробити, як поведися. А він побачив мій страх і сказав: «Отче, не бійтесь!» Він підтримав мене, коли я мав підтримати його, відкрив мені серце. Можливо, не завжди священник може відповісти на всі запитання, але він прийшов, щоби послухати» [1].

Капелани охорони здоров'я є цінним персоналом, який займає вагому позицію, щоб внести свій внесок у майбутній розвиток опіки на основі віри, душпастирства та духовної допомоги. Вони відіграють нову роль у етичній підтримці пацієнтів, сімей та медичних працівників.

«Як у випадку з війною, так і з хворобою бачимо, що церква є партнером держави. Коли приходить якась недуга чи війна, ми мобілізуємося цілим суспільством. Важливо, щоби якість і потреби інституту капеланства формувалися не тільки в церкві, а також і в державі», – констатує голова Антикризисного Комітету УГКЦ отець Любомир Яворський [1].

Список використаних джерел

1. Хто такі медичні капелани і чому їх хочуть ввести у штати лікарень. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/hto_taki_medychni_kapelany_i_chomu_ih_hochut_vvesty_u_shtaty_likaren_117208.html.
2. У Львові під час круглого столу обговорили перспективи розвитку медичного капеланства в Україні. URL: <https://synod.ugcc.ua/data/u-lvovi-pid-chas-kruglogo-stolu-obgovoryly-perspektyvy-rozvytku-medychnogo-kapelanstva-v-ukrayni-5112/>.
3. Курс «Пасторальне служіння медичного капелана». URL: <https://www.prostir.ua/event/kurs-pastoralne-sluzhinnya-medychnoho-kapelana/>.
4. Професія – бути поруч. Як працюють медичні капелани у час пандемії та чому слово лікує? URL: <https://velychlviv.com/profesiya-buty-poruch-yak-pratsyuyut-medychni-kapelany-u-chas-pandemiyi-ta-chomu-slovo-likue/>. (09.11.2021)
5. Наказ МОЗ України від 01.07.2021 №1321 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 грудня 2018 року №2492. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-01072021--1321-pro-vnesennja-zmin-do-nakazu-ministerstva-ohoroni-zdorovja-ukraini-vid-28-grudnja-2018-roku--2492>
6. Військово-медичний капелан УГКЦ передав у Центральний госпіталь ЗСУ медичне приладдя. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/viyskovo-medychnyy-kapelan-uhkts-peredav-u-tsentralnyy-hospital-zsu-medychne-pryladdia/>. (31.12.2021)

Kozachok O.A.,

Student of Foreign Philology of Lesya Ukrainka Volyn National University

Kalynovska I.M.,

PhD in Philology, Associate Professor of Conversational English Department of
Lesya Ukrainka Volyn National University

THE GRAPHIC NOVEL AS A TYPE OF CREOLIZED TEXT

With the development of modern world, more people are becoming reluctant to spend time reading and analysing large volumes of texts. That is why greater attention now is paid to images, sometimes combined with text, which do not require much effort and time to comprehend and understand. Such visual content belongs to the creolized text and visual literature. According to V. Ratnykiv, “a person perceives about 70 % of information through the visual channel”, and this way of perceiving information can be considered one of the most effective [1]. Due to this indicator of effectiveness creolized text and visual literature have attracted the interest of scientists and gained great popularity in recent decades.

Creolized text is a text consisting of different systems signs: verbal (verbal text, inscription, signature) and nonverbal: visual, iconic (which can be represented by illustrations different in nature, such as artistic, decorative, cognitive and others [2], including drawing, photography, caricature, diagrams, tables, symbolic images, formulas, etc. [3]. In modern times, iconic symbols are being used along with verbal signs, for example, in political posters, print advertising, television texts, comics, graphic novels, movies, websites, etc. [4]. It is important to analyse types of creolization in graphic novels.

To start with, D. Chygaev defines creolized text as a non-homogeneous linguo-visual formation united by grammatical, semantic, communicative and cognitive connections, consisting of verbal and visual sign units created by several authors, expresses the attitude to the described, directed type of addressee and associated with the previous cultural tradition [5]. According to E. Anisimova, creolized text is a special linguistic-visual phenomenon, i.e. a text in which verbal and nonverbal components form a single visual, structural, semantic and functional whole, which provides a comprehensive pragmatic effect on the recipient [6].

The researchers agree that creolized text consists of two components, and when the verbal part includes only the text, the nonverbal part acts on the addressee through complex means of nonverbal communication. Among the features of such communication, V. Morozov [7] identifies the following:

- 1) the polysensory nature of nonverbal communication, i.e. its simultaneous implementation through different senses (hearing, sight, smell, etc.);
- 2) evolutionary history in comparison with verbal language;

- 3) independence from the semantics of language (words can mean one thing and voice intonation another);
- 4) significant involuntary and subconscious;
- 5) independence from language barriers;
- 6) features of acoustic coding;
- 7) features of psychophysiological mechanisms of perception (brain decoding).

In creolized text of graphic novels, the main idea is that the image and the text work in synergy and form a super text that will be easily perceived by modern readers. However, in order to understand and reproduce this text correctly, the translator must first understand the relationship between the image and the text, taking into account verbal and nonverbal elements of creolized text.

L. Barden expands the concept of the relationship between verbal and nonverbal parts depending on the nature of the information they convey, i.e. connotative and denotative, and identifies four types of their relationship:

1. Denotative image and denotative word: both images and text express denotative information. This type of relationship is inherent in the information message.

2. Denotative image and connotative word: an image expresses denotative information when the text conveys connotative information. This type of relationship is inherent in the visual message.

3. Connotative image and denotative word: an image expresses connotative information when the text conveys denotative information. This type of relationship is typical of the comments.

4. Connotative image and connotative word: images and text express connotative information. This type of relationship is inherent in the symbols.

The image has varying degrees of influence on the organization of the text. E. Anisimova [6] distinguishes three main groups of texts, depending on the presence of the image and the nature of its connection with the verbal part: texts with zero creolization, texts with partial creolization, and texts with full creolization.

Texts with zero creolization do not contain images and it does not matter for the organization of the text. In the other two groups, the image is involved in the organization of the text, and the difference between them is the degree of connection between the verbal and nonverbal components. Graphic novels do not belong in this group; instead, it refers to classic literature, such as novels, short stories etc.

In texts with partial creolization, the verbal part has sufficient autonomy and does not depend on the image. The verbal and nonverbal components have semantic connections, where images are usually accompanied by the text which is an optional element in its organization. To this group belong children literature

with illustrations, where pictures do not participate in storytelling, but just visualise the plot.

The verbal part in texts with full creolization cannot exist independently of the non-verbal part, and the connections formed between the components are synsemantic [1]. In such texts, the verbal text depends entirely on a number of images, it is closely related, merged with it, and the image is a mandatory component of the text. Graphic novels and comics books represent this group since the plot is majorly depicted in illustrations, and the only text present is the dialog between the characters; i.e. the scenery and set is depicted rather than described verbally.

In conclusion, creolized text combined different ways of information sharing, including not verbal means such as illustrations, photos, schemes, tables, and verbal materials, which are essential text parts. Graphic novels are represented by the combination of verbal and non-verbal information. Comics, which belong to graphic literature genre, are texts with full creolization since the non-verbal part cannot be parted from the verbal; otherwise, the novel will lose its significance.

References

1. Ratnykiv, V. (2014). Dilovi komunikatsii. URL: https://stud.com.ua/64140/menedzhment/neverbalna_dilova_komunikatsiya
2. Selyverstova, L., Lahuta, T., Verzhanska, O. (2014). Kreolizatsiia navchalnykh tekstiv v elektronnomu pidruchnyku z ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Innovatsii ta tradytsii u movnii pidhotovtsi studentiv* : materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho seminaru 8 hrudnia 2020 roku, 9: 319-323.
3. Voroshylova, M. (2007). Kreolyzovannyi tekst: aspekty izuchenyia. *Polytycheskaia linhvistika*, 21: 75-80.
4. Kozlova, T. (2016). Osobennosti perevoda anhloiazychnykh komiksov: vypuskaia kvalifikatsyonnaia rabota.
5. Chygaev, D. (2010). Sposoby kreolyzatsyy sovremennoho reklamnoho teksta: avtoref. dyss. ... kand. filol. nauk.
6. Anisimova, E. (2003). Linhvistika teksta i mezhkulturaia kommunykatsiia (na materiale kreolyzovannykh tekstov): uchebnoie posobie dlia studentov fakultetov inostr. yazykov vuzov.
7. Morozov, V. (1998). Iskusstvo i nauka obshcheniia: neverbalnaia kommunikatsiia: monohrafiia.

Костів Я.І.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Львівського національного університету імені Івана Франка

науковий керівник: **Мацюк З.О.,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства

Львівського національного університету імені Івана Франка

АНГЛІЦИЗМИ В МОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Іншомовні слова – це слова з інших мов, які зберігають ознаки свого походження як у формі, так і в семантиці. Запозичення слів пов'язане з історією українського народу. Протягом формування власної державності Україна вступала в соціально-економічні, культурні, політичні відносини з іншими країнами світу. Проте «лексичний бум іншомовних слів» розпочався з ХХ століття, після посилення міжнародних контактів з державами Заходу.

Значне місце у лексиці української мови займають іншомовні слова з англійської мови, або англіцизми. Причинами цього є вихід Великої Британії і США на міжнародну арену після Другої світової війни, а також курс України на інтеграцію в ЄС уже після проголошення незалежності [5, с. 2]. Близько двох мільярдів людей спілкуються англійською мовою, що робить її найбільш поширеною майже у всіх сферах суспільного життя. Сьогодні англіцизми та американізми становлять близько 75–80% усіх іншомовних слів української лексики [3, с. 1].

Запозичені лексеми можуть з'являтися внаслідок розвитку інформаційних технологій, медицини, культури, науки, економіки чи політичної системи. Здебільшого вони не мають українських відповідників [2, с. 3].

Серед іншомовних слів є велика кількість термінів, запозичених з англійської мови. Галузь комп'ютерних технологій особливо рясніє неологізмами: *Internet* – інтернет, *operator* – оператор, *chat* – чат, *hacker* – хакер, *printer* – принтер, *scanner* – сканер, *computer* – комп'ютер, *monitor* – монітор, *server* – сервер, *media* – медія, *disc* – диск, *site* – сайт [4].

Слова з англійської мови, які поширені в політиці та економіці: *budget* – бюджет, *banknote* – банкнота, *blockade* – блокада, *dollar* – долар, *interview* – інтерв'ю, *lock-out* – локаут, *meeting* – мітинг [4].

Англіцизми вживають у сфері спорту: *knockout* – нокаут, *бодибілдінг* – bodybuilding, *дайвінг* – diving, *пауерліфтинг* – powerlifting, *ватерполо* – waterpolo, *клінч* – clinch, *гандикап* – handicap, *кікбоксинг* – kickboxing, *сквош* – squash [1, с. 2].

Причиною збільшення кількості запозичень може бути необхідність конкретизації лексичного значення слова, наприклад: *сендвіч* – гамбургер, *чікенбургер* тощо [2, с. 3].

Компанії використовують англійські фрази як назви чи слоганів, що допомагає привертати увагу покупців своєю експресивністю і новизною: *McDonald's, Lifecell, Skylink* тощо [2, с. 3].

Стрімка поширеність англійської мови у світі сприяє виходу англіцизмів за межі професійних, політичних чи економічних галузей. Попри те, що іншомовні лексеми вживають у публіцистичних, наукових, офіційно - ділових стилях, вагома частка слів потрапляє в усне мовлення. Відомо, що саме молодь стежить за сучасними трендами і активно засвоює слова з іноземних мов, а саме англійської. Сучасна молодь більше зацікавиться футболком з довгим рукавом, якщо її назва буде *лонгслів* (англ. long – довгий, sleeve – рукав).

Причини появи англіцизмів у мовленні молоді можуть бути різні. По-перше, це відбувається через вивчення англійської мови у школах і університетах і розповсюдження літератури Великої Британії чи США.

По-друге, англійська – це мова Західного світу. ЗМІ, реклама, фільми, телепередачі, музика – це сфери, де найбільше вживають англійських слів. На жаль, сучасна молодь надає перевагу перегляду американського серіалу, а не прочитанню твору української літератури, що і стає підґрунтям для популяризації західного способу життя, а зараз із тим для перенесення англійських лексем на український ґрунт [5, с. 4].

Молоді люди використовують у своєму мовленні англіцизми, бо вважають, що це звучить модно і допомагає відокремитися від старшого покоління [2, с. 3]. Вживання молодіжного сленгу з вкрапленнями англійських слів дає змогу бути на одній хвилі з однолітками та передає колорит улюблених американських співаків, акторів.

Більшість молоді вважає, що деякі слова української мови є дуже громіздкими і складними, щоб швидко висловити думку під час розмови з друзями або український вираз може бути не настільки вдалим і точним, як англійський, для розуміння певної теми [2, с. 4]. Така позиція щодо вживання іншомовних слів найбільше ускладнює процес очищення мовлення сучасної української молоді від англіцизмів.

Прямі запозичення, які в українській мові мають те саме значення, що й у мові-джерелі, є важливою проблемою сьогодення, адже призводять до збіднення й ослаблення виражального потенціалу рідної мови молодих людей. Святослав Каранський назвав такі слова «страшидлом». Їхнє значення можна зрозуміти лише через буквальный переклад англійських слів, наприклад: *шузи* (англ. shoes – туфлі), *мані* (англ. money – гроші), *дрінк* (англ. drink – напій), *пamі* (англ. party – вечірка), *хелов* (англ. hello – привіт), *ізі* (англ. easy – легко), *гуд* (англ. good – добре), *анріал* (англ. unreal – нереально), *меджік* (англ. magic – магія), *івент* (англ. event – подія), *фешн* (англ. fashion – мода), *рілі* (англ. really – справді), *тру* (англ. true – правда),

пліз (англ. please – будь ласка), *крейзі* (англ. crazy – недоумкуватий), *вікенд* (англ. weekend – вихідні).

Крім окремих лексем, молодь активно послуговується у мовленні запозиченими фразами, а саме: *ноу проблем* (англ. no problem – без проблем), *оф корс* (англ. of course – звичайно), *хепі б'орздей* (англ. happy birthday – з днем народження), *кам бек* (англ. come back – повертатися), *ван секонд* (англ. one second – одну секунду).

Опитування на факультеті іноземних мов показало, що 90% студентів помічають вживання англійських слів чи навіть речень у своєму мовленні. Це можна обґрунтувати тим, що майже щодня вони перебувають в іншомовному середовищі. Виконання домашніх завдань, перегляд фільмів, заняття, які проводять англійською мовою, залишають слід у побутових розмовах. Попри на те, що майже всі слова мають українські відповідники, молодь, зокрема студенти факультету іноземних мов, використовує саме англіцизми під час розмов чи листування з друзями або одногрупниками, наприклад: *чекнути* (англ. check – перевірити), *гуглити* (англ. google – шукати інформацію в Інтернеті), *енівей* (англ. anyway – будь-як), *спіч* (англ. speech – промова), *ріпорт* (англ. report – доповідь), *ектівіті* (англ. activity – діяльність) та ін.

Відомо, що функція англіцизмів, які мають український еквівалент, – це заміщати наявні в українській мові лексеми іншомовними [5, с. 3]. Однак у цьому не має ніякого сенсу, тому що англіцизми негативно впливають на українську мову, витісняючи питомі слова, які справді гарно звучать. Молодь бачить англійські слова в соціальних мережах, чує їх з уст відомих блогерів чи в улюблених серіалах, наприклад: *дедлайн* (англ. deadline – реченець), *скіли* (англ. skills – навички, вміння), *тимбілдинг* (англ. team building – гуртування, командна робота), *тьютор* (англ. tutor – вчитель, наставник), *скріншот* (англ. screenshot – знімок екрану), *акаунт* (англ. account – обліковий запис), *комікс* (англ. comic – мальопис), *фідбек* (англ. feedback – відгук, зворотний зв'язок), *смайл* або *смайлик* (англ. smile – усміхайлик), *стікер* (англ. sticker – наклейка) та ін. Без таких слів можна цілком обійтися, але молоді люди не хочуть добирати наявні українські відповідники, наслідком чого є засмічення української мови іншомовними елементами.

Отже, поява англіцизмів у мовленні сучасної української молоді – це незворотний процес, оскільки англійська мова займає важливе місце в житті молодих людей. Однак потрібно розуміти, що іншомовні слова руйнують давнє підґрунтя української мови, нищать її самобутність, шкідливо впливають на збагачення словникового складу. Під час війни в Україні особливо важливо вживати питому українську лексику, яка допоможе утверджувати і розвивати рідну мову, поширювати сфери її вживання в Україні та за кордоном.

Список використаних джерел

1. Вишнівський Р. Й. Новітні спортивні англіцизми у мові українських електронних ЗМІ Р. Й. Вишнівський Молодий вчений. – 2017. – № 4.3 (44.3). – С. 41–44.
2. Лобачова І. М. Комунікативна спрямованість слів іншомовного походження в мовленні сучасної молоді І. М. Лобачова Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». – Острог : Вид-во НаУОА, 2021. – Вип. 12 (80). – С. 150–153.
3. 3. Павлюк Х.Т. Англіцизми в сучасній українській мові / Матеріали круглого столу «Мова і право» (7 листопада 2019 р.), ОДУВС, 2019. URL:<http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1685/1>
Павлюк_Х.Т._Англіцизми_в_сучасній_українс_кій_мові.pdf.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Головн. ред. УРЕ, 1985. – 970 с.
5. Чернікова Л. Ф. Англіцизми в сучасній українській мові / Л. Ф. Чернікова, Т. І. Смілик / Філологічні науки. – № 9. – 2008. – С. 129–133. URL:<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34810/36-Chernikova.pdf?sequence=1>.

УДК 355.018:725.945:908(477.41-21)

Наконечна Г.М.,

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу історичного краєзнавства
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

ДО ПИТАННЯ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ

Анотація. У статті висвітлюється питання меморіалізації постатей воїнів-інтернаціоналістів Переяславщини, які були мобілізовані до Афганістану та загинули виконуючи останню військову авантюру Радянського Союзу.

Ключові слова: Афганістан, воїни-інтернаціоналісти, меморіал, Переяславщина, пам'ятник, пам'ятний знак, радянсько-афганська війна.

У 1979 р. Уряд Афганістану звернувся до СРСР з проханням про військове втручання у конфлікт, що трапився у країні – громадянська війна між урядовими військами та повстанцями-моджахедами. За рішенням Політбюро ЦК КПРС, прийнятому 12 грудня 1979 р., 25 грудня радянські війська перейшли кордон з Афганістаном.

Радянсько-афганська війна тривала дев'ять років (1979–1989). Загальна чисельність радянських військ, що взяли у ній участь, за деякими підрахунками, становила бл. 620-ти тис. осіб. Через її горнило пройшло понад 160-т тис. українців, з них бл. 2,4-ри тис. загинули, у т. ч. 60-т вважаються зниклими безвісти або такими, що потрапили в полон. Понад 8-м тис. українців отримали поранення, з них бл. 4,7-ми тис. повернулись інвалідами.

Із Переяславської землі на службу до Афганістану було мобілізовано бл. 160-ти призовників, шестеро з них загинули: Володимир Ганзя, Лариса Доброфіля, Анатолій Лесик, Валерій Москаленко, Володимир Мостовий та Микола Страдний.

Ветерани-інтернаціоналісти Переяславщини створили Переяслав-Хмельницьку міськрайонну спілку ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів) (далі – Спілка). Для тих, хто вижив священним обов'язком було зберегти пам'ять про загиблих товаришів. Тому члени Спілки, у особі голови М.І. Ломінова, звернулись із проханням до міського голови м. Переяслава-Хмельницького (тепер – Переяслав) І.П. Якименка про дозвіл на встановлення пам'ятного знаку загиблим воїнам Афганістану та учасникам локальних війн у парковій зоні центральної площі міста [8].

За рішенням виконавчого комітету Переяслав-Хмельницької міської ради Київської області від 29 січня 2009 р. № 55-01 «Про надання дозволу на проектування пам'ятного знаку загиблим воїнам Афганістану в парковій зоні центральної площі м. Переяслава-Хмельницького», вирішили: надати дозвіл на проектування пам'ятного знаку загиблим воїнам Афганістану Переяслав-Хмельницькій міськрайонній спілці ветеранів Афганістану в парковій зоні центральної частини міста Переяслава-Хмельницького [9].

У День вшанування учасників бойових дій на території інших держав 15 лютого 2009 р., (офіційно в Україні дата встановлена 11 лютого 2004 р. Указом Президента України на заміну радянському Дню пам'яті воїнів-інтернаціоналістів) члени Спілки, за традицією, здійснили об'їзд могил, де поховані їх побратими. З кожної могили було взято жменю землі, аби закласти її в основу майбутнього пам'ятника воїнам-інтернаціоналістам. Землю було зібрано у військову каску та закопано на території міського парку ім. Г. Сковороди. Місце закладання майбутнього пам'ятника освятив настоятель Свято-вознесенської парафії отець Михайло [1].

Того ж року на цьому місці встановили металевий елемент майбутнього пам'ятника: щит з датою (1979-1989), автомат нахилений дулом до землі, головний убір (панама) та палаюча свіча [4].

Ескізний проект майбутнього пам'ятника – розколота зірка, як символ розпаду радянського союзу та радянських збройних сил, виконав переяславський архітектор Євгеній Бабюк. Запропонований ним ескіз, був розглянутий та затверджений на правлінні Спілки. Виготовили його на Коростишівському гранітному заводі [5].

Впродовж чотирьох років, силами членів Спілки та за фінансової підтримки керівництва та фермерських господарств району, здійснювалось будівництво меморіального комплексу воїнам-інтернаціоналістам [2]. Центральне місце меморіалу – пам'ятник, виконаний у вигляді розколотого навпіл гранітного трикутника, з п'ятикутною зіркою в центрі, біля підніжжя якого горить Вічний вогонь. Позаду пам'ятника розміщена стела з чорного

мармуру з викарбуваними іменами ветеранів Афганської війни, що віднайшли вічний спокій вже після її завершення. Продовження комплексу – імітація Алеї Полеглих воїнів з 8-ми надгробків:

Ганзя Володимир Васильович (4.01.1966–13.06.1985) електрик артилерійської системи «ГРАД» батальйону великовантажних багатовісних автомобілів спеціального призначення. Військова частина розташовувалась у пустелі Кизил-Куми.

13 червня 1985 р. поблизу кишлаку Кандахар автоколона опинилась на мінному полі, під прицільним вогнем ворога. При відході з позиції Володимир загинув від кулі ворога.

В.В. Ганзя нагороджений орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с. 196].

Денисенко Петро Михайлович (1.07.1964–24.04.1984) механік-водій важких бронетанкових машин 191-го окремого мотострілецького полку, який дислокувався в провінції Газна (центральный Афганістан).

За мужність, стійкість та відвагу, проявлені у боях 23 січня 1984 р. нагороджений медаллю «За відвагу».

24 квітня 1984 р. в районі Панджшерської у машину Денисенка влучив снаряд. Отримавши легку контузію, він покинув машину, озброївшись автоматом та гранатами, продовжив бій разом з піхотинцями. Під час бою Петро наступив на протипіхотну міну, отримане поранення було несумісне з життям.

П.М. Денисенка нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с. 132].

Доброфіля Лариса Володимирівна (9.02.1955–9.07.1985).

Два роки прослужила медсестрою у військовому шпиталю м. Кабул (центральный Афганістан).

9 липня 1985 р. машина, в якій вона їхала, підірвалась на міні. Лише кілька днів відділяло її від демобілізації [10, с. 201].

Лесик Анатолій Іванович (23.07.1964–11.06.1983) солдат 860-го мотострілецького полку, який дислокувався у м. Файзабад, провінція Бадахшан (північно-східний Афганістан). За півроку військової служби брав участь у 12-ти бойових операціях. 11 червня 1983 р. у ході чергової сутички з «духами» загинув від кулі снайпера рятуючи пораненого товариша.

А.І. Лесика нагороджено орденом Червоного Прапора. Посмертно [10, с. 92].

Лещенко Віталій Володимирович (20.04.1963–09.10.1983) танкіст 860-го окремого механізованого стрілецького полку, який дислокувався у м. Файзабад, провінція Бадахшан (північно-східний Афганістан). В.В. Лещенко служив водієм «Трала» (спеціально обладнаний танк для розмінування доріг). 24 серпня 1983 р. командування полку нагородило вмілого сапера медаллю «За бойові заслуги».

9 жовтня 1983 р. В.В. Лещенко загинув від вибуху фугасної міни, виконуючи завдання з розмінування дороги поблизу кишлаку Такарча.

В.В. Лещенка нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с. 105].

Мостовий Володимир Миколайович (4.04.1964–28.07.1984) – молодший сержант, командир екіпажу БТР (бронетранспортера) 70-ї гвардійської окремої мотострілецької бригади з постійним місцем дислокації у м. Кандагар (північний Афганістан).

БТР керований В.М. Мостовим супроводжував автоколону, що виконувала маршрут Фарах – Кандагар. Колона потрапила під шквальний обстріл моджахедів. Одна з гранат влучила в машину Мостового. Отримавши осколкове поранення не сумісне з життям 28 липня 1984 р. перебуваючи у шпиталі, Володимир помер, не приходячи до пам'яті.

В.М. Мостового нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с. 151].

Москаленко Валерій Андрійович (14.02.1965–31.10.1984) – молодший сержант, командир саперного відділення 45-го мотострілецького полку з дислокацією у м. Чарикар, провінція Парван (центральный Афганістан).

31 жовтня 1984 р. під час чергового завдання відділення кероване Москаленком здійснювало розмінування частини території, щоб винести тіла загиблих товаришів. Виконуючи це завдання сержант В.А. Москаленко підірвався на міні.

В.А. Москаленко нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с.169].

Страдний Микола Юрійович (16.11.1965–23.10.1984) – механік-водій БМП (бойової машини піхоти) у групі супроводження 682-го мотострілецького полку 108-ї мотострілецької дивізії з постійним місцем дислокації в районі кишлаку Руха, провінція Парван (центральный Афганістан).

23.10.1984 р. супроводжуючи автоколони до місця призначення. Кілька машин було підбито з гранатометів, що заблокувало рух автоколони. Звільняючи дорогу від чергової палаючої машини, панцерник М.Ю. Страдного наїхав на фугасну міну.

М.Ю. Страдного нагороджено орденом Червоної Зірки. Посмертно [10, с.165].

Урочисте відкриття меморіального комплексу відбулось 15 листопада 2013 р. На церемонії урочистого відкриття меморіального комплексу була задіяна Почесна варта президента України – салютна група та оркестр, запрошені представники міської та районної влади, члени Співки, родини загиблих, жителі міста [7].

Співкою також були встановлені меморіальні дошки загиблим учасникам радянсько-афганської війни: В.В. Ганзі, А.І. Лесіку,

В.А. Москаленку, В.М. Мостовому на фасадах загально-освітніх закладів, які вони закінчили [3].

7 травня 2022 р. на території Переяслава з'явився ще один пам'ятний знак «Воїнам-інтернаціоналістам» за ініціативи «Громадської організації ветеранів Афганістану воїнів-інтернаціоналістів міста Переяслава» [6].

Список використаних джерел

1. [Інф. ВП] Спілка воїнів-афганців співпрацюватиме з владою. // Вісник Переяславщини. – 2011. – 18 листопада. – С. 2.
2. [Інф. ВП] Схилимо голови у пам'ять про афганців // Вісник Переяславщини. – 2011. 11 лютого. – С. 2.
3. Інтерв'ю з Вовком Валерієм Олексійовичем, 1959 р. н., мешканцем м. Переяслава Бориспільського району Київської області / записала Г.М. Наконечна 20.07.2020 // Особистий архів Г.М. Наконечної. Тривалість інтерв'ю 213 хв. Аудіозапис.
4. Інтерв'ю з Готовим Володимиром Володимировичем, 1970 р. н., мешканцем м. Переяслава Бориспільського району Київської області / записала Г.М. Наконечна 20.09.2019 р. // Особистий архів Г.М. Наконечної. Тривалість інтерв'ю 48 хв. Аудіозапис.
5. Інтерв'ю з Ломіновим Миколою Івановичем, 1961 р. н., мешканцем м. Переяслава Бориспільського району Київської області / записала Г.М. Наконечна 20.07.2020 // Особистий архів Г.М. Наконечної. Тривалість інтерв'ю 213 хв. Аудіозапис.
6. Інтерв'ю з Цебеногою Олександром Григоровичем, 1965 р. н., мешканцем м. Переяслава Бориспільського району Київської області / записала Г.М. Наконечна 11.05.2022 // Особистий архів Г.М. Наконечної. Тривалість інтерв'ю 90 хв. Аудіозапис.
7. Ломінов М. Відкриття пам'ятника воїнам-інтернаціоналістам на Київщині. Українська спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів). URL: http://www.usva.org.ua/mambo3/index.php?option=com_content&task=view&id=4826&Itemid=55 (дата звернення: 5.05.2022).
8. Набок В. Двадцять років минуло. Та забути не можна війну... / Володимир Набок // Вісник Переяславщини. – 2009. – 17 лютого. – С. 2.
9. Рішення виконавчого комітету Переяслав-Хмельницької міської ради Київської області від 29 січня 2009 р. № 55-01 «Про надання дозволу на проектування пам'ятного знаку загиблим воїнам Афганістану в парковій зоні центральної площі м. Переяслава-Хмельницького». Архівний відділ Переяслав-Хмельницької міської ради Київської області. Ф. 1. Оп.1. Спр. 2311. Арк. 219.
10. Шепелев О.І. ... Окликом з вічності. Київська обл. / О.І. Шепелев. – Київ: Молодь, 2007. С. 92, 105, 151, 165, 169, 196, 132, 200.

Оленяк М.Я.,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу
Донецького національного університету імені Василя Стуса

СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНА *SIMILE* В АНГЛОМОВНИХ РИТОРИКАХ XVIII–XIX СТОЛІТЬ

Становлення мовознавства в період Відродження втілюється передовсім в пристрасному зацікавленні і перекладах античних авторів та написанні граматик багатьох європейських мов. З цього часу в західноєвропейській літературі спостерігається тенденція до започаткування вживання сучасного англomовного терміну на позначення ОП – *simile* – паралельно з (на той момент) традиційними *similitude* та *parable* в їхніх різних орфографічних варіантах. Це, зокрема, характерно для Блекволла [1], чия праця *Introduction to the classics* 'Вступ до класики' вперше вийшла друком в 1718 році; Гіббонса, автора *Rhetoric; Or, A View of Its Principal Tropes and Figures* 'Риторика; або, погляд на її головні тропи і фігури', в якій він, базуючись на теоретичному підґрунті римлян, наводить велику кількість прикладів ОП з прозових і поетичних творів класиків і сучасників, однак сам аналіз нерідко робить відповідальністю читача [4].

В лекціях Адама Сміта, записаних двома його студентами (1762–1763) і у XX столітті опублікованих в книзі *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* 'Лекції з риторики та художнього стилю', проводиться порівняльний аналіз тропів і фігур мовлення, де констатується, що ОП є близьким до метафори з точки зору влучності підбраного еталону та доцільності застосування [5, с. 30]. Його робота певною мірою може слугувати ймовірним поясненням все частішого використання нового терміну *simile*. Справа в тому, що вживана з середньовіччя лексема *similitude* (*similitudo*) 'подібність' почала розвивати додаткове значення 'прецедент' (на жаль не зафіксоване етимологічними словниками), що дає підстави Сміту з гордістю новатора виокремлювати раніше не зареєстровану фігуру мовлення, іменовану *Precedent* 'прецедент' як підвид *similitude*: «This last [Precedent] which is so much in use amongst modern Lawyers was not at all used by the antients either Greeks or Romans ... they mention all the different sorts of Similitude except that of precedents ... therefore there is such a remarkable difference betwixt the modern and the ancient practise ...» 'Ця остання [фігура прецедент], яка так часто стає в нагоді сучасним юристам, зовсім не використовувалася ні греками, ні римлянами... вони згадують багато різних видів подібності (*Similitude*) окрім прецеденту... тому й існує така різюча різниця між сучасними і античними практиками...' [5, с. 174]. Встановлення Смітом категорійних гіпонімо-гіперонімних відношень між «прецедентом» (*Precedent*) і «подібністю» (*Similitude*) з одного боку стирає межу між логічним і ОП, які, відповідно, ними позначалися, а з

іншого боку – можливо саме через необхідність розмежувати в подальшому логічні і образні «подібності» паралельно з терміном *Similitude* починає функціонувати *simile*.

В 1776 році Джордж Кемпбел публікує працю *The Philosophy of Rhetoric* 'Філософія риторики'. Він зазначає, що ОП (*simile*) є втіленням власне порівняння (*comparison*), а метафора – алегорією в мініатюрі, яка є нічим іншим ніж порівнянням, поданим у певній формі [2, с. 75], з чого можна висновкувати, що автор наближує ОП до метафори. Як і в його сучасників, разом з терміном *simile* в роботі вживаються частково детермінологізовані лексеми *similitude* 'подібність' і *resemblance* 'схожість' як синоніми, вжиті на позначення будь-якої аналогії, уподібнення чи прецедента, щоправда *similitude* 'подібність' інколи використовується паралельно з *simile* на позначення ОП, яке, як стверджує автор, поєднує ознаки прямого і фігуративного значення [2, с. 266]; функціонує як структура, що здатна оживити мовлення, візуалізуючи певну ментальну картину [2, с. 290].

В 1783 році з'являється авторитетна робота Х'ю Блера – курс лекцій, які він читав протягом двадцяти чотирьох років в Единбурзькому університеті і був вимушений надрукувати, щоб подати матеріал повністю і якісно викладеним, на противагу затребуваним і вже на той момент комерціалізованим конспектам його лекцій, зроблених студентами. На тлі розвідок його сучасників, ОП в цій праці описано набагато ґрунтовніше, повніше і глибше. Автор послуговується виключно терміном *simile* 'образне порівняння' на позначення аналізованого явища, однак використовує лексему *comparison* 'порівняння' як абсолютний синонім, і взагалі не вживає в цьому значенні термін *similitude* 'подібність'. Відтак, можна сказати, що на цьому етапі вже чітко прослідковується результат термінологізації *simile* і детермінологізації *similitude*.

Цікавою для розуміння становлення англомовної термінології є праця американського науковця Джона Франкліна Генунґа *The Practical Elements of Rhetoric with Illustrative Examples* 'Практичні елементи риторики з ілюстративними прикладами' (1893 р.). Вона фактично засвідчує зміщення фокусу в потрактуванні ОП в англомовній спеціалізованій літературі зі змісту на форму і колізію, яка інколи при цьому виникає. Давши визначення фігурі *simile* 'образне порівняння', автор пояснює етимологію терміна таким чином: «...this word is simply neuter singular of the Latin adjective *similis*, like» '... це слово – це всього-на-всього середній рід однини латинського прикметника *similis*, [англійський відповідник якого є] *like*' [3, с. 89] Таким чином, спостерігаємо повний розрив з «семантикоцентричним» терміном *similitude* – відповідник латинському *similitudo* 'подібність', який спорадично вживався ще століття тому, і переорієнтацію на «формальноцентричний» термін, значення якого своїм походженням вказує на формальний показник – маркер корпоративності – що збільшує вагомість останнього в самому

явищі ОП. Іншими словами, відбувається послаблення семантичного і посилення структурного параметру поняття, продиктоване самим терміном. Дж. Ф. Генунг жодним чином не пояснює ігнорування терміну *similitudo* 'подібність', який до того використовувався в спеціалізованій англomовній літературі майже 1000 років, щоправда визнає, що обов'язковою умовою ОП є сам принцип порівняння, а не наявність формального показника.

Список використаних джерел

1. Blackwall, A. (1809). Introduction to the classics, with an Essay on rhetoric, and an Appendix exhibiting the most valuable and useful editions of the classical writers.
2. Campbell, G. (2008). The Philosophy of Rhetoric.
3. Genung, J. F. (1893). The Practical Elements of Rhetoric: With Illustrative Examples.
4. Gibbons, T. (1767). Rhetoric; Or, A View of Its Principal Tropes and Figures, in their Origin and Powers: with a Variety of Rules to escape Errors and Blemishes, and Attain Propriety and Elegance in Composition.
5. Smith, A. (1985). Lectures on Rhetoric and Belles Lettres. Vol. 4.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Вишнякова Ю.С.,

викладач кафедри реклами і зв'язків з громадськістю
Факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

КРЕАТИВ У РЕКЛАМНОМУ ЗВЕРНЕННІ

Анотація. Робота присвячена розгляду доцільності і важливості креативу у рекламному зверненні.

Ключові слова: реклама, креатив, рекламне звернення, споживач, емоція.

Вступ. У сучасному світі конкурентоспроможності, прискореному розвитку та інновацій, брендам не уникнути реклами та піару. На сьогоднішній день рекламні повідомлення компаній здійснюють не лише інформаційну, піарну функції та інші стандартизовані як просування, формування попиту, стимулювання збуту, а й формують довіру споживача та служать у подальшому дороговказувачами у житті цільової аудиторії. Задля успішної рекламної кампанії наразі не досить лише якості і професійності. Реклама має мати найвищу ефективність комунікативного впливу на цільову аудиторію. Саме це лежить в основі рекламного креативу – діяльності, яка поєднує в собі і творчість, і прагматичність. Вона охоплює всі етапи, починаючи від розробки рекламної ідеї, завершуючи її практичним утіленням у життя [3]

До дослідження креативної реклами зверталися такі теоретики та практики: В. Бугров, М. Микалко, О. Вікарчук та ін. Отож тема креативності у рекламі вагома і варта аналізу.

Актуальність дослідження зумовлена потребою дослідити та проаналізувати креативність у рекламних повідомленнях.

Мета дослідження – розглянути доцільність та значимість креативу у рекламних зверненнях.

Ступінь опрацювання теми. У загальному, креатив – це продукування творчості, генерація ідей та активне впровадження їх з допомогою комунікативних технологій до свідомості і підсвідомості, новаторські впровадження у розробці рекламного повідомлення. Креативність – це постійний процес пошуку нових підходів та рішень. В цілому, креатори працюють з базовими принципами, усталеними законами і правилами, яка мають влучно, чітко і зрозуміло передати своїй цільовій аудиторії у новому форматі. Тобто, перегрупувати наявне у нову композицію і знайти вдалий спосіб вираження. Будь-який креатив починається з ідеї. Та, задля появи нових виявів, доцільно вичерпно вивчити поставлене питання, аби розуміти його основу, функціонал та побачити, якими методами про це можна розказати по-новому.

Рекламний креатив – це вміле, доречне поєднання стандартних наукових підходів у створенні рекламних звернень з нестандартним, художнім обрамленням реальності максимальної комунікативної ефективності [7]. Задля продуктивної роботи, фахівці з реклами здійснюють спільні обговорення, аналізи і дослідження, мозкові штурми та різні практичні тренажі для генерації ідей. Важливо одразу виокремити основні елементи реклами, які впливають на цільову аудиторію. Серед них: емоція та емпатія, які викликають у глядача, асоціативний ряд, що провокує у цільовій аудиторії стрічку кінобачення – емоційну пам'ять, цікавість до подачі тощо, шлейф після – думки, аналіз, порівняння і тд. Варто розуміти, що креативна реалізація рекламного повідомлення починає краще взаємодіяти із людською свідомістю: змушує мислити, думати, радіти, мріяти і так далі. В результаті, вдале оформлення звернення до цільової задовольняє комунікацію продавець-покупець.

Варто зауважити, що у цілому, креатив у рекламі разом із комерційними цілями, має і соціальне значення. До прикладу, Nike пропагує здоровий спосіб життя та заняття спортом, рекламні кампанії бренду Benetton уже 40 років змушують суспільство говорити на незручні теми про секс, війну та смерть. Chanel витонченість, красу, жіночність і розкіш тощо. Тобто, бренди починають працювати з людиною, обіцяючи їй змінити її життя. Продати новий спосіб життя, а не товар. Дозволяють купити емоції найперше, а вже після – продукт.

Висновки. Отже, рекламний креатив має мотивувати повторні купівлі, підкреслювати індивідуальність цільової, вказувати на індивідуальність і унікальність, які потенційний споживач зможе отримати ставши прихильником (покупцем) бренду, а також підтримувати моральних дух, вселяти надію та поділяти інтереси. Важливо працювати над втіленням таких рекламних повідомлень, які б були б джерелом натхнення, емоцій і підтримки для цільової. Креатив рекламних звернень допомагає брендам

вести прямий діалог зі споживачем, бути йому другом та важливим елементом життя.

Список використаних джерел

1. Бугров В., Креатив у рекламі, К., 2016, 303 с.
2. Микалко М. Взлом креатива, К., 2019, 320 с.
3. Рекламний креатив: навчальний посібник / Укладачі: О. І. Вікарчук, О.О. Калініченко, С.М. Ніколаєнко, І.О. Пойта. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. – 208 с.
4. Чалдині Р., Психологія впливу, Харків, 2018, 366 с.
5. Шевченко О. В., Яковець А. В., PR: теорія і практика, К., 2011, 464 с.
6. Атавар Майкл, Креативность, М., 2019, 160 с.
7. The Village. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/new-words/287459-scho-take-kreativ-i-chim-zaymayutsya-kreatori>

Vishnyakova J.S.,

CREATIVE IN ADVERTISING.

Abstract. The work is devoted to the consideration of the expediency and importance of creativity in advertising.

Keywords: advertising, creative, advertising appeal, consumer, emotion.

Войтенко О.В.,

здобувач освітнього ступеню бакалавра

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

науковий керівник: *Радзівіл К.П.,*

кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ОСМИСЛЕННЯ РЕЛІГІЇ У КОНТЕКСТІ ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Психотерапія – це особливий вид міжособистісної взаємодії, при якому клієнтам надається професійна допомога психологічними засобами при вирішенні їхніх проблем чи труднощів психологічного характеру. На ранніх етапах розвитку суспільства психотерапевтичну допомогу надавали особи, що виконували також релігійні функції. Конфесійна модель психотерапії зберіглася й донині [1, с. 17].

Первісні релігії (магія, тотемізм, шаманізм, матріархальні культи) були багатоцільовими практиками, з яких шляхом диференціації розвинулись основні сучасні форми суспільної свідомості, окремі галузі науки й культури. Психотерапія, якщо її розглядати як «зцілення душі (психіки) словом», забезпечує спокій і душевну гармонію, впевненість у собі під час взаємодії зі

світом, позитивне самовідчуття. Тому за якісним складом переживань вона подібна до релігійних ритуалів (медитації, сповіді тощо).

Концепція гріховності та вини трактувала особистісні проблеми і психосоматику як заслужене покарання, що зобов'язує до спокутування цієї вини. Психократичний вплив вважали диявольським, і багато з тих, хто стихійно займався психотерапевтичною практикою, загинули на вогнищах як чаклуни і відьми [2, с. 18].

Поширеною практикою психологічної допомоги в той час був екзорцизм. Людей, що мали психічні розлади, вважались одержимими. Священики і монахи розробили систему процедур, що мали захистити їх від нечистої сили і повернути їм душевну рівновагу та здоровий глузд. Деякі з цих прийомів були досить ефективні у лікуванні істеричних та депресивних симптомів.

Із розвитком європейського суспільства християнські священики набули досвіду надання психологічної допомоги. Релігійно-пастирська модель психологічної допомоги не змінила теоретичних основ більшості сучасних психотерапевтичних шкіл і використовуваних ними психотехнічних прийомів. Етичні принципи і базові комунікативні установки залишаються основною точкою перетину пастирської допомоги та психотерапії.

Сенс вивчення релігії З. Фройд вбачав у тому, щоб перетворити метафізику на метапсихологію. З огляду на специфіку різноманітних проявів релігійної свідомості саме психологія вивчає релігію крізь призму людської психіки, розкриває психологічні закономірності її виникнення, розвитку і функціонування. Структурною моделлю психіки, яка відображає своєрідну психодинаміку особистості, на думку психоаналітика, є три інстанції: Ід (Воно), Его (Я), Супер-Его (Над-Я). Аналізуючи культову поведінку віруючих, вчений доходить висновку, що вона багато в чому нагадує поведінку невротика.

Релігійний культ є органічним елементом релігії: це реалізація релігійної віри в діях соціальної групи. До культової системи входить низка обрядів, ритуалів, жертвоприношень, молитв тощо. Культ як сукупність стереотипних звичних дій є найконсервативнішим елементом релігії.

З. Фройд досліджував спільне між нав'язливими діями та релігійними обрядами. Різниця між невротичними церемоніями і релігійним ритуалом полягає у значному різноманітті церемоній на противагу стереотипності релігійного ритуалу, приватному характері церемоній та суспільному характері ритуалів. Особливо різняться символічний смисл релігійних обрядів та безмістовність нав'язливих дій.

На думку З. Фрейда, нав'язливий невроз ґрунтується на пригніченні сексуальних інстинктів, а розвиток релігії – на егоїстичних, шкідливих для соціуму інстинктах з сексуальним відтінком. З'ясовуючи подібність між нав'язливими діями і релігійними обрядами, психоаналітик визначає

«невроз як індивідуальну релігійність, а релігію як всезагальний невроз нав'язливих станів» [3, с. 180].

«Невротики, – зазначав учений, – живуть в особливому світі, в якому... має значення тільки «невротична оцінка», тобто на них впливає тільки те, що складає предмет інтенсивної думки і афективного уявлення, а подібність з зовнішньою реальністю є чимось другорядним». Релігійна людина живе у світі, в якому важлива лише релігійна оцінка [3, с. 278].

3. Фройд пов'язує релігійність з Едіповим комплексом. На його думку, Едіпів комплекс – це сукупність неусвідомлених уявлень і почуттів, які концентруються навколо несвідомого потягу до батьків протилежної статі: бажання позбавитися від батьків тієї ж статі, до якої належить індивід. Його наслідують філогенетично, він виникає у віці 3-5 років. Причину багатьох неврозів у зрілому віці З. Фройд вбачав у тому, що Едіпів комплекс є витісненим у дитинстві в несвідоме: «Психоаналіз навчив нас бачити інтимний зв'язок між батьківським комплексом і вірою в Бога, він показав нам, що особистий бог психологічно – не що інше як ідеалізований батько, і ми спостерігаємо щоденно, що молоді люди втрачають релігійну віру, як тільки валиться для них авторитет батька». На думку вченого, всемогутній праведний Бог – це оновлені і відтворені ранні дитячі уявлення про сублімованих батька та матір [4, с. 266].

Зайнятий пошуками «внутрішньої» людини, К.-Г. Юнг своєрідно трактує феномен релігії. Він зазначає, що релігія – це, перш за все, стан свідомості, який є проявом життєвого зв'язку з тими психічними процесами, які знаходяться у глибині душі. Релігія – це шлях спасіння, що розкривається в одкровенні. Будь-яка релігія спонтанно виражає певний домінуючий психологічний стан. Вона закорінена в історію народу, є виразником його психології. Дослідник вважає, що релігія надає людині психологічну рівновагу. Тому з давніх часів людина підкріплює свої дії відповідними заходами релігійного характеру. Саме магія надає людині почуття безпеки, сприяючи реалізації її намірів [5, с. 78].

К.-Г. Юнг констатує, що втрата священного характеру символів для людини є трагічною. У цьому разі їх сакральність замінюється абсурдними політичними і соціальними ідеями. Релігія виступає своєрідним ціннісним центром, що задає моральнісні орієнтири для особистості.

К.-Г. Юнг прагне диференціювати такі феномени, як релігійний досвід, релігійне переживання, догма, віровчення, віра, хоча і акцентує увагу на їхньому взаємозв'язку. Мислителя не задовольняє те, що християнство тлумачить Бога як трансцендентну реальність, яка знаходиться поза людиною. Він переконаний, що теза «Бог всередині нас» перетворює релігію на невід'ємну властивість людського існування. Отже, колективне несвідоме, вкорінене в душі самої людини, може оживотворити релігійні догми [6, с. 203].

У працях Е. Фромма детально розглянуто розуміння релігії З. Фройдом та К.-Г. Юнгом. З. Фройд захищає етичну сутність релігії, критикує ті її сторони, які закабляють людину, слугують перешкодою для її розвитку. К.-Г. Юнг, на думку Е. Фромма, зводить релігію до психологічного феномену, визначає релігійний досвід як захопленість зовнішньою силою. Е. Фромм не погоджується з тлумаченням несвідомого З. Фройдом та К.-Г. Юнгом. Е. Фромм синтезує розуміння несвідомого обох мислителів, підкреслюючи, що несвідоме – це та частина Самості, яка вміщує добре і зле, вище і нижче.

За концепцією Е. Фромма, людина, поступово втрачаючи зв'язки з природою, вимушена була звертатися до раціоналізацій, продукуючи нові форми орієнтації в світі. Наявність розуму, самосвідомості, уяви Е. Фромм вважав сутнісною характеристикою людини, яка відрізняє її від тваринного світу. Проте і в цьому полягає трагізм особистої та соціальної буттєвості людини, оскільки завдяки розуму людина усвідомлює всю катастрофічність ситуації. Відтак, людині потрібно неодмінно розвивати свій розум, позаяк він не опанує природу і, зрештою, не перевершить сам себе [7, с. 115].

Психоаналітики завжди звертали увагу на ритуалістичний аспект релігії, оскільки ця проблема давала змогу глибше проникнути в психологічну сутність релігії. Релігійна проблематика є проблемою людини, а не проблемою Бога. Тому релігійний досвід у концепції Е. Фромма трактується як утвердження принципів любові та справедливості, свободи та щастя. Він більше притаманний атеїсту, а не віруючому [6, с. 214].

Отже, надавши рівнозначний статус свідомому нарівні з несвідомим, посилюючи Я, дослідники пов'язали проблему осмислення релігії з сенсожиттєвими вимірами людини, як глибоко особистісними, індивідуальними, так і соціальними, де вона трансформується у світську релігію, набуває універсального статусу. Унаслідок поєднання психоаналізу і впливових філософських напрямів витлумачення релігії переходить у екзистенційно-моральну площину, де набуває глибинних, особистісних характеристик, пов'язуючись з совістю, і стає співмірним із гуманістичними інтенціями соціальних реалій.

Список використаних джерел

1. Карпенко Є. В. Методи Сучасної психотерапії : навч. посібник, Львів, 2015. 116 с.
2. Михальченко Н. Психотерапія з психокорекційною роботою : навч.-метод. посібник, Миколаїв, 2018. 172 с.
3. Фройд З. Навязчивые действия и религиозные обряды, Психотерапия, 1911. Вип. №4–5. С. 172–180.
4. Фройд З. Леонардо да Винчи. Воспоминание детства. Тотем и табу: СПб. М. : Олимп: ООО «Изд-во АСТ-ЛТД», 1998. С. 217–278.
5. Юнг К.-Г. Бог и бессознательное. М. : Олимп, ООО «Изд.-во АСТ-ЛТД», 1998. 480 с.

6. Фромм Е. Психолоанализ и религия. Сумерки богов. М. : Политиздат, 1990. С. 143–221.
7. Фромм Е., Д. Судзу-ки, Р. де Мартино. Психолоанализ и дзен-буддизм. М. : Изд-во «Весь мир», 1997. С. 97–183.

Жидачин А.Я.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВИДИ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

На даному етапі розвитку існує велика низка думок стосовно того, що ми маємо на увазі під деякими видами і в тому ж числі критеріями ідентичності, котрі є в її основі. До прикладу, існує залежність від вираженості соціальних та особистісних аспектів Я (соціальна чи ж особистісна ідентичність), несвідома чи ж свідома ідентичність, а в тому числі від формату включення в групу.

Несвідома ідентичність характеризується різними аспектами. До прикладу, особистість вважає себе членом однієї спільноти, але в той же час проявляє властивості, котрі уже характерні для іншої групи.

Цікавими є теж відмінності між частковою та безпосередньою ідентичністю. Перша характеризується тим, що людина сприймає себе членом декількох спільнот, а друга, відбувається через спільноту, котра є близькою до тієї з якою людина себе асоціює, але з якихось причин не належить до цієї спільноти.

Г.М. Андреева описує особистісну ідентичність як самовизначення в термінах фізичних, інтелектуальних і моральних рис індивіда [1]. Особистісна ідентичність стосується тих характеристик, які ми бачимо в собі як індивідуальні.

Коли задаючи питання «Хто ти?» ми чуємо у відповідь «Я хороший», «Я занадто нервовий», «Я юморний», то можемо з впевненістю відносити ці відповіді до особистої ідентичності.

А. Тешфел описує соціальну ідентичність як ту складову індивідуальної «Я-концепції», яка обумовлена відомостями людини про те в якій вона групі, іншими словами ж приналежність до конкретної групи в якій є власні цінності [2]. Соціальна ідентичність – це самовизначення в рамках віднесення себе до спільноти. Більш традиційно питання про види ідентичності вирішується в соціально-психологічному плані, а конкретно за аналогією з тими соціальними об'єктами (індивідами тощо), членом котрих сприймає себе людина. Найчастіше за основу класифікації різних видів соціальної ідентичності вбачають за потрібне акцент на типі соціальної спільноти, до якої належить особистість, до прикладу: професійна,

громадянська, організаційна, етнічна (національна), культурна тощо. Вони відображають різні складові соціальної приналежності і тому відносяться до різновидів соціальної ідентичності [2].

Думки щодо функцій ідентичності у різних науковців теж відрізняються. Переважно, в психологічних дослідженнях функція корелює з кінцевим результатом.

Аналізуючи функції ідентичності буде доречно навести до прикладу слова Д. Абрамса та М. Хога, котрі вказують на те, що людські потреби зводяться до становлення сенсів та порядку досвіду. Тому найбільш важливі функції явища ідентифікації стають допоміжним інструментом в задачі людей знайти їх місце в соціальній структурі.

Серед ключових функцій ідентичності дослідники виділяють наступні:

- ідентичність створює в особистості цілісність в своїй природі, а теж забезпечує схожість та відмінності з іншими людьми;
- ідентичність забезпечує такі процеси: диференціація, котра полягає у визначеності кордонів, цілісності і незалежності Я, визначення соціального статусу як особистісно значущої цінності; інтеграції Я, які проявляються в суб'єктивному об'єднанні себе з іншими людьми, що здійснюється не спонтанно, а на основі порівняння і оцінювання інших;
- ідентичність є способом не тільки інтеграції, але й добором шляхів цієї інтеграції з іншими.

У процесі аналізу про соціальну ідентичність Н.Л. Іванова і Т.В. Румянцева називають такі основні функції:

- структурна (визначеність);
- орієнтовна (пошук себе)
- цільова (адаптація);
- екзистенційна (духовність).

Тож, хоча існують й відмінності в підходах до феномену ідентичності, а теж функцій ідентичності, найважливішим є той факт, що завдяки ідентичності формується цілісність як така, визначення себе й також віднесення себе до «своїх».

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Психологія соціального пізнання. С. 181.
2. Іванова Н.Л., Румянцева Т.В. Соціальна ідентичність: теорія і практика. С. 63.

ВИЗНАЧЕННЯ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

Віковий період юнацтва це перш за все різнопланове явище, яке вміщує в себе такі сфери як: соціальна, особистісна, професійна, духовна та практична. І як визначають дослідники даного напрямку, пріоритетом цього процесу є вибір сфери діяльності в майбутньому. Тому не дивно, що самовизначення пов'язано із завданнями як соціального, так і особистісного характеру, і перед юнаками стають питання до самих себе, таких як: «ким бути?» і «яким бути?», що пов'язані з визначенням життєвих перспектив та з проектуванням себе майбутнього.

Формування життєвих планів є придбанням ранньої юності. Предметом роздумів перед юнаками стає не тільки кінцевий результат виконання певних намірів, але й способи досягнення цього плану. Кожен уявляє для себе певний життєвий план, який характеризується потенційними можливими діями.

І.С. Кон, зазначав, що у змісті планів існує ряд суперечностей. Очікування у юнаків та дівчат стосовно майбутньої діяльності та сім'ї є досить реалістичними [2, с. 45].

Самосвідомістю називають сукупність психічних процесів, за допомогою яких індивід усвідомлює себе як суб'єкта діяльності, а уявлення індивіда про самого себе складаються в уявний «образ Я». Цей образ є ще невизначеним, розпливчастим і нерідко переживається як невиразне занепокоєння або відчуття внутрішньої порожнечі, яку необхідно чимось заповнити [3, с. 94].

Новий рівень розвитку самосвідомості є одним з досягнень юнацького віку та характеризується наступними фактами:

- відкриття свого внутрішнього світу в усій його індивідуальній цілісності та унікальності;
- прагнення до самопізнання;
- формування особистої ідентичності, почуття індивідуальної самототожності, наступності та єдності;
- самоповага;
- становлення особистісного способу буття.

Формування особистої ідентичності є центральним психологічним процесом. Е. Еріксон зробив найбільш детальний аналіз цього процесу в своїх роботах.

Отже, аналізуючи особливості юнацького віку, ми прийшли до наступного висновку:

- самовизначення – соціальне, особистісне, професійне, духовно-практичне – становить основну задачу юнацького віку;

- центральним компонентом розвитку в юнацькому віці виступає потреба в самовизначенні. «Самовизначення має ціннісно-смыслову природу»

[1, с. 36]:

- ціннісно-смыслова природа самовизначення проявляється через визначення своєї позиції щодо суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі сенсу свого власного існування. Проте, ці пошуки мають в собі високий потенціал: в процесі пошуку сенсу життя виробляється світогляд, розширюється система цінностей та формується саме той моральний стрижень, який допомагає впоратись з життєвими негараздами, молоді люди краще розуміють себе та навколишній світ та стають насправді самими собою.

Стрімке змінення світу дає поштовх для саморозвитку та стимулює до пізнання та розуміння самого себе – саме так ми маємо змогу самовдосконалюватись. Проте, тенденції, що проявляються у підростаючого покоління у вигляді приміряння на себе численних соціальних ролей може і порушити смыслову ядро особистості. «Швидка зміна соціальних переваг і спроба, молодим поколінням інтегрувати їх в собі, може привести до« дифузії ідентичності».

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Кон, И.С. Какими они себя видят / И.С. Кон. – М.: Знание, 1975. – 96 с.
3. Кулагина, И.Ю. Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет: Учебное пособие, 4-е изд. / И.Ю. Кулагина. – М.: Изд-во УРАО, 1998. – 176 с.

Жидачин А.Я.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Перш ніж виокремити педагогічні засоби профілактики булінгу в підлітковому віці, більш детально зупинимось на аналізі освітніх програм, які запропоновано на сайті Міністерства освіти і науки України та спрямовані на їх впровадження в шкільний освітній процес з метою зниження проявів булінгу серед учнів. Зокрема, це: Комплект освітніх

програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації»; Служба порозуміння у закладах освіти; Освітня програма гуртка «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації»; Освітня програма факультативу «Вирішую конфлікти та будую мир навколо себе». Головна увага у вітчизняних програмах звертається на створення умов для формування громадянських та соціальних компетентностей школярів, що передбачає розвиток у них конфліктологічної компетентності, вмінь і навичок ненасильницької поведінки та громадянської позиції [3].

Для прикладу, у Програмі «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» зроблено акцент на формуванні таких життєвих навичок: ефективна комунікація, управління конфліктами, толерантність, недискримінація, управління емоціями, формування ненасильницької поведінки, формування цінностей. У цьому сенсі, особлива роль в організації заходів на попередження булінгу в шкільному середовищі належить працівникам закладів освіти [3]. Проаналізуємо більш детально.

Система профілактичних засобів, спрямованих на попередження виникнення булінгу у межах шкільного середовища передбачає тристоронню взаємодію: педагоги закладу освіти, психологічної служби, а також батьків дітей, які у ньому навчаються [2]. Проаналізуємо детальніше.

Педагоги закладу освіти, у процесі здійснення своєї професійної діяльності, відповідно до основних положень сучасної нової української школи має сформувані безпечний освітній простір шляхом створення позитивного мікроклімату, оволодіння підлітками навичками безпечної поведінки та толерантної міжособистісної взаємодії, що, у свою чергу, має сприяти розвитку навичок відстоювання власної честі та гідності, захисту власних інтересів та зупиняти негативні прояви булінгу за допомогою соціально прийнятних форм поведінки (словесних повідомлень, звернення за допомогою до інших) [3].

Тому з метою попередження ситуацій виникнення булінгу у шкільному середовищі педагоги насамперед мають своєчасно визначати ознаки булінгу та реагувати на кожну зафіксовану ситуацію булінгу. Не можна недооцінювати або ігнорувати ситуації булінгу, приймаючи їх за пустощі. Наступним напрямком педагогічної профілактики виникнення ситуацій булінгу у шкільному середовищі є класне керівництво. У першу чергу, класне керівництво передбачає пряму педагогічну взаємодію з підлітками, в основу якої покладено об'єднання класу, згуртованість учнів [1]. Для цього необхідно спільно з учнями розробити правила поведінки у класі і стежити за їх дотриманням. Проводити класні години на тему булінгу, можливо, за участю практичного психолога, соціального педагога. Важливо говорити про цю проблему з усім колективом класу, розповідати учням про наслідки насильства, цькування, про відповідальність за такі дії і формувати у них ефективні стратегії поведінки в таких ситуаціях, навчати, як захистити себе

і допомогти іншому. Також в якості профілактичних методів щодо запобігання булінгу серед підлітків вчителі можуть використовувати художні твори або кінематограф, у межах яких підіймається означена проблематика, та після спільного читання/перегляду спільно обговорити [1].

Психологічна служба закладу освіти має:

- розробити план заходів на період навчального року щодо зниження рівня (за умови наявності) булінгу та його профілактики у середовищі школи;

- організовувати спостереження під час навчального процесу, анонімні анкетування, консультації за участю підлітків, батьків і педагогів, що надасть змогу виявити існуючі проблеми;

- систематично проводити психодіагностику підлітків з метою визначення соціально-психологічного клімату в певному класі, а також визначення осіб, які можуть зазнати або уже стали жертвами булінгу серед однолітків. За результатами діагностичного дослідження необхідно спланувати системну профілактично-просвітницьку або вже корекційно-розвиваючу роботу з класом, окремими учнями. З цією метою необхідно застосовувати професійний інструментарій: тренінгові програми, сучасні технології психологічного впливу, корекції і психотерапії, які пройшли експертизу і рекомендовані до використання в закладах освіти [4; 5].

Сучасна нова українська школа передбачає залучення батьків до виховного процесу їх дітей. Тому без участі батьків у виявленні та запобіганні булінгу у підлітків не обійтися. Батьки повинні бути уважними, спілкуватися і підтримувати своїх дітей [3]. Роль батьків полягає в тому, щоб:

- підтримувати у підлітка адекватну самооцінку;
- цікавитися у дитини не тільки навчальними досягненнями (оцінками), але і тим, як пройшов день (які відбувалися події протягом дня);
- запитувати підлітка про відносини з однокласниками і вчителями;
- цікавитися участю в заходах класу;
- дізнатися, чи спілкується він зі старшими або молодшими дітьми.

Якщо батьки помітили будь-які проблеми, слід поставитися до них серйозно, провести щирі бесіди з підлітком, за необхідності звернутися до вчителів закладу освіти чи психологічної служби [3].

Насамкінець зазначимо, що профілактика та вчасне виявлення булера – завдання педагогів (передусім класного керівника), психологічної служби та батьків. Уміла робота класного керівника й ефективна організація тимблдингу, виховної роботи з класом та батьками є запорукою недопущення і припинення такого явища. Перспективою дослідження обраної проблематики вважаємо використання психодіагностичного інструментарію для визначення проявів булінгу в освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Лушпай Л.І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). *Українознавчий альманах*. 2010. Вип. 4. С. 126–131.
2. Рекун Н.М. Особливості прояву та шляхи подолання шкільного булінгу в учнів початкової школи. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. 2019. Вип. 2. С. 163–166.
3. Сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/>
4. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Слов'янськ: СДПУ, 2011. С. 431–440.
5. Стремєцька В., Алексеєнко Г. Булінг у підліткових шкільних колективах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 31. С. 177–179.

Зарудняк М.С.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

науковий керівник: **Радзівіл К.П.,**

кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

БУЛІНГ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Булінг (від англ. *to bull* – переслідувати), раніше відомий у вітчизняній психології та педагогіці як цькування, це «агресивне переслідування одного з членів колективу іншими» [2, с. 262–263]. ЮНІСЕФ визначає булінг як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, яка призводить до цькування дитини іншою дитиною чи групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили. Узагальнюючи погляди вчених, можна констатувати, що під булінгом розуміють дії учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві. Такі дії вчиняються стосовно дитини чи дитиною стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла б бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [3, с. 63].

Вчені виділяють такі основні ознаки наявності булінгу в колективі: систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором, тобто агресор займає вище становище, ніж його жертва; взаємостосунки переслідувача й жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи [4, с. 170]. Булінг проявляється у відносно стійких групах та за своїм характером може залучати інших учасників. Як і більшість психологічних явищ він має передумови

виникнення: 1) зовнішні соціальні умови, 2) внутрішні спадково-біологічні та конституційні передумови; 3) внутрішньоособистісні причини та механізми боулінгу [3, с. 64]. Найважливішими чинниками, що впливають на поведінку особистості слід вважати саме зовнішні соціальні умови. До них включають: 1) суспільні процеси (соціально-економічна ситуація, традиції, засоби масової інформації тощо); 2) характеристика соціальних груп, до яких включена особистість (субкультура, соціальний статус та інше); 3) мікросоціальне середовище (рівень та стиль життя родини, психологічний клімат у родині, особистості батьків, характер стосунків у сім'ї, вплив друзів та інше) [5, с. 61– 62].

В сучасній педагогіці постає проблема із своєчасним виявленням та зупиненням булінгу. Часто педагогічний колектив не помічає булінг, аж доки ситуація не набуває форми фізичного насилля. Серед причин такого становища є недостатня поінформованість педагогічного колективу, відсутність втручання та припинення психологічного насильства, відсутність часу на проведення відповідних тематичних бесід. З боку ж учнівського колективу передумовами може слугувати не лише фактор особистості (наявність певної чутливості, замкнутості, або ж навпаки допитливості, високого рівня знань у жертви; низької самооцінки, жорстокості, агресивності у булера), а й рівень сформованості колективу. Якби частіше проводились заходи спрямовані на утворення команди за допомогою ігор, змагань, активно проведеного разом часу, шанс виникнення булінгу значно зменшився б.

Дан Ольвеус досить точно описав рольову структуру булінгу:

- 1) учень, який є жертвою булінгу;
- 2) учні, які здійснюють насилля, ініціюють і відіграють лідерські ролі в процесі булінгу – «булери», або переслідувачі, агресори;
- 3) послідовники – учні, які позитивно ставляться до знущань над іншими й беруть активну участь у цьому, але зазвичай не є ініціаторами та не відіграють головної ролі;
- 4) пасивні «булери» – учні, які відкрито підтримують булінг, наприклад через сміх чи привертання уваги до ситуації, проте не втручаються в неї;
- 5) потенційні «булери» – учні, яким подобаються знущання, але вони не виявляють цього ззовні;
- 6) «спостерігачі» (байдужі свідки) – учні, які не беруть участі в булінгу, і можуть вважати, що це не їхня справа, тобто виявляють байдуже ставлення до ситуації;
- 7) «потенційні захисники» – ці учні негативно ставляться до насилля і вважають, що повинні допомогти жертві, проте нічого не роблять;
- 8) «захисники» – учні, які виявляють негативне ставлення до явища, вони захищають жертву або намагаються їй допомогти [4, с. 171].

Від цькування страждають усі його учасники: булер набуває схильності до жорстокості, шкідливих звичок, зниження рівня успішності в школі; спостерігачі можуть відчувати почуття незахищеності, провини за те що не втрутились, або навіть бажання стати булером в разі відсутності сформованої позиції. Найбільшої шкоди зазнають діти, які є об'єктами булінгу, у них відзначають такі симптоми:

- перша група пов'язана з впливом стресу на когнітивні процеси, що спричиняють фізичні гіперреакції (порушення пам'яті, порушення концентрації уваги, депресія, апатія, швидке роздратування, загальна втома, агресивність, почуття незахищеності, фрустрація);
- друга група вказує на психосоматичні симптоми (нічні жахи, біль у шлунку, діарея, блювання, відчуття слабкості, втрата апетиту, стискання у горлі, схильність до плачу, почуття самотності);
- третя група поєднує симптоми, що виникають під впливом виділення стресових гормонів і діяльності автономної нервової системи (біль у грудях, пітливість, сухість у роті, серцебиття, часте дихання),
- четверта група відображає симптоми, пов'язані з м'язовим напруженням (біль у спині, біль у задній частині шиї, біль у м'язах);
- п'ята група пов'язана з проблемами сну (труднощі під час засинання, переривчастий сон, раннє пробудження);
- шоста група симптомів: слабкість у ногах, загальна слабкість;
- сьома група: втрата свідомості, тремор (тремтіння тіла або окремих частин) [4, с. 172].

Щоб запобігти такому явищу, педагог повинен бути обізнаним в темі шкільного насильства. В разі виявлення такої проблеми доцільним буде звернутись до шкільного психолога, щоб отримати пораду як краще врегулювати цю ситуацію. Доцільним буде проведення бесіди або ж тренінгу з учнівським колективом, залучення батьків у вирішення. Наголошення на тому, що тема повинна розголошуватись, що подібна поведінка неприпустима, а особа, яка потерпає від булінгу повинна звернутися до педагога чи психолога, адже тільки так їй можна допомогти. Педагогу, якому дитина підтвердила в розмові, що вона стала жертвою булінгу ,варто сказати:

1. Я тобі вірю (це покаже, що вчитель повністю на її боці).
2. Мені шкода, що з тобою це сталося (це допоможе дитині зрозуміти, що педагог переживає за неї і співчуває їй).
3. Це не твоя провина (жертву не звинувачують у тому, що сталося).
4. Таке може трапитися з кожним (це підтвердить, що дитина не самотня: багатьом її одноліткам доводиться переживати залякування та агресію).

5. Добре, що ти сказав мені про це (школяр переконається, що правильно вчинив, звернувшись по допомогу).

6. Я намагатимуся зробити так, щоб тобі більше не загрожувала небезпека (це допоможе дитині з надією подивитись у майбутнє) [6, с. 85].

Отже, булінг – це тривалий процес який виникає у відносно стійких групах та несе виключно негативний характер для всіх учасників цього явища. Для педагогів та учнів необхідно проводити бесіди та тренінги, на яких інформувати про основні поняття, риси та наслідки булінгу, щоб кожен міг його розпізнати та зупинити, усвідомлював рівень небезпеки та згубності процесу. Цькування – це проблема яка здатна нанести непоправної шкоди, тому його не можна ігнорувати та замовчувати, потрібно залучати відповідних фахівців та викорінювати.

Список використаних джерел

1. Соціальні детермінанти здоров'я і благополуччя підлітків. Дослідження «Поведінка дітей шкільного віку у випадку охорони здоров'я»: міжнародний звіт за результатами обстеження 2009–2010 рр. / за ред. С. Currie та ін. — Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2012. С. 191–199.
2. Морозов О. А., Особенности буллинга и моббинга в России. Булда Д.А., Бородаева М.В., Казакова А.Н. Актуальные проблемы авиации и космонавтики. 2010. № 6. С. 262–263.
3. Іващенко М. О. Булінг в середній школі та шляхи його вирішення. *Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку*: зб. доп. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. Кропивницький, 2021. С. 63–67.
4. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1 (302) : Серія «Педагогічні науки». С. 169–173.
6. Лобанова Л.С., Калашникова Л.В. Соціально-психологічні аспекти роботи з підлітками, схильними до девіацій: навч. посіб. 2012. С. 61–62.
7. Великанович А.А., Сеньовська Н.Л. Булінг в учнівському середовищі: що має робити педагог. *Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців*. наук., метод., інформ. зб. Тернопіль: ТОКІППО, 2021. С. 82–86.

Кримова О.,

здобувач першого ступеня вищої освіти, спеціальність 053 Психологія

Цибух Л.М.,

кандидат психологічних наук, доцент

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського», м. Одеса

РОЛЬ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядається значення першої психологічної допомоги в умовах воєнного стану. Проводиться аналіз впливу першої психологічної допомоги, що надається онлайн, на психологічний стан людини під час війни в Україні. Визначається роль волонтерських чатів у наданні екстреної психологічної допомоги громадянам України. Автори також наводять основні напрямки надання першої психологічної допомоги онлайн.

Ключові слова: перша психологічна допомога, кризові стани, воєнні дії, допомога психолога онлайн.

Участь у воєнних подіях впливає на кожного, як військового так і пересічного громадянина. Проте, спектр можливих реакцій і емоцій, як свідчать дослідження [1; 2; 3], дуже широкий. Багато хто відчуває себе вибитим з колії, не розуміє, що відбувається. Люди відчувають страх або тривогу, можуть впасти в заціпеніння або апатію. Деякі проявляють слабкі реакції, інші – важчі.

Одна з найперших реакцій організму на стрес, викликаний початком воєнних дій - порушення сну. Дослідження науковців із США [3] свідчать, що проблеми зі сном, зокрема безсоння, нетривалий сон і нічні кошмари, поширені під час бойових дій. Військовослужбовці та мешканці територій, де відбуваються активні бойові дії, в середньому сплять менше 5 годин, тоді як рекомендована норма становить 7–8 годин повноцінного сну протягом доби. Це впливає на самопочуття та фізичне здоров'я людини, знижуючи силу м'язів, погіршуючи роботу нервової та серцево-судинної системи. У найближчому майбутньому це підвищує ризик додатково травмуватися або не встигнути відреагувати на загрозу життю, тоді як у тривалій перспективі це може призвести до серйозних порушень. Дослідження американських нейробіологів показують, що для багатьох учасників збройних конфліктів проблеми зі сном зберігаються роками і можуть мати істотний вплив на їхню здатність успішно реінтегруватися та відновлювати життя після війни.

Перебування на війні – екстремальна ситуація, коли людина постійно перебуває у найсильнішому психоемоційному стресі, долаючи його вольовими зусиллями. Обходиться це дуже високою ціною: майже у всіх

учасників бойових дій неминуче відбувається зміна у фізичному і психологічному стані.

За даними світової статистики [3], кожний п'ятий учасник бойових дій за відсутності будь – яких фізичних ушкоджень страждає на нервово – психологічні розлади, серед поранених і калік – кожний третій. Але це лише маленька частина гігантського айсберга. Інші наслідки проявляються через кілька місяців після повернення до умов життя. Це різні психосоматичні захворювання. За даними експериментів в учасників бойових дій вдвічі – втричі вища ймовірність таких захворювань: як гіпертонічна хвороба, гастрит, виразка шлунку та ДПК.

Загальний стан здоров'я характеризується слабкістю, запамороченням, зниженням працездатності, головним болем, болем в серці, фобічними реакціями, порушеннями сну, розладами статевої сфери, тощо, а у інвалідів доповнюються проблеми, пов'язані з отриманими пораненнями і травмами.

На те, як реагує людина, впливає безліч факторів, у тому числі: характер і тяжкість пережитої події; перенесені травмуючі події в минулому; наявність підтримки в житті; фізичне здоров'я; наявність у людини розладів психічного здоров'я (у тому числі в минулому); культурні традиції; вік. Разом з цим, як показує досвід [1; 2], люди, яким надали психологічну підтримку після кризи, краще справляються з труднощами. Тому так важливо надання коректної першої допомоги у надзвичайних ситуаціях. Особливо такої допомоги потребують люди, що перебувають у кризовому стані, або ті, хто тільки-но пережив чи переживає травмовану подію.

Згідно з рекомендаціями ВООЗ, надаючи першу психологічну допомогу необхідно дотримуватися таких основних принципів:

1. Захищати безпеку, гідність і права людини.
2. Адаптувати свої дії з урахуванням культурних традицій потерпілих.
3. Бути в курсі інших заходів, що проводяться в екстремальній (чи надзвичайній) ситуації.
4. Берегти себе.

Поняття «перша психологічна допомога» частіше використовують, щоб описати заходи, що їх надають фахівці або ті, хто пройшли спеціальну підготовку [1]. Безумовно, надання першої допомоги населенню України в такі жакливі часи має дуже велике значення, адже дозволяє тим, хто найгостріше потребує допомоги, отримати її у найкоротший час.

Одним із неймовірно потужних інструментів допомоги людям, постраждалим від війни, є волонтерські чати психологічної допомоги. Цей інструмент має певні переваги в наданні екстреної психологічної допомоги громадянам України:

- Безкоштовність – дає змогу кожному бажаючому негайно отримати необхідну першу психологічну допомогу для знання гострого стану, та запобігання ПТСР.

- Розповсюдженість – через соціальні мереж українці дізнаються про існуючі варіанти допомоги та обирають той, що їм необхідно.

- Легка доступність – канали допомоги легко знайти та легко долучитись до них

- Мультизадачність – завдяки тому, що безліч психологів та психотерапевтів долучились до надання допомоги співгромадянам, знайти необхідного фахівця легше і людина швидше отримує допомогу.

- Цілодобовість – доступ до ресурсів у постраждалих є у будь-який час.

- Взаємодопомога фахівців – об'єднавшись заради допомоги населенню, психологи постійно вдосконалюють свої навички, тому допомога, яку отримують люди є найкращою.

З першого дня війни було створено безліч каналів психологічної допомоги українцям. Принцип роботи у каналі наступний – будь-хто може звернутися до психолога по допомогу, написавши коротенький запит.

Досвід волонтерської роботи на каналі безкоштовної психологічної допомоги з перших днів війни показав, що у перші тижні війни основним запитом, з яким зверталися потерпілі, була надсильна тривога. Переважна більшість тих, хто звернулись були жінки. Найбільш популярний такий метод звернення до психолога був серед людей віком 20–30 років. Також досить популярним цей метод виявився у молоді. На канал часто звертались підлітки.

Найчастіші жалоби були: неможливо опанувати себе; тремтіння у тілі; тривога; панічні атаки; страхи; неможливість прийняти рішення; агресивна поведінка відносно рідних, зокрема дітей

Основними напрямками надання першої психологічної допомоги онлайн були:

1. Нормалізація дихання. Зверніть увагу на глибоке дихання, на відчуття потоків повітря у ніздрях. (Можна виконувати вправи для нормалізації дихання разом із людиною, якій надаєте допомогу)

2. Вода. Психолог-волонтер пропонував занурити у воду долоні. Якщо дозволяють умови – нехай умиється, помие руки й ноги. Якщо ж такої можливості немає, можна змочити холодною водою хустинку, потримати її в руках, витерти лоб, обличчя.

3. Самообійми. Запропонуйте людині міцно обняти себе так, щоб вона відчула межі свого тіла.

4. Вправа для самоблокування. Постраждалому пропонували покласти одну руку собі на серце, а іншу – на живіт і описати відчуття в цих місцях (спочатку в одному, а потім в іншому).

5. Прогладжування серця. Попросіть людину помістити свої пальці над центром грудної клітки, на 2,5 см нижче від ключиці, й обережно перемістити їх прямо вниз на 10 см. Повторювати такий рух потрібно доти,

поки не буде досягнуто відповідного терапевтичного ефекту. Рух схожий на ніжне прогладжування kota.

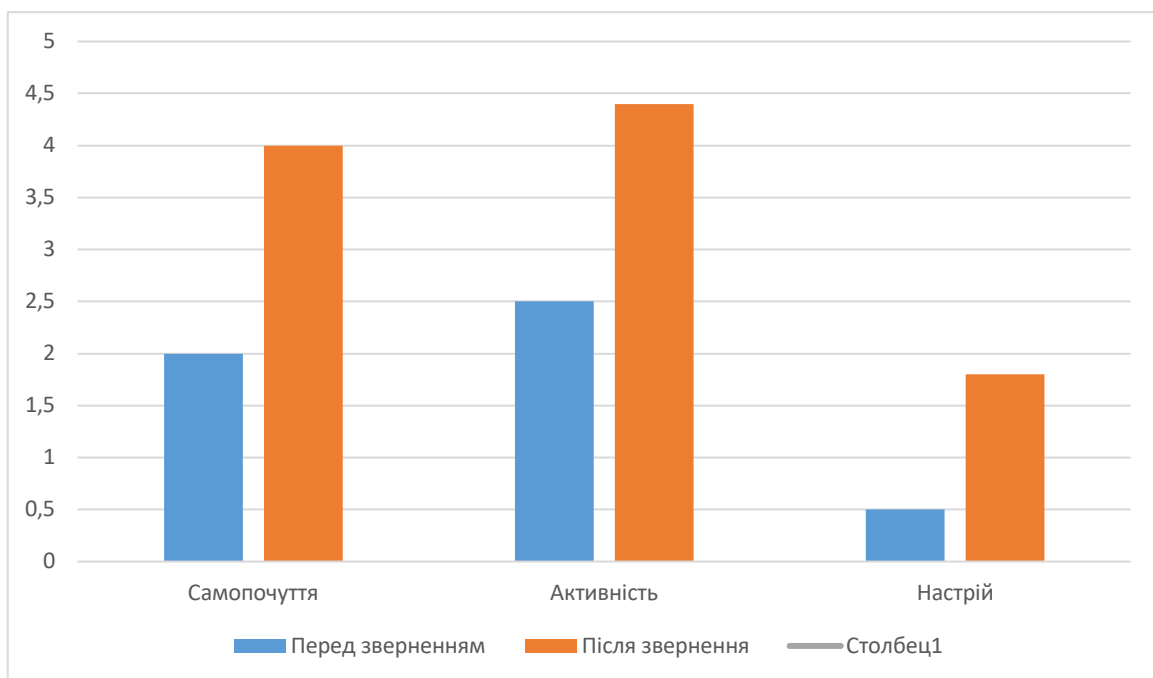
6. П'ять почуттів. Попросіть постраждалого назвати щось для кожного з п'яти почуттів: те, що можна побачити, почути, понюхати, доторкнутися, покуштувати.

7. Сила тяжіння. Попросіть людину відчутти, як ноги доторкаються до підлоги, тіло – до стільця. Скажіть: «Відчуйте тиск від того, що ваше тіло торкається стільця».

Як результат роботи – ті, хто звернувся, мали відчуття полегшення, у них підвищувався настрій, самопочуття, та активність. Це дає їм поштовх на самоподолання кризи.

Впродовж опрацювання запитів в каналі волонтерської допомоги постраждалим від війни, нами було проведено дослідження впливу методів первинної психологічної допомоги на стан тих, хто звернувся.

Для того, щоб виявити зміну стану клієнтів до та після надання психологічної допомоги, ми застосували методику «САН». У нашому дослідженні взяли участь 15 клієнтів каналу волонтерської допомоги різного віку та статі. Вони зголосились пройти он-лайн опитування за методикою САН до, а також після роботи із волонтером-психологом, спрямованої на поліпшення їх емоційного стану.

Мал. 1. Результати методики САН до та після надання первинної психологічної допомоги

На графіку зазначено динаміку стану тих хто звернувся по допомогу на канал волонтерської допомоги до, та після надання волонтером-психологом

первинної психологічної допомоги в умовах впливу стресу надзвичайної сили, а саме війни.

Результати проведеного дослідження показали, що переважна більшість людей, які звернулись на канал безкоштовної психологічної допомоги, відчували полегшення, їх самопочуття покращилось, вони отримали ресурс для подальшого життя.

Таким чином, проведене нами дослідження засвідчило позитивні зміни у стані людей, постраждалих від війни, після роботи із психологом. Тому ми вважаємо, що надання першої психологічної допомоги має надзвичайно потужний вплив та на психологічний стан постраждалих від бойових дій та запобігає виникненню ПТСР.

Список використаних джерел

1. Леонора Кадом Перша психологічна допомога: Посібник для членів загону швидкого реагування Товариства Червоного Хреста України. Київ, 2017. 42 с.
2. Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях. Київ: Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2017. 64 с.
3. War Trauma Foundation and World Vision International (2010). Psychological First Aid Anthology of Resources. Електронний ресурс: <https://www.wartrauma.nl> and <https://www.interventionjournal.com>

Мигун М.Д.,

аспірант кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури

ДОТАЦІЙНІ ГРОМАДИ ПОЛІЕТНІЧНИХ ОБЛАСТЕЙ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Зростання економічного розвитку територій з належним фінансовим забезпеченням об'єднаних територіальних громад – ключове завдання реформи децентралізації. Механізмом модернізації системи державного управління, яке сьогодні здійснюється, є формування ефективного місцевого самоврядування.

За весь період реформи починаючи з 2014 року на території України було створено 1438 громади. Відомо, що після виборів місцевого рівня у 2021 році громади отримали більше повноважень та ресурсів, щоб забезпечити сталий місцевий розвиток. Однак, не всі громади змогли реалізувати фінансове забезпечення, тому держава прийняла рішення вирівнювати бюджети шляхом дотацій. З 1438 об'єднаних територіальних громад майже 75% отримують базову дотацію [2].

Результати проведеного аналізу зазначають, що до переліку поліетнічних областей, котрі отримують базові дотації від держави відійшли

Одещина та Закарпатський регіон, як такі, що не мають достатнього фінансового забезпечення для утримання громади. Відповідно до Всеукраїнського перепису населення 2001 року дотаційні громади цих регіонів налічують близько 133 етносів.

На території Одеської області проживає одна з найбільших болгарських діаспор у світі – близько 150 тисяч осіб. Частка болгар серед усього населення області становить 6,1%. За період з 1989 по 2001 рік їх кількість зменшилась на 8,1%, а питома вага серед жителів області – на 0,2%.

Одеська область є лідером по формуванню та утворенню спроможних територіальних громад. Станом на 1 січня 2022 року кількістю населення складає 2 351 392 осіб; в цілому утворено 91 ОТГ – Одеський район – 22 ОТГ, Білгород – Дністровський та Березівський райони – по 16 ОТГ, Подільський – 16 ОТГ, Болградський район – 10 ОТГ, Роздільнянський – 9 ОТГ, Ізмаїльський район – 6 ОТГ [4]; отримано базових дотацій 904 млн \$, перераховано реверсних дотацій 587 млн \$.

На території Закарпатської області проживають представники понад 100 національностей. Угорці розміщені в Ужгородському та Мукачівському районах і, відповідно до підсумку районів, складають 26,2 та 12,7%. Населення румунської національності розташоване в основному у Рахівському – 11,6% та Тячівському районах – 12,4%. Одні національні групи зосереджені більше у сільській місцевості (румуні), інші – у міській (роми, словаки). Угорців майже порівну у сільському і міському ареалі [3]. На Закарпатті було утворено 64 ОТГ в 6 районах [4], загальна кількість населення – 125 3791 осіб. Берегівський район – 10 ОТГ, Мукачівський район – 13 ОТГ, Рахівський – 4 ОТГ, Тячівський – 10 ОТГ, Ужгородський район – 14 ОТГ, Хустський район – 13 ОТГ. Отримано базових дотацій 1181 млн \$, перераховано реверсних дотацій 182 млн \$.

Слід зазначити, що платформа економічного забезпечення ОТГ також зазнала впливу епідеміологічних показників в Україні. На сьогодні в багатьох громадах відсутній бюджет розвитку, близько 70% витрат спрямовані на освітню сферу, а в окремих громадах кошторис ухвалюють на 11 місяців через дефіцит. У 40% громад частка власних доходів у бюджеті – менше половини. Водночас деякі ОТГ перераховують до державного бюджету реверсні дотації, а на десять громад припадає понад 45% усіх вилучень держбюджету.

Соціологічне опитування, проведене 2020 року на замовлення Ради Європи, дослідило думку респондентів, які проживають у поліетнічних громадах, про вплив національних меншин на прийняття рішень на місцевому рівні: 34% з них вважають, що національні меншини впливають на прийняття рішень на місцях, а 44% висловлюють протилежний погляд. 29% цих респондентів вважають, що національні меншини позитивно впливають на загальну ситуацію в їх громаді, тоді як 8,5% висловлюють

протилежну думку. 25% респондентів від всього населення України вважає, що поліетнічність громади має додаткові переваги та можливості для її розвитку [1, с. 36].

Одеська обласна державна адміністрація створила Раду представників етнокультурних організацій. Подібні структури діють у п'яти районах області. Через об'єднання громад ці ради будуть реорганізовані, проте кілька ОТГ зацікавлені у встановленні таких каналів зв'язку і консультацій між національними меншинами та місцевими органами влади [1, с. 38].

Таким чином, роль етнічних меншин у роботі місцевого самоврядування і формуванні бюджету громад має суттєве значення. Без належного зв'язку та встановленні механізмів конструктивної взаємодії, ефективність поліетнічних громад зазнаватиме збитків. Ризики будуть виникати до тих пір, поки не буде розподілена участь населення у вирішенні нагальних фінансових питань розвитку громад. Рівень дотаційності бюджету не є вичерпною характеристикою фінансової спроможності, оскільки важливими показниками є частка витрат на утримання апарату, динаміка розвитку інвестиційно – інноваційного потенціалу, активізація підприємницької діяльності.

Перспективи є. Завдяки збільшенню частки власних доходів, дієвим інвестиціям та менеджменту, громади, які тримаються за рахунок субвенцій і дотацій, матимуть ціль для розвитку та суттєвому покращенні фінансування громади. Така система фінансового моніторингу дозволить збільшити спроможність громади та залучити етнічний фактор у вирішенні спільних питань.

Список використаних джерел

1. Вплив децентралізації влади на національні меншини в Україні в окремих регіонах: Чернівецькій, Одеській та Закарпатській областях. URL: <https://rm.coe.int/report-decentralisation-and-minorities-ua/1680a22388> (дата звернення 20.04.2022)
2. Децентралізація: які громади годують Україну, а які – дотаційні. URL: <https://m.glavcom.ua/publications/decentralizaciya-yaki-gromadi-goduyut-ukrajinu-a-yaki-dotaciyni-817171.html> (дата звернення 19.04.2022)
3. Національні меншини Закарпаття: більшому – більше, меншому – менше. URL: <https://uchoose.info/natsionalni-menshyny-zakarpattya-bilshomu-bilshe-menshomu-menshe/> (дата звернення 20.04.2022)
4. Нові райони: карти + склад. Урядовий портал «Децентралізація дає можливості». 17.07.2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12639> (дата звернення 20.04.2022)

Поляк-Свергун М.М.,

кандидат економічних наук,

кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Західноукраїнського національного університету, м. Чортків, Україна

БЮДЖЕТ ДЕРЖАВИ, ЙОГО МІСЦЕ І РОЛЬ В ПЕРЕРОЗПОДІЛЬЧИХ ВІДНОСИНАХ У СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. Державний бюджет займає одне з провідних місць у фінансовій системі та в системі регулювання розвитку кожної країни як невід'ємна частина у розбудові незалежної держави. Необхідність вивчення системи державного бюджету є одним із найважливіших аспектів прийняття ефективних фінансових управлінських рішень. Численні дискусії про ключову роль бюджету, які останнім часом помітно активізувалися, свідчать про розуміння важливості його ролі у фінансовій системі, терміновості її вдосконалення.

Одним із напрямків дослідження державного бюджету України є аналіз інформації про стан та розвиток державного бюджету, його місця і ролі в перерозподільчих відносинах у суспільстві, що є передумовою створення методологічної бази для подальших досліджень фінансової системи.

Ключові слова: бюджет держави, функції бюджету, перерозподільчі відносини, фінансова система.

Вступ. Державний бюджет займає одне з провідних місць у фінансовій системі та в системі регулювання розвитку кожної країни як невід'ємна частина у розбудові незалежної держави. У зв'язку зі зростанням впливу державного бюджету України на фінансову, соціально-економічну, політичну та культурну складові держави все більше уваги приділяється теоретичним дослідженням у сфері бюджетного планування. Необхідність вивчення системи державного бюджету є одним із найважливіших аспектів прийняття ефективних фінансових управлінських рішень. Численні дискусії про ключову роль бюджету, які останнім часом помітно активізувалися, свідчать про розуміння важливості його ролі у фінансовій системі, терміновості її вдосконалення та роблять висновок, що багато бюджетних процесів чітко визначені, лише після їх подання у вигляді макрофінансових показників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні питання державного бюджету України знайшли відображення в наукових працях українських та зарубіжних економістів, зокрема І.Я. Чугунова, Т.В.Каневої, М.Д. Пасічного [2], А.О. Єпіфанова [4], К.В. Захожай [5, 6], І.Я. Чугунова [9] тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій про роль, функції та цілі державного бюджету України в сучасному соціально-економічному просторі дозволяє зробити висновок, що наукові праці присвячені комплексному вивченню методології та практики аналізу бюджетної системи в Україні. Загалом і державного бюджету України зокрема – місця і ролі бюджету держави в перерозподільчих відносинах у суспільстві не так багато. Це потребує формування оновленого загального механізму планування державного бюджету України. Тому, враховуючи наявні теоретичні та практичні досягнення, необхідно виробити чітко визначений підхід до визначення взаємодії ролі, функцій та цілей державного бюджету України в сучасному соціально-економічному просторі.

Мета. Метою статті є визначення місця і ролі бюджету держави в перерозподільчих відносинах у суспільстві.

Методологія дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові прийоми та методи економічних досліджень. Теоретико-методологічною основою дослідження є аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених щодо вивчення проблемних аспектів впливу державного бюджету України на організацію перерозподільчих відносин у суспільстві, Інтернет-ресурси. У статті використано загальні та спеціальні методи дослідження, зокрема: загальні та спеціальні – для забезпечення досягнення поставленої мети; абстрактно-логічний і діалектичний методи аналізу – для підтвердження теоретичних положень і висновків. Використовуються прийоми графічного представлення результатів.

Результати. Роль і місце державного бюджету України в підсистемі фінансового регулювання зумовлені функціонуванням системи регулювання розподільчих відносин у суспільстві загалом і в суб'єктах господарювання зокрема. З переходом до ринкових відносин насамперед регулюються відносини між підприємствами, організаціями та установами та домогосподарством [4]. Це встановлення норм амортизації, обов'язкове (в окремих випадках) страхування та формування резервних фондів, накладення різних штрафних санкцій, їхня внутрішня фінансова діяльність здійснюється відповідно до інтересів підприємств. Можуть існувати нормативні акти галузі чи компанії, наприклад встановлення нормативів внесків до централізованих фондів. Однак це правило не є вирішальним. Головне – налагодити відносини з держбюджетом. При цьому функціонування системи фінансового регулювання державного бюджету України забезпечується фінансовими інструментами: податками, неподатковими платежами та іншими зборами, що відображають місце державного бюджету у фінансово-кредитному механізмі. Вони відіграють вирішальну роль у фінансовому регулюванні, що впливає з природи податків та їхніх функцій – фіскальних та регулятивних. Відрахування до цільових фондів мають більш виражену функцію у формуванні державних

цільових активів, але мають і певну регулятивну дію. Аналогічно позначаються внески до централізованих промислових та корпоративних фондів.

Основною метою державного бюджету України є регулювання розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту за виробничими одиницями, галузями, адміністративно-територіальними одиницями та групами населення виходячи з потреб ринкової економіки відповідно до певних фінансових орієнтирів [2].

Таблиця 1. Видатки державного бюджету України в 2021 р. (млн. грн.)

2021	Видатки		
на 01.02.2021	71570,4	за січень	71570,4
на 01.03.2021	164335,7	за лютий	92765,3
на 01.04.2021	276058,3	за березень	111722,6
на 01.05.2021	385252,7	за квітень	109194,4
на 01.06.2021	509428,2	за травень	124175,5
на 01.07.2021	633631,0	за червень	124202,8
на 01.08.2021	732441,3	за липень	98810,3
на 01.09.2021	828410,3	за серпень	95969,0
на 01.10.2021	960865,6	за вересень	132455,3
на 01.11.2021	1070497,0	за жовтень	109631,4
на 01.12.2021	1221218,5	за листопад	150721,6
на 31.12.2021	1490258,9	за грудень	269040,4
план на 2021 •	1320152,6	виконання	112,9%

Найбільшу частину держбюджету (понад 90%) складає загальний фонд, кошти якого призначені для забезпечення фінансовими ресурсами загальних видатків (тобто, не спрямовуються на конкретну мету). Спеціальний фонд передбачає предметно-цільове використання бюджетних коштів (тобто, для фінансування конкретних цілей).

Суть і значення бюджету найбільш яскраво проглядається в його функціях: розподільчій (перерозподільчій), стимулюючій, регулюючій, соціальній, відтворювальній, плановій, прогнозній, контрольній, інформаційній. Важливо відзначити, що в різних наукових джерелах ця функціональність трактується по-різному, але основними є: розподільча (перерозподільча) та контролююча.

Функції розподілу (перерозподілу) і контролю виконуються узгоджено одна з одною. Завдяки розподільчій функції відбувається концентрація грошей у державі та їх використання для задоволення національних потреб і впливу на економічні процеси, зокрема прискорення економічного зростання, оновлення та розширення основного капіталу, стимулювання науково-технічного прогресу. Економічний зміст визначається процесом

перерозподілу фінансових ресурсів між галузями економіки, територіями та сферами громадської діяльності. Нижче представлена структура видатків Державного бюджету України на 31.12.2021 за найбільш вагомими показниками (функціональна класифікація):

**Таблиця 2. Видатки державного бюджету України
(функціональна класифікація) в 2021 р. (млн. грн.)**

на 31.12.2021 (за 2021 р.)	Код бюджетної класифікації	Видатки	
Усього		1490258,9	100.00%
Загально-державні функції	0100	206643,1	13.87%
у т.с. Обслуговування держборгу	0170	155651,8	10.44%
Оборона	0200	127527,3	8.56%
Громадський порядок, безпека, судова влада	0300	174409,6	11.70%
Економічна діяльність	0400	180989,9	12.14%
Охорона навколишнього середовища	0500	8200,2	0.55%
Житлово-комунальне господарство	0600	164,1	0.01%
Охорона здоров'я	0700	170505,2	11.44%
Духовний та фізичний розвиток	0800	15970,3	1.07%
Освіта	0900	63837,1	4.28%
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1000	339278,9	22.77%
у т.с. Соціальний захист пенсіонерів	1020	201161,8	13.50%
Міжбюджетні трансферти	0180	202733,3	13.60%

Міжгалузевий перерозподіл базується, з одного боку, на адмініструванні податків і зборів, з іншого – на фінансуванні інвестиційних та інноваційних програм з бюджетних коштів. Міжтериторіальний перерозподіл відбувається шляхом визначення податків і зборів або їх частки у відповідному бюджеті, а також через різні форми бюджетного регулювання. Це дає можливість у кожній адміністративно-територіальній одиниці сформувати такий бюджетний фонд, який забезпечить її розвиток. Перерозподіл ресурсів між сферами суспільної діяльності відбувається шляхом вилучення частини фінансових ресурсів з підприємств матеріального виробництва та спрямування їх у невиробничу сферу. При цьому важливу роль у формуванні кінцевої структури використання національного доходу відіграє рівень фінансування.

Перерозподіл частини національного доходу можливий за допомогою розподільчої функції домогосподарства. Зміна відносин між суб'єктами

господарювання та домогосподарством, за яких грошові потоки надходять у домогосподарство і назад, не тільки кількісно визначає ступінь впливу бюджету як інструменту забезпечення соціально-економічного розвитку, але й вплив на фінансову стабілізацію. Тому розподільча функція бюджету використовується для регулювання вартісної структури економіки, покращення галузевих і територіальних умов, посилення інтеграційних процесів. До особливостей розподільчої функції домогосподарства можна віднести також багатогранність його впливу на суспільне виробництво та значний ступінь ефективності в досягненні конкретних результатів. Таким чином, бюджетне фінансування служить для регулювання частки витрат в економіці та забезпечення збалансованого розподілу коштів.

Майже всі учасники суспільного виробництва пов'язані з державним бюджетом України. Сьогодні розподільчі відносини охоплюють усі рівні суспільного виробництва. Ця функція державного бюджету України характеризується такими ознаками: можливість багаторазового проходження однієї і тієї ж частини ВВП через механізм бюджетного регулювання; значні обсяги коштів, що проходять через бюджетний механізм; висока маневреність фінансових ресурсів; створення цільових фондів [4].

Завдяки розподільчій функції держава має можливість централізувати частину ВВП і використовувати її для задоволення загальнодержавних потреб. Функція розподілу визначається природою бюджету як економічної категорії. Ця категорія характерна для другого етапу суспільного відтворення, що проявляється і функціонує в процесі розподілу, саме розподіл впливає на всі інші стадії відтворення: виробництво, обмін і споживання.

Система бюджетного регулювання є важливим чинником відтворюваних процесів на макрорівні, спрямованих на реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Необхідно визначити обсяг бюджету, який держава має намір витратити на розвиток. Встановлення такої пропорції залежить від позиції держави щодо ступеня впливу на економічні процеси та наявних інструментів контролю за ефективним використанням бюджетних коштів. Держава використовує витрати як інструмент реалізації ефективної економічної політики. Витрати домогосподарств використовуються для міжгалузевого та територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розподілу продуктивних сил та сприяння економічному зростанню. Витрати бюджету на розвиток у майбутньому мають забезпечити реалізацію соціально-економічного розвитку країни. Удосконалення інституційних засад фінансового регулювання є пріоритетним завданням з огляду на трансформацію вітчизняної економіки.

Для виконання основних завдань формування системи управління державними фінансами, підвищення ефективності та прозорості їх використання, досягнення певних цілей соціально-економічного розвитку необхідно удосконалити програмно-цільовий метод бюджетного планування в частині вдосконалення ефективності роботи розпорядників бюджетних коштів, досягнення конкретних кінцевих результатів. Сутністю бюджету є фінансово-економічні відносини, що виникають у результаті перерозподілу частини валового внутрішнього продукту для формування та використання фінансових ресурсів держави. На даному етапі соціально-економічного розвитку важливою є вироблення стратегічних цілей і пріоритетів розвитку адміністративно-територіальних одиниць та забезпечення їх включення до бюджетного планування. Розробка стратегії та програми соціально-економічного розвитку має базуватися на формуванні порядку планування бюджетних асигнувань та відповідно до бюджетних обмежень з метою підвищення якості управління фінансами головних розпорядників бюджетних коштів. Для реалізації принципу передбачуваності податкового навантаження рекомендується оцінка ефективності та рівномірності податкового навантаження та аналіз можливого потенціалу збільшення. Важливим елементом визначення ефективності зміни податкового навантаження є аналіз чутливості податкових надходжень до зміни податкових ставок та показників економічного розвитку. Зараз важливо, щоб довгострокове бюджетно-податкове прогнозування та планування, що дає можливість визначити пріоритети, оцінювало фінансові ресурси, необхідні для їх реалізації.

В сучасних умовах економічного розвитку країни, коли посилюється роль держави в регулюванні економічних процесів, особливо важливо визначити основні напрями бюджетних витрат з метою забезпечення соціального розвитку. Бюджет відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем на основі вдосконалення механізму фінансування установ соціальної сфери, освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Основною регулюючою функцією бюджетної системи є перерозподіл цінностей між сферами громадської діяльності, територіями та окремими групами громадян для задоволення потреб суспільства. Необхідність забезпечення злагодженого функціонування всіх складових бюджетної системи та важливість своєчасного вирішення соціально-економічних проблем призводять до того, що бюджетна процедура виступає як суб'єкт державного регулювання. Удосконалення механізму бюджетного фінансування науки, державної системи виробничого навчання та перепідготовки кадрів, застосування пільгового режиму оподаткування прибутку від реалізації нової продукції та інші ефективні бюджетні заходи можуть сприяти науковим відкриттям і технічним досягненням. Бюджетна система є одним із найважливіших інструментів регулювання соціальної,

промислової, інвестиційної, регіональної, зовнішньоекономічної та інших сфер країни.

Розмір і структура дохідної та видаткової частини бюджету мають значні наслідки як для окремих галузей, так і для економіки в цілому. Рівень економічного зростання держави залежить від ступеня оптимізації розміру та структури прибуткової та видаткової частини бюджету. Загалом фінансове регулювання має бути спрямоване на реальне економічне зростання в кожному місті, регіоні.

Бюджетний механізм має забезпечувати бюджетне регулювання держави та відображати певну спрямованість бюджетних відносин на виконання економічних і соціальних завдань на певному етапі розвитку держави. Державне регулювання економічної та соціальної політики здійснюється через бюджетний механізм, що включає процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту.

Перспективне бюджетне планування як одна з основних складових державного регулювання економічного та соціального розвитку дає можливість підвищити контрольованість бюджету. Довгострокове планування державного бюджету потребує ефективної системи стратегічного планування головними розпорядниками бюджетних коштів. У систему бюджетного планування необхідно запровадити складання річних звітів за основними напрямками та результатами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Виконання бюджетної програми для досягнення поставленої мети має поєднувати якісне державне управління та ефективне використання бюджетних видатків. Запровадження системи стратегічного планування на рівні головного розпорядника бюджетних коштів та бюджетних установ підвищить ефективність системи управління державними фінансами та покращить якість надання державних послуг населенню.

Висновки і перспективи. Державний бюджет України має формуватися на реалістичних макропоказниках економічного та соціального розвитку держави з урахуванням зміни бази оподаткування, усунення адміністративних перешкод для розвитку бізнесу та залучення ресурсів та досягнення цілей. Бюджет відіграє важливу роль у діяльності держави, визначає її можливості, пріоритети розвитку, роль і форми реалізації покладених на нього функцій. Державний бюджет України є регулятором економіки, що відображає обсяги необхідних державі фінансових ресурсів, визначаючи окремі напрями використання коштів та вектори фінансової діяльності держави.

Роль державного бюджету в суспільстві полягає у його впливі на соціальну сферу, оскільки державний бюджет України є основним джерелом фінансування комплексних цільових соціальних програм, що сприяють прискоренню соціального розвитку та соціального захисту населення.

Забезпечення захисту національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність розвивати і захищати життєво важливі інтереси людей, суспільства і держави визначає роль державного бюджету.

Належне виконання функцій державного бюджету України визначає вирішення його основних завдань:

- перерозподіл ВВП, національного доходу, валового внутрішнього продукту;
- стимулювання розвитку сфер і галузей економіки, обсягів виробництва;
- можливості держави впливати на наслідки економічної кризи;
- вплив на національні та регіональні процеси шляхом оптимального розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів;
- забезпечення збалансованості державних фінансів, у тому числі підтримання дефіциту на економічно безпечному рівні.

Подальші наукові дослідження спрямуємо на вивчення роль і місце державного бюджету України у фінансовій системі в залежності від моделі фінансових відносин у суспільстві. в контексті визначення можливостей і перспектив його збалансування та підвищення результативності.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: Зміни до Закону України від 12.04.2017 // Уряд. кур'єр. № 2011, VIII.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: ГлобусПресс, 2018. 354 с.
3. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012-2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України: у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління» / За ред. Ф.О. Ярошенка. К., 2011. Т. 1: Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ. 2011. 920 с.
5. Єпіфанов А.О. Бюджет України: монографія: у 2 кн. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 440 с.
6. Захожай К.В. Роль Державного бюджету в житті країни, суспільства та індивідуумів // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф., 02 — 03 березня 2017 р. Кременчук, 2017. С. 51-53.
7. Захожай К.В. Роль і місце Державного бюджету України в фінансовій системі держави // Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: теорія, методологія, організація: зб. тез доп. XV Всеукр. наук. конф. К.: ДП «Інформ.- аналіт. агентство», 2017. С. 267-270.
8. Конституція України: Зміни до Закону України від 15.03.2016 // Уряд. кур'єр. №1 рп / 2016.
9. Сайт Державної казначейської служби України. URL : <https://chk.treasury.gov.ua/ua>
10. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

Потужна А.Ю.,
здобувач освітнього ступеню бакалавра
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
науковий керівник: Радзівіл К.П.,
кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Людина постійно перебуває в соціумі, взаємодіє та спілкується з іншими людьми. Соціальне положення кожного з нас визначається уміннями комунікувати, домовлятися та знаходити підхід до будь-якого індивідуума. Протягом життя людина не тільки впливає на оточуючих, а й сама постійно піддається їхньому впливу.

Психологічний вплив – застосування у міжособистісній взаємодії винятково психологічних засобів з метою впливу на стан, думки, почуття, дії, іншої людини [3, с. 81].

Кожна людина неодноразово помічала, що її переконання, почуття, емоції можуть змінитися всього за декілька хвилин, і причиною цього є спілкування чи певна комунікація з іншою людиною. Щоб зрозуміти значення впливу, охарактеризувати його природу, потрібно звернути увагу на його цілі. Здебільшого будь-який вплив передбачає задоволення власних потреб, тому найчастіше вони мають негативний відтінок.

Зазвичай психологічний вплив здійснюється для досягнення трьох цілей:

- 1) Для задоволення своїх потреб за допомогою інших людей або через їх посередництво.
- 2) Для підтвердження факту свого існування і значимості цього факту.
- 3) Для подолання просторово-часових обмежень власного існування [2, с. 18].

По суті, перша з цих цілей включає і дві інші, якщо вважати потребами прагнення затвердити факт свого існування і прагнення до подолання просторово-часових обмежень. Однак відмінності між трьома цілями все ж досить істотні.

У першому випадку психологічний вплив використовується для того, щоб домогтися задоволення інших потреб, а не власне потреби впливу. У другому випадку вплив служить знаком, індикатором, доказом факту існування впливу і значущості цього існування. У третьому випадку вплив саме є потребою і виступає як одна з форм головного прагнення всього живого – подолання просторово-часових обмежень свого існування [2, с. 18].

Більшість людей переконанні, що мета їхнього впливу – благородна, адже саме завдяки їхнім діям світ зміниться на краще. Варто зазначити, що мета пов'язана з іншими потребами, більш особистими, часто є неусвідомленою або ретельно приховується.

Мета впливу спрямована на задоволення власних мотивів і потреб суб'єкта за допомогою інших людей чи при їх посередництві. Може переважати задоволення егоїстичних потреб суб'єкта за рахунок інших людей (продемонструвати силу, зверхність, кар'єризм, принизити). При цьому суб'єкт намагається завуалювати їх інтересами справи. Якщо особистість не усвідомлює мету власного впливу, то важливі для неї потреби (у підтримці, безпеці, заохоченні, самореалізації) задовольняються не конструктивно та не ефективно. У такій ситуації особистість схожа на дитину, яка для того, щоб викликати увагу дорослих, плаче, вередує чи не слухається [1, с. 249].

До видів психологічного впливу належить: переконання, зараження, навіювання, наслідування, мода, чутки.

1) Переконання – метод свідомого та організованого впливу на психіку індивіда через звернення до його критичного судження [3, с. 81]. Переконання передбачає прийняття певних думок, рішень, оцінок і стереотипів, що належать певній людині або групі людей. Суперечка чи дискусія – це сприятливі умови для переконання, адже думка, яка була сформована у таких умовах є набагато сильнішою, ніж та, що виникла під час пасивного аналізу інформації.

2) Зараження – психологічний вплив на особистість у процесі спілкування і взаємодії, який передає певні настрої, спонуки не через свідомість та інтелект, а через емоційну сферу [3, с. 82]. Зараження виникає за значної кількості людей, які об'єднані груповою діяльністю, тому його основна ознака – це стихійність. Психічне зараження передбачає передачу емоцій від однієї людини до іншої. Психологи стверджують, що воно має неусвідомлену, мимовільну природу.

3) Навіювання, або сугестія, – метод впливу на психіку людини, пов'язаний з істотним зниженням її критичності до інформації, що надходить, відсутністю прагнення перевірити її достовірність, необмеженою довірою до її джерел [3, с. 82]. У сучасному світі застосовується доволі часто, наприклад, засоби масової інформації, реклама в соціальних мережах, в інтернеті або на телебаченні. Варто зазначити, що джерелом навіювання можуть бути знайомі та малознайомі люди. Найефективніше буде працювати навіювання, коли між людьми існують довірливі стосунки.

4) Наслідування – найпоширеніша форма поведінки людини у міжособистісній взаємодії. Це процес орієнтації на певний приклад, взірць, повторення і відтворення однією людиною дій, вчинків, жестів, манер, інтонацій іншої людини, копіювання рис її характеру та стилю

життя [3, с. 82]. Наслідування передбачає засвоєння чужих знань та навичок, найчастіше спостерігається у дитячому віці, проте може виявлятися й у дорослих. Наслідування може відбуватися неусвідомлено, у дитячому віці вона сприяє соціалізації, а в дорослому допомагає освоїти певні види професійної діяльності та отримати різноманітні навички.

5) Мода – це форма стандартизованої масової поведінки людей, що виникає стихійно під впливом настроїв, смаків, захоплень, які домінують у суспільстві [3, с. 82]. Вона може проявлятися абсолютно у всіх сферах людського життя, завжди пов'язана із звичаями та уподобаннями людей. Мода циклічна, доволі швидко змінюється, прагне до новизни, здійснює великий вплив на життя людей та є своєрідним еталоном.

6) Чутка – це повідомлення, що надходить від однієї або більше осіб, про нічим не підтверджені події [3, с. 82]. Коли людина стикається з чимось незрозумілим або маловідомим, то прагне знайти роз'яснення, здебільшого вона намагається отримати інформацію від інших людей. Саме завдяки такому нескладному алгоритму викидають чутки, і передаються від однієї соціальної групи до іншої. Потрібно підкреслити, що вони є недостовірним засобом інформації, адже в процесі передачі набувають змін.

Отже, людина застосовує психологічний вплив, коли має на меті задовільнити свої інтереси та бажання, змінити думки однієї людини чи певної групи. Велика кількість людей у повсякденному житті несвідомо застосовує різноманітні механізми впливу для отримання потрібного результату. У більшості випадків застосування впливу може мати негативний характер. Індивідуум, який піддається впливу, може потрапити в стан штучної депресії, його воля буде придушена, а самооцінка занижена. У сучасному світі дана тема є надзвичайно актуальна, адже спілкування займає надзвичайно важливу роль у житті кожної особистості, тому важливо зрозуміти природу, основні поняття та механізми впливу, щоб вміти їх вирізняти серед потоку інформації під час спілкування чи перегляду рекламного ролика, а головне – навчитися протидіяти психологічному впливу.

Список використаних джерел

1. Дуткевич Т.В. Загальна психологія. Теоретичний курс : навч. посіб., – К. : . Центр учбової літератури, 2016. – 388 с.
2. Сидоренко Є.В. Тренінг впливу й протистояння впливу. – СПб. : Мова, 2004. – 256 с.
3. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Уже з кінця 70-х років минулого століття акцент з оцінки вади слуху як патології почав переноситись на сприйняття глухих як культурної та лінгвістичної меншості. Водночас відмінності людей з вадами слуху та тими, в яких розвинений слух, можуть розглядатись як культурні відмінності, а не як відхилення від норми чуючих.

Свідченням зміни менталітету суспільства є поява концепції білінгвістичного підходу в педагогіці, яка ґрунтується на визнанні права глухих на власну культуру, власну мову, систему навчання, спрямовану на відтворення цієї культури. Від глухих більше не вимагається „бути як більшість». Людина з вадами слуху має право на максимально можливе для неї самовираження у суспільному житті.

Центральна роль в опосередкуванні взаємодії людини з довкіллям належить мовно-мовленнєвим системам. Цим можна пояснити сталий науковий інтерес до вказаних систем. Мовленнєва комунікація була і є матеріалом аналізу таких суміжних дисциплін, як психологія, логопедія, нейролінгвістика, психолінгвістика та мовознавство. У вивченні мовно-мовленнєвих явищ науковці працюють над проблемами:

- взаємозв'язок мови й мовлення;
- структурні компоненти словесних систем та їх співвідношення;
- особливості синтагматичного та парадигматичного принципів мовно-мовленнєвої організації.

Безперечно фундаментальною системою навчання глухих усного мовлення, була та залишається дотепер система Ф.Ф. Рау.

В основу системи покладено «глобальний підхід». Він ґрунтується на використанні на початковому етапі формування усного мовлення «методу цілих слів» з широким залученням письма, карток з надрукованими словами і реченнями, буквами або дактильними знаками. На основі глобального сприймання, переважно зором, цілих слів з карток, з губ, а дактильних знаків з руки вчителя, нечуючі діти збагачують словник, навчаються читати і писати, оволодівають звуковимовою [3].

Крім методик які використовуються сьогодні у спеціальній школі, існують методики з формування мовлення, за якими працюють центри реабілітації людей з вадами слуху. Головне, що відрізняє їх від методик спеціальної школи, це – невикористання жестової та дактильної форм мови. Розвиток мовлення дитини з вадами слуху розглядається як аналогічний

розвитку мовлення дитини з нормальним слухом, але розтягнутий у часі. Такий підхід до навчання глухих та слабочуючих дітей лежить в основі методики формування та розвитку мовленнєвого слуху і мовленнєвого спілкування Е.І. Леонгард і має принципову відмінність від підходу її вчителя Ф.Ф. Рау. За цією методикою діти використовують глобальне читання, письмову мову, але не використовують дактильну азбуку та жестову мову. Вихованці спілкуються усною мовою, методика передбачає активний розвиток слухового сприймання при постійному користуванні звукопідсилюючою апаратурою. Найважливішими напрямками роботи є: виховання самостійності і активності дитини (активності у мовленні – бажання та намір висловитись, активності у спілкуванні – здатність бути контактним, не боятися незнайомих людей); виховання поведінки людини, що говорить; організація практичних ситуацій для розвитку мовлення (від ситуації до слова, діяльність за інструкцією не розглядається як практична діяльність дитини). Головну роль в навчанні і вихованні дітей відіграють батьки [3].

На відміну від методик, які використовують збережені аналізатори в якості обхідних шляхів в процесі формування мовлення, цілі слова у якості одиниць мовлення, акустико-лінгвістичний підхід (АЛП), розроблений у ЦСР «Аврора» (м. Київ), реалізує прямий шлях розгортання мовленнєвослухових та мовленнєворухових систем, максимально наближений до узгодженого природнього. Механізм слухового сприймання в АЛП розглядається як здатність людини диференційовано сприймати акустичні ознаки, властиві різним позамовленнєвим і мовним звуковим подразникам. Механізм сприйняття складається не з готових спектрів слів, а спектрів звуків, послідовно розташованих в слові. Розпізнавання немовних звучань за акустичними ознаками включає: визначення наявності звукового подразника, його джерела, розпізнавання звуків подразника по інтенсивності звучання, тривалості, частотному діапазону, емоційній забарвленості, кількості звучань, ритму, паузам, відстані до джерела звуку. Далі відпрацьовані на поза мовленнєвих звуках акустичні ознаки переносяться на одиниці мови у такій послідовності: голосні, приголосні, слова, речення, текст.

При АЛП здійснюється послідовний розвиток складових мовного акту (слухання, говоріння, розуміння). Операції спостереження, пошуку, розпізнавання, зіставлення, запам'ятовування, ідентифікації і розуміння сприйнятого формується в процесі послідовного оволодіння слуховими і артикуляційними образами одиниць словесного мовлення нижнього рівня (фонем, просодем, псевдослів, слів-речень) з подальшим їх перенесенням на одиниці вищого рівня (морфеми, слова, речення). АЛП сприяє організації узгодженої роботи з розвитку слухового сприймання та формування правильного звуковимовляння, навчання грамоти, збагаченню словника та

практичному засвоєнню граматичної будови мови й забезпечує швидке оволодіння словесним мовленням як засобом спілкування [3].

Верботональна методика, розроблена спеціалістами центра «Суваг» у місті Загреб (Хорватія), в Україні використовується у центрі «Суваг-Київ». Корекційно-реабілітаційна робота основана на розвитку слухового, тактильно-вібраційного сприймання мовленнєвих і не мовленнєвих звуків, максимальному використанні залишкового слуху і системи спеціальних вправ фонетичної ритміки для формування вимови. Один з головних напрямків роботи – рання діагностика та якісне слухопротезування. Заклади, які працюють за даною методикою, зазвичай є екстернатами, батьки мають можливість спілкуватися та займатися з дітьми кожен день.

Основні концептуальні положення методики [2]:

- мікромоторика дитини знаходиться у прямій залежності від макромоторики;
- слухове сприймання – основа комунікації;
- основне призначення мовлення – комунікація.

З появою нових можливостей в слухопротезуванні, а саме кохлеарної імплантації, виникла необхідність дослідження і розробки технологій реабілітації дітей після такого способу слухопротезування. На думку професора кафедри сурдопедагогіки РДПУ ім. А.І. Герцена Корольової І.В., найкращим для дітей імплантованих у ранньому віці, є слухомовленнева технологія (Auditory Verbal Theory), яка використовується у США для розвитку слабочуючих малюків. В Україні слухомовленнева технологія покладена в основу роботи Центру реабілітації НВП «Вабос». Вона передбачає створення для дітей з порушеннями слуху природних умов для розвитку слухового сприймання та формування мовлення [1].

Розглянувши принципові позиції існуючих сьогодні методик навчання мовлення, можна відзначити, що всі вони мають наукове підґрунтя та результативність у практичній роботі, а також свої переваги та слабкі місця. Розвиток мовлення за принципами комунікації, систематичний робота з розвитку залишкового слуху та використання якісної звукопідсилюючої апаратури, зв'язок мовлення з практичною діяльністю - це ті положення, які є спільними для різних підходів. Основне, що розділяє всі методики на дві групи - це використання та невикористання жестової мови та дактилю у якості допоміжного засобу у навчанні, а останнім часом і вивчення жестової мови, як предмета. Вибір методики та шляху розвитку дитини залежить від батьків. Для того, щоб зробити вибір, батькам необхідно відповісти на ряд питань: якою вони хочуть бачити свою дитину у майбутньому?; як вони хочуть спілкуватися з нею?; яких друзів вони хочуть бачити поряд зі своєю дитиною?; у якій школі вона вчитиметься?; яку професію вона зможе обрати?; де буде працювати?; як вона буде жити без нас?

Різноманітність методів навчання мовлення на сучасному етапі відображає головні тенденції у розвитку теорії і практики освіти глухих останнього часу [1]:

- заснування двомовного навчання глухих, в якому використовуються жести, усна і писемна мови;
- запровадження загального слухового обстеження новонароджених;
- значний прогрес у педіатричному кохлеарному слухопротезуванні;
- тенденції в бік інклюзивного навчання.

Науково обґрунтована система навчання мові, яка склалася на сьогодні, не є догмою методичних правил, вона відрізняється гнучкістю, рухливістю, відкритістю для нових пошуків і результатів. Її розвиток обумовлений зміною вимог з боку суспільства і держави до школи, умовами матеріального і культурного життя, новими досягненнями суміжних наук, а також техніки і медицини та характеризується тим, що при збереженні своєї головної спрямованості, центральної ідеї вона постійно збагачується новими аспектами, вирішує все більш складні педагогічні питання. При цьому уточнюються і конкретизуються, знаходять реальне методичне втілення окремі, раніше висунуті положення комунікативної системи, використовуються нові методи, приводяться у відповідність з сучасними науковими поняттями і категоріями.

Список використаних джерел

4. Колупаєва А. А. Інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти: Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі, 2007. 237 с.
5. Лорман Т. (2007) Сім стовпів підтримки інклюзивної освіти: як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?» // Міжнародний журнал цілісної освіти, 3(2), 2007, С. 22–38.
6. Марцинковская Т.Д. Диагностика психического развития детей, 1997, 354 с.

Ребріна Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПОНЯТТЯ ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ЛЮДЕЙ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ

Прив'язаність у дорослих описував ще сам Дж. Боулбі, та більш конкретно як напрямок для досліджень, ця тема з'явилась лише наприкінці 80-тих завдяки зусиллям Філіп Шейвер та його учениці Сінді Хазан (Hazan, Shaver, 1987) [1]. Вони звернули увагу на застосування теорії прив'язаності для розуміння романтичних стосунків. Ідея, що романтичні стосунки можуть

бути стосунками прив'язаності справила великий вплив на сучасні дослідження близьких відносин. Зараз існує як мінімум три важливих аспекта цієї ідеї:

- По-перше, для того щоб вивчати романтичні стосунки у дорослих прийнято враховувати типи прив'язаності за М. Ейнсворт.
- По-друге, ті форми поведінки, що являються бажаними в прив'язаності дитини (наприклад відкритість та доступність) є найціннішими та найочікуванішими також і у дорослому житті.
- По-третє, «робочі моделі» прив'язаності, що сформовані ще в ранньому дитинстві, встановлюють відношення до себе і оточуючих, патери прив'язаності у дорослому віці.

Зацікавившись роботою вчених, ізраїльський дослідник М. Мікулінцер також побачив подібність між: 1) специфічними формами безпорадності дорослих та ефектами батьківської недоступності у віці немовляти; 2) нав'язливими образами та переживаннями людини із ПТСР та тривожним патерном прив'язаності; 3) уникаючими стратегіями подолання стресу дорослими та уникаючим патерном прив'язаності, вперше зафіксованим на дитячій вибірці [2, с.5].

У 2007 р. Шейвер та Мікулінцер узагальнили накопичений досвід у розлогій праці «Attachment in adulthood: structure, dynamics, and change» [2]. В цій роботі вони спробували описати власну модель поведінки дорослої людини в ситуації активації системи прив'язаності, а також значно розширили словник базових понять, що традиційно застосовувався в межах підходу. Неабиякий інтерес також викликає їх акцент на зв'язку поведінки прив'язаності та саморегуляції особи.

За Мікулінцером та Шейвер дорослим властиво:

- мати більш широкий діапазон об'єктів прив'язаності, ніж дітям;
- поширювати його на більше коло осіб;
- демонструвати поведінку прив'язаності рідше, ніж в дитинстві;
- підтримувати стосунки прив'язаності не тільки через прямий контакт, але й символічно – через фотографії, листи, телефонні дзвінки.

Прив'язаність дорослих також:

- на додачу до «гормону прив'язаності» окситоцину, в якості своєї біологічної основи, підкріплюється половими гормонами;
- направлена не тільки на безпеку й пошук турботливого ставлення, але й на репродуктивну поведінку та піклування про дітей;
- може бути предметом свідомого вибору як у бік вибору партнера, так і в бік розриву стосунків [20].

Список використаних джерел

1. Fraley R.C. A Brief Overview of Adult Attachment Theory and Research. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://internal.psychology.illinois.edu/~rcfraley/attachment.htm>
2. Mikulincer, M. Attachment in adulthood : structure, dynamics, and change / Mario Mikulincer, Phillip R. Shaver. The Guilford Press, 2007. – 578 p.

Ребріна Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬНИЦТВА

Соціальні відносини є прямим чинником поведінки людей і складаються з міжособистісних, сімейно-побутових та інших відносин, пов'язаних із рівнем життя членів суспільства. Безумовно, показники рівня життя впливають на позитивні або негативні прояви в суспільстві, внаслідок чого змінюються не тільки соціальні, а й міжособистісні відносини. З погіршенням ситуації в житті людей їх поведінка деформується і проявляється кримінально значущі ознаки, дії, спрямовані на вчинення злочину. Причинами виникнення таких дій є насамперед сімейно-побутові, дозвольно-побутові чи інші соціально-психологічні суперечності, які пов'язані з соціальними умовами. По-перше, це співвідношення рівнів народжуваності та смертності, стану здоров'я населення, проблем шлюбу та розлучення, зайнятості, рівня культури та освіти, а також алкоголізму, наркоманії, проституції та бездомності. У зв'язку з цим можна говорити про соціально-економічні умови, що розглядаються в широкому сенсі, які є кримінально значущими і мають негативні наслідки для держави і суспільства в цілому. Безперечно, не лише кримінологічний аналіз соціальних умов, але й соціальна детермінація стає все більш актуальною в цьому відношенні.

У літературі відзначається, що немає спільної основної причини, яка б повністю пояснила виникнення злочинності. Деякі автори вказують на негативні наслідки соціальних протиріч, які також включені до «системи загальних причин злочинності» [2]. Це положення не може бути оцінено критично, хоча ситуація з найбільш поширеними, типовими обставинами, що породжують злочин і його різноманітні форми, цікавить найбільше. Долгова пише: «Ці обставини можуть призвести до різних видів злочинів, по-різному визначити їх якісні і кількісні характеристики» [9]. Про детермінанти А.І. Долгова пише як об'єднуючі терміни для причин і умов. Сам процес визначення характеризується як комплексна взаємодія різних форм спілкування, не тільки причинно-наслідкового, але й статистичного і

функціонального. Але причинність вважається домінуючим фактором [9].

Відповідно до положень, розроблених С.Я. Лебедевою певні чинники стимулюють розвиток насильства зсередини [14]. Останнім часом насильницькі злочини дедалі інтенсивніше розвиваються і прогресують. Ця тенденція, на нашу думку, пов'язана насамперед з її зворотним реагуванням на зміни соціальних умов і зовнішнього середовища. Як і будь-яке соціальне явище, насильство має свої внутрішні механізми розвитку. Насильство має свою власну історію і здатність мати протилежний вплив на умови, що його генерують. Згідно Д.А. Шестаковим, в даному випадку, схема, коли злочинність виступає власною причиною, породжує себе, відтворює, створює і зміцнює ґрунт, на якому зростають злочини [21]. Можна схематично описати загальний механізм визначення насильства суспільством, його самовизначення, а саме:

1. суспільство з його суперечностями, соціальними конфліктами, проблемами породжує соціальні відхилення кримінального характеру, у тому числі кримінального насильства;

2. у несприятливих соціальних умовах ці відхилення можуть разом з іншими факторами викликати злочинність;

3. разом з тим, організована злочинність і кримінальний професіоналізм зростають у сфері кримінальності, розвиваються кримінальні традиції та звичаї, а порноіндустрія, незаконний неправомірний тіньовий бізнес, впевнено просуваються;

4. відбувається загострення негативних соціальних відхилень у суспільстві.

5. відбувається активне залучення частини населення до споживання наркотиків, алкоголю та проституції.

У всіх цих випадках слід враховувати специфіку злочинного насильства, і при вивченні визначення цього насильства важливо враховувати специфіку соціального детермінізму. Його головна особливість полягає в тому, що в суспільстві всі зв'язки виникають у формі відносин між людьми. Слід мати на увазі і взаємодію різних характеристик людей. Це взаємодія соціального середовища і особистості, а за певних умов – процес причинності (генерації) злочинного насильства і відповідної злочинної поведінки.

Система чинників насильницьких злочинів проти особи – це система зі складними взаємозв'язками. Це свого роду комплекс явищ і процесів подальших соціальних впливів на формування і модифікацію поведінки. Процеси і явища соціально-психологічного характеру, з певними якісними змінами, стають факторами, що породжують кримінальне насильство.

Тому завдання полягає в тому, щоб структурувати комплекс цих явищ чи процесів й показати їх наслідки, які, у свою чергу, призводять до насильства. Ці проблеми досліджуються як на загальному, так і на індивідуальному рівні. Крім того, ці процеси, явища оцінюються за ступенем

їх впливу на соціальні умови [13].

Список використаних джерел

1. Аванесов Г.А. Криминология. М., 2006. С. 195.
2. Долгова А.И. Криминология. М., Норма, 2003. С. 120–121.
3. Кудрявцев С. Бытовые насильственные преступления. Рязань, 2008. С. 84.
4. Лебедев С.Я. Обычаи и преступность. М., 2005. С. 58–59.
5. Шестаков Д.А. Криминология. Краткий курс. СПб., Питер. 2008. С. 105.

УДК 338.23

Рябчук О.Г.,

кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри аудиту, державного фінансового контролю та аналізу
Державний податковий університет, м. Ірпінь

Корнійчук В.О.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет, м. Ірпінь

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АУДИТУ В ПІСЛЯВОЄННОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Аудит є обов'язковим елементом цивілізованого функціонування ринкової економіки кожної держави. Однак на сучасному етапі розвитку аудиту в Україні постало багато проблем, які загострилися в умовах економічної кризи та війни в Україні. Аудит відіграє важливу роль у відродженні України після воєнного періоду. Ситуація, що склалася в Україні, потребує вирішення проблем, які мають місце у професійній діяльності аудиторів, аудиторських фірм і роблять неможливим успішний розвиток аудиту.

В Україні створено Національну раду, яка розробить план відновлення та розвитку країни у післявоєнний час. Цей план повоєнного відновлення складається з кількох частин, до його розробки приєдналися міжнародні аудиторські компанії, українські аналітичні центри, парламентські комітети та міністерства. Зокрема, заплановано покриття матеріальних збитків, завданих війною, відновлення зруйнованих інфраструктурних потужностей та структурну модернізацію української економіки [1].

Основними завданнями Національної ради з відновлення України від наслідків війни є розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової

інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини [2].

Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю спільно з Аудиторською палатою України проведено захід з питань особливостей провадження аудиторської діяльності та забезпечення функцій нагляду під час воєнного стану. Участь у заході взяли більше 400 аудиторів. Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю спрямованих на врегулювання окремих питань провадження аудиторської діяльності з метою її підтримки у період дії воєнного стану та в період післявоєнного відновлення економіки, а також припинення діяльності аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, пов'язаних з країною-агресором. Також звернулись до аудиторської спільноти з закликом, за можливості, не зупиняти свій бізнес, що є важливим для економіки нашої держави та наголосили на тому, що у разі, якщо суб'єкт аудиторської діяльності приймає та виконує завдання, то він зобов'язаний дотримуватись вимог законодавства та міжнародних стандартів аудиту при наданні професійних послуг [3].

Голова НАДС Наталія Алюшина в інтерв'ю розповіла, що Національне агентство з питань державної служби вже запустило методiku, яка дозволить будь-якому державному органу, публічної влади, здійснювати функціональний аудит і мати змогу виокремити пріоритетні напрями. Проте дана методика ще не висвітлена у ЗМІ [4].

Міністерство економіки спільно з українськими економістами, офісами «Великої четвірки» та іншими провідними консалтинговими компаніями запропонувало ключові принципи для включення до плану післявоєнного відновлення та розвитку України:

- Україна має отримати повний доступ до ринків країн G7 та ЄС;
- Повноцінний вступ України до Європейського Союзу вже у 2024 році;
- Повна дерегуляція та мінімальне втручання держави в роботу бізнесу;
- Швидка логістика – не більше ніж за 72 години з України до Європи;
- Ставка на експорт переробленої продукції в галузях, де Україна вже має конкурентну перевагу на світових ринках;
- Формування потужного військово-промислового комплексу, що стане базою для подальшого розвитку аерокосмічних технологій;
- Україна має нарощувати енергетичні потужності;
- Досягнення енергетичної незалежності;
- Кліматична модернізація [5].

Отже, дослідивши роль аудиту в економічному відновленні України у післявоєнний період, можна дійти до висновку, що аудит є його невід'ємною

частиною. Аудиторська діяльність необхідна для вирішення суперечливих питань у бізнесі після війни. Адже аудит, як один з елементів контролю, є саме тим чинником, що дозволяє вчасно виправляти помилки і запобігати шахрайству в будь-якій організації.

Список використаних джерел

1. У Зеленського обговорили план відновлення України після війни. Аналітичний портал Слово і діло. 18.04.2022р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/18/povupna/polityka/zelenskoho-obhovoryly-plan-vidnovlennya-ukrayiny-pislya-vijny>
2. Положення про Національну раду з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України №266/2022 від 21.04.2022р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>
1. Інформаційне повідомлення про проведений Органом суспільного нагляду за аудиторською діяльністю спільно з Аудиторською палатою України захід з окремих питань провадження аудиторської діяльності під час воєнного стану. Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю. 15.04.2022р. URL: <https://www.apob.org.ua/?p=3839>
2. Наталія Алюшина в ефірі телеканалу Київ розповіла про необхідність оптимізації і функціонального аудиту державних органів та про нову модель цифрової держслужби у післявоєнний період. Національне агентство України з питань державної служби. 21.04.2022р. URL: <https://nads.gov.ua/news/nataliya-alyushina-v-efiri-telekanalu-kiyiv-pro-neobhidnist-optimizaciyi-i-funkcionalnogo-auditu-derzhavnih-organiv-ta-pro-novu-model-cifrovoyi-derzhsluzhbi-u-pislyavoyennij-period>
3. Тарасовський Ю. Міністерка економіки опублікувала 10 ключових принципів плану післявоєнного відновлення та розвитку України. 22.04.2022р. URL: <https://forbes.ua/news/ministr-ekonomiki-opublikovala-10-klyuchovikh-printsipiv-planu-pislyavoenного-vidnovlennya-ta-rozvitku-ukraini-22042022-5597>

Сімшаг К.С.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Донецького національного технічного університету
науковий керівник: **Коваленко Ю.О.,**
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри управління і фінансово-економічної безпеки
Донецького національного технічного університету

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

На сьогочасному етапі економічного розвитку України прогнозується план соціально-економічного розвитку, що реалізує політику інтеграційного процесу. Наміром інтеграційного процесу фінансової політики України є співпраця з міжнародними організаціями та фінансовими інституціями.

Країна переживає складний етап пошуку свого місця в новій системі міжнародного суспільства та налагодження нових відносин з європейськими структурами.

Співпраця з міжнародними організаціями: Європейський Союз, Митний союз, Організація Об'єднаних Націй, СОТ, а також фінансовими установами, такими як, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, відіграла важливу роль у розвитку інтеграції світового економічного простору. Головною метою фінансової інтеграції України є розробка заходів, що сприятимуть адаптації українського фінансового законодавства до вимог європейського та світового ринків, враховуючи внутрішні та зовнішні фактори, які розвиваються в сучасних умовах.

Даною темою займалися такі видатні українські вчені як А.С. Гальчинський, В.М. Федосов, І.О. Луніна, А.М. Соколовська, Я.П. Квач, С.І. Юрій, Т.І. Єфименко, А.С. Філіпенко, В.П. Кудряшов, О.Р. Романенко, О.О. Молдован.

Процес трансформації фінансової політики України розпочався із прийняттям європейської інтеграційної програми із загальної економічної політики. Важливу роль у фінансовому секторі відіграє розвиток процесу європейської інтеграції. Фіскальна та грошово-кредитна політика зосереджена на подоланні економічної кризи в Україні та перспективі співпраці з Європейським товариством, а також на розробці шляхів стимулювання та залучення інвестицій в українську економіку. Розробка та реалізація національних стратегій підвищення конкурентоспроможності національного виробництва в умовах європейської інтеграції потребує глибокого дослідження та практичної реалізації цих результатів [2, с. 16].

З метою здійснення економічних перетворень у фінансовій системі український уряд прийняв багато важливих рішень, особливо у сфері бюджетної політики 2018–2020 роки. Провідний рух бюджетної політики на 2018–2020 роки базується на положеннях Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року, Коаліційної угоди, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», програм співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями. Враховуючи макроекономічну стабілізацію та початкові ознаки зростання ВВП у 2015–2017 рр. Україна вперше запровадила трирічний середньостроковий бюджет. Перехід на середньостроковий бюджет прогнозує посилення бюджетної дисципліни та впровадження ефективних механізмів управління бюджетними коштами. Це допоможе забезпечити фінансову стабільність і прискорить економічне зростання в середньостроковій перспективі. Документ роз'яснює основне завдання фіскальної політики, яке полягає в стабілізації державних фінансів шляхом поступового скорочення дефіциту державного бюджету та зменшення відношення державного боргу до ВВП при можливих ризиках [3].

Основні положення, на яких ґрунтується бюджетна політика на 2018–2019 роки:

- формування вигідного інвестиційного клімату та підтримання макроекономічної стабільності, особливо пролонгація фіскальної консолідації з метою прискорення економічного зростання;
- процвітання людського капіталу шляхом реформування систем освіти, охорони здоров'я та надання соціальної підтримки;
- здійснення реформ державного управління децентралізації та трансформації державних фінансів;
- утвердження верховенства права та боротьби з корупцією шляхом зміцнення ефективного функціонування антикорупційних органів;
- забезпечення безпеки та оборони країни, особливо для захисту її суверенітету та територіальної цілісності;

Для виконання вищезазначених завдань необхідно трансформувати економічну структуру, зокрема:

- підвищити ефективність споживання бюджетних коштів шляхом посилення зв'язку між бюджетними асигнуваннями та національними стратегічними пріоритетами та визначання результативної доречності видатків;
- здійснення реформ охорони здоров'я на основі фінансування послуг для забезпечення доступу до якісних медичних послуг;
- створення справедливої системи соціального захисту шляхом пенсійної реформи, підвищення пенсійного забезпечення, підвищення відповідальності та підзвітності системи виплат для забезпечення максимальної адресності, прозорості та доступу населення до відповідних соціальних послуг;
- підвищення заробітної плати працівникам як у державному, так і в приватному секторах та вжиття заходів для усунення тіні заробітної плати;
- збільшити додану вартість, створивши сприятливе бізнес-середовище для збільшення інвестицій в агробізнес, інновації та інші сектори;
- інтегрувати економіку України та Європейського Союзу шляхом здійснення торгівлі та економіки Положення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, особливо щодо положень вільної торгівлі [3].

Суттєвим пріоритетним напрямком національної податкової системи є забезпечення її стабільності, зокрема збільшення ефективності та спрощення адміністрування податків, мінімізуючи при цьому можливості неправильного використання.

Нова бюджетна резолюція не повинна бути першим кроком у зміні підходів та відповідальності фіскальної політики. Водночас експерти відзначають як позитивні, так і негативні сторони діяльності казначейства,

зокрема традиційне використання нових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету та неможливість звільнення від податків на прибуток.

Основною задачею фінансової політики країни є створення саме фінансового ринку, який стане головним засобом перетворення заощаджень в інвестиції, перерозподілу капіталу та гарантією прозорості фінансових потоків. Звідси потрібно значно посилити нагляд за державною фінансовою політикою відносно розвитку ринків цінних паперів, ринків колективного інвестування, товарних ринків, а також за вкладенням пенсійних заощаджень.

До того ж залишається невирішеним питанням зростання економічної інфляції у фінансовому секторі, насамперед у зв'язку з підвищенням зарплат і пенсій. За даними Національного управління статистики, темпи зростання споживчих цін в Україні прискорилися до 10% у 2021 році з 5% у 2020 році та 4,1% у 2019 році. На 2022 рік прогнозується прискорення економічного зростання до 3,4%, сповільнення інфляції до 7,7%, що надає змогу повернутися до цілі 5%.

Ще одним негативним фактором, який впливає на стан бюджетно-фінансової системи є високий рівень державного боргу та державного дефіциту. Значно збільшуються видатки державного бюджету на погашення боргових зобов'язань, це призведе до зростання бюджетного дефіциту [4].

Рисунок 1. Зміна розміру світового та українського державного боргу за 2015–2021 рр.

Розроблено авторами за даними [4].

Спираючись на макроекономічні показники, можна побачити, що Україна не досягає рівня для дотримання критеріїв, необхідних для вступу в ЄС. Неможливо долучитися до Європейського союзу, не виконавши усі їх стандарти. Наприклад, якщо різко увійти у світовий ринок, не адаптувавши усі стандарти, що є частиною права ЄС, можна розвалити цей внутрішній

ринок. І це стосується не лише стандартів виробництва. Нестабільність економіки та окремі політичні реформи України негативно впливають на економічну ситуацію країн, інтегрованих до Європейського товариства. Недостатність результатів внутрішніх соціально-економічних перетворень, повільний темп здійснення економічних перетворень, високий рівень корупції є одними з ключових недоліків фінансової та економічної політики держави. Також проблемою є відсутність експертів з питань євроінтеграції, а для вступу країни до Європейського Союзу має бути підготовка, перепідготовка та саме збільшення кваліфікації з питань європейської інтеграції. Неможливо створити спільний ринок без однакової дієвої системи правосуддя, захисту інвесторів тощо [1].

Список використаних джерел

1. Введення євро: критерії конвергенції // Офіційний сайт Європейського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://europa.eu/index_en.htm
2. Обозна А.О., Клімова М.В. Проблеми і перспективи економічного розвитку України в умовах євроінтеграції. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 3 (8). С. 30–32. URL: http://www.easterneuropeebm.in.ua/journal/8_2017/07.pdf.
3. Про основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки: Постанова Верховної Ради України. 2017. Ліга: закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DH53300A.html.
4. Статистичні матеріали по стану державного боргу України // Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс].

Щербина І.С.,

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра
Державного торговельно-економічного університету

Чуканова Д.Г.,

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра
Державного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **Нетребчук Л.О.,**

старший викладач кафедри банківської справи
Державного торговельно-економічного університету

КАРТКОВІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Платіжні системи відіграють важливу роль в функціонуванні економіки країни – їх розвиток сприяє ефективному функціонуванню фінансової сфери країни, грошово-кредитних відносин та здійсненню міждержавних розрахунків.

Згідно діючого до серпня 2022 р. Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», платіжна система – це платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між

ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система [1]. Проте, з 01.08.2022 року в Україні вводиться новий Закон – «Про платіжні послуги», згідно якого платіжна система - система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи [2].

Крім того, за ступенем значимості та впливу на фінансову сферу платіжні системи поділяються на системно важливі, соціально важливі та важливі.

Вагому роль серед платіжних систем відіграють карткові платіжні системи. Як видно з табл. 1 у 2021 році в Україні учасниками карткових платіжних систем були 68 банків, що становило 95,77% від загальної кількості діючих банків. До того ж, збільшується кількість держателів платіжних карток, у 2021 році їх кількість склала 57 603 тис. ос. проти 49 461 тис. ос. у 2020 році. Також бачимо, що споживачі мають по декілька платіжних карток, так у 2021 році кількість карток на одну особу склала 2,16 шт., а у 2020 році лише 1,77 шт.

Таблиця 1

Учасники карткових платіжних систем України у 2017–2021 рр.

Показник	2017 р	2018 р	2019 р	2020 р	2021 р
Банки-учасники карткових платіжних систем, шт.	77	73	70	70	68
Держателі платіжних карток, тис. ос.	41 721	42 304	46 576	49 461	57 603
Частка банків-учасників карткових платіжних систем в загальній кількості діючих банків, %	93,90	94,81	93,33	95,89	95,77
Кількість платіжних карток на 1 особу, шт.	1,41	1,41	1,64	1,77	2,16

Розраховано на основі [3, 4].

В Україні функціонують міжнародні та внутрішньодержавні платіжні системи. Це стосується і карткових платіжних систем.

Внутрішньодержавна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України [1]. Такою є національна платіжна система «Український платіжний простір». Учасниками даної платіжної системи є 55 банків, а власником Національний банк України. Також з системою працюють 17 небанківських установ [5].

Міжнародна платіжна система – це платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу. [1] До міжнародних платіжних систем, які функціонують в Україні відносяться: «MasterCard» (учасниками є 53 банки, АТ «Укрпошта» та ТОВ

«НоваПей»), «Visa» (учасниками є 49 банків, АТ «Укрпошта» та ТОВ «НоваПей»), «UnionPay International» (учасниками є 5 банків), «JCB Payment System» (учасником є АТ КБ «ПриватБанк»), «American Express» (учасниками є 7 банків), «DINERS CLUB INTERNATIONAL». При цьому перші дві є соціально важливими платіжними системами [5].

Як видно з табл. 2 українці надають перевагу карткам платіжної системи «MasterCard», у 2021 році їх кількість склала 50 707 тис. шт. Дещо менш популярними є картки платіжної системи «Visa», їх кількість склала 37 795 тис. шт. Натомість картки НПС «ПРОСТІР» складають лише 569 тис. шт.

Таблиця 2

Динаміка карткових платіжних систем у 2018-2021 рр.

Показник	2018 р	2019 р	2020 р	2021 р
MasterCard, тис. шт.	41 229	47 215	47 600	50 704
Visa, тис. шт.	17 547	21 016	25 218	37 795
ПРОСТІР, тис. шт.	586	625	593	569
Інші, тис. шт.	27	25	20	37
Темпи приросту:				
MasterCard, %.	-	14,52	0,82	6,52
Visa, %.	-	19,77	19,99	49,88
ПРОСТІР, %.	-	6,65	-5,16	-4,04
Інші, %.	-	-7,82	-21,60	87,77
Частка карток в загальній кількості:				
MasterCard, %.	69,42	68,55	64,82	56,90
Visa, %.	29,55	30,51	34,34	42,42
ПРОСТІР, %.	0,99	0,91	0,81	0,64
Інші, %.	0,05	0,04	0,03	0,04

Розраховано на основі [3].

У 2020 році в Україні з'явилася перша кобейджингова платіжна картка «ПРОСТІР – UnionPay International». UnionPay – це китайська платіжна система, яка вийшла на український ринок у 2018 році, активну роботу з українськими банками почала наприкінці 2019 року. Перший банк, який доєднався до цієї системи – ПриватБанк [6].

Дана кобейджингова картка поєднує в собі технології та переваги цих двох систем та дає можливості проводити розрахунки не тільки в Україні, а і за кордоном, де є UnionPay (UnionPay International забезпечує емісію карток у 70 країнах та еквайринг – у 180 країнах). Першим партнером у цьому проекті став Укргазбанк [6].

Випуск кобейджингових карток вигідний для банків, адже це розширює їх картковий асортимент. До того ж обслуговування таких карток буде дешевшим, оскільки всі операції здійснені на території України будуть

оброблятися за правилами та тарифами «ПРОСТІР». А також це сприятиме розширенню мережі приймання карток «ПРОСТІР» [6], а, відповідно, їх популяризації.

Під час дії воєнного стану в діяльності платіжних систем запроваджено низку змін. Так, Visa скасувала внутрішні трансакційні комісії та призупинила дію міжбанківської комісії для внутрішніх трансакцій в торгівельних точках впродовж березня 2022 року. Окрім того, Visa тимчасово скасувала внутрішні міжбанківські та еквайрингові трансакційні комісії на території України для платежів на благодійні цілі до 31 травня 2022 року. З 1 квітня по 30 травня 2022, при розрахунках картками Visa на території України у додатках Bolt та Bolt Food, 5% від суми замовлення з кожної трансакції будуть передані на гуманітарні потреби українців та волонтерів. Крім того, актуальною під час війни є технологія Tap to Phone, яку розробила Visa. Адже вона дозволяє використовувати смартфон на базі Android з NFC-модулем як термінал для прийому безконтактних розрахунків, що в свою чергу дозволяє підприємцям зекономити на купівлі POS-терміналу [7].

Платіжна система MasterCard у березні-квітні також знизилася міжбанківську комісію (інтерчейндж) за проведення безготівкових оплат до 0% для всіх трансакцій у межах України у фізичних торгових точках, онлайн та при відправленні коштів з карток Mastercard та скасувала трансакційні комісії для банків-еквайрів та банків-емітентів за внутрішніми операціями в Україні [8].

Вітчизняна НПС «ПРОСТІР» також спочатку відмінила міжбанківську комісію за операціями оплати товарів і послуг за допомогою платіжних карток «ПРОСТІР», проте з 1 травня 2022 р. все ж її відновила, при цьому розмір ставки становить 0,3% (це нижче, ніж у довоєнний час). Він поширюється на безготівкові операції за картками «ПРОСТІР» з оплати товарів та послуг у торговельно-сервісних підприємствах України та в електронній комерції. Водночас ставка інтерчейндж на рівні 0% залишається для операцій: збирання коштів через благодійні організації та соціальні служби, купівлі військових облігацій [9].

Підсумовуючи слід зазначити, що в Україні функціонують шість міжнародних карткових платіжних систем (дві з них – соціально важливі) та одна внутрішньодержавна. Найпопулярнішою серед українців є платіжна система «MasterCard».

Список використаних джерел

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. Дата оновлення: 13.02.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
2. Про платіжні послуги: Закон України від 13.04.2021 р. № 1591-IX. Дата оновлення: 13.04.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
3. Офіційний веб-сайт Національного Банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2022).
4. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2022).
5. Розширений пошук платіжних систем, учасників та операторів послуг платіжної інфраструктури. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/payments/payment-systems?page=1&perPage=5&search=&country=&indication=> (дата звернення: 19.05.2022).
6. Вперше в Україні – кобейджингова картка «ПРОСТІР – UnionPay International». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vpershe-v-ukrayini-kobeydjingova-kartka-prostir--unionpay-international> (дата звернення: 19.05.2022).
7. Офіційний веб-сайт платіжної системи «Visa» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.visa.com.ua/uk-UA> (дата звернення: 19.05.2022).
8. Mastercard: безперебійна робота кешлес-оплат, розширення доступу до сервісів, підтримка ЗСУ та волонтерів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/cases/iniciativi/mastercard-bezperebijna-robota-kesles-oplat-rozsirennja-dostupu-do-servisiv-pidtrimka-zsu-ta-volonteriv> (дата звернення: 19.05.2022).
9. НПС «ПРОСТІР» відновлює дію комісії інтерчейндж за операціями оплати товарів і послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/nps-prostir-vidnovlyuye-diyu-komisiyi-intercheyndj-za-operatsiyami-oplati-tovariv-i-poslug?fbclid=IwAR1dUObjcwixkF6VldaCiJNKqt8tZ-ENTmnYavVyf_vzCVdkxP6Gvos46z0 (дата звернення: 19.05.2022).

Жукова О.М.,

здобувачка вищої освіти ступеня магістра,
Навчально-науковий видавничо-поліграфічний інститут
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИПТОІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ

Вступ. Інтернет зробив революцію у світі. Він надав платформу, яка змінила способи спілкування, здійснення покупок, банківських операцій та взаємодії з усім, що нас оточує. Інтернет стимулював економічне зростання завдяки таким компаніям, як Google, Amazon, Facebook та багатьом іншим. Інтернет розвивався швидко і став такою великою частиною нашого життя. Криптовалюти, схоже, повторюють той самий шлях, який так давно пройшов Інтернет.

Мета дослідження – визначити як функціонує криптоіндустрія в нашій країні.

Однією з новіших та до кінця не вивчених інновацій у світі стала криптовалюта. Це поняття набрало розголосу більше 10 років тому, однак не всі користувачі Інтернет-мережі до кінця розуміють, що це таке. Прийняте в суспільстві поняття «криптовалюти» означає цифрові кошти, які зберігаються на електронних гаманцях. Інакше кажучи, криптовалюта – це різновид цифрової валюти.

Як раніше було зазначено, криптовалюти існують вже кілька років, самими відомими, насамперед, вважаються біткоїни. В останні роки з'явилися й інші криптовалюти, такі як Litecoin, Ethereum, Bitcoin, Dogecoin (так, це дійсно назва криптовалюти) та інші.

Варто зазначити, що криптовалюти це особливі кошти. Перш за все через те, це гроші, хоч і цифрові, але вони не бояться інфляцій, так як їх кількість фіксована. Курс валюти прямо пропорційно залежить від попиту: кількість покупців валюти означає збільшення ціни на неї. Друге, що важливо, ніхто не може регулювати курс криптовалют, керувати або змінювати її кількість.

Криптовалюти були розроблені, щоб певним чином змінити централізовану грошову систему. Після появи криптовалюти світові уряди не знали, як з ними взаємодіяти. У світі немає єдиного підходу до правового регулювання криптовалют. Тільки впродовж останніх кількох років були прийняті нормативні акти, що дозволяють хоч якось контролювати їх. Наприклад, у Японії, Сінгапурі, Німеччині, Естонії та інших країнах криптовалюта врегульована на законодавчому рівні та є легальним засобом платежу. Для торгівлі криптовалютою у США, Японії та Мальті дозволено роботу криптовалютних бірж.

В Україні легалізація криптовалют поки на етапі введення у дію, так як закон про віртуалізацію активів, був підписаний президентом лише в березні цього року [3]. Про це заявило Міністерство цифрової трансформації України у своєму Твіттері 16 березня 2022 року (іл. 1). Важливим є той факт, що підхід України спрямований на розробку закону, спеціально пристосованого до галузі цифрових активів.

Ілюстрація 1.

Регулюватиме ринок криптоіндустрії буде Національна комісія України з цінних паперів та фондового ринку. Цей орган відповідатиме за такі сфери, як видача ліцензій криптобізнесу та реалізація державної політики у галузі. У зв'язку з війною проти нашої держави, яку розпочала Росія 24 лютого 2022

року, у квітні Україна почала приймати пожертвування на військову оборону за допомогою цифрових валют, таких як біткоїн та Ethereum. З того часу вона розширила кількість криптовалют, що приймаються як пожертвування, і на сьогоднішній день зібрала понад 63 мільйони доларів, за даними аналітичної компанії Elliptic [1].

Раніше уряд України запустив офіційний сайт під назвою *Aid for Ukraine*, на якому люди з усього світу можуть зробити пожертвування за допомогою криптовалют. Гроші підуть на військові та гуманітарні потреби України. Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров вважає, що з початком війни криптовалюти стали найпотужнішим інструментом для залучення додаткового фінансування для підтримки збройних сил України.

Висновок. Криптоіндустрія абсолютно нова категорія технологій. У міру поширення криптовалют неможливо передбачити, куди ця технологія приведе суспільство. Якщо інтернет змінив суспільство, то криптовалюти покликані його покращити. Криптовалюти досі досліджуються урядами по всьому світу. В Україні криптопростір є популярним, а у сьогоднішніх реаліях навіть допомагає у боротьбі проти російської агресії.

Список використаних джерел

1. Live Updates: Ukraine Government Turns to Crypto to Crowdfund Millions of Dollars. URL: <https://www.elliptic.co/blog/live-updates-millions-in-crypto-crowdfunded-for-the-ukrainian-military>
2. Знайомство з криптовалютами від Binance Academy. URL: https://academy.binance.com/uk/start-here?utm_campaign=googleadsxacademy&utm_source=googleadwords_int&utm_medium=cpc&ref=HDYAHEES&gclid=Cj0KCQjwhLKUBhDiARIsAMaTLnEnsiET6LBUH2fZV2P4k2PewEP4xbMu8FL5JURl5l6ugf-KYKXBs8aAnY2EALw_wcB
3. Україна легалізувала криптосектор – Зеленський підписав профільний закон. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/16/684147/>

Орішко М.А.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Київського національного університету культури і мистецтв
науковий керівник: **Рибаченко В.Ф.,**
заслужений працівник культури України,
викладач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ РЕКЛАМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОСУВАННІ ТОРГОВОЇ МАРКИ

У сучасних умовах розвитку маркетингового ринку на міжнародній та українській арені вплив рекламних технологій та інструментів важко переоцінити, адже з часом вони не втрачають свою актуальність та лише розширюються. Вони є одним із найважливіших етапів популяризації торгової марки та способом розказати про продукцію чи послугу своїй цільовій аудиторії.

Торговим маркам необхідно якісно підходити до аспекту вибору технологій та дивувати свою аудиторію. Крім того, не всі технології діють для конкретного бренду. Необхідно визначатися із ними в залежності від цілі, мети та функції бренду, цільової аудиторії та продукту. Саме тому важливо знати про кожну із рекламних технологій, аналізувати їх вплив та обирати ті, що є найважливішими для просування торгової марки [1].

Рекламні технології також є інструментом для брендингу. Сьогодні неможливо бути конкурентоспроможним на ринку без сильного бренду. Створення сильного бренду – місія будь-якої компанії. Брендинг – складний і тривалий процес, який передбачає формування стійкого позитивного іміджу товару чи компанії, образ якого, емоційна складова, закріплюється у свідомості споживачів. Проте без використання рекламних технологій «розкрутити» бренд важко. За допомогою реклами бренди спілкуються зі споживачами, передаючи їм повідомлення, закладені в бренд [2].

Надзвичайно важливою є соціальна роль впливу рекламних технологій. Наслідком цього є загальне розширення суспільного виробництва. Щоденний вплив реклами на мільярди потенційних споживачів сприяє формуванню не тільки купівельних переваг. Рекламні технології стають частиною соціального середовища, які беруть участь у становленні певних стандартів мислення, соціальної поведінки і культури споживання різних верств населення в кожній країні і в усьому світі – а це в свою чергу, впливає на популяризацію та просування торгової марки [4].

Рекламні технології є важливим провідником установами емоційного зв'язку із продуктом і клієнтом. Це одне із найголовніших завдань, що виконують інструменти реклами у просуванні торгової марки. Вони

викликають необхідні асоціативні сприйняття у споживача, прискорюють процес купівлі товару, підштовхують до цього за допомогою влучних рекламних меседжів, допомагають споживачу дізнатися або згадати про бренд, сформувати взаємозв'язок, допомагають закріплювати необхідні асоціації про торгову марку [3].

Рекламні технології є прямим фактором впливу, що сприяє збільшенню капіталовкладення та грошового обороту торгової марки. Кожна компанія може популяризувати свій бренд за допомогою використання рекламних технологій, цим самим привертати увагу все більшої кількості цільової аудиторії навколо продукту, які будуть здатні купити його.

Список використаних джерел

1. Джером Джулер А., Бонні Л. Дрюніані Креативні стратегії реклами / Пер. з англ., за ред. Ю.Н. Каптуревського. – СПб.: Пітер, 2003. – 384 с.
2. Резепов І. Психологія реклами та PR. – М.: Дашков та Ко, 2009, – 224 с.
3. Романов А.А., Панько О.В. Маркетингові комунікації/А.А. Романов, А.В. Панько. – М.: Ексмо, 2006. – 432 с.
4. Ромат Є.В. Реклама у системі маркетингу / Є.В. Ромат. – К.: Студцентр, 2008. – 608 с.

Резнік А.В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Київського національного університету культури і мистецтв
науковий керівник: **Рибаченко В.Ф.,**
заслужений працівник культури України,
викладач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У ВЕДЕННІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ

Становленню піар-галузі в Україні передувало становлення її в зарубіжних країнах. Зокрема, в таких країнах, як США, Німеччині, Великобританії, Китаї. Так чи інакше, досягнення інших країн каталізували розвиток піар-діяльності України і зумовили її зміст та основні напрямки розвитку [1].

Сучасне інформаційне суспільство розвивається швидкими темпами, займає і трансформує свідомість кожного з реципієнтів. Саме інформація сприяє будівництву комунікації і обміну важливими думками між людьми. Комунікативні технології зазнають розвитку і досі з'являються нові форми їх існування, але свого піку вони досягли лише наприкінці ХХ століття.

Визначення поняття PR як нового явища бере свій початок з причин американського суспільно-політичного життя та спілкування уряду з

народом. Таким чином, зв'язки з громадськістю, як система заходів впливу та переконання аудиторії, вперше були використані в 1770-х роках, коли США боролися за незалежність від Великобританії [2].

У ході проведення дослідницької роботи з питань впливу зарубіжного досвіду ми взяли до уваги той факт, що зв'язки з громадськістю в Україні мають свою самобутню історію розвитку. Історичний процес, пов'язаний з творенням української державності, зумовив і соціальні процеси, що передували створенню такого явища як PR. Вважаємо, що аналізувати вплив зарубіжних ринків можна тільки в симбіозі з внутрішніми процесами, що каталізували створення піару в Україні з його унікальними характеристиками [3].

Наприкінці ХХ ст. відбулася екстраполяція зарубіжного досвіду на практику вітчизняних підприємств. Період зарубіжної теорії змінився на епоху власної практики: із симбіозом вже перейнятих знань і власних особливостей українського піар-ринку почали зароджуватись і укорінюватись унікальні pr-технології та інструменти [4].

Вважаємо досить доречним говорити про те, що інтеграції і колаборації із зарубіжним ринком можуть розглядатися не в контексті односторонньої вигоди з боку української галузі. Дані процеси мають взаємовигідний характер, оскільки попри недостатньо розвинений імідж українського PR на міжнародній арені, він має всі підстави бути серед інших розвинених країн.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв І.О. Історія PR : навч. посіб. / І.О. Афанасьєв. – Київ : Алерта, 2016. – 140 с.
2. Березенко В.В. Перший етап активізації розвитку наукового знання про паблік рилейшнз в Україні (1991–1996 рр.). Поліграфія і видавнича справа. 2014. – С. 68–72.
3. Березенко В.В. PR в Україні наукове осмислення феномену: монографія. Академія Української преси; Центр Вільної Преси, 2013. – С. 170–192.
4. Савінова О.Н. Стаття Поняття «PR». Суб'єкти PR. Функції PR / О.Н. Савінова. – Нижній Новгород: Нижегородский Гос. университет, 2015. – 23 с.

Рудніцька М.П.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Київського національного університету культури і мистецтв
науковий керівник: **Рибаченко В.Ф.,**
заслужений працівник культури України,
викладач кафедри зв'язків з громадськістю і журналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

ЗАСТОСУВАННЯ ТОРГОВИХ МАРОК ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОСУВАННЯ

Однією з найважливіших частин планування виходу продукту на ринок є винайдення товарної марки. Це узгодження назви (імені), знаку або символу, який забезпечує ідентифікацію продукції та послуг виробників і посередників. Важливим аспектом є те, що фірмова назва, фірмовий знак є суто маркетинговими позначеннями і не мають юридичного захисту. Натомість так звані торгові знаки реєструються у встановленому порядку і захищаються законом від неправомірного використання конкурентами. У міжнародній практиці зареєстрований торговий знак позначається так — ®.

Більшість виробників таким чином намагаються зробити свій товар унікальним, не схожим з аналогічними або ж навіть конкурентами. Тобто вони «маркують» вироби відмінним знаком постачальника. Задача організацій полягає не тільки у досягненні гідного рівню поінформованості споживачів про товарну марку, але і зробити так, щоб покупці віддавали перевагу саме його товару, послугі, компанії. В Україні отримання торгових знаків є добровільним, оскільки воно пов'язане із значними витратами. Проте багато представників бізнесу вже розуміють важливість прийняття такого рішення, тому йдуть на такий зважений крок та розвиваються.

Цікавим фактом є те, що товарні марки почали з'являтися ще в середні віки, коли гільдії ремісників і торговців почали вимагати, щоб кожен виробник позначав свої товари, тим самим, відокремлюючи їх між собою. Як повідомляють історичні ресурси, то запровадження таких міток допомагало контролювати обсяги виробництва, а також виявляти виробників товарів низької якості.

Використання так званого маркування можна також розглядати як спробу розрізнення однорідних продуктів (солодкої води, цигарок, цукерок, борошна тощо) за допомогою особливої упаковки і назви. У такому разі виробник набуває можливості цілеспрямовано формувати імідж своєї фірми та імідж продукту. Сьогодні сформувати прихильність до своєї товарної марки— це означає підтримувати її стійкий образ і збільшувати обсяги компанії. Тому, наприклад, у США, за даними Інтернет, зареєстровано понад 300 тисяч торгових марок і понад 100 тисяч фірм щорічно витрачають 25 млрд. Доларів саме на розкрутку та просування своїх товарних знаків.

Крім того, використання товарних марок полегшує ідентифікацію продукції, пошук виробника та запуск більш успішної та привабливої реклами. А для споживачів, своєю чергою, це полегшує обрання якісної продукції, послуг, тобто це зменшує їх вибір і обираються найкращі з представлених однотипних продуктів на ринку.

Для вибору назви бренду користуються багатьма різними джерелами, зазвичай це ініціали виробника, назва фірми, образи з міфології, іменами засновників, географічними назвами, словами іншомовного походження та інше. Успішну назву фірми легко занотувати та запам'ятати, її можна вимовляти лише одним способом і вона не створює недоречних чи кумедних асоціацій в міжнародних країнах.

Для споживачів маркування також має велике значення, а саме:

1) це допомагає впізнавати товар, з яким пов'язаний гарний або негативний досвід, а отже здійснювати купівлю без складних порівнянь з мінімальними зусиллями;

2) використання сприяє розпізнаванню престижних, якісних товарів з дуже високою ціною;

3) воно забезпечує споживача потрібною інформацією, особливо коли йому бракує професійного досвіду або знань.

Стосовно продажу, то маркування продукту — це засіб, який значно спрощує доведення товарів, послуг до безпосередньо до зацікавленого споживача. Якщо навіть розглядати традиційний торговий процес на базарі, ярмарках, то нині й тут не обходиться без використання маркування, оскільки це зменшує потребу в особистих консультаціях продавця та інформуванні, а отже і збільшує збут.

Споживач може обрати товар чи послугу, звертаючи увагу лише на марку, а не на опис товару. Маркування є своєрідною гарантією того, що товар чи послуга мають визначений рівень якості, тому споживачі можуть отримати той самий рівень якості, якщо знову обиратимуть товарну марку, яка є дорожчою.

Торгова марка також є важливою складовою такого загального поняття, як «фірмовий стиль», тобто сукупність художніх засобів, які забезпечують певну єдність всього асортименту товарів у зовнішньому середовищі. Фірмовий стиль людини чи компанії передбачає наявність власного логотипа (оригінального зображення скороченої або поної назви фірми), фірмового кольору (сполучення кольорів), комплексу шрифтів, а також інших фірмових особливостей (формат друкованих видань, принцип макетування тексту та ілюстрацій).

Щодо теми створення нової торгової марки. Процес полягає у тому, що, враховуючи всі 5 вищезазначених працюючих цінностей товарної марки, фахівець з реклами разом з керівником мають вирішити, на чому в першу чергу буде формуватися весь майбутній образ товарної марки.

З постійним зростом кількості нових брендів, компаній все більше й більше всі почали замислюватись про впровадження марки, адже це стало вагомим питанням у стратегії просування товару.

Список використаних джерел

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг: – К.: Лібра, 2007.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс. М.: Издательский дом «Виль-яме», 2007. 656 с.
3. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика / В.Я. Кардаш – Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ. – 2003. – 250 с.
4. Кардаш В.Я. Маркетингова товарна політика / В.Я. Кардаш – Підручник. – К.: КНЕУ. – 2001. – 240 с.
5. Корінев В. Ризикова ситуація: особливості вибору цінової стратегії і тактики // Маркетинг в Україні. – 2010.
6. Торговельна марка: що це таке та як її зареєструвати. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/196253_torgovelnna-marka-shcho-tse-take-ta-yak--zarestruvati
7. Як зареєструвати торговельну марку (TM)? URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/torgovelnna-marka/ak-zareestrivati-torgovelnnu-marku-tm>
8. Що таке торгова марка. URL: <https://uatm.ua/ua/torgovye-marki/chto-takoe-torgovaya-marka.html>

Трегуб А.М.,

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та української філології Класичного приватного університету

ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ КУЛІНАРНИХ СЕРВІСНО-ЕКСПЕРТНИХ ПРОГРАМ В ЕФІРІ РЕЙТИНГОВИХ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

Кулінарні програми є одними з перших зразків сервісно-експертної журналістики, які мають глибинну основу, беручи свій початок далеко в історії розвитку людства, з появою адміністративного розподілу заселених територій, коли нащадкам передавались апробовані роками сімейні та вже на той час сформовані народні кулінарні рецепти.

У працях більшості українських журналістикознавців досліджувались кулінарні програми в межах вивчення загальної типології та жанроподілу телевізійних творів. Окрему увагу кулінарним шоу присвятив журналіст, телевізійний ведучий та науковець К. Грубич [2]. Застосовуючи метод опитування, ним було досліджено комунікаційні технології телепрезентації української кухні [1, с. 3]. Кулінарна тема в контексті диференціації за змістовим наповненням розважальних програм на центральних каналах українського телебачення розглядалась О. Невмержицькою у монографії [4]. На думку дослідниці Г. Курінної [3] найбільш персоніфікованими

видовищами на телебаченні є зокрема і кулінарні конкурсно-розважальні програми.

Для вивчення представленості кулінарних сервісно-експертних програм в українському телевізійному просторі було проведено контент-аналіз ефірного наповнення рейтингових загальнонаціональних телеканалів. У результаті першого етапу контент-аналізу визначено загальну кількість (93 телевізійних проєкти) та отримано перелік сервісно-експертних програм власного виробництва та виробництва за спеціальним замовленням. На другому етапі, застосувавши метод типологізації, окреслено об'єднані спільними рисами тематичні групи (категорії) сервісно-експертних програм. Всього до тематичної категорії «кулінарія» було віднесено 18 програм, в сюжеті яких передбачається демонстрація процесу приготування страв, згідно рецептури, за участі професіоналів та аматорів кулінарії з коментуванням та деталізацією всіх етапів, а саме: «Їмо за 100» (1+1); «Король десертів» (1+1); «На коня» (2+2); «Крутони» (ТЕТ); «Основний інстинкт» (ICTV); «Перше, друге та компот» (ICTV); «Свекруха чи невістка» (Україна); «Готуємо разом» (Інтер); «Готуємо разом. Домашня кухня» (Інтер); «Готуємо разом. Випічка» (Інтер); «Летня кухня с Дмитрием Шепелевым» (Інтер); «Сусід на обід» (Інтер); «Все буде смачно» (СТБ); «МастерШеф» (СТБ); «МастерШеф. Професіонали» (СТБ); «МастерШеф. Діти» (СТБ); «Страва честі» (СТБ); «На ножах» (1+1).

Отже, у ході дослідження встановлено, що рейтингові загальнонаціональні телеканали віддають друге пріоритетне місце у телевиробництві тематичній категорії «кулінарія» (19 % від загальної кількості сервісно-експертних програм власного виробництва та виробництва за спеціальним замовленням топових телеканалів), що пояснюється специфікою тематики, яка базується на позачасових цінностях, а тому повтори та ретрансляції програм цієї категорії не втрачають свою актуальність протягом тривалого часу.

Список використаних джерел

1. Грубич К. Комунікаційні технології телепрезентації української кухні : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2017. 19 с.
2. Грубич К. Основні принципи диференціації технологій кулінарних телепроектів. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2014. Вип. 39. С. 133–139.
3. Курінна Г.В. Сценарна майстерність на телебаченні. *Теледраматургія* : навч. посібн. Харків : ХДАК, 2013. 189 с.
5. Невмержицька О.В. Розважальні програми основних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені І. Франка, 2007. 196 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Васелюк Д.О.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Державного торговельно-економічного університету

науковий керівник: **Пархаєва Н.В.,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри торговельного підприємства та логістики

Державного торговельно-економічного університету

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Господарська діяльність сучасного підприємства значною мірою залежить від мотивації його персоналу, оскільки основу ефективного розв'язання завдань господарської практики в конкурентних умовах ринку визначають знання, професійна компетентність і новаторські здібності працівників. Енергія, творчі здібності працівника мають бути спрямовані на досягнення цілей та результатів господарської діяльності підприємства. Зростання значущості ефективної діяльності працівників як капіталу визначає результати господарської практики підприємства, обумовлює успішний розвиток певних суб'єктів національної економіки та водночас актуалізує потребу дослідження умов створення гнучкої ефективної системи підвищення їхньої мотивації.

Питаннями мотивації праці займалися як закордонні, так і вітчизняні автори, зокрема: А. Маслоу, Д. Мак-Грегор, П. Армстронг, Б.Ф. Скіннер, І. Баткаєва, О. Мітрофанова, В. Оучі, Ф. Герцберг, В. Врум, С. Адамс та інші. У їхніх роботах досліджено теоретичні й практичні аспекти мотивації праці, однак, деякі питання щодо розробки системної мотивації у контексті підвищення ефективності підприємства в сучасних складних умовах господарювання потребують подальшого вивчення.

Поняття мотивації трактується як одна із функцій управління. Під ним розуміється процес свідомого й доцільного впливу на трудову поведінку людей. Мотивація – це сукупність чинників, які зумовлюють поведінку людей. Мотивування праці – це вид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання людини до діяльності, що спрямована на досягнення особистих цілей і цілей організації [1, с. 122].

Сучасні теорії мотивації склалися, виходячи з аналізу історичного досвіду поведінки людей і застосування простих стимулів примусу, матеріального і морального заохочення. У свою чергу, опрацювання наукової літератури дало змогу виділити наступні підходи щодо існуючих теорій мотивації: процесний, змістовний та поведінкових відносин (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні теорії мотивації, які мали суттєвий вплив на формування сучасних концепцій стимулювання праці

Підхід	Теорії мотивації	Зміст теорії мотивації
Змістовний підхід	Теорія потреб А. Маслоу [2, с. 29]	Потреби поділяються на первинні та вторинні, а поведінку людей визначають потреби нижчого порядку, де після їх задоволення мотивуюча дія припиняється
	Теорія потреб «Х» та «У» Д. Мак-Грегора [2, с. 31]	Відповідно до теорії «Х» працівники схильні уникати роботи, а тому через контроль та погрози їх необхідно стимулювати. Теорія «У» полягає в тому, що працівники за своєю природою є відповідальними до виконання роботи, мають почуття автономії та самовираження
	Теорія «Z» В. Оучі [3, с. 4]	Визначальним фактором забезпечення ефективної діяльності є дотримання принципу співучасті, що заключається у встановленні демократичного стилю керівництва, довірі, залученні підлеглих до прийняття рішень, виробленні почуття такту, відкритості та прозорості
	Теорія існування, приналежності та зростання К. Альдерфера [2, с. 3]	Основні потреби, які мотивують поведінку людини такі: існування (фізіологічні та безпеки), приналежності (відображають соціальну природу людини, її бажання бути членом сім'ї, мати друзів, ворогів, колег, керівників, підлеглих) та зростання (є аналогічними до потреб самовираження, які пов'язані із бажанням розвитку та самовдосконалення)
Поведінкових відносин	Двофакторна теорія Ф. Герцберга [4, с. 7]	Сформував нову модель мотивації, основою якої є потреби двох груп: потреби мотивації та потреби, пов'язані із факторами умов праці. Згідно із теорією Ф. Герцберга, наявність факторів умов праці лише запобігає виникненню почуття невдоволеності роботою
	Теорія набутих	Сутність даної теорії полягає у вивченні та описі

	потреб Д. Мак-Клеланда [5, с. 153]	впливу потреб досягнення (бажання людини досягти поставлених цілей), влади (формується під впливом навчання та життєвого досвіду і проявляється у вигляді прагнення до контролю людиною інших людей, ресурсів і процесів) та співучасті (бажання дружніх відносин з оточуючими) на поведінку людини, які примушують її діяти
Процесуальний підхід	Теорія очікувань В. Врума [2, с. 33]	Людина зосереджує свої сили на досягненні поставленої мети в тій мірі, в якій вона оцінює ймовірність отримання винагороди за неї
	Теорія справедливості С. Адамса [2, с. 36]	Працівники підприємства співставляють свої винагороди із витраченими зусиллями та з винагородами інших працівників, котрі виконують ту ж саму роботу
	Теорія Портера-Лоулера [2, с. 38]	Сутність даної теорії полягає у поєднанні елементів теорії очікувань та справедливості, де визначальними є п'ять змінних: затрачені зусилля, сприйняття, винагорода, отриманий результат, міра задоволення
	Теорія підкріплення Б. Ф. Скіннера [2, с. 43]	Мотивація працівника залежить від минулого досвіду та наслідків його дій у минулому, де визначальним фактором є оцінювання результатів його діяльності із співвідношенням моральних і матеріальних стимулів

Джерело: складено автором

Найчастіше до елементів мотивації зараховують: зміст та умови праці, відносини між працівниками, засоби адміністративного примусу (заборони, розпорядження), заохочення (стимули матеріальні та нематеріальні), засоби переконання (переговори, консультації), тощо.

Для підвищення ефективності діяльності підприємства необхідне вдосконалення мотивації працівників, що може дати:

- підвищення результативності роботи персоналу;
- оперативне досягнення цілей підприємства;
- зв'язок результативності роботи співробітників з оплатою та нематеріальним стимулюванням;
- прозорість системи заохочування;
- зниження плинності кадрів;
- покращення психологічного клімату;
- покращення командної роботи [6, с. 2].

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що дослідження

різноманітних теорій мотивації персоналу вченими у різні часи доводить беззаперечний факт – розвиток і ефективність діяльності підприємства відбувається за умов розвитку персоналу, який є вмотивованим до досягнення мети, що стоїть перед підприємством, і потреби якого задоволені шляхом застосування відповідних форм і методів стимулювання. Отже, головним завданням керівництва будь-якого підприємства повинно стати створення на ньому ефективного мотиваційного середовища.

Список використаних джерел

1. Гріфін Р. Основи менеджменту : підручник / Р. Гріфін, В. Яцура. – Львів : БаК, 2001. – 352 с.
2. Новак В.О., Мостенська Т.Л., Ільєнко О.В. Організаційна поведінка: Підручник. / В.О. Новак, Т.Л. Мостенська, О.В. Ільєнко. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – 498 с.
3. Оучи У. Методы организации производства : японский и американский подходы / У. Оучи ; сокр. пер. с англ. – М. : Экономика, 1984 – 184 с.
4. Герцберг Ф. Мотивация к работе / Ф. Герцберг, Б. Моснер, Б. Блох Снідерман. – Москва : Вершина, 2007. – 238 с.
6. МакКлеланд Д. Мотивация человека : учебное пособие / Д. МакКлеланд. – Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 672 с.
7. Лещенко Л. О. Мотивація праці як фактор підвищення прибутковості виробництва / Л. О. Лещенко // Ефективна економіка. – 2016. – №4. – Режим доступу до журналу: www.economy.nayka.com.ua

Возна Ю.І.,

аспірант ОП «Публічне управління та адміністрування»
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
<https://orcid.org/0000-0002-7360-0088>

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Організаційний механізм регуляторної політики визначається як сукупність принципів, методів, важелів, інструментів, втілених у формах проведення та реалізації політики через систему зв'язків між суб'єктами регулювання відносно об'єктів регулювання в межах визначених стратегічних, тактичних цілей та засобів їх досягнення відповідно розроблених концепції національної економіки. До основних суб'єктів регуляторної політики належать: 1) суб'єкти публічного сектору: Президент України, Верховна Рада та її Профільний комітет, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України, обласні, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування; 2) суб'єкти приватного сектору: професійні об'єднання, бізнес-асоціації та організації; 3) суб'єкти суспільного

сектору: наукові організації, установи, об'єднання, громадянські об'єднання [5].

Державна регуляторна політика в Україні у сфері господарської діяльності здійснюється Державною регуляторною службою України (ДРС), створеною на підставі Постанови КМУ від 24 грудня 2014 року №724. Відповідно Положення ДРС є «центральною органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності» [2].

ДРС діє на основі стратегії, що передбачає ефективну, прозору, дієву та економічно доцільну систему регуляторних правил для ведення бізнесу, розвиток сприятливого середовища ведення господарської діяльності. Основна місія ДРС полягає у захисті суб'єктів господарювання від надмірного адміністративного тиску. Стратегія ДРС передбачає недопущення ухвалення економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, скорочення рівня втручання державних органів у господарську діяльність. Основними завданнями ДРС відповідно стратегії діяльності є: 1) реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності; 2) координація дій органів виконавчої влади, інститутів громадянського суспільства і підприємництва з питань дерегуляції господарської діяльності [1].

Завдяки роботі ДРС в Україні функціонують регіональні регуляторні портали та побудовано загальноукраїнську сітку відповідальних підрозділів та осіб за регуляторну політику та дерегуляцію на всіх рівнях управління, визначено відповідальних осіб за комунікацію публічного та приватного секторів (налагоджено діалог бізнесу і влади). Станом на 01.01.2022 в 1725 регіональних регуляторних органах створено 1026 постійних комісій з питань реалізації державної регуляторної політики та визначено 1027 відповідальних осіб за цю роботу, на рівні ЦОВВ – визначено 132 відповідальні особи [1].

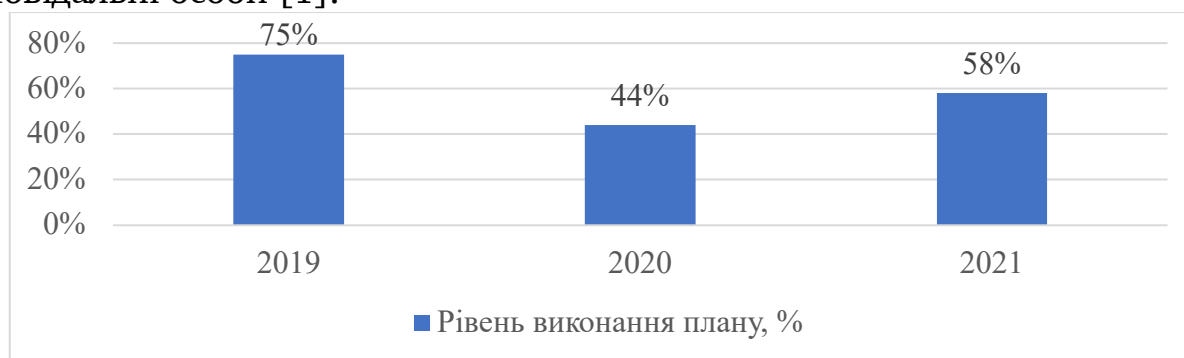

Рисунок 1. Рівень виконання Плану дерегуляції за останні роки [1].

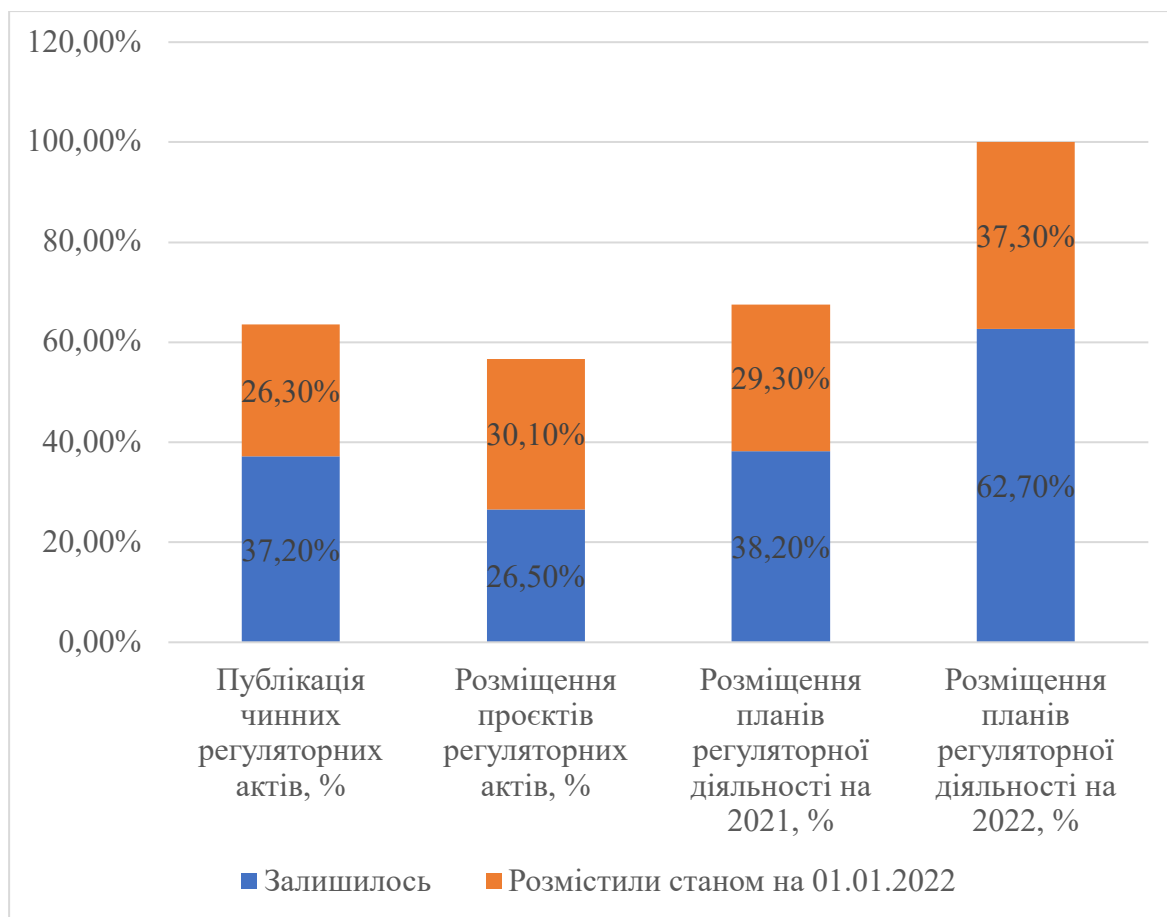

Рис. 2. Відкритість регуляторної діяльності ОМС станом на 01.01.2022 [1].

Таким чином, відповідно до Плану дерегуляції, в межах регуляторної діяльності в системі органів виконавчої влади, в 2020 році та за 9 місяців 2021 року мало бути реалізовано 108 заходів, з яких на сьогодні виконано 63, що становить 58%. За результатами проведеного територіальними органами ДРС аналізу регуляторних актів, прийнятих органами місцевого самоврядування у 2021 році виявлено 325 рішень, прийнятих з порушенням вимог законодавства, а саме: 110 міських рад, 109 сільських рад, 2 районних рад, 66 селищних рад, 36 рад виконкомів, 2 військово-цивільних адміністрацій.

На сьогоднішній день система державної регуляторної політики в Україні відповідає Рекомендаціям з питань регуляторної політики та державного управління (С(2012)37) Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР/OECD) при впровадженні якісних регулювань. В Україні запроваджені та ефективно діють процедури, відповідні вимогам міжнародної та європейської практики, проводиться аналіз регуляторного впливу проєктів регуляторних актів, кількісно визначаються вигоди від впровадження проєкту, проводяться дискусії щодо ефективності проєктів з громадськістю. Регуляторна практика в Україні повністю охоплює центральний та регіональні рівні державного управління завдяки активним процесам євроінтеграції, децентралізації з 2014 року. В

межах реалізації положень Меморандуму про економічну та фінансову політику (МЕФП) та Порядку денного асоціації між Україною та ЄС ДРС розроблено зміни до Методики проведення аналізу впливу регуляторного акта, які було впроваджено Урядом у грудні 2015 року. Зазначеними змінами введено обов'язковість здійснення регуляторними органами кількісної оцінки витрат та економічних вигод та М-Тесту (оцінки впливу на малий бізнес), що дозволило покращити якість запроваджуваних в державі регулювань.

Організація регуляторної політики відповідно європейській практиці забезпечила підвищення оцінок та рейтингу України у знайшло відображення у рейтингу Світових індикаторів регуляторного управління (вимірюють прозорість управління, участь громадян та підзвітність уряду протягом усього життєвого циклу нормативно-правових актів), введених Світовим банком у 2018 році. Так, згідно з оцінкою Світового банку серед 186 країн світу державна регуляторна політика в Україні оцінена експертами у розмірі 3 балів з 5, що вказує на середній рівень якості регуляторної політики [3]. Індикатори оцінюють регуляторну політику за такими блоками запитань експертам:

1. Публікація перспективних планів регулювання.
2. Консультації щодо розроблених регуляторних нормативних актів.
3. Звітування про результати консультацій щодо розроблених нормативних актів.
4. Проведення оцінки регуляторного впливу нормативних актів.
5. Загальнодоступність нормативних актів [3].

За рівнем дисципліни в частині проведення аналізу регуляторного впливу проектів регулювання, їх оприлюднення та обговорення з бізнесом Україна зайняла 5 позицію у цьому рейтингу, яку поділяє з такими країнами, як Німеччина та Польща [4].

Таким чином, в Україні відбувається оптимізація організаційного механізму державної регуляторної політики завдяки впровадженню європейських стандартів регуляторної практики що передбачають прозорість, підзвітність органів регулювання, участь громадського та приватного сектору в розробці нормативних актів. Регуляторна політика реалізовується на центральному та регіональному рівні органами місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Державна регуляторна служба України. Стратегія Державної регуляторної служби України. URL: <http://www.drs.gov.ua/misiya-zavdannya-ta-tsili-drs/> (дата звернення: 20.05.2022).
2. Деякі питання Державної регуляторної служби України. Постанова КМУ від 24 грудня 2014 року №724. URL: <http://www.drs.gov.ua/polozhennya-pro-sluzhbu/> (дата звернення: 20.05.2022).
3. Світовий банк. Зведена оцінка України за Світовими індикаторами регуляторного управління. URL: <https://rulemaking.worldbank.org/en/data/explorecountries/ukraine> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Світовий банк. Світові індикатори регуляторного управління. URL: <https://rulemaking.worldbank.org/en/rulemaking> (дата звернення: 20.05.2022).
5. Шибаєва Н.В. Організаційно-економічний механізм регуляторної політики в аграрній сфері: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Полтава. 2019. 42 С. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6958/1/aref.pdf> (дата звернення: 20.05.2022).

Куца О.В.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Хмельницького національного університету

науковий керівник: **Капінос Г.І.,**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Хмельницького національного університету

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Стаття висвітлює основні інструменти управління якістю на підприємстві. Проаналізовано вплив кожного інструменту на діяльність підприємства.

Ключові слова: якість, управління якістю, системи управління якістю, інструменти якості.

Постановка проблеми: Якість продукції входить до складу найважливіших пріоритетів функціонування підприємства в умовах насиченого ринку і перевагах нецінової конкурентної політики. Тому проблема забезпечення і підвищення якості продукції актуальна для всіх країн і підприємств. Від її вирішення в значній мірі залежить успіх і ефективність національної економіки.

Стан дослідження. Метою дослідження є розгляд методів та інструментів управління якістю на підприємстві. Дослідженням питання управління якістю займалися науковці Кураков Г.Д., Мазур І.І., Карначева Т.Г. та багато інших.

Виклад основного матеріалу. В сучасних ринкових умовах одну з найважливіших ролей відіграє якість, це стосується як сфери обслуговування так і сфери виробництва.

Система управління якість – це сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, що дають змогу встановити політику та цілі і досягати поставлених цілей. Вона спрямовує і контролює діяльність організації щодо якості [1].

Підприємства, які впроваджують управління якістю в своїй сфері хочуть досягти таких цілей: отримання сертифікату якості; освоєння нових, враховуючи міжнародні, ринків; підвищення конкурентоспроможності; отримання лояльності споживачів та клієнтів; орієнтація всіх процеси на виробництві на підвищення якості

Також управління якістю має свої переваги та недоліки, які наведемо у таблиці 1.

Таблиця 1 – Переваги та недоліки процесів управління якістю

Переваги	Недоліки
Підвищення якості та продуктивності	Економічні (у більшості випадків відсутність коштів для фінансування даних систем, низький рівень оплати праці)
Зниження витрат	
Підвищення конкурентоспроможності підприємства	
Поліпшення виробничого клімату та створення комфортного психологічного клімату в компанії	Технічні
Задоволеність споживачів	Людські (відсутність розуміння необхідності їх впровадження, сумніви щодо впровадження, низький рівень професійної компетентності)
Відповідність законам	
Зміцнення економічної стабільності	
Охорона навколишнього середовища	Організаційні
Підвищення лояльності споживачів, що веде до повторення бізнесу і гарних відкликів	
Підвищення виробничої і фінансової дисципліни	
Збільшення задоволеності вимог персоналу	
Можливість отримати переваги в тендерах, у залученні кредитів та інвестицій	
Можливість використання сертифікату в рекламних цілях	

Основні принципи і методи, які застосовуються в управлінні якістю, описані в стандарті ISO 9000. Мета систем управління якістю, побудованих на основі цих стандартів, – забезпечення якості продукції, яку вимагає замовник і надання йому доказів спроможності підприємства досягти цього.

Основу стандартів на системи управління якістю формують сім принципів: орієнтація на замовника; лідерство; залучення всього персоналу до процесів управління якістю; процесний підхід; поліпшення; прийняття рішень на підставі фактичних даних; управління зв'язками [2].

Далі наведемо сім основних інструментів контролю якості

Таблиця 2 – Характеристика інструментів контролю якості [4]

Інструмент	Мета
1. Причинно наслідкова діаграма (діаграма Іскави, діаграма риб'ячий скелет)	Допомагає ідентифікувати та наочно представити причини конкретної проблеми або результату, виявити а потім послідовно усувати або мінімізувати вплив виявлених причин, що буде приводить до підвищення якості
2. Контрольні листки (таблиці перевірок)	Акумулює інформацію про дефекти для аналізу кількості та якості бракованих виробів у динаміці: систематизований збір даних для отримання чіткої «картини» фактів
3. Контрольні карти	Відображають характер зміни показника якості в часі; встановлення характеру від невідповідностей і оцінка стабільності процесу
4. Гістограми	Відображає залежність частоти влучення параметрів якості виробу або процесу у визначений інтервал значення від цих значень
5. Діаграма Парето	Наочно демонструє відносну важливість проблем чи умов, із метою вибору відправної точки для вирішення проблем відслідковування результату чи визначення основної причини проблеми
6. Діаграми розсіювання (діаграми розкиду, кореляційні поля)	Виявляють кореляцію (силу впливу) між двома різними факторами
7. Стратифікація (розташування)	З'ясування причини розкиду характеристик виробів, якщо існує припущення, що відхилення якості пов'язане з умовами виробництва; сортування даних за відповідними критеріями чи змінними

Першим фахівцем у сфері якості, що обґрунтував доцільність переходу від контролю якості до управління нею, був Дж. Джуран. Саме завдяки йому контроль якості став інструментом управління [4]. Він верше застосував правило Парето у сфері контролю якості. Найпоширеніші інструменти управління якістю та їх характеристики представлені в таблиці 3.

Таблиця 3 – Характеристика інструментів управління якістю [4]

Інструмент	Мета
1. Схеми процесів (послідовність операцій, маршрутна карта, блок-схема)	Графічна побудова послідовно стадій процесу з метою конкретизації розуміння взаємозв'язку стадій процесу чи проектування нового процесу
2. Мозкова атака	Створення якомога більшої кількості ідей із певної проблеми за короткий час
3. Графіки	Наочне виявлення взаємозалежності кількісних величин чи їх зміни і часі, прогнозування результату за тенденціями, що виявляються з їх допомогою
4. Діаграма спорідненості	Виявлення причин порушення процесів, їх систематизація, встановлення заходів щодо їх усунення
5. Діаграма залежності	Встановлення причин, що викликали появу проблем
6. Матрична діаграма	Встановлення відповідності та взаємозв'язку факторів
7. Діаграма у вигляді дерева	Відображення зв'язків між об'єктом і елементами, з яких він складається
8. Стрілочна діаграма	Використовується для складання оптимальних планів будь-яких заходів
9. Діаграма планування оцінки процесу	Оцінка термінів і способів реалізації програм
10. Аналіз матричних даних, матриця пріоритетів	Графічне зображення в декількох двовірних площинах
11. Встановлення орієнтирів	Зіставлення процесу з тими, що є у визнаних лідерів, і виявлення можливостей поліпшення якості, шляхом порівняння процесів і характеристик продукції

Розглядаючи на наведені вище методи та інструменти, ми можемо побачити, що існують певні проблеми при їх використанні. А саме те, що вони важкі для сприйняття персоналом підприємства, адже потребують знання інструментів і методів математичної статистики. Саме тому були розроблені сім принципів які є найбільш легкими для сприйняття персоналом.

Їх застосовують з такими намірами:

- Блок-схема – використовується для представлення організаційної структури, системи входу, потоків процесів роботи з документами, потоку рахунків тощо. Вона дозволяє ідентифікувати фактичний потік подій у системі.

- Контрольний лист – це перелік певних питань, проблем, наведених у таблиці чи документі, він допомагає організації виявити проблеми, які заважають якісному виробництву.

- Причино наслідкова діаграма – охоплює всі причини та ідеї, використовуючи метод мозкового штурму для виявлення найсильнішої перешкоди для підвищення якості.

- Діаграма Парето – стовпчаста діаграма, чи лінійна діаграма, які узагальнюють групу даних, які можуть бути абсолютно різними.

- Діаграма контролю – визначає чи використовують контроль під час виробничих процесів.

- Гістограма – розподіл числових даних, який надає необхідну інформацію про форму, розподіл або розповсюдження набору вибірових даних.

- Діаграма розсіювання – допомагає знайти причини і наслідки в системі, а також використовується для виявлення кореляції між цими двома змінними.

Список використаних джерел

1. Глебова А.О., Карчевський Б.О. Система управління якістю на підприємстві в умовах євроінтеграційних процесів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №8. С. 352–356.
2. Кривоберець М.М. Стандарти ISO 9000: зовнішні переваги, ступінь довіри, відповідальність міжнародним вимогам. *Агросвіт*. 2017. №1–2 С. 32–34
3. Астахов А., Хриплива Л. Система управління якістю – інструмент удосконалення загальної системи управління організацією (підприємством). *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2011. № 4. С. 60–64.
4. Рибалко-Рак Л. А., Панченко В. А. Використання інструментів управління якістю в роздрібному кооперативно торговельному підприємстві. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*, 2012, випуск 21. С. 123–129.

Нікітенко О.Ю.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
науковий керівник: **Пуртов В.Ф.,**
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

МЕТАВСЕСВІТ – НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО МЕНДЖМЕНТУ

Розвиток сучасних технологій завжди сприяв підвищенню розвитку ефективності підприємств. Більш ніж сто років тому, Генрі Форд винайшов конвеєр, який кардинально змінив підхід до серійного виробництва товарів. З того часу менеджери компаній не зупинялися у впровадженні передових технічних засобів. Кожне своєчасне рішення збільшувало у перспективі прибутки підприємств в десятки та навіть в сотні разів. Одним з таких рішень сьогодні є так званий «метавсесвіт» .

Метавсесвіт – це інструмент, який пропонує за допомогою VR-гарнітури поринути у віртуальний світ, який поєднує цифрові середовища [1]. Нова змодельована реальність поєднує у собі різноманітні аспекти соціальних мереж, онлайн-ігор, технологій блокчейн, віртуальної та доповненої реальності. Активну участь у розробці цього «світу» ведуть провідні компанії, такі як Meta (у минулому Facebook) та Microsoft. Ця технологія дає змогу в будь-який момент часу людям зібратися разом в одному місті, в якій би точці земної кулі вони не знаходилися, і почувати себе наче вони всі фізично знаходяться в одній кімнаті. Люди можуть бачити один одного у вигляді аватарів, які відповідають їх зовнішності. За допомогою спеціальних рукавиць на руках користувача технологією можна торкатися і маніпулювати віртуальними версіями товарів, таких як автомобіль або одяг.

Багато компаній, які використовують віддалену роботу, як і раніше, час від часу звертаються до особистих зустрічей. Але деякі експерти на робочих місцях очікують, що новий віртуальний простір докорінно змінить те, як багато людей виконують свою роботу, а також створить нові робочі місця, деякі з яких сьогодні невідомі. Хоча метавсесвіт все ще знаходиться на ранній стадії, а апаратне забезпечення може бути дорогим і незграбним, ці експерти бачать великі потенційні переваги, які спонукають компанії інвестувати найближчими роками.

Пол Оппонг, консультант з управління стратегії і трансформації бізнесу, припускає, що з технологією віртуального світу команди управління проектами можуть багато що виграти в плані більш ефективного обміну даними [2]. Команді співробітників не потрібно зайву годину або день, щоб щось розкопати або знайти потрібну людину, яка поділиться недостатньою

частиною головоломки — все це має бути на відстані одного кліка. Це має призвести до покращення координації та співпраці.

Метавсесвіт, ймовірно, надасть широкі можливості для ітеративного навчання. Теоретично можливості спілкування, рендерингу та взаємодії віртуального світу повинні дозволяти користувачам змішувати та поєднувати методи спілкування для створення тривимірних візуальних артефактів у реальному часі для навчання. Ці можливості також мають зменшити залежність від традиційного текстового чи усного спілкування для обміну досвіду та досягнення загального розуміння. Для компаній це буде можливістю пришвидшити та оптимізувати період стажування нових працівників. Наприклад, при навчанні нового складського робітника йому буде представлена повна віртуальна карта приміщення складу. Таким чином, новий робітник зможе вивчити розміщення усіх товарів, сидячи в себе вдома та не перешкоджаючи роботі, що йде на реальному складі.

Робота у віртуальних умовах може допомогти спростити те, що сьогодні є тривалим та складним процесом. Толга Куртоглу, головний технічний директор HP Inc., планує перевірити, як нові автомобілі справляються з аваріями, перш ніж вони будуть виконані.[3] Віртуальні автомобілі замінять справжні транспортні засоби та манекени та покажуть, як транспортний засіб поводить себе в будь-яких погодних чи дорожніх умовах.

Віртуальне середовище може дати людям, чия робота вимагає поведіння з небезпечним або дорогим обладнанням, можливість безпечно практикуватися або експериментувати з новими методами, говорить Джеремі Бейленсон, директор-засновник Лабораторії віртуальної людської взаємодії Стенфордського університету [3].

Очікується, що метавсесвіт також принесе проблеми, такі як посилення конкуренції за робочі місця та збільшення плинності кадрів, оскільки місцезнаходження співробітників стає менш важливим. Роботодавці могли б уважніше стежити за поведінкою працівників, що порушує питання конфіденційності. І віртуальні офіси зіткнуться з необхідністю введення нових правил, наприклад, дрес-коду для аватара.

Ми прийшли до висновку, що метавсесвіт – це сучасний перспективний інструмент менеджменту, який вирішує проблеми координації і співпраці, оптимізує ітеративне навчання працівників та спрощує складні та небезпечні процеси. Використання технології також несе за собою ризики у вигляді підвищення плинності кадрів та можливе порушення питання конфіденційності.

Список використаних джерел

1. Wikipedia: Метавсесвіт URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Метавсесвіт> (дата звернення 20.05.2022)
2. How Will the Metaverse Change Project Management? URL: https://www.projectmanagement.com/contentPages/article.cfm?ID=776012&thisPageURL=/articles/776012/how-will-the-metaverse-change-project-management-#_=_ (дата звернення 20.05.2022)
3. The Wall Street Journal: Why the Metaverse Will Change the Way You Work URL : https://www.wsj.com/articles/why-the-metaverse-will-change-the-way-you-work-11644229800?mod=management_lead_pos6 (дата звернення 20.05.2022)

Литвин О.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ

У своєму повсякденному житті людина часто може стати учасником конфлікту, навіть за умови, що вона не є ініціатором з'ясування відносин та абсолютно не налаштована сваритися з кимось. Нерідко конфлікти виникають на робочому місці (між колегами, між роботодавцем та підлеглим), на побутовому рівні (між особами, які перебувають у родинних та особистих відносинах), з пересічними громадянами (так звані, випадкові конфлікти з незнайомими людьми). Як правило, конфліктні ситуації виникають з різних підстав. Це може бути професійна конкуренція, невиказані накопичені претензії, антипатія до людини, роздратованість, поганий настрій, погане самопочуття – все це можна назвати чинниками, які провокують конфлікти. Але є дещо спільне у виникненні конфліктів – це бажання нав'язати свою точку зору, переконати людини у своїй власній правоті, відмінності у поглядах на одні і ті самі речі.

Тож будь-який конфлікт, хоч тривалий, хоч щойно виниклий, потребують свого вирішення, оскільки, чим більша тривалість непорозуміння між особами, тим непростіше вийти з цієї неприємної ситуації та тим гірші наслідки для обох сторін конфлікту. Але ж існують важкі ситуації, коли сторони конфлікту не можуть самотійно його подолати. Особливо часто це стосується вирішення правових проблем.

Медіація вважається альтернативним процесом вирішення та врегулювання спорів. В Україні вона розвивається вже не одне десятиліття. Спеціалісти у сфері медіації підтримують думку, що важливість її полягає у застосуванні при вирішенні конфліктів, коли є можливість зберегти стосунки або при ризиках репутаційних втрат.

Отже, згідно зі ст. 1 Закону України «Про медіацію» можемо визначити медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів)

намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Цим же нормативно-правовим актом визначаються основні характеристики медіатора, а саме: 1) підготовленість; 2) нейтральність; 3) незалежність; 4) неупередженість. Тобто коли сторони готові до позасудової процедури за участі третьої особи – медіатора, проводяться переговори з метою запобігти виникненню або затягуванню конфлікту.

Для молодих правників медіація є гарним професійним стартом, оскільки ще під час навчання дозволяє зробити посередницьку примирну діяльність частиною свого професійного життя. Надає здобувачам вищої освіти отримати практичні навички та отримати ази професійної етики. Така можливість у майбутніх правників виникає під час роботи в юридичній клініці, коли вони мають можливість стати медіаторами у реальних справах та життєвих ситуаціях клієнтів [2]. Також медіація в юридичних клініках розвиває у майбутніх правниках навички посередництва та ведення переговорів.

Варто зазначити, що медіація у сучасному світі широко використовується як в Україні, так і в більшості розвинених країн, як ефективний спосіб вирішення спорів та конфліктів. Це стосується і сімейних, і соціальних, і трудових спорів. А якщо взяти до уваги такі правові проблеми, як: розірвання шлюбу, стягнення аліментів, розподіл майна або місце проживання дитини, то правники вважають дієвим інструментом в цих питаннях саме медіацію.

Потужним пріоритетом обрання саме медіації у порівнянні з доведенням справ до суду є для сторін конфіденційність цієї процедури. Також, як зазначалося вище, якщо сторони бажають зберегти людські, професійні, особисті, стосунки, то в цьому випадку лише медіація дозволяє не залишатися ворогами, як це часто відбувається після розгляду правових питань в суді. А для цього потрібен медіатор, який дійсно володіє не лише професійними знаннями, гарно орієнтується в законодавстві, але й добре розуміється на психології людей, має тактовність, терпіння та об'єктивно виконує свою роботу.

Важливим моментом у медіації є те, що будь-яка сторона може завжди вийти з процесу переговорів, якщо не бачить сенсу чи позитивного результату від нього. Таким правом наділений і сам медіатор. Тому що з боку завжди легше зрозуміти, чи налаштовані сторони на вирішення конфліктної ситуації, чи просто затягують час не збираються вирішувати спір мирним шляхом. Отже, від кожної людини окремо залежить, який шлях вона обирає. Чи приймати рішення розтрачувати свої сили на підтримку та продовження конфлікту, чи довірити вирішення правової проблеми професіоналу, який за допомогою медіації та своїх знань та вмінь зможе врятувати ситуацію та вийти з неї без максимальних втрат [3].

Список використаних джерел

1. Про медіацію. Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення 22.05.2022).
2. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / За загал. ред. В.М. Сущенко. – К.: Ваіте, 2020 – 274 с.
3. Островська О.А., Фінько О.Л. Медіація як альтернативний спосіб урегулювання конфліктів та консалтингова послуга. Економічна теорія та історія економічної думки. – Випуск 21. 2018 – С. 34–38.

Мінченко О.В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
науковий керівник: **Павлова Н.В.,**
підполковник поліції, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Результативність проведення допитів насамперед визначається неухильним дотриманням процесуальних норм і вмільм використанням слідчим тактичних прийомів провадження цієї слідчої дії, особливо під час допиту неповнолітніх.

Допит обґрунтовано належить до найпоширеніших та інформативних слідчих дій. Він не тільки дозволяє отримати свідчення особи, яка допитується, але й забезпечує обвинуваченому, підозрюваному, потерпілому можливість відстоювати свої інтереси. Невипадково провадження допитів та очних ставок займає, за даними А.Б. Соловйова, понад чверть робочого часу слідчих, тоді як на виконання інших слідчих дій залишається лише близько 4% часу; свідчення є переважним доказом, що використовується у кримінальному судочинстві [2, с. 127]. Звідси витікає важливість подальшого розвитку правових норм, що регламентують допит, причому, на мій погляд, насамперед удосконалення потребує допит який проводиться саме у ході досудового провадження, а не судового розгляду.

Тактичні прийоми завжди припускають психологічний вплив, важливо визначити при формуванні та застосуванні їх допустимість та правомірність, виходячи при цьому з наукових та етичних критеріїв, що зумовлюють можливість їх введення до судочинства. Психологічні прийоми реалізуються у тактичних прийомах та мають самостійне значення на окремих етапах діяльності слідчого у процесі виконання деяких слідчих дій, переслідуючи при цьому різні цілі: встановлення психологічного контакту, визначення

деяких характеристик характеру суб'єктів процесу, визначення їх темпераменту, просторової орієнтації тощо.

Будь-яка тактика, зокрема тактика слідчих дій, має своїм предметом сукупність прийомів цілеспрямованої діяльності зі сфери взаємовідносин людей, переважно – із сфери конфліктних відносин, відносин боротьби. Учасники процесу змушені інформаційно інтригувати слідчого, тобто вони приховують, спотворюють, перебільшують, применшують, перетворюють відомості, що мають значення для справи.

Отже, інтрига – це неминучий елемент розслідування, створює ситуацію, керує діями слідчого, як і діями його процесуального опонента.

У процесі розслідування слідчий постійно взаємодіє з учасниками судочинства, надаючи на них певний психологічний вплив. У зв'язку з викладеним теоретичний і практичний інтерес представляє використання, питань пов'язаних з психічним насильством, обманом та так званими «слідчі хитрощі» [1; 4].

Навіть Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», багато в чому ґрунтується на дезінформації та обмані, як засобі виявлення та розкриття злочинів. Обман в даному випадку, який використаний оперативним співробітником не вважається аморальним; не вдаючись до обману, неможливо впровадитися в злочинне угруповання, взяти на місці злочину хабарника, здирника тощо.

Сором'язливе маскування слова «обман» висвітлюється спеціальним терміном «легендування», що справи не змінює» [2, с. 75]. Дані опитування співробітників в органах прокуратури та внутрішніх справ, з яких витікає, що 75% респондентів вважають обман допустимим, хоч і вдаються до нього рідко або взагалі не вдаються; 10% вважають обман аморальним та неприпустимим у слідчій практиці, вказуючи в той же час, що рекомендовані в літературі «пастки» та «хитрощі» вони вважають підставами що ґрунтуються на обмані; 15% респондентів у тій чи іншій формі ухилилися від прямої відповіді.

Слушною видається позиція О.М. Процюк, згідно з якою «допит є одним із важчих комунікаційних процесів слідчої діяльності. Він передбачає взаємний обмін діями, інформацією і станами включених до нього суб'єктів, а тому для досягнення запланованих цілей у результаті його проведення професійне спілкування слідчого має бути ретельно підготовленим, що неможливо без відповідного методичного забезпечення» [3, с. 3].

Допитувані у кримінальному провадженні особи можуть мати такі основні статуси: підозрюваного/обвинуваченого, потерпілого та свідка. Кожен із них має специфіку, водночас допит як слідчу дію проводять відповідно до встановлених вимог, що загалом забезпечує одностайність у формі його проведення. Також специфіки досліджуваних слідчій (розшуковій) дії додає локалізація проведення допиту.

Перше, що привертає увагу: відбувається дедалі більше зближення процедури допиту під час попереднього розслідування з процесом отримання пояснень під час дослідчої перевірки. Вивчення правозастосовної практики переконливо свідчить у тому, що у більшості справ є, поруч із показаннями учасників процесу, раніше отримані від нього пояснення, найчастіше ідентичні за змістом.

Таке дублювання не сприяє ефективності кримінального судочинства: слідчий (дізнавач) двічі виконує схожі процесуальні дії, що призводить до додаткових трудовитрат. Не додає це громадянам бажання допомагати правоохоронним органам у встановленні обставин злочину; мимовільним очевидцям важко пояснити нюанси вітчизняного доказового права, що змушує їх знову приходити до слідчого для повторення розповіді про побачене [2].

Основна відмінність допиту досліджуваних учасників кримінального провадження, на мою думку, полягає в такому: «у разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань».

Водночас свідок, потерпілий підозрюваний/обвинувачений, підсудний мають право, але не зобов'язані своїми показаннями і поясненнями сприяти з'ясуванню істини у кримінальній справі і в будь-який момент провадження у справі можуть скористатися своїм конституційним правом на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів» [3, с. 13].

Практично основні відмінності допиту від отримання слідчим пояснень полягають, по-перше, у передбаченій кримінальній відповідальності за дачу завідомо хибних показань, і, по-друге, у можливості застосування до допитуваної особи примусових заходів (зобов'язання про явку(виклику), приводу, грошового стягнення).

Список використаних джерел

1. Хаммуді А. В. Особливості допиту потерпілого, свідка під час досудового розслідування в судовому засіданні / А. В. Хаммуді // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – Вип. 4. – С. 276–284. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2016_4_33.
2. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Деревянкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук. – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.
3. Корнакова С.В., Сергеева О.С. Психологічні та тактичні особливості першого допиту неповнолітнього підозрюваного. Пролог: журнал про право. 2017. № 3. С. 29–35.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2503>

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ НАУКИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Діяльність у сфері науки в Україні регулюється Конституцією України [1] і Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2]. Україна має вагомий науковий та науково-технічний потенціал, відомі наукові школи та визначні наукові досягнення, що сконцентровані в академічній, вузівській та галузевій сферах. У Конституції України зазначено, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків країни зі світовим співтовариством [2]. Наука є однією із форм суспільної свідомості, яка охоплює різні погляди, ідеї, теорії розвитку природи і суспільства. Вона в цілому визначається суспільним буттям, умовами і потребами матеріального і духовного розвитку людства. Наука – це сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Її метою є опис, пояснення і прогнозування процесів та явищ дійсності, що складають її предмет на основі відомих і відкритих нею законів [3].

Щодо юридичної науки, то тут погляди вчених-юристів різняться: одні науковці ототожнюють терміни «правознавство», «юриспруденція», «юридична наука», стверджуючи, що основою є зміст цього поняття, але не назва; інші вважають, що це сукупність, низка окремих юридичних наук, кожна з яких має свій предмет; окрема група вчених визначає системну юридичну науку терміном юриспруденція, наголошуючи, що до її складу входить не тільки правознавство, а й державознавство та інші державно-правові явища.

Юридична наука – це суспільна наука, що вивчає закономірності виникнення й розвитку держави і права, їхні соціальні цінності та роль у суспільному житті людини й держави, а також систему правових норм, які регулюють відносини в суспільстві [4].

На сучасному етапі державотворчого процесу є всі підстави стверджувати, що Україна, за роки незалежності, як держава відбулася, але, звичайно, і досі існують важливі державно-правові проблеми. Їхнє вирішення, усунення найперше пов'язане з розвитком наукових досліджень у сфері державно-правового будівництва, впровадженням наукових пропозицій та рекомендацій у практичну праводержавотворчу діяльність. Нині кожне важливе управлінське рішення, для його ефективної реалізації, потребує всебічного наукового обґрунтування. За період національного державного відродження юридична наука інтенсивно формувалася. Такі

зрушення у юриспруденції викликанні сутнісними змінами у суспільному житті, які пов'язанні, у першу чергу, з глобалізацією, індивідуалізацією соціальних процесів, переосмислення цінностей. Багато зусиль спрямовано на ліквідацію ідеологічних стереотипів, вироблення нових критеріїв, підходів, принципів, концептів, теорій, алгоритмів, еталонів, планів, програм, проектів, технологій, доктрин, стратегій, що базуються на світових стандартах державотворення. Сьогодні юриспруденція розвивається шляхом юридизації науки, своєрідного процесу активізації суспільного життя, коли правознавство, у своєму функціонуванні, все більше використовує концепти, закони, підходи, явища інших наук [5, с. 3].

Сучасна наука в цілому переживає не найкращі часи. Здійснюючи аналіз стану наукової діяльності в Україні, спостерігаємо тенденцію до зниження наукового потенціалу. Починаючи з 1990 року в Україні для розвитку науки стали характерними: скорочення обсягів фінансування з боку держави, участь науковців у комерційних тендерах на проведення тих чи інших досліджень, розширення співпраці українських науковців з науковцями з інших країн, а разом з тим міграція кадрів вищої кваліфікації в інші країни, неналежне оновлення матеріально-технічної бази наукових установ. Адже наука – це насамперед талановиті вчені, які мають доступ до світової інфраструктури.

На сьогодні Україна втратила значну кількість власного науково-технічного ресурсу, а криза останніх років і сьогодні не дозволяє зупинити навколо нього деструктивні процеси. Водночас нова хвиля глобальної нестабільності вимагає рішучих і термінових дій, про необхідність яких, в Україні, наголошується з самих високих державних трибун.

Серед завдань, що постають на шляху розвитку правової системи України, особливої уваги заслуговує питання піднесення рівня функціонування системи юридичної освіти. Фактичний стан системи юридичного навчання сприймається крізь призму стандартів, нормативно визначених в документах національного та міжнародного рівня, які стосуються стратегічних питань, а також висловлених доктринально в працях представників наукової еліти, що стосуються проблеми тактичного плану [6, с. 11–17].

До ряду проблем, що існують слід віднести і рівень організації роботи органів правосуддя, низький рівень захищеності прав та свобод громадян, непрофесійність, корумпованість у діяльності юристів, деморалізація кадрового потенціалу та інші. Увагу слід також звернути на сучасний стан юридичної наукової та навчальної діяльності, адже система юридичної освіти перебуває у віддаленості до вимог юридичної практики. Значного вдосконалення потребує підвищення рівня надання послуг юридичними закладами.

Проте, не зважаючи на багаторічні труднощі й перешкоди, українська наука, що тримається значною мірою на ентузіастах, у переважній кількості галузей продовжує гідно конкурувати з провідними закордонними науковими установами. Наприклад, провідні позиції України в окремих галузях офіційно визнаються світовою науковою спільнотою. Великий поштовх для розвитку української науки дало також відродження військово-промислового комплексу України.

Таким чином, необхідно зазначити, що в першу чергу необхідно збільшити фінансування наукових установ, підвищити зарплати вченим, оновити парк науково-технічних приладів, осучаснити матеріально-технічну базу тощо. Разом з цим нам потрібно створювати механізми відбору та просування найбільш талановитих і підготовлених учених, особливо молодих. Перспективи розвитку науки в Україні багато в чому залежать не тільки від здатності науковців працювати на високому професійному рівні, їх подальшої інтеграції в міжнародну наукову спільноту, а й від активної і принципової позиції самих учених щодо захисту інтересів вітчизняної науки і українського народу. Тільки об'єднуючи зусилля у цьому напрямі, можна сподіватися на позитивні зміни в розвитку і наукової сфери, і українського суспільства в цілому.

Однак, становлення України як правової держави передбачає, в першу чергу, створення наукового підґрунтя правової системи та відповідної законодавчої і нормативно-правової бази, включаючи її ефективне функціонування у всіх напрямках та складових. А відтак, це – яскраве свідчення того, що юридична наука є питанням виключно державної ваги!

Список використаних джерел

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2013. 96 с.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 06 квітня 2022 р., підстава 1986-IX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70 Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998. ISBN 966-7492-00-1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://leksika.com.ua/legal/>.
4. Юридичні терміни. Тлумачний словник/ Ю70 В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. — 2-ге вид., стереотипне.— К.: Либідь, 2004. — 320 с.
5. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. / М.В. Кравчук (авт.-упоряд). – Тернопіль: Екон. думка, 2016. – 574 с.
6. Андрущенко В.П. Основні тенденції розвитку юридичної освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу). Вища освіта України. 2001. С. 11–17.

Sokolvak Viktoriia Yu.,
Undergraduate Student,
National Aviation University,
Scientific Adviser: *Filinovych Valeriia V.,*
PhD in Law, Associate Professor of Civil Law and Procedure
National Aviation University

COPYRIGHT PROTECTION PROCEDURE AND METHODS OF CIVIL PROTECTION

As we noted earlier, the issue of copyright protection is quite relevant. And we believe that it is interesting and useful to consider the procedure for their protection in the civil process of Ukraine in accordance with the laws of our state.

Copyright, a form of intellectual property law, protects original works of authorship including literary, dramatic, musical, and artistic works, such as poetry, novels, movies, songs, computer software, and architecture. Copyright does not protect facts, ideas, systems, or methods of operation, although it may protect the way these things are expressed [1].

According to Article 432 of the Civil Code of Ukraine on protection of intellectual property rights by the court:

1. Everyone has the right to apply to a court for the protection of his intellectual property rights in accordance with Article 16 of this Code.

2. The court in cases and in the manner prescribed by law, may decide, in particular, on:

1) application of immediate measures to prevent infringement of intellectual property rights and preservation of relevant evidence;

2) suspension of the passage through the customs border of Ukraine of goods, the import or export of which is carried out in violation of intellectual property rights;

3) withdrawal from civil circulation of goods manufactured or put into civil circulation in violation of intellectual property rights and destruction of such goods;

4) seizure from civil circulation of materials and tools that were used mainly for the manufacture of goods in violation of intellectual property rights or seizure and destruction of such materials and tools;

5) application of a one-time monetary penalty instead of compensation for damages for illegal use of the object of intellectual property rights. The amount of the penalty is determined in accordance with the law, taking into account the guilt of the person and other significant circumstances;

6) publication in the media of information about the infringement of intellectual property rights and the content of the court decision on such infringement [2].

As a means of judicial protection of copyright and related rights and interests protected by law, the statement of claim is in civil law, on the one hand, a request to the court to administer justice and, on the other hand, addressed to the defendant substantive a requirement to perform his duty or to recognize the presence or absence of legal relations. The claim procedure of protection is applied in all cases, except those which are directly specified in the law [3, p. 78].

Thus, analyzing the Ukrainian legislation and the opinions of prominent scientists, we can make a conclusion that copyright protection in Ukraine is regulated by the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights". Under this law, the author has the right to protect his rights in court and out of court. Cases concerning copyright disputes are subject to the general procedure of civil proceedings (or commercial, if both parties to the dispute are legal entities). Therefore, the dispute will be heard by the local general or commercial court at the place of residence or location of the defendant.

References

1. Copyright in General. URL: <https://www.copyright.gov/help/faq/faq-general.html> (Last accessed: 23.04.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2301> (Last accessed: 23.04.2022).
3. Гончарова І. Захист авторського права в Україні. Київ: Право України, 1998. С. 77-80.

UDC: 347.44

Sokolvak Viktoriia Yu.,

Undergraduate Student,
National Aviation University,

Scientific Adviser: ***Kmetyk Khrystyna V.,***
PhD in Law, Associate Professor of Civil Law and Procedure
National Aviation University

THE CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF FOREIGN TRADE CONTRACT

Drawing up a foreign economic contract is one of the most important components of a foreign economic transaction, the contract regulates its terms, rights and obligations of the parties, as well as their liability in case of breach of contract, where possible risks and ways to minimize them.

For a better understanding of our topic, we propose to consider the concept of this contract. Foreign economic contract is a material agreement between two or more subjects of foreign economic activity and their foreign counterparties, aimed at establishing, changing or terminating their mutual rights and obligations in foreign economic activity [1].

Entities that are parties to a foreign economic agreement (contract) should be able to enter into an agreement in accordance with the Law “On Foreign Economic Activity” and other laws of Ukraine and/or the place of conclusion of the agreement. Subjects of foreign economic activity in drafting the text of the agreement have the right to use known international customs, recommendations of international bodies and organizations, unless prohibited directly and exclusively by the above Law of Ukraine and other laws of Ukraine [2].

It should also be noted that the main points of the foreign trade agreement are: preamble; the subject of the contract; basic conditions and terms of delivery; terms of payments (settlements); contract amount; conditions of delivery (acceptance) of goods; packaging and labelling; responsibilities of the parties; force majeure; sanctions and complaints; arbitration; the term of the contract; legal addresses, postal, payment and shipping details of contractors, signatures and seals of contract participants [3].

A foreign economic agreement (contract) is concluded by a subject of foreign economic activity or its representative in simple written or electronic form, unless otherwise provided by an international agreement of Ukraine or law. In the case of export of services (except transport), a foreign trade agreement (contract) may be concluded by accepting a public offer of an agreement (offer) or by exchanging electronic messages, or otherwise, in particular by invoicing, including in electronic form, for services provided. The authority of the representative to conclude a foreign economic agreement (contract) may follow from a power of attorney (power of attorney), constituent documents, agreements and other grounds that do not contradict this Law. Actions performed on behalf of a foreign subject of foreign economic activity by a subject of foreign economic activity of Ukraine, duly authorized to do so, are considered actions of this foreign subject of foreign economic activity [1].

The signing of a foreign economic agreement (contract) of a subject of foreign economic activity does not require the permission of any body of state power, administration or higher-ranking organization, except as provided by the laws of Ukraine. The rights and obligations of the parties to foreign economic agreements (contracts) are determined by the law of the place of its conclusion, unless the parties have agreed otherwise. The place of concluding the agreement is determined by the laws of Ukraine [2].

Thus, analysing all the above, we can conclude that this agreement has the main features of the agreement: agreement, i.e. for its existence there should be a compromise, the coincidence of the will of the participants; agreement of two

or more persons, i.e. a contract cannot arise from the will of only one party; focus on establishing, changing or terminating civil rights and obligations.

References

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII : дата оновлення 01.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n171> (дата звернення: 19.04.2022).
2. Зовнішньоекономічний договір як основна форма зовнішньоекономічної діяльності. URL: <http://zbs.lutsk.ua/news/sub-ektam-zed/zovnishnoekonomichnyi-dogovir-yak-osnovna-forma-zovnishnoekonomichnoi-diyalnosti/>
4. Зовнішньоекономічний контракт: особливості складання. URL: http://consult-ved.com.ua/inform/%D1%81ontract_ved?languech=ua

UDC: 347.44

Shyian Yuliia V.,

Undergraduate Student,

National Aviation University,

Scientific Adviser: ***Kmetyk Khrystyna V.,***

PhD in Law, Associate Professor of Civil Law and Procedure

National Aviation University

LEASING CONTRACT: THE TYPES AND ESSENTIAL TERMS

In the modern conditions of development of Ukraine, the leasing services market is practically at the stage of stagnation, a significant number of market operators have ceased their activities. It is also worth paying attention to the fact that the phenomenon of leasing in Ukraine.

For the first time, legislative norms regulating leasing contracts appeared in 1997 with the adoption of the Law of Ukraine “On Financial Leasing”, but this norm has expired to date, instead of it in 2021, a new Law “On Financial Leasing” was adopted.

The Civil Code of Ukraine defines the agreement as an agreement between two or more parties aimed at establishing, changing or terminating civil rights and obligations [1].

It is worth noting that the conclusion of the contract is actually the beginning of the emergence of civil legal relations. This provision of the same time of the appearance of the Roman law is an axiom.

Leasing is considered as one of the progressive forms of providing producers with means of production, and is a relatively new type of obligation for our economic system. As a type of lease, leasing operations began to develop intensively in a number of countries, including the United States, Japan, the

Western Europe, in the period after the World War II and today have become an integral part of the economy in the most industrialized countries and many developing countries [2].

In accordance with Art. 806 of the Civil Code of Ukraine, under the leasing contract one party (lessor) transfers or undertakes to transfer to the other party (lessee) for possession and use of property owned by the lessor on the right of ownership and acquired by it without prior agreement with the lessee (direct leasing), or property specially purchased by the lessor from the seller (supplier) in accordance with the specifications and conditions established by the lessee (indirect leasing) for a certain period and for a set fee (leasing payments) [1].

Depending on the peculiarities of leasing operations, leasing can be of two types: financial or operational. By the form, leasing is divided into reverse, share and international [3].

The construction of the leasing contract was built by a legislator in the Central Committee of Ukraine as a type of contract of hire (lease), therefore, the general provisions on hiring (lease) are applied to the leasing contract, taking into account the peculiarities, established by Paragraph 6 of Chapter 58 of the Civil Code of Ukraine and other legislative acts regulating leasing relations (Part 2 of Article 806 of the Civil Code of Ukraine). In addition, the general provisions on the sale and purchase and provision of the supply contract, unless otherwise provided by law, apply to the relations related to leasing [4].

The Law of Ukraine “On Financial Leasing” discloses the essential terms of the leasing contract, in particular:

- the name of the parties;

- name and description of the financial leasing object, indicating individual signs that make it possible to clearly identify it;

- the period for which the lessee is granted the right to own and use the object of financial leasing;

- the term of transfer of the object of financial leasing to the lessee;

- the procedure and schedule of payment by the lessee of leasing payments, which contains the total amount payable, the amount, terms and amount of such payments (including advance payment), other payments directly related to the execution of the financial leasing contract;

- the size, procedure for calculating and the conditions for payment of additional payments and commissions (if any) related to the conclusion, execution, change and termination of the financial leasing contract, early redemption of the financial leasing object, as well as the procedure for changing and / or indexing such payments;

- provisions on the need to conclude contracts for the services of third parties (if any), including insurance of the financial leasing object and / or risks associated with the implementation of the financial leasing contract, and the determination of the person obliged to carry out insurance [5].

With the consent of the parties, other conditions could be specified in the leasing contract [2].

Thus, under the effective legislation of Ukraine, we can conclude that leasing is a kind of hiring property when the property is transferred to the lessee only for use. However, even with the change and improvement of the effective regulatory legal acts of Ukraine, the legal regulation of the leasing contract is ambiguous and requires the more detailed regulation.

References

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3883> (date of access: 21.04.2022).
2. Лізингові операції: веб сайт. URL: <https://leschishin.org/review/r006.php> (date of access: 21.04.2022).
3. Договір лізингу: веб сайт. URL: <https://testderz.com/zno-pravo/civil-law-lecture/%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80-%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%83/> (date of access: 21.04.2022).
4. В.О. Гончаренко. Особливості договору лізингу як виду договору найму (оренди) за цивільним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. URL: <http://www.apdp.in.ua/v43/20.pdf> (date of access: 21.04.2022).
5. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021р. № 1201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (date of access: 21.04.2022).

UDC: 347.963

Shyian Yuliia V.,

Undergraduate Student,

National Aviation University,

Scientific Adviser: ***Filinovych Valeriia V.,***

PhD in Law, Associate Professor of Civil Law and Procedure

National Aviation University

LEGAL GROUNDS AND FORMS OF PARTICIPATION OF THE PROSECUTOR IN CIVIL PROCEEDINGS

Significant influence on the participation of the prosecutor in the civil process and on the grounds of the prosecutor's participation in the civil process was carried out by the reform of the Institute of Public Prosecution and the adoption of the new Law "On the Prosecutor's Office". The question of the form of participation of the prosecutor in civil proceedings is quite relevant among the problems of the theory of civil procedural law, since legal regulation is directly related to the effectiveness of the realization of the rights of the individual, other

subjects of law, as well as the implementation of the judiciary in the legal forms of protection of rights.

With the adoption of new legislation in the field of prosecutor's office, the grounds for the prosecutor's participation in the civil process have also changed. The prosecutor represents in court the interests of a citizen (citizen of Ukraine, foreigner or stateless person) in cases where such a person is not able to independently protect his violated or disputed rights or exercise procedural powers due to the failure to reach adulthood, incapacity or limited capacity, and legal representatives or bodies to which the law granted the right to protect the rights, freedoms and interests of such a person do not exercise or improperly protect him [1].

In accordance with Article 131-1 of the Constitution of Ukraine, there is a prosecutor's office in Ukraine, which carries out 1) maintaining public prosecution in court; 2) organization and procedural management of pre-trial investigation, resolution in accordance with the law of other issues during criminal proceedings, supervision of secret and other investigative and investigative actions of law enforcement agencies; 3) representation of the interests of the state in court in exceptional cases and in the manner prescribed by law [2].

The prosecutor's entry into the process of the case is possible on his own initiative, on the initiative of the court and at the request of the law. Admission to the process on its own initiative is optional, admission at the request of the law and the court is mandatory. Thus, the nature of the prosecutor's will to participate in the civil trial in the case – the method of entering the process determines the type of such participation – optional participation (optional) and imperative (mandatory) [3, p. 125].

On his own initiative, the prosecutor applies to the court if such a requirement is expressly specified in the law, for example, on the recognition of marriage as invalid, deprivation of parental rights, compensation for damage caused as a result of violated environmental legislation, and termination of environmentally hazardous activities, cancellation of adoption or recognition of it as invalid, etc. Also, on his own initiative, the prosecutor applies to the court in accordance with the provisions of Part 2 of Art. 23 of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" [4].

In accordance with paragraph 3 art. 56 of the CPC, the prosecutor appeals to the court with a statement of claim, participates in the consideration of cases on his claims, and can also enter on his own initiative in a case in which proceedings are opened on the claim of another person, before the start of the consideration of the case on the merits, submits an appeal, cassation appeal, an application for review of the court decision under newly discovered or exceptional circumstances [5].

As a result of the analysis of the available research of scientists on the issue of legal grounds and forms of participation of the prosecutor in the civil process,

we came to the conclusion that the grounds for the prosecutor's participation in the civil process are clearly defined by the current legislation of Ukraine. Also there are 2 forms of participation of the prosecutor in the civil process, namely: the opening of proceedings in the case by applying to the court with a statement of claim (application); entering on its own initiative into a case in which proceedings are opened on the claim of another person, before the start of consideration of the case on the merits, filing an appeal, cassation appeal, application for review of a court decision under newly discovered or exceptional circumstances.

References

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (Last accessed: 22.04.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Last accessed: 21.04.2022).
3. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. Київ, 2005. 624 с.
4. Волкова Н.В. Щодо участі прокурора у цивільному процесі (окремі аспекти). *Правова держава*. 2016. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/339377.pdf> (Last accessed: 24.04.2022).
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Last accessed: 23.04.2022).

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

Кравець А.С.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Івано-Франківського національно технічного університету нафти і газу

науковий керівник: **Белей О.І.,**

кандидат технічних наук, доцент

Івано-Франківського національно технічного університету нафти і газу

співавтор: **Штаєр Л.О.,**

кандидат технічних наук, доцент

Івано-Франківського національно технічного університету нафти і газу

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ГІДРОСПОРУДИ

Анотація. Теза присвячена побудові структурної схеми впливу метеорологічних факторів на гідротехнічні захисні споруди з метою забезпечення екологічної безпеки довкілля.

Ключові поля: метеорологічні фактори, екологічна безпека, моніторинг.

Постановка проблеми. Об'єкт досліджень – вплив метеорологічних факторів на гідротехнічні споруди з метою забезпечення екологічної безпеки довкілля.

Мета – забезпечення екологічної безпеки довкілля шляхом моніторингу метеорологічних факторів.

Стан дослідження. Гідротехнічні споруди призначені не тільки для використання водних ресурсів, а й для боротьби з водними стихіями. Вони повинні мати значний запас міцності, стійкості до циклічних навантажень під час повеней, паводкових вод протягом великих проміжків часу, оскільки їхнє руйнування може призвести до значної шкоди довкіллю, народному господарству, економічних збитків та навіть до людських жертв.

До гідротехнічних споруд відносяться греблі й дамби різного призначення та їхні конструктивні елементи: водоскиди, водоспуски, споруди водовідведення: тунелі, канали, труби, лотки; регуляційні споруди, накопичувачі промислових відходів, ставки, відкриті водозабори, гідромеханічне та механічне обладнання, призначене для нормального функціонування споруд

Тривалі за часовим проміжком паводкові води, які переходять у повені задають потужний водяний тиск на основні частини гідротехнічних споруд (нижні, верхні б'єфи) і наслідком такого розм'якшення може бути прорив дамби, що несе за собою негативні наслідки [1].

Виклад основного матеріалу. Наведена структурна модель також складає теоретичні передумови для розроблення автоматизованої системи моніторингу метеорологічних факторів, а також дозволяє виділити і врахувати небезпечні фактори з метою попередження стихійних явищ, таких як суфозії та селеві потоки (рис. 1.1).

Наприклад, випадання атмосферних опадів на перезволожені ґрунти інтенсифікує схиловий стік води в 1.5–12 разів сильніше, що призводить до негативного впливу на екологічну безпеку довкілля [2].

Збільшення рівня ґрунтових вод (надалі РГВ) супроводжується виходом на поверхню підземних вод, які призводить до їх часткового руйнування або підриву дамб чи гребель. З перелічених чинників найважливішими вважають атмосферні опади, що безпосередньо впливають на стік.

Внаслідок підняття рівня води в річках збільшується навантаженість на технічні споруди, які призначені для захисту населення, сільськогосподарських угідь від прориву дамб, гребель.

Рисунок 1.1 – Структурна модель впливу метеорологічних факторів

Висновки. Структурна модель описала, що атмосферні опади, температура, вологість ґрунту – головні кліматичні чинники стоку, які негативно впливають на екологічну безпеку довкілля, а також чинять постійний опір, підмив гідротехнічних споруд.

Список використаних джерел

1. Olijnyk A. P. Development of the information system for analysis the parameters of the loading of hydraulic structures / A. P. Olijnyk, O. Y. Mirzoieva, O. I. Belei // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». – 2021. – №4. – С. 136–143.
2. Клапоущак О. І. Забезпечення екологічної безпеки довкілля шляхом моніторингу рівня паводкових вод: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. техн. наук : спец. 21.06.01 “Екологічна безпека” / О. І. Клапоущак. – Івано–Франківськ., 2015. – 23 с.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Балабуха Ю.О.,

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Балабуха В.І.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

Гембарська С.Б.,

кандидат фізико-математичних наук,
завідувач кафедри теорії функцій та методики навчання математики
Волинського національного університету ім. Лесі Українки

НАЙКРАЩЕ НАБЛИЖЕННЯ КЛАСІВ ПЕРІОДИЧНИХ ФУНКЦІЙ БАГАТЬОХ ЗМІННИХ З УЗАГАЛЬНЕНОЮ МІШАНОЮ ПОХІДНОЮ У ПРОСТОРИ L_2

Вже більше шістдесяти років в теорії наближення функцій потужно розвивається напрям досліджень пов'язаний зі встановленням оцінок апроксимаційних характеристик класів періодичних функцій багатьох змінних. Прийнято вважати, що фундамент теорії наближення класів функцій багатьох змінних (класи Соболева) був закладений К.І. Бабенком [1]. У подальшому теорія розвивалася у двох основних напрямках. З одного боку розглядалися різноманітні функціональні класи, а з іншого одержувалися оцінки різного роду апроксимаційних характеристик. Слід зазначити, що інтенсивність згаданих напрямів досліджень визначається їх широкими застосуваннями, як в самій теорії функцій, так і в інших галузях математики і техніки.

Метою дослідження було отримати точні значення найкращих наближень класів періодичних функцій багатьох змінних з узагальненою мішаною похідною у метриці простору L_2 . В якості апарату наближення розглядаються тригонометричні поліноми з «номерами» гармонік зі східчастого гіперболічного хреста.

Результати дослідження. Нехай $\mathbb{R}^d - d$ – вимірний простір точок $x = (x_1, \dots, x_d)$, $T^d = \prod_{j=1}^d [0; 2\pi]$, $L_2(T^d)$ – множина 2π – періодичних по кожній змінній функцій f для яких

$$\|f\|_{L_2(T^d)} := \|f\|_2 = \left((2\pi)^{-d} \int_{T^d} |f(x)|^2 dx \right)^{\frac{1}{2}} < \infty.$$

З множини $L_2(T^d)$ виділимо підмножину $L_2^0(T^d)$ вигляду

$$L_2^0(T^d) = \left\{ f \in L_2(T^d) : \int_0^{2\pi} f(x) dx_j = 0, j = \overline{1, d} \right\}.$$

Нехай $\psi_j(\cdot), j = \overline{1, d}$ – функції натурального аргументу, $\beta_j \in \mathbb{R}$.

Припустимо, що ряд

$$\sum_{k \in \mathbb{Z}^d} \prod_{j=1}^d \frac{e^{\frac{i\pi\beta_j}{2} \operatorname{sgn} k_j}}{\psi_j(|k_j|)} c_k(f) e^{i(k,x)}, (k, x) = k_1 x_1 + \dots + k_d x_d, c_k \in \mathbb{C},$$

є рядом Фур'є деякої функції з $L_2^0(T^d)$. Тоді цю функцію, наслідуючи О.І. Степанця [2], позначимо f_β^ψ і назовемо (ψ, β) – похідною функції f . Через $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ позначимо клас функцій для яких $\|f_\beta^\psi\|_2 \leq 1$. Зауважимо, що у випадку $\psi_j(|k_j|) = |k_j|^{-r_j}, r_j > 0$, класи $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ співпадають з класами Вейля-Надя $W_{\beta,2}^r(T^d)$ (див. [2], с.25).

Далі для векторів $k = (k_1, \dots, k_d), k_j \in \mathbb{Z}, s = (s_1, \dots, s_d), s_j = N, j = \overline{1, d}$, і для функції $f \in L_2^0(T^d)$ позначимо

$$\delta_s(f) := \delta_s(f, x) = \sum_{k \in \rho(s)} \hat{f}(k) e^{i(k,x)},$$

$$\rho(s) = \{k \in \mathbb{Z}^d : 2^{s_j-1} \leq |k_j| < 2^{s_j}, j = \overline{1, d}\},$$

де $\hat{f}(k) = (2\pi)^{-d} \int_{T^d} f(t) e^{-i(k,t)} dt$ – коефіцієнти Фур'є функції f .

Нехай $Q_n, n \in N$, позначає множину $Q_n = \bigcup_{(s,1) < n} \rho(s)$, яку називають східчастим гіперболічним хрестом. Відповідно через $T(Q_n)$ будемо позначати множину тригонометричних поліномів вигляду

$$T(Q_n) = \left\{ t : t(x) = \sum_{k \in Q_n} c_k e^{i(k,x)}, c_k \in \mathbb{C} \right\}.$$

Одержаний нами результат дослідження стосується наступної апроксимаційної характеристики.

$$E_n \left(L_{\beta,2}^\psi(T^d) \right)_2 = \sup_{f \in L_{\beta,2}^\psi(T^d)} \inf_{t \in T(Q_n)} \|f - t\|_2. \quad (1)$$

Величину (1) називають найкращим наближенням класу $L_{\beta,2}^\psi(T^d)$ поліномами з $T(Q_n)$.

Справедливе твердження.

Теорема. Нехай $\psi_j(\cdot), j = \overline{1, d}$ – довільні функції натурального аргументу, для яких існують сталі $M_j > 0$, такі, що $|\psi_j(\cdot)| \leq M_j$. Тоді для будь-яких $\beta \in \mathbb{R}^d$

$$E_n \left(L_{\beta,2}^{\psi}(T^d) \right)_2 = \sup_{s: (s,1) \geq n} \prod_{j=1}^d |\psi_j(2^{s_j})|.$$

Наслідок. Нехай $\psi_j(|k_j|) = |k_j|^{-r}$, $r > 0$, $\beta \in \mathbb{R}^d$. Тоді $L_{\beta,2}^{\psi}(T^d) = W_{\beta,2}^r(T^d)$ і в цьому випадку (2) набуває вигляду

$$E_n \left(W_{\beta,2}^r(T^d) \right)_2 = 2^{-nr}.$$

Рівність (3) встановлена раніше у роботі К.І. Бабенка [1]. (3)

Висновки. Одержане значення розглянутої апроксимаційної характеристики класів $L_{\beta,2}^{\psi}(T^d)$ узагальнює відповідний результат для класів Вейля-Надя $W_{\beta,2}^r(T^d)$ [1].

Список використаних джерел

1. Бабенко К.И. О приближении периодических функций многих переменных тригонометрическими многочленами // Докл. АН СССР. – 1960. – 132, №2. – С. 247–250.
2. Степанец А.И. Методы теории приближений. – Киев: Ин-т математики НАН Украины, 2002. – Т.1. – 426 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Буца О.В.,

викладач-методист,

викладач інформаційних систем і технологій в комерційній діяльності
Самбірського фахового коледжу економіки та інформаційних технологій

Сушко Х.В.,

викладач інформаційних систем і технологій на підприємстві
Самбірського фахового коледжу економіки та інформаційних технологій

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Дистанційне навчання – нова організація освітнього процесу, що ґрунтується на використанні як кращих традиційних методів навчання, так і нових інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Сьогодні дистанційне навчання є актуальною платформою в освітній сфері, оскільки сприяє підвищенню рівня інформаційної освіченості. Методика дистанційної форми навчання потребує активного залучення студентів. Саме завдяки цьому вони будуть більше вмотивовані щодо користування засобами дистанційного навчання.

Дистанційне навчання передбачає створення платформи для комунікацій між викладачем та студентами, можливість консультуватися із викладачем у потрібний момент, швидкий зворотній зв'язок, здатність студентів постійно взаємодіяти із своїми викладачами та між собою. Саме це повинно спонукати їх активно залучатися до системи дистанційного навчання [1, с. 87].

В умовах сучасних економічних відносин і жорсткої конкуренції на ринку праці особливе значення мають знання, навички та досвід. Придбання нових знань і навичок, практично корисних і застосовуваних у роботі в епоху інформаційного суспільства значно розширює можливості самореалізації і сприяє кар'єрному росту.

Зручність навчання за допомогою онлайн-технологій важко переоцінити. Найяскравішим прикладом цього може бути одночасний доступ студентів до практично необмеженої кількості інформації. Доступ до інтернет дозволяє інтерактивно оволодівати знаннями і дослідженнями.

Нині все частіше онлайн-навчання інтегрується в традиційне. Воно доповнює його, даючи можливість усім студентам у повній мірі оволодіти предметом у залежності від їхнього рівня та здібностей. Також, у деяких випадках, такий спосіб дозволяє «відставшим» студентам наздогнати освітній процес. Даний підхід спрямований на досягнення найвищої ефективності, що було б неможливим за класичного підходу до навчання. Онлайн-засоби можуть застосовуватися як під час заняття, наприклад для пояснення певної теми, так і в позанавчальний час для виконання домашнього завдання студентами або поглиблення їхніх знань [2, с. 319]. Тому онлайн-засоби є невід'ємною частиною дистанційного навчання.

Особливо актуальною тема дистанційного навчання стала у 2020 році, в зв'язку з масовим закриттям закладів освіти на карантин. Надзвичайно зросла роль дистанційного навчання в умовах воєнного стану, що запроваджено у нашій країні через відкриту агресію російської федерації.

В нашому навчальному закладі дистанційне навчання активно впроваджується з 2019 року.

На базі імені сайту нашого навчального закладу запроваджено та активно використовується сервіс GSuite for Education, що містить дві складові Google-клас і Google-Meet, що забезпечує дистанційне навчання. На цій платформі дуже зручно розміщувати лекційний матеріал, завдання для самостійного опрацювання, завдання для виконання практичних робіт. Студентам можна встановлювати термін виконання завдань та виставляти оцінки за виконані роботи. Особливо позитивним є те, що кожен студент бачить лише свої оцінки, тобто забезпечується конфіденційність даної інформації. Окремі заняття викладачі проводять в синхронному режимі з використанням відеозв'язку Google-Meet. Студенти позитивно сприймають такий підхід, належним чином засвоюють та опрацьовують навчальний матеріал.

Завдяки впровадженню технологій дистанційного навчання у Самбірському фаховому коледжі економіки та інформаційних технологій:

- створено можливість постійного спілкування студентів і викладачів у віртуальному навчальному середовищі Самбірського фахового коледжу економіки та інформаційних технологій;
- студенти мають змогу цілодобового доступу до електронної бібліотеки та навчальних інформаційних джерел;
- для викладачів створено можливість постійного відстеження навчального процесу та його коригування;
- підвищується самоорганізація студентів;
- студенти, які використовують у навчанні дистанційні курси, є краще мотивованими порівняно зі студентами, які навчаються за традиційними формами.

З метою вивчення ставлення учасників освітнього процесу до дистанційного навчання, використання його ресурсів було проведено онлайн-опитування студентів Самбірського фахового коледжу економіки та інформаційних технологій.

Участь в опитуванні взяли 241 особи (майже 60% від загальної кількості студентів коледжу). Опитування проводилось з 14.04.2022р. по 22.04.2022р. 86,7% опитаних студентів вважають, що усі викладачі повністю забезпечили їм доступ до навчальних матеріалів з дисциплін; 12,9% – частково.

Більшість студентів (95,9%) навчальні лекційні матеріали отримує в Classroom, також близько третини опитаних використовує для цього електронну бібліотеку коледжу, інтернет-джерела та Viber. 91,3% опитаних вважають, що викладачі повністю дотримуються розкладу занять в онлайн режимі; 8,3% – вважають, що лише частково. Більшість опитаних вказали Meet (88,4%), Classroom (85,1%) та Viber (34,4%) основними інформаційними ресурсами, які використовують викладачі під час онлайн навчання. 71,4% опитаних вважають GSuite зручною платформою для дистанційного навчання; 19,5% – частково зручною; 9,1% – не зручною. Найчастіше, обставиною, яка впливає на організацію повноцінного дистанційного навчання респонденти вважають відсутність постійного стабільного підключення до інтернету. В 55,6% опитаних не виникало проблем з отриманням навчального матеріалу; в 34,9% – виникали частково; в 9,5% такі проблеми виникали. 86,7% студентів вважають, що викладачі приділяють їм достатньо уваги під час проведення дистанційних занять, 12,9% – частково. Більшість опитаних (89,2%) стверджує, що контроль за виконанням завдань здійснюється викладачами повністю; 10,4% – частково. 77,2% студентів стверджують, що зворотний зв'язок з викладачами повністю можливий; 19,9% – лише частково. Лише 10% респондентів заявили, що під час дистанційного навчання відвідуваність занять зросла; 49,4% – не змінилась; 40,7% – зменшилась. За оцінками опитаних, більше 70% студентів задоволені організацією навчального процесу в дистанційній формі, при цьому більшість (68,5%) вважає ефективність дистанційного навчання середньою, а 60,6% опитаних хочуть, щоб елементи дистанційного навчання використовувались й надалі.

З урахуванням результатів проведеного моніторингу зазначимо про таке: на думку більшості студентів, перевага дистанційного навчання полягає у можливості підключитись і бути присутнім на заняттях з будь якого місця, навіть під час хвороби, також це велика економія коштів і часу на доїзд, безпека, спокійна і зручна обстановка. Найбільшими труднощами при дистанційному навчанні респонденти назвали відсутність стабільного інтернет з'єднання, перебої з електропостачанням, технічні проблеми.

У дистанційному навчанні змінюється роль і вимоги до викладачів. Лекції складають лише невелику частку, процес навчання орієнтує студентів

на творчий пошук інформації, вміння самостійно набувати необхідні знання і застосовувати їх у вирішенні практичних завдань з використанням сучасних технологій. Викладачі коледжу володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями. Вони психологічно готові до роботи зі студентами у новому навчально-пізнавальному середовищі. Завдяки таким засобам дистанційного навчання, як дискусійні форуми, електронні обговорення засвоєного матеріалу, створюється нове навчальне середовище, в якому студенти почувають себе невід'ємною частиною колективу, що посилює мотивацію до навчання. Викладачі володіють методами створення і підтримки такого навчального середовища, розробляють стратегії проведення цієї взаємодії між учасниками навчального процесу, підвищують творчу активність і власну кваліфікацію.

В сучасних умовах, зокрема воєнного стану, використання засобів дистанційного навчання є особливо доцільним.

Список використаних джерел

1. Мурасова Г.Є. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання – Електронний ресурс. – [Режим доступу] http://www.confcontact.com/2012_10_04/pe2_murasova.htm.
2. Шахіна І.Ю., Лазнюк Д.С. Інтенсифікація освітнього процесу з використанням on-line засобів // Фізико-математична освіта : науковий журнал. 2017. Випуск 4(14). С. 318-323.

Ваврик Т.О.,

асистент кафедри прикладної математики,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Гобир Л.М.,

асистент кафедри інженерії програмного забезпечення,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ MOODLE У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

У зв'язку з умовами, які виникли в березні 2020 року і по сьогоднішній час, вся освіта в Україні змушена була перейти на дистанційне навчання. Про дистанційне навчання написано багато, проте й досі багато лишається нез'ясованим і вимагає швидкого і нетрадиційного рішення. Основою дистанційного навчання є:

- наявність чітко визначеної мети та відповідних завдань;
- повна відповідність вимогам нормативних документів;
- взаємодія викладачів і студентів;
- підготовка спеціально розробленої технології;

- наявність міжпредметних зв'язків у системі дистанційного навчання;
- формування у студентів всебічної (постійної та тимчасової) готовності до навчання [1].

Для того, щоб дистанційне навчання було максимально ефективним, його потрібно правильно використовувати і організувати:

По-перше, необхідно встановити рівень базових знань необхідних для вивчення дисципліни кожним здобувачем.

По-друге, з урахуванням мети і завдань навчальної дисципліни створити чіткий пакет навчально-методичного забезпечення в електронному вигляді.

По-третє, ознайомити здобувачів з наявними навчально-методичними матеріалами, а також надати інформацію про доступ до інших сайтів, зміст яких буде корисним для самостійної роботи з дисципліни. Повідомити, здобувачів про заплановані контрольні заходи, пояснити, у якій формі вони будуть проводитись і надати критерії оцінки знань.

Дистанційне навчання використовує два основних типи технологій: синхронний метод, який передбачає безпосередній контакт викладача і здобувача та асинхронний метод, що надає можливість опосередкованого контакту викладача і здобувача [2].

Нетипова ситуація, яка виникла в Україні забезпечила умови для незапланованого, масштабного експерименту в освітніх установах країни, що дозволив отримати неочікуваний, але дуже цінний досвід, коли за умов відсутності вибору потрібно реалізовувати ключове завдання – перейти швидко на онлайн-навчання, і не втратити якості знань і навчання. Підготовка компетентних фахівців потребує використання інформаційних технологій при викладанні дисциплін і використання навчальних платформ із застосуванням всесвітньої комп'ютерної мережі. Однією із таких є платформа Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, «модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище»).

Розроблений алгоритм застосування цієї технології передбачає виконання таких етапів:

Усі студенти та викладачі отримують доступ до дистанційної системи Moodle.

Moodle – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище (LMS), має систему управління курсами (CMS), є віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання [3].

Навчальна дисципліна у Moodle представляє собою технологічну навчальну систему, яку викладач може наповнювати електронними навчальними ресурсами та організовувати навчання.

Предбачена можливість користування платформою поза межами університету (відсутнім є обмеження по IP). Матеріали доступні цілодобово. Адміністратор кафедральної системи надає н доступ (паролі) кожному викладачеві і студентам.

Після отримання доступу викладач самостійно до новоствореного курсу «прикріплює» всі необхідні матеріали до дисципліни. Кожна дисципліна кафедри має свій логотип рис. 1

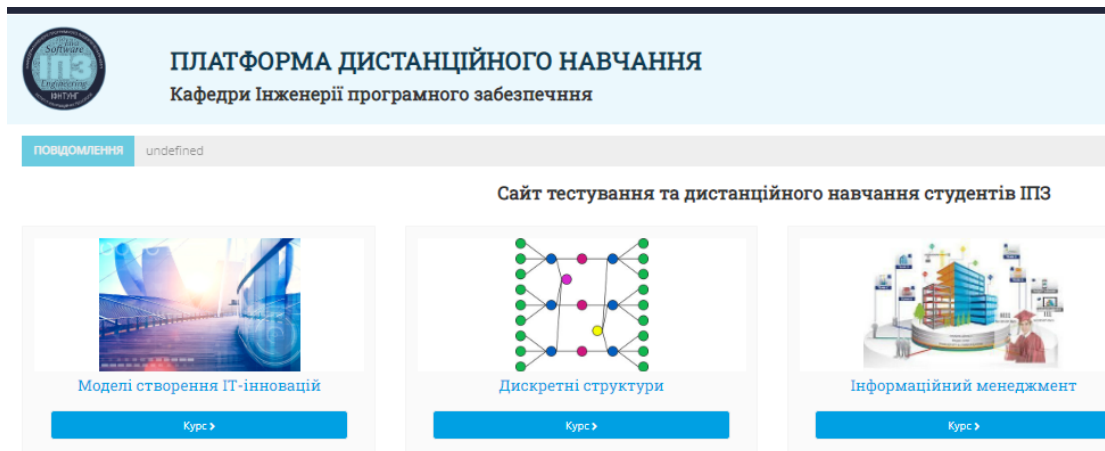

Рисунок 1 – Платформа дистанційного навчання Moodle

Платформа дозволяє проводити тестування. Поміж опцій – визначення часу на проходження тестів (хвилин), початку та завершення такого випробування (можна обрати певний день та час), зазвичай студентам надають дві спроби. Незважаючи на цілу низку переваг, така платформа має певні недоліки. Зокрема, це обмеження функціоналу для викладачів, а саме: відсутність можливості самостійно додавати чи видаляти навчальні дисципліни. Така опція доступна лише для адміністратора. Немає опції редагування тестів. Не передбачена можливість самостійної заміни паролю на більш зручний. Система потребує оновлення.

Система Moodle дає широкі можливості для проведення електронного контролю за якістю знань, яких набувають здобувачі. Ця система може якісно змінити проведення не тільки поточного та кінцевого контролю, але і організацію самостійної роботи та проведення практичних і лекційних занять. Переваги навчання за допомогою електронних систем не підлягають сумніву. Викладання за допомогою системи Moodle, на наш погляд, стимулює студентів до відповідальності і організації вивчення дисципліни в умовах, які виникли в країні.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.udec.ntu-kpi.kiev.ua](http://www.udec.ntu-kpi.kiev.ua).
2. Рафальська О.О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти. Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво», Луцьк, 2013. Випуск №11. С. 128–133
3. Moodleplugins. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moodle.org/plugins>.

Городник К.В.,

викладачі інформатики циклової комісії
природничо-математичних дисциплін та інформаційних технологій
ВСП «Немішаївський фаховий коледж НУБіП України»

АНАЛІЗ СЕРВІСІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ

Вебінари та відеоконференції – це сучасні комунікативні технології та сервіси для онлайн-зустрічей і спільної роботи в режимі реального часу через Інтернет. Вони дозволяють проводити онлайн-презентації, обговорення, дистанційні заняття, де один або декілька ведучих можуть виходити в ефір та запрошувати до діалогу учасників. Спілкування може відбуватися з використанням телефонії та відеозв'язку. Учасники можуть спільно працювати з документами, синхронно переглядати сайти, відеофайли і зображення, робити спільні нотатки, обмінюватися файлами, а також переписуватися в чатах. При цьому кожен учасник приєднується зі свого місця перебування та зручного пристрою (комп'ютер, планшет, телефон).

Існує величезний перелік сервісів для проведення таких он-лайн трансляцій, розглянемо деякі з них.

Сервіс **Zoom** може зацікавити всіх охочих безкоштовно проводити свої власні вебінари та відео конференції. Сервіс має інтуїтивно зрозумілий і простий інтерфейс. Розібратися з початковими налаштуваннями допоможе ціла система підтримки (з інструкціями та відео-уроками).

Zoom має всі необхідні інструменти для:

- відео-конференцій (відеодзвінки, дзвінки з телефона, демонстрація доповідача на повний екран, або вигляд галереї відео всіх учасників);

- веб-конференцій (поширення екрану, персональна віртуальна кімната та індивідуальний код трансляції, можливість планування трансляцій, приватний та груповий чат, можливість голосувати, запис трансляції);

- групової роботи (кімнати для відокремлення учасників, спільна анотація екрану, спільна робота на інтерактивній дошці, можливість одночасного поширення екранів різними учасниками, доступ до робочого місця інших учасників).

Cisco Webex Meetings – зручна програма для організації вебінарів і відео-конференцій на базі хмарної платформи. Програма дозволяє спілкуватися в чаті, здійснювати аудіодзвінки і обмінюватися файлами. Додаток орієнтований на корпоративних користувачів, а також на підприємців, вчителів і тих, хто навчається віддалено в домашніх умовах.

Програма інтегрована з Outlook і іншими рішеннями від Microsoft Office. Зокрема, можна переглядати в чаті файли текстові документи, таблиці та презентації. Крім того, додаток підтримує функцію демонстрації екрану комп'ютера або ноутбука і дозволяє малювати за допомогою функції віртуальної дошки робочого простору.

Microsoft Teams – центр для командної роботи в Office 365 від Microsoft, який інтегрує користувачів, вміст і засоби, необхідні команді для ефективнішої роботи. Додаток об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для нарад, файлообмінник та корпоративні програми. Розроблений для смартфонів, що працюють на платформах Android, iOS, Windows Phone і комп'ютерів з операційною системою Windows 10 S, Windows 7 та вище або Mac OS X 10.10 та новіше.

Google Meet (попередня назва Hangouts Meet) – сервіс відеотелефонного зв'язку, розроблений компанією Google, дозволяє проводити захищені відео-конференції. Приєднуватися до них можна зі спеціального додатка або актуальної версії будь-якого веб-переглядача. Google відкриває загальний доступ до функцій корпоративних відеоконференцій. Усі користувачі облікових записів Google можуть проводити онлайн-зустрічі на щонайбільше 500 учасників тривалістю до 60 хвилин кожна.

Порівнюємо сервіси за певними характеристиками: вимоги, функціонал, особливості, кількість учасників та тривалість сесії, іншими можливостями (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика сервісів для проведення відеоконференцій

Порівняльна характеристика сервісів для проведення відеоконференцій				
	СЕРВІСИ			
	Zoom	Cisco Webex Meetings	Microsoft Teams	Google Meet
Вимоги	Реєстрація у системі для доповідача та/або встановлення додатку на гаджет			
	Працює на будь-яких гаджетах			
Функціонал	Об'єднання учасників в команди	Тренінги та навчання	Об'єднання учасників в команди	Об'єднання учасників в команди
	Відео-зустрічі			
	Масові заходи	Масові заходи	Можливість роботи у віртуальних зошитах	Масові заходи
		Спільна робота у командах	Можливість розгалуження	Тренінги та навчання

СЕРВІСИ				
	Zoom	Cisco Webex Meetings	Microsoft Teams	Google Meet
			тематичних чатів	
			Робота зі спільними документами	
Особливості	Доступний російською мовою	Доступний англійською та російською мовами	Доступний українською мовою	Доступний українською мовою
		Участь без реєстрації		Має бути акаунт
Кількість учасників та тривалість сесії	До 1000 осіб одночасно	До 3000 осіб одночасно	До 300 осіб одночасно	До 100 осіб одночасно
	У безкоштовній версії тривалість сесії до 40 хв.	Без обмежень у часі	Без обмежень у часі	У безкоштовній версії тривалість сесії до 60 хв.
Інші можливості	Чат в реальному часі, опитування			
	Декілька екранів	Підняття рук, окремі кімнати,		Підняття рук
	Запис відео зі зберіганням на свій комп'ютер та у хмарному середовищі	Придушення шуму, примусове вимкнення мікрофонів	Запис відео зі зберіганням у хмарному середовищі	Запис відео
	Обмін документами	Спільна робота над документами	Обмін документами	Демонстрація робочого столу доповідача
	Інтерактивна дошка	Інтеграція з іншими програмами	Демонстрація робочого столу доповідача	Інтерактивна дошка
	Примусове вимкнення мікрофонів			
	Передача учасникам управління		Інтеграція з іншими програмами Microsoft	Передача учасникам управління

Аналізуючи дані табл. 1 можна дійти висновку, що розглянуті сервіси для проведення відеоконференцій різні і в той же час мають спільні характеристики. Тому, кожен викладача обирай той сервіс, який йому найбільше імпонує в роботі.

Список використаних джерел

1. Cisco Webex Teams [офіційний веб портал]. – Режим доступу – URL: https://www.cisco.com/c/uk_ua/solutions/collaboration/webex-teams.html (дата звернення: 18.05.2022)
2. Zoom [офіційний веб портал]. – Режим доступу – URL: <https://zoom.us/> (дата звернення: 20.05.2022)
3. Вебінари та відеоконференції [Електронний ресурс] // Блог центру навчальних та інноваційних технологій УКУ [офіційний веб портал]. – Режим доступу – URL: <http://ceit-blog.ucu.edu.ua/resursy/tsyfrovi-instrumenty/webinars/> (дата звернення: 19.05.2022)
4. Відеозустрічі преміум-класу для всіх. Google Meet [офіційний веб портал]. – Режим доступу – URL: <https://apps.google.com/intl/uk/meet/> (дата звернення: 20.05.2022)
5. Відеоконференції Microsoft [офіційний веб портал]. – Режим доступу – URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-teams/video-conferencing> (дата звернення: 18.05.2022)

Казанцева С.С.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Харківського національного університету радіоелектроніки

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ

Сьогодні ми є свідками активного розвитку технологій інтелектуального аналізу даних, поява яких пов'язана, в першу чергу, з необхідністю аналітичної обробки великих об'ємів інформації, що нагромаджуються в сучасних базах даних. Більшість компаній накопичують під час своєї діяльності величезні об'єми даних, але головне, що вони хочуть від них отримати – це корисну інформацію. Як можна дізнатися з даних про те, що є вигіднішим для клієнтів компанії, як розмістити ресурси ефективним чином або як мінімізувати втрати? Для вирішення цих проблем і призначені новітні технології інтелектуального аналізу, які використовуються для знаходження моделей і відносин, прихованих в середовищі даних, – моделей, які не можуть бути знайдені звичайними методами.

Суть і мету технологій інтелектуального аналізу даних можна охарактеризувати так: це технології, які призначені для пошуку у великих об'ємах даних неочевидних, об'єктивних і корисних на практиці закономірностей. Сфера застосування інтелектуального аналізу даних нічим не обмежена – вона скрізь, де є які-небудь дані. Але в першу чергу методи

інтелектуального аналізу даних сьогодні заінтригували компанії, що розгортають проекти на основі сучасних інформаційних технологій. Досвід багатьох таких компаній показує, що віддача від використання інтелектуального аналізу даних може досягати 1000%.

Методи, що використовує інтелектуальний аналіз даних можна розподілити на технологічні, статистичні та кібернетичні.

Технологічні методи: безпосереднє використання даних, або збереження даних (кластерний аналіз, метод найближчого сусіда); виявлення і використання формалізованих закономірностей, або дистиляція шаблонів (логічні методи, методи візуалізації, методи крос-табуляції, методи, що засновані на рівняннях).

Статистичні методи: дескриптивний аналіз і опис вихідних даних; аналіз зв'язків (кореляційний і регресійний аналіз, факторний аналіз, дисперсійний аналіз); багатовимірний статистичний аналіз (компонентний аналіз, дискримінантний аналіз, багатовимірний регресійний аналіз, канонічні кореляції та ін.); аналіз тимчасових рядів (динамічні моделі і прогнозування).

Кібернетичні методи: штучні нейронні мережі (розпізнавання, кластеризація, прогноз); еволюційне програмування (алгоритми методу групового обліку аргументів); генетичні алгоритми (оптимізація); асоціативний алгоритм; нечітка логіка; дерева рішень; системи обробки експертних знань [1, с. 368].

Традиційні методи аналізу даних в основному орієнтовані на перевірку наперед сформульованих гіпотез (статистичні методи) і на «грубий розвідувальний аналіз», що становить основу оперативної аналітичної обробки даних, тоді як одне з основних положень інтелектуального аналізу даних – пошук неочевидних закономірностей [2]. Інструменти інтелектуального аналізу даних можуть знаходити такі закономірності самостійно і також самостійно будувати гіпотези про взаємозв'язки.

Технології інтелектуального аналізу даних потрібні в першу чергу спеціалістам, що ухвалюють важливі рішення, – керівникам, аналітикам, експертам, консультантам [3, с. 354]. Дохід компанії більшою мірою визначається якістю цих рішень – точністю прогнозів, оптимальністю вибраних стратегій.

Отже, інтелектуальний аналіз даних – це процес виявлення в сирих даних раніше невідомих, нетривіальних, фактично корисних і доступних інтерпретації знань, необхідних для прийняття рішень у різних сферах людської діяльності [4, с. 382]. Системи інтелектуального аналізу даних застосовуються як масовий продукт для бізнес додатків і як інструменти для проведення унікальних досліджень.

Список використаних джерел

1. Дюк В. Data Mining: навч. курс (+CD)/.Дюк В., Самойленко А. – СПб.: Вид-во Пітер, 2001.
2. Data Mining and Image Processing Toolkits. [Електроний ресурс]. – Режим доступу <http://datamining.itsc.uah.edu/adam/>.
3. Барсегян Ф. Методи и моделі аналізу даних OLAP та DataMining / Ф. Барсегян, М. Куприянов, В. Степаненко, І. Холод. – СПб.: БХВ-Петербург, 2008.
4. Чубукова І.А. Data Mining: навч. посіб. – М.: Інтернет-університет інформаційних технологій БІНОМ: Лабораторія знань, 2006.

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

УДК 664.986.70

Єфімова В.Г.,

кандидат технічних наук, доцент кафедри фізичної хімії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДОСЛІДЖЕННЯ АДСОРБЦІЇ АНІОНІВ НАТРІЄВИХ МИЛ НА ЗАБРУДНЕНІЙ ТА ОЧИЩЕНІЙ ТКАНИНІ

У дискусіях про механізм миючої дії поверхнево-активних речовин (ПАВ), питання про кількісну оцінку адсорбції солей жирних кислот на різних стадіях реального миючого процесу не має однозначної відповіді [1, 2].

З наукової та прикладної точки зору інтерес представляє кількісна оцінка системи, що утворюється при адсорбції аніонів мила стандартно забрудненої тканини.

Огляд наукової та патентної літератури показав, що відомі способи дослідження, такі як метод електрофорезу та кондуктометричного титрування, незважаючи на високу точність та простоту визначення, не знаходять широкого застосування. У цих методах вимірювана електропровідність є сумою електропровідностей всіх іонів, присутніх у розчині, тому навіть найменші домішки значно погіршують результати аналізу [3].

Крім того, плановані розчини натрієвих солей жирних кислот, можуть містити суттєво різні кількості електролітів (зокрема, хлористого натрію – від 0,5 до 1,0%, содопродуктів у перерахунку на Na_2O від 0 до 0,22%).

У зв'язку із завданням розробки способу вивчення, наближеного до природних умов (без примусового впливу електричних полів на аніони мила), було розроблено гравіметричний метод, що дозволив отримати необхідні результати прямим зважуванням зразків тканини до та після експерименту.

У якості об'єкту дослідження були обрані зразки тканини з постійними характеристиками, що відповідають стандартним вимогам:

- до геометричних розмірів, властивостей та складу зразків вихідної тканини;

- до складу забруднення;

- способу нанесення забруднення на тканину;

- методу визначення ступеня забрудненості тканини (ДСТУ 2665:2012 Засоби мийні синтетичні. Метод визначання мийної здатності).

Відповідно до рекомендацій нормативної документації, що застосовується при дослідженні товарних твердих мил, в експериментах застосовувалася вода з жорсткістю, що дорівнює 5,35 ммоль-екв/л.

Методика експерименту полягає в тому, що забруднений зразок тканини обробляється без механічної дії протягом 3–6 секунд розчином рецептурної суміші натрієвих солей жирних кислот 1% концентрації. Після вилучення зразка тканини та повного стікання миючого розчину, зразок висушується до постійної ваги при температурі 50°C.

Середні значення параметрів трьох паралельних експериментів наведено у табл. 1.

Таблиця 1.

Маса молекул мила, що адсорбувалися на забрудненій поверхні тканини

№	Параметри розчину		Час обробки тканини розчином, мм	Розміри зразка тканини, мм	Маса вихідного зразка, M_1 , г	Температура сушіння, °C	Маса зразка, який було висушено, г	$\Delta M = M_2 - M_1$, г
	Концентрація, %	Температура, °C						
1	1,0	40,0	3	65×90	0,9490	50,0	0,9355	0,0133
2	1,0	40,0	4	65×90	0,9392	50,0	0,9258	0,0134
3	1,0	40,0	5	65×90	0,9574	50,0	0,9439	0,0135
4	1,0	40,0	6	65×90	0,9398	50,0	0,9262	0,0136
5	1,0	40,0	7	65×90	0,9398	50,0	0,9262	0,0136

Як впливає з отриманих даних, на обох сторонах досліджуваних зразків тканини загальною площею $2S = 1,17 \cdot 10^{-2} \text{ м}^2$, адсорбується $\Delta M = 1,35 \cdot 10^{-5} \text{ кг}$ молекул мила, що становить близько $1,2 \cdot 10^{-3} \text{ кг}$ мила на кожен квадратний метр забрудненої поверхні.

Для кількісної оцінки системи, що утворилася, були використані два припущення, які застосовують інші дослідники:

1) товщина першого адсорбційного шару дорівнює довжині вуглеводневого радикала найдовшої молекули (в даному випадку стеаринової кислоти) і становить близько $l = 2,3 \cdot 10^{-9} \text{ м}$, товщина наступних шарів становить $2l = 4,6 \cdot 10^{-9} \text{ м}$;

2) густина адсорбційного шару дорівнює щільності твердого мила і може становити $\gamma = 1,0 \cdot 10^3 \text{ кг/м}^3$.

Тоді кількість шарів, що утворилися $K = \frac{\Delta M}{\gamma} \cdot 2l = 2,6 \cdot 10^2$:

Тобто, з урахуванням похибки експерименту та зроблених припущень, можна вважати, що на поверхні забрудненої тканини утворилася система, що складається більш ніж з одного моношару, причому загальна кількість аніонних шарів становить величину два і більше порядку.

На другій стадії роботи, при дослідженні гідрофобізації поверхні очищеної тканини, було зроблено припущення про повне зняття забруднення з досліджуваного зразка тканини в процесі прання та подальші експерименти були проведені із зразками незабрудненої тканини. Дослідження проводили за вищевказаною методикою з додатковим ополіскуванням тканини в режимах, що відповідають ДСТУ 2665:2012 Засоби мийні синтетичні. Метод визначання мийної здатності. ГОСТ 22567.15 У відповідність із зазначеним стандартом ополіскування проводили в пральній машині лабораторного типу, що має водяний термостат з автоматичним регулюванням температури води, в якому знаходиться крутий елемент, що складається з ротора для установки банок з випробуваним розчином. Частота обертання ротора становить (40 ± 2) об/хв. У кожному банку поміщають по п'ять фторопластових кульок за вагою $(1,4 \pm 0,2)$ г кожен, наливають по 200 см^3 води температурою $(50 \pm 2)^\circ\text{C}$ поміщають досліджуваний зразок тканини, закривають кришками, встановлюють у гніздо ротора, включають мотор і проводять полоскання протягом 2 хв при температурі води в пральній машині $(50 \pm 2)^\circ\text{C}$, потім двигун вимикають, банки відкривають, воду зливають.

Друге полоскання проводять у тих же банках при температурі води в банках та в баку пральної машини $(25 \pm 2)^\circ\text{C}$ у тій же кількості води. Тривалість полоскання – 2 хв. Після полоскання зразки тканини висувували до постійної ваги за нормальної температури 500°C .

Результати досліджень показують, що на поверхні незабрудненої тканини після полоскання зберігається $1,7\text{-}3,5 \cdot 10^{-4} \text{ кг/м}^2$ аніонів мила, що утворюють систему, яка складається з 29-60 адсорбційно-адгезійних шарів.

Аналіз отриманих даних дозволяє представити багатошарову систему, що утворилася, як результат адсорбційних і адгезійних процесів.

Відповідно до основних положень термодинаміки, освіта адсорбційного шару є самочинним процесом, при якому аніони, адсорбуючись на поверхні забруднення, утворюють мономолекулярний шар, вуглеводневі радикали якого занурені у забруднення. Міцелли вихідного розчину є постачальниками аніонів та забезпечують повне насичення адсорбційного шару.

Забруднення з адсорбційним шаром на його поверхні та миючий розчин утворюють дві самостійні фази, взаємодія між якими визначаються силами адгезії.

Тоді будову моношару можна розглядати як матрицю подальшого структурування адгезійної системи. Якщо припустити, що в умовах експерименту, моношар є верхнім рядом плоскої міцели, то очевидно, що будова адгезійного шару, що прилягає до нього, формується під одночасним впливом моношару і міцел вихідного розчину, що визначає проміжне значення його властивостей. Утворення третього та наступних шарів протікає по цьому механізму впливу, і в результаті утворюється міцелярна система, розділених тонкими прошарками водної фази.

З цього випливає, що між моношаром і розчином утворюється прикордонна область, що складається з міцелярних агрегатів, що поступово змінюються.

При цьому структура другого бішару буде близька до структури моношару, а верхній шар адгезійної системи буде відповідати структурі та властивостям вихідного розчину. Загальна товщина прикордонної області, що складається з адгезійних шарів з структурою і властивостями, що послідовно змінюються, може становити величину близько 10^{-5} - 10^{-6} м.

Таким чином, початкова стадія реального миючого процесу може бути представлена наступною схемою: утворення адсорбційно-адгезійної системи → часткове видалення забруднень → початок видалення забруднення з поверхні, що очищається.

Висновки.

1. Експериментально досліджено адсорбцію аніонів твердого мила на забрудненій та очищеній тканині у реальному миючому процесі.
2. Утворення багат шарової адсорбційно-адгезійної системи є одним з основних постійно діючих актів реального миючого процесу – від його початкової стадії до остаточного видалення забруднення, а також в умовах максимального розведення миючого розчину в режимі ополіскування.
3. Виявлені закономірності адсорбції та адгезії аніонів мила на забрудненій та очищеній поверхні можуть бути використані для розвитку теоретичних уявлень про механізм миючої дії мил, що перебувають із натрієвих солей жирних кислот.

Список використаних джерел

1. S.Gani, N. Mokhtar, U. Zaidan, F. Borhan, K. Talha Optimization of Moisturizing Clay Soap Containing Pitaya (Hylocereus Polyrhizus) SeedExtract using D-Optimal Mixture Experimental Design. – 2018. – Journal of Advanced Research in Fluid Mechanics and Thermal Sciences. – Vol. 43(1). – p. 45–57.
2. S. Araseretnam, K. Venujah Preparation of Soaps by using Different Oil and Analyze their Properties. – 2019. – Journal Natural Products Chemistry and Research. – Vol. 7(1). – p. 1–4.

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

УДК 631.554:633.16

Огородник Н.З.,

доктор ветеринарних наук, завідувач кафедри тваринництва і кормовиробництва
Львівського національного університету природокористування

Павкович С.Я.,

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри тваринництва і кормовиробництва
Львівського національного університету природокористування

Дудар І.Ф.,

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри тваринництва і кормовиробництва
Львівського національного університету природокористування

ПРОДУКТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОРТІВ ЯРОГО ЯЧМЕНЮ АЛЕГРО І СЕБАСТЬЯН ЗА УМОВ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена порівняльному аналізу урожайності та хімічного складу зерна ярого ячменю сортів Алегро та Себастьян, вирощених за умов Лісостепової зони України.

Ключові слова: сорти ярого ячменю, урожайність, хімічний склад зерна.

Постановка проблеми. Підвищення урожайності й якості зернових культур, у тому числі і ярого ячменю є основою економічної стабільності агропромислового комплексу країни [1]. Виробництво зерна ярого ячменю на сьогодні пов'язане із інтенсифікацією технологічного процесу вирощування його сортів, спрямованого, передусім, на створення високопродуктивних агрофітоценозів й збереження екологічної безпеки навколишнього середовища, поліпшення якісних показників зернової маси і скорочення ресурсних та енергетичних втрат від вилягання рослин, забур'яненості, ураження збудниками захворювань та шкідниками, а також від впливу метеорологічних умов [2–4].

Стан дослідження. Ярий ячмінь, після пшениці, вважається найважливішою і другою за розповсюдженням високоврожайною колосовою культурою [1]. Зерно ярого ячменю є цінною сировиною, що

використовується у харчовій промисловості, а у тваринництві – в якості концентрованого корму. В Україні посівні площі під ячменем і валовий збір його зерна поступається пшениці, а рівень обсягів вирощування не повністю задовольняє потреби аграрного сектору економіки [5, 6]. В основному це пов'язано з несприятливими метеорологічними чинниками та технологіями вирощування ярого ячменю, які не дозволяють отримати високого врожаю зерна й відповідно спонукають аграріїв до пошуку шляхів виходу із цієї ситуації [1, 7]. Виходячи з цього залежно від регіональних, погодних й ґрунтових особливостей необхідно обирати сорти ярого ячменю, що володіють високими адаптивними якостями до абіотичних і біотичних чинників та великим продуктивним потенціалом [8]. Зважаючи на перспективність ярого ячменю і на високі потреби у якісному продовольчому та фуражному зерні дослідження різних сортів цієї культури на сьогодні має актуальність.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи рівень зволоження у Лісостеповій зоні України урожайність зерна сортів ярого ячменю можна передбачити проаналізувавши температурні показники упродовж вегетації культури та зважаючи на обсяги вологи у перші весняні місяці [9]. Слід зазначити, що низькі температурні показники на початку весни можуть бути суттєвою перешкодою для формування сортами ярого ячменю урожайності. Улітку температурний режим, на тлі достатнього зволоження ґрунту, сприяє утворенню генеративних органів, що дозволяє рослинам ярого ячменю наростити вегетативну масу, що покращує ситуацію і дещо впливає на рівень урожайності культури [2].

Аналіз урожайності, створеного в Інституті рослинництва імені В.Я. Юр'єва і вирощеного упродовж 2021 р. за умов Лісостепової зони України сорту ярого ячменю Алегро показав, що вона не досягала заявлених 70,0-95,0 ц/га, проте, відповідала середнім значенням (40–45 ц/га). Так, на темно-сірому опідзоленому ґрунті продуктивність сорту ячменю Алегро становила 44,3 ц/га, що відповідало верхній межі середніх показників, отриманих шляхом його сортовипробування у низці господарств України. Натомість у сорту ячменю Себаст'ян, оригінатором якого є Данія, урожайність зерна складала майже 53,0 ц/га. Відповідно міжсорткова різниця становила 19,6 %, що було пов'язано із більшою густотою продуктивного стеблостою у ярого ячменю Себаст'ян, порівняно з сортом Алегро, очевидно зумовленого його інтенсивнішим ступенем кущення [7].

На хімічний склад ярого ячменю впливають його видові і сортові особливості, погодні умови під час вегетаційного періоду, родючість ґрунту й технології вирощування [5]. Аналіз хімічного складу зерна досліджуваних сортів ярого ячменю показав низку відмінностей (табл. 1). Передусім, слід зауважити меншу кількість сухої речовини у зерні сорту Алегро 85 %, тоді як у складі зерна сорту Себаст'ян вона становила 86,2 %. Це свідчить про

менший вміст води в зерні сорту Алегро й відповідно про його нижчу поживність, ніж зерна ярого ячменю сорту Себастьян.

Таблиця 1 — Хімічний склад зерна досліджуваних сортів ярого ячменю, %

Сорти ячменю	Суша речовина	Сирий протеїн	Сирий жир	Сира клітковина	БЕР	Зола
Алегро	85,0	11,2	2,1	4,9	64,1	2,7
Себастьян	86,2	11,4	2,2	4,6	65,2	2,8

За вмістом у зерні сирого протеїну кращі показники продемонстрував сорт Себастьян, він також відзначався більшим вмістом сирого жиру. Що стосується безазотистих екстрактивних речовин (БЕР) зерно ячменю Себастьян містило їх 65,2 %, а у сорту Алегро – лише 64,1 %. Це може характеризувати зерно ярого ячменю Себастьян як поживніший корм, що може більшою мірою забезпечити потребу тварин у протеїні, адже, як відомо, ячмінний протеїн легко засвоюється у їхньому організмі [10]. Вищий вміст у зерні сорту Себастьян жиру та безазотистих екстрактивних речовин теж свідчить про його більшу поживну цінність, ніж зерна сорту Алегро, оскільки ці поживні речовини є джерелом енергії. Безазотисті екстрактивні речовини у складі зерна ячменю в основному представлені крохмалем та цукром, які є легко розщеплюваними вуглеводами [11].

На користь сорту Себастьян вказує і більша кількість у складі його зерна сирої золи, що є показником вищого вмісту мінеральних речовин. Як відомо, зерно ярого ячменю містить такі життєво важливі елементи, як Цинк, Йод, Манган, Бор [11].

Згідно хімічного аналізу встановлено, що зерно ярого ячменю Алегро містило 4,9 % сирої клітковини, тоді як у сорту Себастьян цей показник перебував на рівні 4,6 %. Вищий вміст у зерні сорту Алегро клітковини може бути причиною його дещо нижчої засвоюваності для тварин, адже ця поживна речовина відноситься до вуглеводів, які важко перетравлюються в організмі [12].

Висновки. Вирощування за умов Лісостепової зони України сортів ярого ячменю Алегро і Себастьян дозволило отримати добру урожайність, хоча на темно-сірих опідзолених ґрунтах не проявило у повній мірі їх генетичного потенціалу, але продемонструвало середні показники. Аналіз хімічного складу зерна ярого ячменю показав, що сорт Себастьян, порівняно із сортом Алегро, є більшим джерелом протеїну, енергії та мінеральних речовин, а це вказує на його вищу поживну цінність.

Список використаних джерел

1. Бельдій, Н., Загинайло, М., Носуля, А. (2009). Ячмінь – культура прибуткова. Пропозиція, 4.
2. Демидов, О., Гудзенко, В. (2017). Ячмінь ярий: реалізація потенціалу продуктивності. Пропозиція, 2.
3. Манько, К., Музафаров, Н. (2012). Ячмінь ярий: сучасні технології вирощування. Агробізнес сьогодні, 9.
4. Schelling, K., Born, K., Weissteiner, C. (2003). Relationships between yield and quality parameters of malting barley and phonological and metrological data. J. Aron. and Crop Sci., 189, 2.
5. Бомба, М.Я., Бомба, М.И. (2001). Формирование урожая ярового ячменя на Украине. Зерновые культуры, 2.
6. Лінчевський, А.А. (2010). Ячмінь в зерновиробництві України. Посібник українського хлібороба.
7. Губенко, Н.П. (2006). Зв'язок урожайності і щільності стеблостою у генотипів ярого ячменю. Науч.-техн. бюл. МІП ім. В.М. Ремесла, 5.
8. Конопольський, О., Драбанюк, В. (2009). Технологічні аспекти вирощування ярого ячменю. Пропозиція, 4.
9. Шкурко, В.С. (2011). Вплив погодних умов на врожайність ячменю ярого і можливості прогнозування врожаїв. Вісник Полтавської державної аграрної академії, 4.
10. Машинник, О.О. (2014). Вміст білка в зерні ячменю ярого за інтенсивних технологій вирощування. Науковий огляд, 2, 1.
11. Лихочвор, В.В., Проць, Р.Р. (2003). Ячмінь: монографія. Новаційний центр Львівського державного аграрного університету. НВФ Українські технології.
12. Yadav, V., Kumar, R., Ram, L. (2002). Genetic analysis of malt yield and some of its components in Barley. Plant Arch, 2, 2.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

УДК 614.253:617

Кругла Т.О.,

викладач Комунального закладу «Нікопольський фаховий медичний коледж»
Дніпропетровської обласної ради»

ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ В РОБОТІ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання етико-деонтологічного характеру в роботі медичної сестри терапевтичного профілю, моральні проблеми взаємовідносин медичної сестри та пацієнта. Акцентовано увагу на необхідності дотримання деонтологічних принципів, збереженні лікарської таємниці, пояснені причини такої необхідності. Вказані можливі негативні наслідки порушень медичної етики, надані рекомендації щодо покращення стосунків «медична сестра –терапевтичний хворий», стосунків в колективі відділення, та результатів лікування. Наведені приклади з життя та висловлювання видатних медиків. Перераховані особливості безпосередньої роботи терапевтичної медичної сестри, фактори, що визначають характер захворювань терапевтичного профілю та методи лікування. Окреслено характер поведінки терапевтичного пацієнта, який впливає на його стосунки з медичними працівниками і формує особливу психологію. Вказана важливість позитивного деонтологічного впливу на пацієнта, якому сприяє високоякісна організація лікування та догляду, відсутність вибіркового ставлення медичного персоналу до окремих пацієнтів. Ефективність лікувального процесу у стаціонарі в великій мірі залежить від організації необхідного лікувально -охоронного режиму у відділенні. Пояснюється, як деонтологічно-грамотно повинна ставитись медична сестра до пацієнта під час догляду: окрім чіткого виконання лікарських призначень, медсестра повинна душевно та щиро ставитись до пацієнта, намагатись максимально безболісно виконувати необхідні маніпуляції, свій професійний обов'язок виконувати з любов'ю до людини, слова медичної сестри повинні бути теплими, а руки –легкими, тобто, медична сестра повинна уособлювати для пацієнта близьку людину: душевну, щирю та турботливу.

Ключові слова: медична сестра терапевтичного відділення, етика, деонтологія, пацієнт терапевтичного профілю.

Актуальність проблеми. Впродовж багатьох століть, відповідно до ряду чинників політичного, релігійного, етико-культурного характеру, формувались основи медичної етики та моральне обличчя медичного працівника.

Етико-деонтологічні принципи медсестринської діяльності – проблема не тільки соціально-значуща, але й недостатньо вивчена.

Актуальність теми обумовлена значною розповсюдженістю терапевтичної патології, що досить часто вимагає лікування в стаціонарних закладах відповідного профілю. Враховуючи безпосередньо важливу роль морально-етичних принципів, норм і цінностей у виконанні медичними сестрами своїх професійних обов'язків, не пересічне значення етичних норм у стандартах якості роботи медичних сестер, а також гуманну функцію етичних норм у вирішенні проблем, пов'язаних з впровадженням сучасних наукових технологій у медсестринську практику – вводиться в дію Кодекс професійної етики медичних сестер України. Тому кожен майбутній медичний працівник повинен знати етичні основи сестринської справи.

Студенти повинні чітко орієнтуватися відносно організації роботи медичного персоналу в цих установах, знати коло їхніх обов'язків, зокрема, щодо догляду за хворими.

Значної уваги потребують знання організації роботи та обов'язків медичної сестри основних підрозділів терапевтичного стаціонару, приймального відділення, від якої багато в чому залежить успіх подальшого лікування хворого.

Як наслідок неправильного впливу медичного персоналу на психіку хворого, виникають ятрогенні захворювання. Тож, найголовніший принцип медичної етики – не зашкодити пацієнту при діагностиці, або лікуванні.

Мета дослідження полягає у виявленні актуальних моральних проблем взаємовідносин медичної сестри та пацієнта.

Матеріалами дослідження виступають роботи провідних медичних психологів та істориків медсестринства.

Пацієнти терапевтичного профілю можуть відрізнятись за віком і статтю, станом здоров'я і соціальним статусом, але кожен з них заслуговує на уважне ставлення до власної особистості, яка гідна уваги, поваги та співчуття. Саме повага до особистості в сучасній системі охорони здоров'я є центральним у стосункам сестри та пацієнта. Принцип інформованої згоди почав використовуватись після визначення пріоритету прав та свобод людини в усіх сферах життя. Він означає, що лікар повинен максимально проінформувати пацієнта, враховуючі всі його особливості, надати поради та допомогти обрати подальшу тактику лікування. Делікатним аспектом роботи медичної сестри є те, що про хворобу, методи лікування з пацієнтом може розмовляти тільки лікар. Однак, слід визнати, що медицина завжди відстає від потреб пацієнта. Гіппократ наголошував, що лікар повинен зберегти руки чистими, а совість незаплямованою, що є актуальним і для медичної сестри терапевтичного профілю.

Автор провідних робіт з проблем медичної етики проф. Н. Єльштейн вважає, що спеціалізація та фетишизація інструментальних досліджень

призвели до втрати довіри пацієнтів до медицини. Науково-технічна революція анонсувала появу інноваційного медичного обладнання та методів дослідження, виникла потреба та відбулось збільшення кількості лікарів і медичних сестер, але саме ці фактори сприяли погіршенню ставлення до пацієнта як до особистості: кожного року в різні інстанції поступають тисячі скарг на грубість, жорстокість, неувагу медичних працівників. Отже, медична техніка повинна доповнювати клінічне мислення, а не витісняти його, оскільки медицина завжди стояла саме на принципах гуманізму [1].

Окремо слід згадати про те, що необхідність пацієнта контактувати з великою кількістю медичних працівників робить проблематичним дотримання лікарської таємниці, в той час, як цей аспект є не тільки деонтологічною, але й юридичною вимогою сучасності.

В безпосередній роботі терапевтичної медичної сестри є багато особливостей, які визначаються характером захворювань терапевтичного профілю та методами їх лікування [2].

У найпоширеніших в клінічній медицині терапевтичних відділеннях, як правило, перебувають хворі самого різного профілю – з захворюваннями серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, органів дихання, нирок та інші. Нерідко їхні хворобливі стани вимагають тривалого лікування.

Тривалий відрив від сім'ї і звичної професійної діяльності, а також тривога за стан свого здоров'я викликають у них комплекс різних психогенних реакцій. У результаті психогеній ускладнюється перебіг основного соматичного захворювання, що в свою чергу погіршує психічний стан хворих. Крім того, у терапевтичних відділеннях на обстеженні та лікуванні перебувають хворі зі скаргами на діяльність внутрішніх органів, нерідко навіть не підозрюючи того, що ці соматичні порушення психогенного характеру.

У клініці внутрішніх хвороб постійно доводиться мати справу з соматогенних і психогенними порушеннями. У тих і інших випадках хворі висловлюють велике число різних скарг і дуже насторожено ставляться до свого стану [3].

Хворі з соматогенними психічними порушеннями потребують особливої уваги, так як, крім допомоги, зумовленої основним захворюванням, їм необхідно проводити лікування з приводу вторинних неврозоподібних або психотичних розладів. Слід пам'ятати, що такі хворі дуже хворобливо реагують навіть на пропозицію проконсультуватися у психоневролога, а деякі вважають цю пропозицію образливим. До численних скарг і прохань хворих потрібно ставитися терпимо, проявляти психотерапевтичний підхід, який є для них одним з найважливіших методів лікувального впливу. Свою психотерапевтичну тактику необхідно узгодити

з лікуючим лікарем, з'ясувати, як краще відповідати на різні прохання таких хворих, які ліки слід давати тощо. Іноді численні скарги і прохання хворих залишаються поза полем зору лікаря, так як під час знаходження лікаря в лікарні сама його присутність діє заспокійливо на хворого, а погіршення настає у другу половину дня та ввечері. Ні в якому разі не треба говорити хворим, що їм слід полікуватися у психоневролога або натякнути їм на їх невротичні розлади. Це призведе до порушення контакту з хворим, образі і скарг з його боку і навіть посилення невротичних розладів тепер вже ятрогенного характеру.

Медичний персонал повинен знати, що різноманітні психогенії, хвилювання можуть загострити не лише наявні невротичні симптоми, а й приховані соматичні патологічні процеси. Необхідно завжди пам'ятати про тісний взаємозв'язок психічного і соматичного як єдиного цілісного стану організму людини в механізмі розвитку хворобливих розладів.

Особливої уваги заслуговують депресивні порушення різного ступеня вираженості – від легкого пригніченого настрою до вираженої депресії. Під час цих станів нерідко виникають суїцидальні думки та спроби. При виявленні подібних розладів у хворих лікар повинен негайно провести з хворим бесіду спрямовану на зміцнення віри хворого в правильності і дієвості призначеного лікування [4].

Окрім чіткого виконання лікарських призначень, медсестра повинна душевно та щиро ставитись до пацієнта, намагатись максимально безболісно виконувати необхідні маніпуляції. Свій професійний обов'язок потрібно виконувати з любов'ю до людини, слова медичної сестри повинні бути теплими, а руки – легкими. Медична сестра повинна уособлювати для пацієнта близьку людину: душевну, щиру та турботливу. Добрі поради, відвернення уваги пацієнта від труднощів хвороби, його віра в одужання – корисні помічники в складному процесі лікування пацієнта. [5]

Вагомий фактор успішного ведення лікування хворого – уміле використання медсестрою психотерапевтичних прийомів при спілкуванні з ним та його родичами, і в процесі виконання лікарських призначень. Слід враховувати, що будь-які негативні емоції ускладнюють протікання хвороби, знижуючи компенсаторні можливості організму, тому сестра повинна не допускати їх появи, або у разі появи – нівелювати. Деонтологічно-грамотна поведінка медсестри на всіх етапах лікування терапевтичного пацієнта, уміння надати йому допомогу у разі погіршенні самопочуття, заспокоює пацієнта, вселяє віру в позитивні результати лікування та одужання.

Висновки. Тож, підводячи підсумки, зазначимо, що робота медичної сестри терапевтичного профілю вимагає не тільки твердих практичних навичок та ретельного виконання лікарських призначень, їй потрібне знання психології терапевтичного пацієнта на усіх етапах лікування, уміння правильно використовувати прийоми психотерапії та чітко дотримуватись

вимог деонтології. Чуйність та людяність, впевненість і уважність у виконанні призначень, відіграють значну роль в забезпеченні неускладненого протікання хвороби і одужанні пацієнта.

Слід згадати і про те, що колегіальність, доброзичливе ставлення медпрацівників один до одного та до пацієнта – є обов'язковою запорукою ефективної роботи. В терапевтичному відділенні не повинно бути психологічної несумісності медпрацівників, нерідко шкідливої для пацієнтів. Як зазначалось вище, при фізичній хворобі страждає не тільки організм людини, але й і її психіка, а при тяжкій хворобі у психологічному стані відбуваються глибокі зміни. Такий пацієнт дивиться на світ через особливу переломлену призму, тому медичний персонал терапевтичного відділення повинен добре орієнтуватися в психології. Вересаєв писав, що лікар може бути хорошим спеціалістом, але його дії залишаться неефективними, якщо він не зможе підкорити собі душу хворого. Бути освіченою для медичної сестри – тільки половина справи, окрім цього вона повинна бути ще й високоморальною, повинна відчувати сумніви в тому, чи вірно все зроблено, і чи зроблено все можливе. Вона не тільки ретельно виконає власні обов'язки, а ще й порадиться з іншими, щоб не допустити професійних помилок, а якщо помилка відбулась – запам'ятати її, щоб уникнути в майбутньому. Високоморальна людина признає свої помилки, вчиться на них. Проф. Яновський, якого називали «терапевтом медичної совісті», на останньому засіданні своєї кафедри встав і розповів про свої помилки за сорок років роботи, чого від нього ніхто не очікував. Як совісна людина, він пам'ятав кожну з них, і бажав, щоб на його власних помилках вчилися інші.

На II Всесвітньому деонтологічному конгресі у Парижі було зроблено єдине доповнення до клятви Гіппократа: «Клянусь навчатися все життя», що є актуальним і для медичної сестри, росту її професійного та етичного рівня. Ніколи не пізно переоцінити себе, стверджував французький письменник Шарль Франсуа Гуно.

Список використаних джерел

1. Грандо А.А., Врачебная этика и медицинская деонтология. – 3-е изд. – К., Вища школа, 1994.
2. Касевич Н. М. Медсестринська етика і деонтологія: підручник, 3-тє вид., виправлене. – К.: Медицина, 2013. – 199 с.
3. Карпінська Р. Етичні та деонтологічні проблеми в діяльності медичного психолога, Журнал Наукові записки, серія «Психологія і педагогіка», №16, 2010, С. 94–104.
4. Матвеев В.Ф. Основи медичної психології, етики і деонтології, – К., Дух і література, 1998.
5. Медична психологія, підручник для вузів, під заг. ред.. проф. І.Д. Спіріної, професора І.С. Вітенко, Дніпропетровськ, 2008.
6. Підручник з лікарської етики: Переклад з 2-го англійського видання 2009 року за редакцією академіка АМН України, Голови Комітету з лікарської етики Всеукраїнського Лікарського Товариства (ВУЛТ) Любомира ПИРОГА. Світове Лікарське Товариство, 2009. – 140 с.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Гасіна Х.М.,

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавра
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУТ СМЕРТНОЇ КАРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Смертна кара вважається найвищою мірою покарання за вчинені злочини. Станом на квітень 2019 року, понад дві третини держав із 195 відмовились від її застосування. Проте, вона все ще зберігається в низці країн, наприклад: США, Ірак, Іран, Китай, Саудівська Аравія та інші [1, с. 89].

Питання скасування смертної кари почало поставати в міжнародному праві з сер. ХХ ст. Першим кроком на універсальному рівні було прийняття Загальної декларації прав людини 1948 року, яка стала одним із найважливіших документів міжнародного права, вперше назвавши невід'ємні права людини. Однак, закріплення права на життя у ст. 3 Декларації [2] не означало автоматичного покладення на держав обов'язку скасування смертної кари. Тобто, термін «право на життя» трактувався не буквально, підтвердженням чого є Міжнародний пакт про громадські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (далі – Пакт), який, як і багато інших міжнародних договорів, був прийнятий на основі Декларації.

З одного боку, у ч. 1 ст. 6 Пакту гарантується право на життя. З іншого боку, у цій же частині зазначено, що життя не можна позбавляти «свавільно», а у ч. 3 ст. 6 уточнено, що в країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситися за найтяжчі злочини відповідно до закону [3]. Звідси, такі положення Пакту прямо допускають застосування смертної кари до всіх осіб, окрім тих, які не досягли 18 років (така заборона передбачена й у Конвенції про права дитини 1989 р.), та вагітних жінок.

Незважаючи на це, на універсальному рівні спостерігається тенденція до повного відступу від смертної кари шляхом прийняття додаткових

міжнародних угод. Так, у ст. 1-2 Другого Факультативного протоколу від 15.12.1989 року до Пакту, який вже ратифікували більше 80 держав, встановлюється, що жодну особу не буде страчено та кожна держава-учасниця вживає всіх необхідних заходів для скасування смертної кари в межах своєї юрисдикції [4]. Щоправда, положення Пакту, цього протоколу та інших угод стосуються тільки тих держав, які їх ратифікували та визнали законодавчо відмову від смертної кари [5].

Регулювання смертної кари здійснюється і на регіональному рівні, зокрема, Європейською конвенцією про захист прав та основоположних свобод людини 1950 року (далі – Конвенція). Документ, відповідно до статті 2, також не забороняє виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання особи винною у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [6].

Хоча під час розробки Конвенції не вважалося, що смертна кара порушує міжнародні стандарти, наразі в європейській практиці панує погляд, що цей інститут протирічить праву особи на повагу до її гідності й основному праву людини – на життя, яке є очевидним у своєму змісті й не повинно допускати розширювального тлумачення.

Негативна позиція щодо смертної кари закріпилася після прийняття рішення ЄСПЛ від 07.07.1989 року в справі «Soering v. the United Kingdom». Підтверджена в рамках даної справи фактична відміна смертної кари в двадцяти двох країнах у 1989 році поступово привела до її юридичної відміни в більшості країн-учасниць Ради Європи [7]. Окрім цього, для чіткого врегулювання проблеми до Конвенції були прийняті окремі угоди: 1) Протокол №6, який стосується скасування смертної кари. Він став угодою про заборону смертної кари в мирний час. 2) Протокол №13, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин, у тому числі за злочини, скоєні під час війни та неминучої загрози війни. Перший із названих Протоколів ратифікували всі 46 членів Ради Європи, а другий – 44, тобто, всі, окрім Азербайджану та Вірменії [8]. Це свідчить про те, що сьогодні у всіх європейських країнах, окрім Білорусі, смертна кара не тільки скасована, а й вважається неприпустимою, принаймні в мирний час, в контексті ст. 2 Конвенції.

Серед країн, що не скасували смертну кару, особливо негативно постає Китай – не тільки тому, що є світовим лідером за кількістю страчених, а й тому, що особливості роботи поліції прямо порушують основні права і свободи людини ще до того, як її засудять до смертної кари: по-перше, немає презумпції невинуватості, по-друге, сказане під тортурами має юридичну силу, по-третє, під час допитів не обов'язкова присутність адвоката. Крім того, упродовж багатьох років Китай відкидав прохання ООН про надання більшої кількості даних про страти та ігнорував резолюцію ООН щодо підвищення прозорості [9].

Держави-прихильниці збереження смертної кари, як правило, поділяються на три табори: ті, що стверджують, що це питання національного суверенітету і жодним чином не пов'язане із нормами про права людини (Китай, Сінгапур, деякі країни Карибського басейну); ті, що заявляють, що покарання має ефект стримування й необхідне для боротьби зі злочинністю; ті, що стверджують, що смертна кара відповідає принципам їхньої релігії (арабські країни) [10].

Попри це, наполегливі заклики країн, які відмовилися від смертної кари, до відміни її у всьому світі поступово дають результат, адже навіть влада Китаю почала зменшувати страти. Так, з 2011 року смертну кару скасували за економічні злочини; звільнили від цього виду покарання людей, старших 75 років, підлітків та вагітних жінок. До того ж, верховний суд країни тепер повинен затверджувати смертний вирок, винесений суддями нижчої інстанції [11].

Отже, на універсальному та на регіональних рівнях смертна кара не заборонена Пактом або будь-яким іншим міжнародним договором. Однак, існує низка угод, за якими певна кількість держав-учасниць відмовилися від застосування покарання. Аналогічно, міжнародне звичаєве право також не забороняє смертну кару, але звичаї швидко змінюються в сторону позиції невідповідності смертної кари міжнародним стандартам й на користь її скасування в усьому світі.

Список використаних джерел

1. Крікорова Е.К. Смертна кара як дилема в міжнародному праві. Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ΛΟΓΟΣ. Мистецтво наукової думки» №7, 2019. С. 89–92.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
4. Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_187#Text.
5. Ratification Status for CCPR - International Covenant on Civil and Political Rights [Electronic resource] // UN Treaty Body Database – URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CCPR&Lang=en.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
7. Гомля І.А. Микитенко Д.О. Смертна кара в контексті ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] / Юридичний науковий електронний журнал. – № 3/2020. – С. 455–458 – URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/111.pdf.

8. Chart of signatures and ratifications of Treaty 187. Details of Treaty No.114 [Electronic resource] // Council of Europe – URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=187>.
9. Сергій Мінченко. Кримінологічні погляди на смертну кару в Україні та світі // Науковий часопис Національної академії прокуратури України 4'2018. – С. 28–38.
10. The Death Penalty under International Law // International Bar Association. – 2008.
11. Death Sentences and Executions 2016 [Electronic resource] // Amnesty International report. – 2017 – URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/act50/5740/2017/en/>.

Гнатюк Д.В.,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра

Національного авіаційного університету

науковий керівник: **Поведа О.П.,**

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій

Національного авіаційного університету

ТУРЕЧЧИНА ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ЛІДЕР БЛИЗЬКОГО СХОДУ

На сьогоднішній день Туреччина являється досить впливовим та сильним міжнародним актором. Країна має досить високий економічний потенціал, сильну та сучасну армію, посідає досить важливе місце в міжнародних організаціях. Сприяла цьому зміна влади та вектору зовнішньої політики на початку 2000-их рр. Завдяки приходу до влади партії майбутнього президента Ердогана, Туреччина стала на шлях активної та виваженої зовнішньої політики, пріоритетом якої став саме Близькосхідний вектор. Не відмовляючись від прозахідних поглядів, турецька держава, як наслідниця Османської імперії, розпочала активну двосторонню співпрацю з державами регіону, дотримуючись традиційних для Туреччини ідеологій неопантюркізму та неоосманізму, а також взявши за основу зовнішньої політики положення робіт А. Давутоглу «Нуль проблем з сусідами» та «Стратегічна глибина».

Близькосхідний регіон характеризувався наявністю кількох регіональних держав, а саме Єгипту, Саудівської Аравії, Туреччини, Ірану та Ізраїлю, які змагалися за владу та вплив. Проте жодна регіональна держава не змогла взяти на себе роль регіонального лідера. Така ситуація в основному є результатом того, що кожна з цих країн або не володіє всіма ознаками регіональної влади, або не має явної переваги над іншими щодо цих атрибутів. У літературі регіональні влади визначаються не лише своїми владними можливостями, жорсткими та м'якими, а й щодо їхньої готовності діяти як регіональна влада та, що ще важливіше, їх сприйняття в регіоні. Жодна з регіональних держав на Близькому Сході не володіла всіма цими властивостями досить довго, щоб стати гегемоном у регіоні. Таким чином, держави конкурують між собою або

за захист і посилення своїх позицій, або для запобігання тому, щоб будь-яка інша регіональна влада стала регіональним гегемоном.

Також Близький Схід – це регіон, який сильно проникає зовнішніми силами. Зокрема, США були домінуючою зовнішньою силою після закінчення Другої світової війни. Іноді, наприклад, особливо після вторгнення в Ірак у 2003 році до виходу з країни в 2009–2011 роках, США навіть ставали регіональною державою. Після закінчення Другої світової війни США визначили більш-менш незмінні інтереси в регіоні і активно задіяли на Близькому Сході, щоб захистити ці інтереси. Наслідком цієї мети для США було запобігти будь-якій регіональній державі від нав'язування своєї гегемонії регіону, навіть якщо ця влада є союзником США, оскільки таке домінування обмежувало б використання влади США.

Турецька Республіка використала неоосманський дискурс для створення образу справедливого та неупередженого арбітра у зовнішній політиці щодо Близького Сходу. Неоосманізм – неофіційна зовнішньополітична доктрина Туреччини, що передбачає розширення її впливу на сусідні території за допомогою «м'якої сили», економічних та соціальних важелів, а також наднаціональної концепції. Основними елементами системи неоосманізму є неопантюркізм, панісламізм, турецьке євразійство, співпраця з арабськими, балканськими, азійськими та африканськими країнами [1]. Зокрема, Туреччина доклала нових дипломатичних зусиль для мирного врегулювання сирійсько-ізраїльського та ізраїльсько-палестинського конфліктів. Туреччина зробила сміливі кроки посередництвом у регіональних конфліктах на Близькому Сході. Новий турецький уряд продемонстрував свою готовність до примирення з мусульманським світом. Одним із особливих аспектів неоосманської політики є співпраця Туреччини з арабськими країнами. Його основною метою є зміцнення позицій Туреччини у регіоні та розширення зони впливу Анкари шляхом посилення турецької економічної, політичної та культурної присутності.

Однак події «Арабської весни» внесли корективи в зовнішньополітичний курс Туреччини. Країна, яка мала б використати події для закріплення свого статусу лідера регіону, проводила неоднозначну політику. Внаслідок чого Туреччина потрапила у дипломатичну ізоляцію збоку арабських держав. Кількість арабських ворогів і суперників Туреччини зросла вдвічі в порівнянні з ситуацією до 2002 року, коли ПСР вперше прийшла до влади. Рішення Об'єднаних Арабських Еміратів і Бахрейну встановити дипломатичні відносини з Ізраїлем також являються невдачами для Анкари в регіоні, де вона колись прагнула відігравати провідну роль. Зараз Анкара насторожується від втрати політичної позиції в регіоні, враховуючи можливість того, що інші арабські країни можуть приєднатися до ОАЕ і Бахрейну.

Внутрішній страх Туреччини перед зовнішнім політичним втручанням не завадив їй спробувати втрутитися у внутрішні справи Єгипту, Сирії та Лівії з

метою привести до влади дружні Туреччині уряди в цих країнах. За останні п'ять років не було жодного випадку, коли б лідери арабських чи мусульманських країн зустрічалися без цілковитого засудження та неприйняття втручання Туреччини у внутрішні справи арабських країн. Беззастережна підтримка Ердогана ісламістських угруповань, визначених як терористичні організації, як-от ХАМАС і Брати-мусульмани, незважаючи на їхні жакливі дії проти арабів та Ізраїлю, є одними з перших в списку помилкових політичних рішень, які розірвали братські зв'язки між Туреччиною та арабами. З точки зору арабських лідерів, упередженість Ердогана до ісламістів, особливо в останнє десятиліття, поставила Туреччину в одну категорію з Іраном, якого більшість країн Близького Сходу називають ворогом [3].

За межами Сирії відносини Туреччини з іншими державами Близького Сходу знаходяться на низькій точці, яка не показує жодних ознак покращення. Її єдиним союзником у регіоні є Катар через рішення Ердогана підтримати Доху в її суперечці з іншими монархіями Перської затоки минулого року. Інші арабські держави, союзники Саудівської Аравії, ставляться до Туреччини з ворожнечею, а саудівський наслідний принц навіть оголосив турків частиною трикутника зла через її підтримку Катару та його позицію в сирійській війні [2]. Навіть Ізраїль, який Туреччина щойно почала дорікати кілька років тому після тривалого періоду напруженості, виявився більш прихильним до арабів, ніж Анкара. Враховуючи, що арабські чиновники пішли до того, щоб попередити Ізраїль про надмірний турецький вплив у Східному Єрусалимі, можна з упевненістю припустити, що будь-яка лідерська позиція, на яку прагне Туреччина в регіоні, залишиться невинуватою мрією.

Враховуючи її дедалі більш обмежене становище, Туреччина навряд чи зможе мати більший вплив на Близький Схід. Концепція «нуль проблем з сусідами» провалилась, і на даний момент більш схожа на «нуль сусідів». Зіткнувшись з ризиками для безпеки, пов'язаними з громадянською війною в Сирії, дипломатичною ізоляцією від свого рішення підтримати Катар і відчуженням Сполучених Штатів, а також економічним занепадом всередині країни, Туреччина буде змушена відступити від своїх амбіцій щодо геополітичного лідерства в регіоні.

Список використаних джерел

1. Alexander Murinson. Turkish Foreign Policy in the 21 Century. Режим доступу: Turkish Foreign Policy in the 21 Century. | Alexander Murinson – Academia.edu.
2. Assessing Turkey's Future Role in the Middle East. Режим доступу: Assessing Turkey's Future Role in the Middle East – Divergent Options.
3. Dalia Ziada. Why the Arabs reject Turkey's role in the Middle East? URL: <https://daliaziada.medium.com/why-the-arabs-reject-turkeys-role-in-the-middle-east-e00e1b1bf2f7>

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>Багі Раджія Ясін, Кравченко Ю.В.,</i> ВИВЧЕННЯ ПРОПРІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	3
<i>Батрун І.В.,</i> В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО НАВЧАННЯ ШЕСТИРІЧНИХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	7
<i>Борун А.С., Висоцький Б.М., Капінос Г.І.,</i> ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ ЗМІНЮЄ ТРАДИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ	12
<i>Волошенко М.О., Волошенко І.С.,</i> БЕЗПЕРЕРВНА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ЯК ЗАПОРУКА ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ	16
<i>Гостра К.О., Цуруль О.А.,</i> РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ТЕХНОЛОГІЙ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ.....	18
<i>Дзьоган О.В., Кірсанова О.В.,</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	21
<i>Зайченко Н.І.,</i> ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЗА ОЗНАЧЕННЯМ ЛОРЕНСО ЛУЗУРІАГІ.....	24
<i>Леус Д.Ю., Кірсанова О.В.,</i> НЕТРАДИЦІЙНИЙ УРОК В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ	27
<i>Лисенко О.Р.,</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.....	30
<i>Лісецька С.В., Кірсанова О.В.,</i> ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ.....	33
<i>Маніяк В.С.,</i> ДЕРЖАВНА НАЦІОНАЛЬНА ПРОГРАМА «ОСВІТА» («УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ») ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ.....	36

Маніяк В.С., ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	38
Марцінковська І.В., ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА.....	40
Наорем Шреясі, Гнатенко С.А., ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ.....	45
Плющ В.М., ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	47
Ребріна Д.О., ПЕДАГОГІЧНИЙ НАПРЯМ РОБОТИ ПО ФОРМУВАННЮ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ДІТЕЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	49
Черевута О.О., Карпенко О.М., ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ СТРІЛЬБИ НА ЗАНЯТТЯХ З ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ	53
Чорна І.В., РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ	55
Шевчук К.М., Породько М.І., ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ДЛЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА.....	58

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Кучерук В.В., Безносьок О.І., РОЛЬ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТУРИЗМІ	62
---	----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Долганова М.В., Долганов О.Ю., РОЛЬ МЕДИЧНОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ	65
---	----

<i>Козашок О.А., Калыновська І.М.,</i> THE GRAPHIC NOVEL AS A TYPE OF CREOLIZED TEXT	68
<i>Костів Я.І., Мацюк З.О.,</i> АНГЛІЦИЗМИ В МОВЛЕННІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	71
<i>Наконечна Г.М.,</i> ДО ПИТАННЯ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ	74
<i>Оленяк М.Я.,</i> СТАНОВЛЕННЯ ТЕРМІНА <i>SIMILE</i> В АНГЛОМОВНИХ РИТОРИКАХ XVIII–XIX СТОЛІТЬ	79

Розділ 4

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Вишнякова Ю.С.,</i> КРЕАТИВ У РЕКЛАМНОМУ ЗВЕРНЕННІ	82
<i>Войтенко О.В., Радзівіл К.П.,</i> ОСМИСЛЕННЯ РЕЛІГІЇ У КОНТЕКСТІ ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ	84
<i>Жидачин А.Я.,</i> ВИДИ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА	88
<i>Жидачин А.Я.,</i> ВИЗНАЧЕННЯ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА	90
<i>Жидачин А.Я.,</i> ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	91
<i>Зарудняк М.С., Радзівіл К.П.,</i> БУЛІНГ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	94
<i>Кримова О., Цибух Л.М.,</i> РОЛЬ ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	98
<i>Мигун М.Д.,</i> ДОТАЦІЙНІ ГРОМАДИ ПОЛІЕТНІЧНИХ ОБЛАСТЕЙ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	102
<i>Поляк-Свергун М.М.,</i> БЮДЖЕТ ДЕРЖАВИ, ЙОГО МІСЦЕ І РОЛЬ В ПЕРЕРОЗПОДІЛЬЧИХ ВІДНОСИНАХ У СУСПІЛЬСТВІ	105

<i>Потужна А.Ю., Радзівіл К.П.,</i> ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	113
<i>Ребріна Д.О.,</i> ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИКИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	116
<i>Ребріна Д.О.,</i> ПОНЯТТЯ ПРИВ'ЯЗАНOSTІ ЛЮДЕЙ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ У РОМАНТИЧНИХ СТОСУНКАХ	119
<i>Ребріна Д.О.,</i> СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО НАСИЛЬНИЦТВА	121
<i>Рябчук О.Г., Корнійчук В.О.,</i> РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ АУДИТУ В ПІСЛЯВОЄННОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	123
<i>Сімбаг К.С., Коваленко Ю.О.,</i> ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	125
<i>Щербина І.С., Чуканова Д.Г., Нетребчук Л.О.,</i> КАРТКОВІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	129

Розділ 5 ЖУРНАЛІСТИКА

<i>Жукова О.М.,</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИПТОІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ.....	134
<i>Орішко М.А., Рибаченко В.Ф.,</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ РЕКЛАМНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОСУВАННІ ТОРГОВОЇ МАРКИ.....	137
<i>Резнік А.В., Рибаченко В.Ф.,</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ У ВЕДЕННІ PR-ДІЯЛЬНОСТІ	138
<i>Рудніцька М.П., Рибаченко В.Ф.,</i> ЗАСТОСУВАННЯ ТОРГОВИХ МАРОК ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ПРОСУВАННЯ.....	140
<i>Трегуб А.М.,</i> ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ КУЛІНАРНИХ СЕРВІСНО-ЕКСПЕРТНИХ ПРОГРАМ В ЕФІРІ РЕЙТИНГОВИХ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ.....	142

Розділ 6 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>Васелюк Д.О., Пархаєва Н.В.,</i> МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	144
<i>Возна Ю.І.,</i> ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОЇ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	147
<i>Куца О.В., Капінос Г.І.,</i> ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	151
<i>Нікітенко О.Ю., Пуртов В.Ф.,</i> МЕТАВСЕСВІТ – НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОГО МЕНДЖМЕНТУ	156

Розділ 7 ПРАВО

<i>Литвин О.П.,</i> МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ	159
<i>Мінченко О.В., Павлова Н.В.,</i> ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ	161
<i>Прібиткова Н.О.,</i> НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ НАУКИ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ	164
<i>Sokolvak Viktoriia Yu., Filinovych Valeriia V.,</i> COPYRIGHT PROTECTION PROCEDURE AND METHODS OF CIVIL PROTECTION	167
<i>Sokolvak Viktoriia Yu., Kmetyk Khrystyna V.,</i> THE CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF FOREIGN TRADE CONTRACT	168
<i>Shyian Yuliia V., Kmetyk Khrystyna V.,</i> LEASING CONTRACT: THE TYPES AND ESSENTIAL TERMS	170
<i>Shyian Yuliia V., Filinovych Valeriia V.,</i> LEGAL GROUNDS AND FORMS OF PARTICIPATION OF THE PROSECUTOR IN CIVIL PROCEEDINGS	172

Розділ 8

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

<i>Кравець А.С., Белей О.І., Штаєр Л.О.,</i> СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ВПЛИВУ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ГІДРОСПОРУДИ	175
--	-----

Розділ 9

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>Балабуха Ю.О., Балабуха В.І., Гембарська С.Б.,</i> НАЙКРАЩЕ НАБЛИЖЕННЯ КЛАСІВ ПЕРІОДИЧНИХ ФУНКЦІЙ БАГАТЬОХ ЗМІННИХ З УЗАГАЛЬНЕНОЮ МІШАНОЮ ПОХІДНОЮ У ПРОСТОРИ L_2	178
--	-----

Розділ 10

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Буца О.В., Сушко Х.В.,</i> СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	181
<i>Ваврик Т.О., Гобир Л.М.,</i> ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ MOODLE У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ	184
<i>Городник К.В.,</i> АНАЛІЗ СЕРВІСІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ.....	187
<i>Казанцева С.С.,</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДАНИХ	190

Розділ 11

ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

<i>Єфімова В.Г.,</i> ДОСЛІДЖЕННЯ АДСОРБЦІЇ АНІОНІВ НАТРІЄВИХ МИЛ НА ЗАБРУДНЕНІЙ ТА ОЧИЩЕНІЙ ТКАНИНІ.....	193
--	-----

Розділ 12
АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

<i>Огородник Н.З., Павкович С.Я., Дудар І.Ф.,</i> ПРОДУКТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОРТІВ ЯРОГО ЯЧМЕНЮ АЛЕГРО І СЕБАСТЬЯН ЗА УМОВ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	197
---	-----

Розділ 13
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>Кругла Т.О.,</i> ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ В РОБОТІ МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ	201
---	-----

Розділ 14
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ.
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

<i>Гасіна Х.М.,</i> ІНСТИТУТ СМЕРТНОЇ КАРИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	206
<i>Гнатюк Д.В., Поведа О.П.,</i> ТУРЕЧЧИНА ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ЛІДЕР БЛИЗЬКОГО СХОДУ.....	209

Підписано до друку 11.06.2022. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Charter». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,67.
Зам. № 1106/22-3. Тираж 50 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., анг.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, просп. Соборний, 109.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40